

CONSILIUL JUDEȚEAN BRAȘOV
MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE BRAȘOV

LIVIU MĂRGHITAN

FLOREA COSTEA

RADU ȘTEFĂNESCU

Academicienii
Brașovului
(secolele XIX - XX)

EDITURA
Ramira

Arad, 2008

Liviu Mărghitan   Florea Costea   Radu Ștefănescu

ACADEMICIENII BRAȘOVULUI

CONSILIUL JUDEȚEAN BRAȘOV
Muzeul Județean de Istorie Brașov

Liviu Mărghitan

Florea Costea

Radu Ștefănescu

Academicienii Brașovului

(secolele XIX - XX)

EDITURA
Ramira

Arad, 2008

Coordonatori de ediție:
LIVIU MĂRGHITAN
FLOREA COSTEA

Realizatoarea portretelor:
Prof. artist plastic ELENA CERCEL

Tehnoredactare computerizată, editare și copertă:
MIHAELA AMBRO

Editura RAMIRA
Arad, România
Tel.: 0357 - 410053; 0771 - 223820;
0745 - 645928
E-mail: editura.ramira@yahoo.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MĂRGHITAN, LIVIU

Academicienii Brașovului / Liviu Mărghitan, Florea
Costea, Radu Ștefănescu. - Arad : Ramira, 2008
Bibliogr.
ISBN 978-973-88641-9-1

I. Costea, Florea
II. Ștefănescu, Radu

061.12(498 Arad):929

Tiparul executat la
MULTIMEDIA INTERNAȚIONAL
Arad

S U M A R

<i>De la „Grădina lui Academos” la Academiile Europei .....</i>	<i>7</i>
<i>ASTRA - Societatea Literară - Societatea Academică Română - Academia Română .....</i>	<i>11</i>
<i>Academicienii județului Brașov .....</i>	<i>17</i>
George Barițiu (1812-1893)	21
Ioan Pușcariu (1824-1911)	27
Nicolae Popea (1826-1908)	31
Ioan Popescu (1832-1892)	35
Ioan Meșotă (1837-1878)	39
Nicolae Teclu (1839-1916)	45
Ilarion Pușcariu (1842-1922)	49
Gheorghe Dima (1847-1925)	53
Augustin Bunea (1857-1909)	59
Andrei Bârseanu (1858-1922)	63
Ioan Bogdan (1864-1919)	67
Gheorghe Popa-Lisseanu (1866-1945)	73
Gheorghe Bogdan-Duică (1866-1934)	77
Valeriu Braniște (1869-1928)	81
Ovid Densusianu (1837-1938)	85
Vasile Suciu (1873-1935)	97
Constantin Orghidan (1874-1944)	101
Ioan Ursu (1875-1925)	105
Constantin Lacea (1875-1950)	109
Alexandru Lapedatu (1876-1950)	113
Ion Lapedatu (1876-1951)	117
Sextil Pușcariu(1877-1948)	123
George Giuglea (1884-1967)	129
Traian Pop (1885-1960)	133
Grigorie Comșa (1889-1935)	137

Tiberiu Caius Spârchez (1899-1977)	141
Ion Muşlea (1899-1966)	145
Dumitru Stăniloae (1903-1993)	149
Ştefan Ghika-Budeşti (1904-1959)	155
Vasile Velican (1904-1984)	159
Irimie Staicu (1905-1989)	163
Dimitrie Macrea (1907-1988)	167
Eugen Pora (1909-1981)	171
Sterian Munteanu (1918-1990)	175
Maria Brezeanu (1924-2005)	179
George Ciucu (1927-1990)	183
Ion Ianoşi (n. 1928)	185
Wilhelm Georg Berger (1929-1993)	189
Gheorghe Mihăilă (n. 1930)	193
Victor Giurgiu (n. 1930)	197
Alexandru Surdu (n. 1938)	201
<i>Bibliografie selectivă</i>	205

De la „Grădina lui Academos” la Academiile Europei

Unul dintre eroii legendari ai ținutului grecesc Attica, în care luase ființă cu circa un mileniu înaintea erei creștine orașul Atena, era Academos, care, potrivit tradiției orale, ar fi arătat fraților dioscouri, Castor și Polux, copiii lui Zeus, locul în care Teseu, rege al Atticei o ținea captivă pe Elena, sora fiilor divinității supreme a grecilor. Atenienii ridicaseră în cinstea lui Academos un templu care în secolul al IV-lea î.Chr. ajunsese să fie înconjurat de o frumoasă grădină situată la poalele Acropolei. În acel loc, filosoful Platon (426/7-347 î.Chr.), unul dintre cei mai importanți gânditori ai lumii antice, își susținea prelegerile în fața învățăceilor. Tot acolo, în preajma templului dedicat lui Academos, luase ființă, pe la anul 387 î.Chr., „Școala filosofică ateniană” – denumită *Academia* -, instituție ce a dăinuit la Atena din secolul al IV-lea î.Chr. până în secolul ultim al erei anterioare creștinismului. După modelul antic de a se purta discuții pe diverse teme științifice într-un anumit loc, așa cum fusese grădina ateniană de lângă templul dedicat lui Academos, diverși învățați din perioada medievală se întruneau periodic pentru a discuta și a schimba opinii în anumite asociații științifice, cărora li s-a dat denumirea de *academii*.

Conform datelor pe care le deținem din documentația care ne-a fost accesibilă, rezultă că gruparea cea mai veche a unor învățați europeni s-a constituit în orașul italian Napoli, la anul 1560. Denumirea respectivului conclav al savanților era *Academia Secretorum Naturae* (în traducere liberă: Academia descoperirii tainelor naturii).

Peste 32 de ani, în „cetatea eternă”, Roma, cu larga încuviințare a papei Clement al VIII-lea (1592-1605) s-a constituit în anul 1603 Academia dei Lincei (în traducere liberă: Academia clarvăzătorilor).

Situată ca dată de înființare pe locul al treilea în Europa, Academia Franceză (*Académie Française*), fondată în anul 1634, îl are ca principal întemeietor pe cardinalul și politicianul Armand Jean du Plessis Richelieu (1585-1642), alături de regele Ludovic al XIII-lea Bourbon (1610-1643), personaj a cărui mamă era italiancă și provenea din familia de Medici. Înainte de a fi deținătorul tronului Franței, tânărul prinț și-a petrecut mult timp în patria mamei sale, unde a urmărit cu interes lucrările celor două academii italiene din Napoli și Roma. Era deci logic și firesc să își dorească existența unei astfel de societăți a savanților și în regatul său. Suveranul Franței a fost cel care i-a încredințat Șefului Consiliului Regelui, funcție deținută de Richelieu, misiunea de a crea Academia Franceză, sugerând ca obiectivul prim al noii instituții să fie elaborarea *Dicționarului academic al limbii franceze*.

Academia Franceză din Paris, despre care se răspândise vestea și pe la alte curți

regale din Europa, a fost luată de model și de Sacrul Imperiu Roman de națiune germană. Împăratul Ferdinand al III-lea Habsburg (1637-1657) îl implicase pe moștenitorul tronului, cesarul Leopold, în înființarea, la Leipzig, important centru urban al landului Saxonia, în anul 1652 a Academiei germanice, având însă denumirea de *Academia Caesarea Leopoldina*. Un susținător al științei, este adevărat că nu total dezinteresat, a fost Marele Duce al Toscanei, Fernando al II-lea Medici (1610-1670). Acesta îl aduse la Florența pe renumitul matematician și fizician Evanghelistă Torricelli (1608-1647), savantul care determinase presiunea atmosferică și o măsurase. La curtea ducală florentină, Torricelli, finanțat de către Ferdinando Medici, încerca să utilizeze în scopuri militare acțiunea aerului asupra unor spații în al căror interior se crease vid. Prin decesul fizicianului, experiențele au încetat, cauzând pierderea de către duce a invențiilor deja făcute. Spre a recupera paguba, Ferdinando a apelat la alți fizicieni, între care și la discipoli ai lui Torricelli, să continue cercetările savantului decedat. Le-a creat fizicienilor respectivi, în anul 1657, un edificiu în cadrul căruia aceștia să efectueze experimente denumite *academiche*.

Dar, spre dezamăgirea ducelui, acei cercetători nu erau capabili din punct de vedere științific să continue cu rezultate meritorii cercetările lui Torricelli. Ba mai mult, nu știau nici măcar stadiul la care au ajuns cercetările savantului născut în orașul Faenza. Acesta îl avusese profesor pe însuși astronomul Galileo Galilei (1564-1642) confirmator, susținător și victimă a faptului dovedit de către Nicolai Copernic (1473-1543) că soarele se află în centrul sistemului nostru planetar. Pentru a se evita repetarea unei astfel de „scăpări”, s-a luat hotărârea de a se elabora un buletin al cercetărilor, tipăritură apărută sub titlul „*Saggi di naturali esperienze*”. A fost cea dintâi publicație aparținătoare unui corp academic și a rămas în istoria științei ca arhetip al revistelor cu apariție periodică scoase de către instituturile de cercetări și universitățile de pe întreg mapamondul.

Nici regatul insular al Angliei nu a rămas în afara interesului de a avea propria academie de științe. Inițiativa fondării unei instituții de acest gen aparținuse unui grup de oameni erudiți ce se întruneau periodic în vederea comunicării pe cale verbală a rezultatelor obținute în activitatea de cercetare. Sub această formă de asociere particulară a funcționat, din anul 1675. Începând din anul 1683 s-a obținut din partea regelui Carol al II-lea Stuart (1660-1685) protecția suveranului și ajutorul financiar necesar, instituția luând numele de Societatea Regală (*Royal Society*), având sediul la Londra.

Treptat, pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea, aproape în toate monarhiile europene luaseră ființă academii naționale. Ba mai mult decât atât, în unele state cercetările științifice s-au diversificat într-atât încât au fost create și academii care se preocupau numai de anumite ramuri ale științei. Așa, de exemplu, după numai 33 de ani de la fondarea Academiei Franceze, abilul politician Jean Baptiste Colbert (1619-1683), membru al academiei create de Richelieu, a constituit în anul 1663 la Paris un consiliu științific al cărui obiectiv era cercetarea istoriei și a artei antice, având ca membri erudiți istorici și arheologi. Peste doar trei ani de la constituirea acelui consiliu s-a creat Academia de inscripții și arte frumoase (*Academie des Inscriptions et Belles-Lettres*). Deoarece descifrarea textelor antice înscrise pe diferite categorii de monumente (cele mai multe din piatră) nu era deloc ușoară, iar în afara Franței se mai aflau și alți învățați preocupați de citirea și interpretarea epigrafelor romane, cercetători ale căror rezultate era benefic a fi știute de colegii lor francezi, s-a născut ideea de a fi admiși în academie și anumiți erudiți

străini, cărora li s-a acordat calitatea de *membri corespondenți*. Sistemul nu a rămas doar în cadrul academic francez, fiind preluat și practicat și de către academiile din alte state. Din fericire, putem ilustra acest lucru printr-un exemplu legat de țara noastră. Dimitrie Cantemir, deținător al tronului Moldovei în perioada martie-aprilie 1693 și 1709-1711, fiind totodată un erudit istoric specializat în problematica Imperiului Otoman, s-a impus atât de mult prin scrierile sale și vasta sa cultură încât a fost solicitat de Academia din Berlin să scrie o istorie a imperiului sultanilor. Lucrarea, pe cât de amplă pe atât de documentată, *Istoria creșterii și descreșterii curții otomane*, elaborată în limba latină, l-a așezat pe Cantemir între savanții de renume ai aceluia timp. Ca urmare, academia berlineză l-a ales, la solicitarea filosofului, logicianului și matematicianului Gottfried Wilhelm Leibnitz (1646-1716), precursor al logicii simbolice moderne, în data de 11 iunie 1714 ca membru străin al aceluia înalt for științific și cultural din capitala Prusiei, fiind astfel primul român deținător al demnității de academician.

Momentul prin care s-a reușit a se stabili academiilor un rol științific bine definit a fost înființarea în anul 1666, prin intervenția lui Colbert, a *Academiei de Științe*, cu sediul la Paris, în ale cărei atribuții intrau cercetările matematice, fizice, chimice, biologice și medicale, precum și aplicabilitatea în practică a rezultatelor respectivelor investigații. Ca urmare, până în secolul al XVII-lea, academiile europene au pus pe primul plan al activităților cercetarea fundamentală științifică, creându-se în acest mod bazele unor noi metode de cercetare care vor impune un ritm mai alert tehnicii și modernizării ansamblului societății din Europa, producând nu puține iradieri și pe celelalte continente.

Din extrem de numeroase cauze specifice istoriei noastre naționale – într-atât de bine știute încât ar fi inutilă enumerarea lor în acest capitol al lucrării noastre –, în cele trei țări românești din perioada Evului de Mijloc nu au existat condiții pentru înfiripări de asociații ale unor oameni de știință și cultură. Au existat însă scurte intervale de timp în care spiritul înnoitor al civilizației europene a pătruns și în spațiul etnic românesc. Un astfel de episod este legat de venirea pe scaunul voievodal al Moldovei a lui Iacob Eraclid Despotul (1561-1563). Fost student al unei „școli de medicină” fondată în anul 1221 (instituție care, prin marea sa reputație, a făcut cunoscut lumii medicale europene – și nu numai – modestul orașel din sudul Franței, Montpellier), Iacob Eraclid a intenționat să dea curții domnești din Iași strălucirea culturală pe care o știa din reședințele regale sau ducale din țări ca Italia, Franța, Spania ș.a. În acest scop a adus la Iași mai mulți învățați formați la renumite universități ale timpului, cum erau Ioannes Sommerus (1542-1574), filolog și istoric creat la școli superioare germane (este, nu întâmplător, autorul lucrării *Viața lui Iacob Eraclide Despotul Moldovei*), matematicianul și arhitectul Gasparus Paucerus, geograful, astronomul și astrologul Georg Ioachim Rheticus, medicul chirurg și farmacistul Hermodor Lestarch și filosofii teologi Johannes Lusinius și Franciscus Lismanianus. Cu ajutorul acestui grup de învățați, Despot Vodă a inaugurat o școală de nivel superior la Cotnari. Era denumită *Schola latina* și funcționa pe lângă biserica ctitorită acolo de către Ștefan cel Mare. Cursurile au început în anul 1562 sub direcțiunea lui Johannes Sommerus, însă nu cunoaștem câți învățăcei erau în acel prim an de studii. Dacă Iacob Eraclide ar fi reușit să se mențină domnitor al Moldovei o perioadă mai îndelungată de timp, nu doar până în anul 1563, ar fi devenit reală posibilitatea înființării în jurul școlii de la Cotnari a unei academii. Însă, la puțină vreme după uciderea lui, școala de la Cotnari a fost desființată

iar dascălii acesteia s-au refugiat în Transilvania.

Ceea ce a realizat Despot Vodă în Moldova în privința creării școlii latine superioare s-a petrecut peste circa două decenii și în capitala Țării Românești, Târgoviște. Obținând tronul statului feudal românesc din sudul lanțului Carpaților în anul 1583, Petru Cercel a înființat pe lângă curtea voievodală un colegiu la care au fost solicitați, ca profesori, învățați francezi (Berthier Lyonezul, Dominique Perot, Francais Pobthus de la Planche), italieni (Franco Sivori, Francesco Pugiela), elvețianul Mellier de la Constance și grecul Elefterios Nadoli. Frate al lui Mihai Viteazul, Petru Cercel a petrecut câțva timp la curtea regelui Franței, Henric al III-lea (1574-1589). Suveranul francez, ultimul rege din dinastia Valois, îl simpatiza pe prințul român într-atât încât pe căi diplomatice a întreprins demersuri pe lângă sultanul de la Constantinopol pentru a-i acorda domnia în Țara Românească. La Paris și la Blois, unde regele mergea frecvent, Petru Cercel a avut prilejul de a-i cunoaște și de a se împrieteni cu mai mulți dintre învățații francezi și străini aflați în anturajul monarhului. Tot de acolo va fi preluat și modelul de colegiu pe care îl fondase la Târgoviște. Însă, așa cum bine se cunoaște, nici domnia lui Petru Cercel nu a fost de lungă durată, iar colegiul și-a încheiat și el existența îndată după înlocuirea domnitorului.

Cât despre cele petrecute în Transilvania cu privire la zorile învățământului superior academic, în anul 1581 principele Ștefan Báthori aprobase fondarea universității catolice în orașul Cluj. Dar această școală nu avea nici o tangență cu etnia majoritară a principatului, românii, deoarece aceștia nu erau recunoscuți ca „națiune”, având statutul politic de tolerați, neadmiși între stări și nerecepți.

La finele secolului al XVII-lea, în București, sub domnia lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), iubitor de cultură și prețuitor al oamenilor de știință, a fost fondată *Școala Superioară Domnească*, cu predare în limba greacă. Pentru organizarea și conducerea școlii, care funcționa în cadrul mănăstirii „Sfântul Sava”, a fost chemat un experimentat dascăl și renumit cărturar grec, Nicolae Kerameus, care adusese cu el și câțiva profesori din Grecia.

Această școală superioară, destinată fiilor elitei boierilor munteni, și-a deschis porțile în anul 1694 și a fost cunoscută sub denumirea de *Academia din București*.

Cea de-a doua școală de rang superior din principatele românești în a cărei denumire a fost utilizat termenul de academie a fost fondată în capitala Moldovei, Iași, în anul 1835, prin strădania lui Gheorghe Asachi (1788-1869), personalitate marcantă a culturii și științei românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Noii instituții de învățământ a Moldovei i s-a spus Academia Mihăileană, datorită faptului că a fost fondată în timpul domniei lui Mihai Grigore Sturdza (1843-1849). La această școală superioară ieșeană a debutat ca profesor eruditul bănățean Eftimie Murgu (1805-1870). Acesta a fost chemat în capitala Moldovei pentru a preda Dreptul, Filosofia și Logica, el fiind un bun cunoscător al ideilor juridice novatoare germane enunțate la acea vreme de exponenți de marcă ai Dreptului: Friedrich Karl von Savigny (1778- 1861), creator al școlii istorice germane, și Wilhelm T. Krug, unul dintre adepții filosofului Emmanuel Kant (1724-1804).

De notat că la Academia Mihăileană s-au ținut, de către Eftimie Murgu, primele prelegeri de filosofie în limba română din istoria învățământului românesc.

Aceștia au fost cei dintâi pași, evident încă timizi, pe drumul îndelungat și dificil al apariției ideii necesității fondării unei instituții științifice academice pan-românești.

ASTRA - Societatea Literară - Societatea Academică Română - Academia Română

Secolul al XIX-lea s-a manifestat îndeosebi pe continentul european prin abandonarea, în bună parte, a deja demult învechitelor relații feudale. Națiunile au început să devină din ce în ce mai conștiente și preocupate de propria lor identitate și manifestau puternice presiuni de a ieși din cadrul imperiilor în care au fost înglobate cu secole în urmă. Propășirea pe plan politic a fost precedată de o emulație culturală națională concretizată prin fondarea de asociații al căror obiectiv era cultivarea limbii naționale și valorificarea tradițiilor culturale specifice fiecărei națiuni.

Pentru români, veacul al XIX-lea a adus o mare împlinire: unirea, săvârșită la 24 ianuarie 1859, a principatelor Moldova și Țara Românească. Cu toate că în noua formă statală au început totuși să prindă contur unele premise ale unui viitor progres general, atât pe plan economic, cât și pe cel cultural, drumul era anevoios. Un prim pas spre modernizarea vieții cultural-științifice l-a constituit fondarea universităților, pe baze noi, moderne, din Iași (1860) și București (1864).

Unirea Principatelor a avut, în mod indirect, consecințe benefice și pentru românii care rămâneau încă în teritoriile imperiilor Habsburgilor și Romanovilor, îndeosebi pentru cei din Transilvania istorică (noțiune care se referă și la ținuturile Banat, Crișana și Maramureș). În aceste părți în care, de-a lungul secolelor, masa etnică românească a fost în permanență într-un procentaj ce-l depășea pe cel compus din celelalte naționalități conlocuitoare luate la un loc, s-au petrecut fapte de natură să o scoată din situația deplorabilă în care a fost ținută vreme îndelungată.

Un alt important pas a fost acela al intensificării fără precedent a strădaniilor românești de emancipare culturală. Mijlocul ales pentru realizarea acestui vechi deziderat era acela al fondării unei puternice asociații culturale pe plan național, organism care să fie reprezentativ și în același timp capabil de a ridica națiunea română din Transilvania pe o treaptă superioară de cultură și civilizație. Opoziția față de punerea în practică a acestei intenții a fost acerbă și diversificată ca mijloace de represiune, încât este greu de admis că ar fi devenit realizabilă în absența de pe harta europeană a statului românesc rezultat din unirea Moldovei cu Țara Românească. Învîngând unele piedici, la Sibiu, în 23 octombrie (stil calendaristic vechi)/4 noiembrie (st. c. nou) 1861 ia ființă *Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român* – ASTRA.

Deoarece aria teritorială pantransilvană era foarte întinsă și numărul românilor era mare, Asociațiunea din Sibiu nu avea capacitatea de a cuprinde în sfera sa de preocupări decât o parte mai restrânsă, delimitată la spațiul intercarpatic. Din acest considerent s-au

pus bazele unei alte asociații culturale românești pentru Banat, Crișana și Sătmăr. Era „Asociațiunea națională în Aradu pentru Cultură și Conversarea Poporului Român”, ale cărei obiective ale activității (statutele) au fost aprobate cu „prénalt’a Resoluțiune a Maiestății Sale ces. reg. și apost., d’în Septemvire 1862” (st. c. vechi).

Ambele asociațiuni culturale românești din Imperiul habsburgic s-au impus prin cele înfăptuite în anii care au urmat, prin prestigiul dobândit în urma acelor lăudabile realizări, în rândul instituțiilor savante ale aceluia veac din țările europene de veche cultură, făcând să graviteze în jurul acestor focare de civilizație aproape toată românimea.

La rândul ei, asociațiunea ASTRA a constituit un imbold însemnat în luarea deciziei în Principatele Unite de a se crea o societate literară a tuturor românilor al cărei primul țel era elaborarea dicționarului limbii române. În mai multe rânduri „domnitorului Unirii” – Alexandru Ioan Cuza – i-au fost înaintate solicitări de a da curs înființării Societății Literare Române, unul dintre principalii inițiatori ai respectivelor „documentații și proiecte de activitate fiind Vasile Alexandrescu Urechia (1834-1901).

Datorită faptului că Al. I. Cuza avea o serie de dificultăți în menținerea sa în fruntea statului, create în mod sistematic și coordonate atât de către Austro-Ungaria, cât și de Rusia, a ezitat să își mai adauge un nou motiv de acuzare, acela că prin Societatea Literară Română ar urmări ca realizarea unității culturale să devină un prolog al înfăptuirii aducerii românilor la hotarele vechii Dacii. Pus în fața actelor pe care se cerea să le semneze și să dea domnescul consimțământ pentru înființarea mult doritei, de către intelectualitatea panromânească, Societăți Literare Române, Cuza Vodă nici nu a dat în scris refuzul său, dar nici aprobarea raportului. Cu toată prudența și ezitarea dovedite, Principele Alexandru Ioan I nu a putut evita scoaterea sa din fruntea statului născut din Mica Unire. La trecerea zilei de 11 spre 12 februarie 1866 i-a fost impusă abdicarea, urmată de părăsirea țării a cărei conducere a fost preluată temporar de către o Locotenență Domnească.

După ce agitațiile politice inerente oricărei lovituri de stat au început să se aplaneze, la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice s-a pus din nou în discuție necesitatea fondării unei societăți literare care să elaboreze *Dicționarul* și *Gramatica* limbii române. S-a solicitat să fie prezentat spre consultare Regulamentul pentru formarea Societății Literare Române. La întocmirea respectivului „regulament”, una dintre sursele consultate consta din statutele Asociațiunii ASTRA. Acestea din urmă au fost necesar a fi formulate de o asemenea manieră încât pretextele invocate de adversarii înființării Asociațiunii să nu își afle sprijinul în paragrafele programului. Pe această linie s-au elaborat și părțile constitutive ale documentului de fondare și de stabilire a atribuțiilor viitoarei Societăți Literare Române. Ca urmare, statutul ce fusese cu minuțiozitate formulat, mai ales prin devotata contribuție a lui V. A. Urechia, a fost înaintat spre validare, la inițiativa și stăruința lui Constantin A. Rosetti (1816-1885), Înaltei Locotenențe Domnești și guvernului condus de Ion Ghica (1816-1897), aprobarea fiind acordată la 1/13 aprilie 1866 prin Decretul nr. 581.

Cultura noastră a înregistrat prin respectiva decizie guvernamentală o foarte semnificativă realizare pentru suflarea românească de pretutindeni. Constituirea Societății Literare Române se dovedea a fi o adevărată apoteoză a unor mari eforturi de a învinge puternica opoziție venită din exterior, strădanii depuse cu tenacitate timp de peste 50 de

ani de către cei mai valoroși oameni de cultură ai națiunii române. Dar până la constituirea efectivă a Societății Literare Române și până la începerea activității pentru care a fost creată - elaborarea *Gramaticii* și *Glosarului* (*Dicționarului*, n.n.) - mai rămăsese o cale lungă de parcurs.

Cu toate că la trei săptămâni de la semnarea decretului de înființare au fost numiți primii membri corespondenți ai Societății Literare Române, și anume 14 personalități ale culturii care viețuiau în afara statului român, abia peste un an s-au adăugat membrii din fosta Țară Românească (munteni) și din Moldova. Desemnarea celor cărora urma să li se acorde un loc în recent înființata Societate Literară era condiționată de îndeplinirea mai multor cerințe, și anume: să fie o personalitate în cultura românească, să posede o operă substanțială, să dea dovadă de înalte calități morale, și, mai cu seamă, să își exprime disponibilitatea de a face parte din cadrul acestei societăți, cu obligațiile pe care le solicita noua sa calitate. Cel de-al patrulea articol al Regulamentului prevedea ca viitorii membri să provină din „România de peste Milcov” (respectiv Moldova, n.n.), patru membri din „România de dincoace de Milcov”, trei membri din Transilvania și tot atâția din Basarabia, câte doi membri din Banat, Bucovina, Macedonia și Maramureș.

În articolul al 7-lea se preciza faptul că într-o primă fază urmau să fie chemați „acei bărbați din țările locuite de români ce se deosebesc prin meritele și lucrările lor literare, persoane cunoscătoare atât a limbilor statelor vecine, [limbi] care au avut influență asupra formațiunii (formării, n.n.) limbii române”. Din Maramureș au avut cinstea de a fi menționați în cuprinsul Decretului cu numărul 698 din 22 aprilie 1866, al Locotenentei Domnești a Principatelor Unite Române, Iosif Hodoșiu (1829-1880), istoric și jurist, împreună cu Alexandru Roman (1826-1897), filosof, matematician și teolog.

Întrunirea primară, solemnă, a avut loc la București, în data de 1/13 august 1867, desfășurată cu mare fast și într-un unanim entuziasm al locuitorilor capitalei, iar presa a dat integral publicității actele oficiale pe baza cărora s-a fondat Societatea Literară Română: Decretul Locotenentei Domnești, proiectul de Statut și obiectivele noului for cultural-științific, precum și lista membrilor fondatori. Un ecou pe măsura importanței naționale a evenimentului din prima zi de august 1867 de la București l-a avut ședința inaugurală a Societății Literare în gazetele românești din Imperiul Austriac. Deoarece acest subiect ar necesita, spre a fi tratat pe măsura importanței sale științifice, un număr foarte mare de pagini, ne rezumăm la o singură exemplificare, care ni se pare îndeajuns de edificatoare în privința receptării de către ziariștii români transilvăneni a apariției forumului cultural național.

Paleta informațională cea mai cuprinzătoare referitoare la însemnătatea pentru toți românii a Societății Literare o aflăm în paginile periodicului politic și literar „Albina”, care apărea la Viena începând cu luna martie 1866 și al cărei redactor responsabil era Georgiu Popa (1841-1897).

Acest ziar, datorită interesantului său conținut, de largă adresabilitate în masa populației românești din afara granițelor Principatelor Române Unite, a devenit în scurtă vreme de la difuzarea primelor sale numere una dintre cele mai căutate gazete în limba română din Părțile Ungurești și Transilvania. „Albina” nu s-a limitat la relatări simpliste despre desfășurarea festivității de constituire a Societății Literare Române, ci a reprodus, punându-le în circulație în mediul cultural românesc, comentariile făcute în legătură cu

menționatul eveniment de către ziarul „Politik” ce apărea la Praga, și exprimau opinia, ceea ce nu putea să afirme în paginile sale „Albina”, că „românii anevoie se vor mărgini la cele literare” și că „în curând vor da glas unor declarații de unitate națională”.

În prima ședință a Societății Literare Române a fost aleasă conducerea colectivă, for diriguitor alcătuit din: Ion Eliade Rădulescu (președinte), Timotei Cipariu (vice-președinte), Alexandru Roman, Vasile Alexandrescu Urechia, Ion C. Massimu și Ion C. Sbiera (secretari).

Tot în cadrul ședinței inaugurale s-a mai luat hotărârea schimbării denumirii noii instituții în Societatea Academică Română, titulatură sub care a funcționat până în 27 martie/13 aprilie 1879, când i-a fost dat numele care dintr-un început i se cuvenea: acela de Academia Română. Nu a fost numai o schimbare de nume, ci și începutul unei noi etape de augmentare a atribuțiilor sale în activitatea științifică tot mai diversificată din România modernă. Totodată, Academia Română a devenit un fervent răspânditor de cultură, atât prin publicațiile sale, cât și prin conferințele pe diferite teme, manifestări ce făceau arhiplină de auditori aula academică, cu sediul central situat pe renumita arteră centrală a Bucureștiului, Calea Victoriei.

În toți anii care au urmat, soarta Academiei Române s-a împletit strâns cu situația politică internă și internațională a statului român. Ca urmare, și în activitatea Academiei Române au alternat perioade de bogate realizări cu altele mai puțin favorabile pentru dezvoltarea culturală și științifică de nivel academic.

Momentul istoric care a marcat cel mai mult Academia Română în evoluția sa a fost acela al ieșirii României din cel de-al doilea război mondial, când asupra țării noastre s-a instaurat „protecția comisiei militare aliate”. Documentația referitoare la acei ani a fost inexistentă, iar ceea ce s-a întâmplat cu Academia Română în 1948 în afara afirmației că a avut loc „democratizarea acesteia” nu a mai fost posibilă nici o altă formă de prezentare a respectivelor evenimente. Abia în anul 2000 au apărut în presa academică două materiale pe această îndelung tăinuită temă.

Academia Română, chiar în această scurtă vreme după instalarea guvernului condus de dr. Petru Groza, la 6 martie 1945, s-a confruntat cu probleme extrem de complicate, derivate din consecințele participării României la „Campania din Răsărit”, desfășurată în prima parte a celui de-al doilea război mondial. Reprezentanții Angliei, U.R.S.S.-ului și S.U.A. din Comisia Aliată de Control l-au admonestat pe primul ministru român pentru faptul că nu a întreprins nimic în vederea arestării criminalilor de război. Întâiul nominalizat pe lista înaintată lui Petru Groza figurase poetul Nichifor Crainic, membru al Academiei Române din anul 1940. Ca urmare, în cursul lunii mai 1946, membrii Secției Literare au aprobat excluderea lui Nichifor Crainic (pe numele real Ion Dobre) din Academia Română.

În pofida faptului că, încă din 1945, Președintele Academiei Române, precum și Secretarul General al acestui înalt for științific național se consultau frecvent cu Lucrețiu Pătrășcanu, Petru Groza și Regele Mihai I, „protector și membru de onoare” al Academiei Române, felurite presiuni de natură politică deveneau tot mai dese și din ce în ce mai virulente.

În vara anului 1947 „Contemporanul” a publicat, sub semnătura lui Mihai Șora, articolul „Academicieni în livrea verde”, iar Valeriu Enăchescu, într-un alt articol, blamase

mai mulți membri ai Academiei. Ambele materiale constituiau denunțuri publice axate pe denaturări ale adevărului și pe acuzații de natură politică neverificate și vădit exagerate. La 12 august 1948 a avut loc sesiunea academică prin care, pe lângă schimbarea denumirii în Academia Republicii Populare Române, au fost efectuate numeroase excluderi din rândul academicienilor, urmate de arestări, condamnări și întemnițări dezlănțuite pe parcursul anilor 1949-1950. În aceea lună a lui *Gustar* 1948 a fost creată „o nouă Academie”, prin scoaterea din rândurile ei a peste o sută de membri, îndeosebi ai Secției Umaniste, cât și prin alegerea de noi membri, între care un număr de „membri post-mortem” (în 28 octombrie 1948).

Cu toate că o parte dintre membrii Academiei au fost cooptați în diferite organisme importante ale Republicii Populare Române, ca de pildă în cadrul Marii Adunări Naționale, în al cărei Prezidiu președinte era C. I. Parhon (membru corespondent din anul 1928, membru titular din anul 1939), vicepreședinte fiind acad. Mihail Sadoveanu (membru corespondent din anul 1916, membru titular din 1921), totuși în ansamblul său corpul academicienilor nu s-a aflat niciodată în relații deplin „amicale” cu regimul totalitar. Intelectualii de marcă „incluși în sistemul de stat al noii puteri politice ar fi trebuit să exercite un rol benefic asupra vieții cultural-științifice românești, precum și asupra instituțiilor științifice și de învățământ, dar regimul politic totalitar, de <dictatură proletară>, a limitat sau a reprimat orice „inițiativă și decizie rațională, de interes național”. Dar afirmațiile din citatul de mai sus nu se confirmă în totalitate, știut fiind că cei rămași în Academie după anul 1948, împreună cu cei care au fost admiși în deceniile celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea au contribuit la reorganizarea învățământului superior, fiind, cu toate omenеștile temeri personale, dascălii care au format generația de intelectuali care astăzi a ajuns aproape de anii senectuții și au contribuit la progresul culturii și științei naționale. Chiar dacă acestea nu au fost înălțate „pe cele mai înalte culmi”, așa cum se afirma cu diverse prilejuri festive, au ținut totuși pasul cu evoluția științifică și culturală din lumea contemporană. Ulterior anului 1965, când la 21 august Marea Adunare Națională a adoptat noua Constituție, în care era proclamată Republica Socialistă România, și Academia și-a schimbat denumirea în Academia Republicii Socialiste România. Din o serie de cauze ale căror sorginte și consecințe se cer de acum înainte a fi desprinse de cercetători din documentele de arhivă, s-a ajuns la un conflict latent între Academie și conducerea partidului unic. Prin înființarea Academiei de Științe Sociale și Politice (1970) s-a încercat, și în parte s-a reușit, ca rolul adevăratei Academii să fie din ce în ce mai diminuat. S-a pus în circulație, de către serviciul special creat pentru influențarea opiniei publice, epitetul de „academia bătrână”, sugerând că rolul acesteia a ajuns în faza crepusculară. Pe lângă o tot mai drastică restrângere a bugetelor anuale acordate Academiei, s-a recurs la o deliberată încetinire a ritmului de primenire a acestui for național prin primirea de noi membri în rândurile sale.

Ieșirea din conul de umbră a luat sfârșit odată cu adunarea generală a Academiei, ținută în 26 decembrie 1989, continuând cu cele din 2 februarie 1990 și din 13 mai 1992. În cadrul celei de a doua dintre adunările generale menționate, pentru prima dată după un lung șir de ani, plenul academic a ales în mod liber, fără nici o ingerință politică sau guvernamentală, noua conducere, demnitatea prezidențială revenindu-i inginerului de înaltă ținută științifică, Mihai C. Drăgănescu (născut în anul 1929), membru corespondent din

anul 1974, membru titular din 22 ianuarie 1990. S-a procedat și la repunerea în drepturi a celor care au fost excluși din Academie ulterior anului 1948, precum și la scoaterea din rândul academicienilor a acelor membri care au desfășurat activități potrivnice intereselor țării și poporului român, dovedite și recunoscute public.

Ca bilanț al unei existențe de mai bine de un secol, din anul 1866 până în anul 1999 au avut deosebita onoare de a fi membri ai înaltului for științific și cultural național al țării noastre 980 de oameni de știință, cetățeni români indiferent de naționalitate, și 514 membri din străinătate.

Academicienii județului Brașov

După cum bine se cunoaște, în conformitate cu actuala împărțire teritorial-administrativă a României, aria mai cuprinzătoare a spațiului țării noastre cunoscută în general sub denumirea de Transilvania intracarpatică înglobează în cuprinderea sa geografică o pătrime din județele întregului nostru stat. Deși sunt cunoscute de către cititorii acestui volum, enumerăm totuși, în ordine alfabetică, numele celor zece județe: Alba, Bistrița-Năsăud, Brașov, Cluj, Covasna, Harghita, Hunedoara, Mureș, Sălaj și Sibiu.

Acum urmează însă un amănunt mai puțin știut, despre care am putea afirma că reprezintă o premieră informațională. De pe cuprinsul celor zece județe mai sus menționate, în intervalul de timp cuprins între anul 1866 - când luase ființă în București instituția cultural-științifică principală românească, actuala Academie Română -, până la încheierea secolului al XX-lea au avut parte de marea onoare de a li se acorda titulatura de membrii ai Academiei Române - membrii titulari, membrii corespondenți și membri de onoare -, în total 145 persoane, dintre care 144 bărbați. Județele Alba, Bistrița-Năsăud, Brașov, Cluj, Hunedoara, Mureș și Sibiu au fiecare un număr mai mare de zece academicieni, iar sub această cifră se situează județele Covasna, Harghita și Sălaj.

În ceea ce privește județul Brașov, care constituie principalul obiectiv al acestei lucrări, există o particularitate care se cere a fi din capul locului explicată.

Dacă ar fi să îi luăm în strictă considerare doar pe acei membrii ai Academiei Române din secolele XIX și XX ale căror localități de naștere sunt situate în perimetrul administrativ al marelui centru urban de la poala muntelui Tâmpa, ar fi vorba de 40 de personalități academice. Însă nu se poate nicidecum trece cu vederea faptul că, deși a venit pe lume într-o comună din fostul comitat al Clujului, prin activitatea sa culturală și gazetărească de anvergură națională desfășurată în „Orașul Coroanei”, George Barițiu poate fi pe drept cuvânt revendicat în primul rând de către brașoveni. Personalitatea sa a fost atât de amplă și de diversificată, dominatoare în universul intelectual românesc al secolului al XIX-lea, încât el poate fi considerat ca aparținând atât ținutului său natal, cât și Brașovului și Sibiului, iar prin cele săvârșite în cadrul Academiei Române, al cărei membru fondator a fost, în egală măsură și Bucureștiului. Cu el, numărul academicienilor din actualul județ Brașov se ridică la 41 (patruzeci și unu), cifră apropiată de maxim pentru totalul academicienilor din fiecare județ al României de astăzi.

Un alt fapt deosebit, care singularizează în mod meritoriu contribuția actualului județ Brașov la viața academică a țării noastre, este acela că este singurul județ transilvan intracarpatic din care o persoană de sex feminin a ajuns să fie deținătoare a unui loc între

academicienii României: Maria Brezeanu din Râșnov.

Este de menționat amănuntul că din toată țara au fost alese membre ale Academiei personalități feminine ce se născuseră în numai opt dintre județele actuale, anume din Arad, Brașov, Brăila, Călărași, Galați, Giurgiu, Iași și Neamț. Lipsesc astfel de personalități în județe cu centre universitare de tradiție, ca de exemplu Cluj, Dolj, Timiș și Mureș.

Mergând mai departe cu prezentarea de date inedite în legătură cu academicienii originari din județul Brașov, menționăm că în secolele XIX și XX au fost aleși un membru fondator, paisprezece membri titulari, șaisprezece membri corespondenți, precum și opt membri de onoare. Aceștia au activat obținând rezultate științifice pe al căror temei li s-a acordat înaltul titlu de academician în următoarele șaisprezece domenii: Filologie 9 (nouă) persoane, Teologie 7 (șapte), Istorie 6 (șase), apoi câte 2 (două) persoane în Agronomie, Chimie, Silvicultură, Filosofie și Compoziție, iar câte o persoană provine din rândul inginerilor constructori, folcloriștilor, economiștilor, juriștilor, geologilor, matematicienilor, medicilor, publiciștilor și acela al zoologilor.

În secolul al XIX-lea, ținutul brașovean avea 3 (trei) membri titulari (chimist, ales în 1879, teolog, ales în 1899 și istoric, ales în 1900) și 2 (doi) membri corespondenți (istoric și teolog, ambii aleși în anul 1877).

În veacul următor, întâiul membru titular dobândise fotoliul academic în anul 1903, la Secția Literară, iar cel dintâi membru corespondent are ca dată a alegerii sale anul 1910.

Cât privește grupul membrilor de onoare, primul deținător al titlului academic a fost ales în anul 1916, iar cel de-al optulea în anul 1948.

Este necesară precizarea că obținerea fotoliului de membru titular al Academiei Române a fost, și este și în prezent, condiționată de un anumit „stagiul” în categoria membrilor corespondenți. Dar nu în absolut toate cazurile membrii corespondenți au fost aleși și membri titulari. Ca urmare, am considerat ca membri corespondenți ai actualului județ Brașov pe cei care au rămas definitiv la această „treaptă” academică.

În ceea ce privește membrii fondatori, numiți prin decret de către Înalta Locotenentă Domnească (autoritatea de stat din perioada dintre demiterea lui Alexandru Ioan Cuza și aducerea în fruntea țării a principelui Carol de Hohenzolern-Sigmaringen), au reprezentat Transilvania intracarpatică doar trei persoane (George Barițiu, Timotei Cipariu și Gavril Munteanu).

O apreciere aparte, ce este rezervată doar unora dintre membrii titulari ai Academiei Române, constă în acordarea dreptului de a susține în plenul academicienilor a unui singur discurs de recepție. Au avut acest deosebit de onorant prilej 9 (nouă) dintre titularii originari din aria brașoveană administrativ-teritorială actuală.

Tot din rândul membrilor titulari sunt aleși în funcții de conducere a Academiei președinții, vicepreședinții, secretarii și președinții secțiunilor științifice. De-a lungul secolelor XIX și XX au fost aleși în astfel de funcții un număr de 8 (opt) dintre academicienii originari din județul Brașov. Academicianul Alexandru Lapedatu a avut deosebita cinstită de a fi deținut Președinția Academiei Române (31 mai 1935 – 3 iunie 1938), apoi, în două mandate, funcția de vicepreședinte (31 mai 1934 – 31 mai 1935; 3 iunie 1938 – 30 mai 1939) și de secretar general (5 februarie 1939 – 1 iunie 1948).

Nu lipsite de importanță ni se par și precizările referitoare la locul de naștere (sat-

oraș) și acela în care viitorii academicieni și-au făcut studiile.

Din cei 41 academicieni, 27 s-au născut la sate (incluzându-l aici și pe Barițiu, care venea din județul Cluj), ceea ce reprezintă peste 68%. Dar, dacă avem în vedere că unele localități actuale (spre exemplu Rupea) erau, mai ales în secolul XIX, sate veritabile, procentajul crește puțin (nu vrem prin aceasta să spunem că odată cu veșnicia și inteligența s-a născut la țară ...). Din orașul Brașov (fără Dârste, care până nu demult a fost așezare de sine stătătoare) provin 10 (zece) academicieni, ceea ce echivalează cu un sfert din total, dacă îl excludem pe același Barițiu.

Mai mult de jumătate din numărul lor (23) au făcut liceul la Brașov, iar dintre aceștia 18 au absolvit reputata instituție care astăzi este Colegiul Național „Andrei Șaguna”, ceilalți urmând cursurile liceelor german și maghiar. Există cazuri în care cursurile liceale au fost urmate în două sau mai multe orașe, unul fiind tot Brașovul: Gh. Dima - Brașov și Viena; Al. Lapedatu - Brașov și Iași; A. Bunea - Brașov și Blaj; I. Popescu - Odorhei, Brașov și Blaj. Alte orașe preferate pentru studiile liceale decât Brașovul sunt: Blaj (3), București (3), Cluj (3), Sibiu (2), Iași (1), Făgăraș (1), Predeal (1), Sighișoara (1), Viena (1). Nu știm unde a făcut liceul S. Munteanu.

Interesante ni s-au părut și datele ce privesc locul în care au fost urmate studiile superioare, cu pondere ușor de sesizat spre Germania, Ungaria, Austria, și Franța în special pentru cei aflați la studii în ultima parte a secolului al XIX-lea și în anii premurgători Marii Uniri. Situația s-a schimbat radical după înființarea Universității „Ferdinand I” de la Cluj, deși universitățile central-europene nu sunt ocolite nici acum. Sigur că onoratul nostru lector va putea face singur o statistică, noi permițându-ne a menționa doar principalele orașe din țară sau din străinătate spre care s-au orientat tinerii români pentru a se instrui la cel mai înalt nivel: Cluj (7), Sibiu (4), Brașov (1), Viena (8), Paris (7), Pesta (5), Berlin (5), Bonn (1), Baden (1), Leipzig (5), Graz (1), Roma (2), Jena (1), Strassbourg (1), Karlsruhe (1), Moscova (2), Sankt Petersburg (1), Krakowia (1), Kiev (1), Atena (1), Beograd (1), München (4) și București (19, este vorba de secolul XX). Facem precizarea că sunt cazuri în care aceeași persoană absolvă facultatea și apoi urmează cursuri de specializare în mai multe orașe, așa explicându-se numărul mai mare al centrelor universitare decât acela al persoanelor aflate la studii. Se desprinde de aici conchiderea că Europa universitară a fost preferată de tinerii români pentru studii superioare nu doar din considerentul că aceasta ar fi fost singura ofertă, ci și pentru că ea însăși, în ciuda realităților politice foarte complexe ale vremii, nu a obstrucționat dorința de instruire a tineretului român transilvănean. Dimpotrivă, pentru că același interes politic cerea să și-l apropie, modelându-l după dorință.

În concluzie, din succintele rânduri de mai sus rezultă faptul că membrii Academiei Române originari din județul Brașov au manifestat o prezență activă, marcantă, în cadrul principalului for științific și cultural al țării noastre, meritând pe deplin a le fi cunoscute de cât mai mulți dintre noi viețile și rodnicia lor activitate creatoare, de cel mai înalt nivel.

George Barițiu

(1812-1893)

El care avea să devină, la maturitate, în orașul Brașov, incontestabil Nestor al presei românești din Transilvania, George Barițiu, s-a născut în 12/24 din luna Florar a anului 1812. Era întâiul copil al familiei preotului Ioan Pop care, în acel an, era păstorul duhovnicesc al credincioșilor actualei comune Jucu din județul Cluj, localitate situată pe dreapta Someșului Mic, aproximativ la jumătatea drumului dintre Cluj și Gherla.

Familia din care provenea preotul Ioan Pop era originară din zona Satului Mare, fostul district al Chioarului, înnobilită prin secolul al XVII-lea pentru merite militare deosebite săvârșite de unul dintre membrii acesteia.

După obiceiul conform căruia în familiile de intelectuali descendentul prim era pregătit pentru a urma profesiunea tatălui - căruia „se cuvenea” ca după pensionare fiul să îi preia parohia -, micul George a început să învețe scrisul și cititul în familie, preotul Ioan fiindu-i primul dascăl.

Deoarece Regulamentul școlar al timpului prevedea ca pentru a urma studii de nivel secundar trebuia să fi absolvit clasele elementare la o școală „de stat”, George Pop

a devenit elev al școlii primare din localitatea Trascău (actualmente Remetea, din partea nordică a județului Alba), începând cu anul 1820. Ultimele două clase elementare le-a încheiat însă la Blaj, oraș în care avea posibilitatea de a se înscrie la seminarul teologic. Însă, mai mult ca sigur, adolescentul George și-a dorit ceva peste studiile seminariale. Părintele său i-a înțeles aspirațiile, înscriindu-l la liceul de stat din Cluj, școală de grad mediu, la care a fost admis și datorită faptului că era descendent al unei familii nobiliare. Tot în orașul de pe Someșul Mic, timp de patru ani, a fost student al Facultății de Filosofie și Drept, pe care a absolvit-o în anul 1829.

Perspectiva ce i se oferise, de a ocupa o catedră la prestigioasa școală românească a Blajului, i-a fost însă condiționată de dobândirea unei diplome universitare în teologie. Din acest considerent, între anii 1831-1835 a promovat examenele facultății teologice blăjene. Îndată după absolvire, în toamna anului 1835, i s-au asigurat la liceul din „Mica Romă”, după cum era denumit atunci Blajul, predarea unui grupaj de materii (gramatica română, limba germană și limba latină, iar la Facultatea de Filosofie predă cursul de fizică).

Deși se părea că „Mica Romă” îi va fi gazdă pentru o perioadă îndelungată, poate chiar până la anii de pensionare, lucrurile nu au evoluat pe o astfel de traiectorie. Fostul licean George Pop, căruia la Cluj îi fusese schimbat numele de familie în Bariț, invocându-se motivul că erau mai mulți elevi cu numele Pop, era invitat într-unul dintre principalele centre urbane transilvane, anume Brașovul, puternic centru comercial, al cărui tumult de activități era în consens cu energia clocotitoare care îl caracteriza și mai ales cu forța ideilor care îl animau, pentru a fi profesor la liceul românesc.

În orașul străjuit de Tâmpa, începând din anul 1836, a reușit să se impună ca profesor prin marea-i erudiție, remarcându-se îndeosebi prin faptul că a început să predea primele cursuri „comerciale” în limba română. Se poate afirma, fără teama de a greși, că în doi ani petrecuți la catedra liceală tânărul profesor George Barițiu a înfăptuit atâtea lucruri novatoare pentru învățământul brașovean, și implicit transilvănean; el a reprezentat pentru Marele Principat al Ardealului „... ceea ce au fost Gheorghe Asachi și Mihail Kogălniceanu pentru Moldova și Ion Eliade-Rădulescu pentru Țara Românească” (Marin Aiftincă, *Astra și militantismul lui George Barițiu*, în *Astra - 125 de ani de la înființare*, Sibiu, 1987, p. 136).

Cititor fidel și consecvent al gazetelor ce apăreau încă din 1829 în cele două principate românești de la sud și est de lanțul carpatic, „Albina românească” (Iași, 1 iunie-24 noiembrie 1858, proprietar Gheorghe Asachi), precum și „Curierul românesc” (București, 8 aprilie-19 aprilie 1848, editori Ion Eliad și Constantin Moroiu), a considerat că Transilvaniei îi lipsește o astfel de publicație periodică în limba română. În 12 martie 1838 a apărut la Brașov „Gazeta de Transilvania”, al cărei redactor era chiar George Barițiu, periodic al cărui supliment se va intitula „Foaie literară”. Chiar în numărul inaugural, la cea de-a șaptea pagină a menționatului supliment, într-un articol plin de cumpănire, George Barițiu enunțase ca o stringentă necesitate cultural-științifică a națiunii române în întregul său, indiferent de situația politică a momentului (anul 1838) în care încă nu se înfăptuise nici măcar unirea Țării Românești cu Moldova, a elaborării unui *lexicon* al limbii române. La acest prim demers transilvănean s-a raliat de îndată și renumitul filolog Timotei Cipariu (1805-1887) de la Seminarul Teologic din Blaj, care a subliniat faptul că ortografia este

condiționată de necesitatea realizării unui sistem gramatical unanim acceptat.

Propunerile celor doi intelectuali din Brașov și din Blaj, dar mai ales perspectiva unei gramatici valabile pentru românii de pretutindeni, i-au atras în discuție pe Ion Eliade-Rădulescu, Nicolae Istrati, Ion Voinescu și Nicolae Bălășescu, cu toții convenind că devenea necesară constituirea unui organism însărcinat cu elaborarea *Dicționarului* și a *Gramaticii* limbii române.

Nenumărate impedimente de natură politică, externe și interne, au concurat la împiedicarea începerii măcar a redactării celor atât de necesare două lucrări. Dar, fapt pozitiv, în pofida factorilor defavorabili, ideea trebuinței acestora nu a fost abandonată în nici unul dintre cele trei state românești până la finele secolului al XIX-lea.

Un eveniment dătător de noi speranțe s-a petrecut în anul 1859 când, la 24 ianuarie, s-a înfăptuit unirea Moldovei cu Țara Românească, prin dubla alegere ca domnitor a lui Alexandru Ioan Cuza. S-a preconizat că sub conducerea politică a acestuia devenea realizabilă constituirea unei societăți științifice cu profil filologic care să treacă la mult așteptata întocmire a *Dicționarului* și a *Gramaticii* limbii române. Lucrurile păreau a evolua spre țelul dorit deoarece însuși Domnitorul a fost cel care a făcut o donație substanțială, de o mie de galbeni, „pentru încurajarea culturii naționale” și tot el a insistat pe lângă Evangheliu Zappa (1800-1865) de a dona statului român impresionanta sumă de 6.000 galbeni pentru premiarea unor lucrări fundamentale pentru cultura națională a tuturor românilor: *Gramatica* și *Lexiconul* limbii române. Dar, din cauza opoziției vehemente a diplomaților Austriei și Rusiei la București în chestiunea înfăptuirii unei Societăți Literare pan-românești, Alexandru Ioan Cuza a procedat ambiguu: nu a dat în scris refuzul domnesc ce stopa înființarea „Societății”, însă a amânat *sine die* întocmirea decretului de fondare.

După ce, în 11 februarie 1866, Alexandru Ioan I Cuza a fost silit să abdice și să părăsească țara, conducerea Principatelor Române Unite a fost preluată de către Înalta Locotenentă Domnească. Garantând că Societatea Literară proiectată nu are scopuri politice, guvernului Locotenentei Domnești i s-a acceptat de către imperiile austriac, rusesc și otoman să înființeze respectiva societate ale cărei obiective erau *Gramatica* și *Lexiconul* limbii române. Ca urmare, prin Decretul din 22 aprilie 1866, se numeau 14 membri fondatori ai Societății Literare Române, între care și George Barițiu. Acesta, la cei 54 de ani, avea experiența dobândită cu prilejul fondării în anul 1861, la Sibiu, a Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român - ASTRA, el fiind principalul creator al statutelor de funcționare a acesteia. Și în cazul constituirii Societății Literare Române de la București, întâiul pas care trebuia făcut era stabilirea prin statut a modului de funcționare, fapt pentru care George Barițiu era cel mai indicat dintre toți membrii fondatori.

Din diverse motive, în anul 1866, membrii noii societăți literare nu au reușit să se întrunească nici măcar o singură dată într-o ședință de lucru.

Inaugurarea Societății Literare Române a avut loc în anul 1867 și tot atunci s-a ținut prima sesiune, începută la 1 august. În cadrul acestei prime sesiuni, în una din ședințe, George Barițiu a venit cu propunerea ca instituția să nu rămână doar o „societate literară”, ci să devină o societate academică, compusă din secțiunile *literară și lexicografică, istorică și arheologică și de științe naturale*. Cele solicitate de către Barițiu au întrunit

adeziunea și aprobarea celorlalți membrii fondatori care, în totalitate, au votat în ziua de 20 august 1867 noua denumire de Societatea Academia Română.

La 1 septembrie 1867 s-a ținut în plenul academic ședința de constituire a secțiunilor, trei la număr, după cum prevedea statutul recent adoptat: Secțiunea Literară-Filologică, Secțiunea Istorico-Arheologică și Secțiunea Științelor Naturale. Cei mai mulți dintre membrii fondatori au optat să facă parte din prima secțiune, iar Secțiunea Istorico-Arheologică urma să funcționeze doar cu George Barițiu, Iosif Hodoș și Nicolae Ionescu. Cei trei și-au adjudecat și funcțiile de președinte (George Barițiu), vicepreședinte (Iosif Hodoș) și de secretar (Nicolae Ionescu).

În calitatea sa de președinte, George Barițiu a pledat pentru primirea în Societatea Academică Română, implicit în secțiunea pe care o conducea, a istoricilor Mihail Kogălniceanu și Alexandru Papiu Ilarian, ambii atât cercetători, cât și militanți de frunte pentru realizarea unității naționale a românilor. După venirea în cadrul secțiunii a lui Mihail Kogălniceanu, președintele în vigoare, la sesiunea din anul 1870, i-a cedat acestuia importantul post, el ocupând funcția de vicepreședinte. A fost din partea lui George Barițiu un gest de mare noblețe față de mai tânărul său coleg, originar din Iași.

Implicat în viața politică deosebit de agitată a anului 1876, care preceda participarea României la războiul ruso-româno-turc, Mihail Kogălniceanu nu a mai rămas la conducerea secțiunii, în locul lui fiind ales pentru două mandate consecutive (anii 1877 și 1878) din nou George Barițiu.

Tot în două mandate, cele din anii 1876-1879 și 1887-1888, George Barițiu a fost ales vicepreședinte al Academiei Române, iar pentru perioada 24 martie - 20 aprilie 1893 i s-a încredințat înalta funcție de președinte al Academiei Române.

În anul 1869 i-a mai fost acordată onoranta misiune de a rosti, în numele Societății Academice, răspunsul la cel dintâi dintre discursurile de recepție, cel rostit în plenul academic la data de 14 septembrie de către Alexandru Papiu-Ilarian (*Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai de Șinca*). Pentru Barițiu, faptul că fusese ales de conducerea academică să răspundă acestui discurs de recepție, a reprezentat nu doar o onoare cu totul aparte, ci și o misiune științifică dificilă de care s-a achitat cu deosebită pricepere și competență. Marea dificultate a celui care, în calitate de reprezentant al Societății Academice Române, elabora răspunsul autorizat și angajant al celui mai înalt for cultural și de știință al tuturor românilor, consta în detaliul esențial că era pus în fața unei misiuni fără precedent în activitatea viitoareii Academii Române.

În cadrul Secțiunii Istorico-Arheologică George Barițiu și-a respectat locul de frunte pe care îl obținuse prin mai multe comunicări științifice în care aborda subiecte de mare interes la acea vreme, dintre care o parte au fost publicate în periodicul apărut în anul 1868 sub numele de *Analele Societății Academice Române*, publicație fondată de grupul Ion Heliade-Rădulescu, August Treboniu Laurian, Iosif Hodoș, I. C. Massim, *George Barițiu* (s.n.), Alexandru Roman și Vincențiu Babeș.

Un adevărat pas îndrăzneț și original îl făcuse Barițiu prin abordarea unui eveniment aparținător istoriei universale, reconstituind episodul bătăliei din anul 1444 de la Varna, episod final al campaniei militare multinaționale antiotomană condusă de Vladislav, regele Ungariei, secondat de Ioan de Hunedoara căruia îi era încredințată comanda detașamentelor românești venite din Țara Românească și din Transilvania. Însemnătatea

comunicării lui George Barițiu constă în faptul că a demonstrat capacitatea istoricilor români de a aborda și teme care nu se referă în exclusivitate la trecutul poporului nostru. Utilizând un consistent fond documentar cules din arhive străine, Barițiu a reușit să combată o serie de concepții denigratoare la adresa oștirii românești prezentă la bătălia din 10 noiembrie 1444, punând într-o nouă lumină, bazată pe interpretări obiective ale faptelor din acerba confruntare cu sultanul Murad al II-lea, a concepțiilor de mare strateg ale lui Iancu de Hunedoara.

De-a lungul anilor de cercetare științifică depusă în cadrul Societății Academice Române - devenită din anul 1879 Academia Română -, lui George Barițiu i-au fost publicate în *Anale* mai multe zeci de studii de istorie, religie și filosofie, însă spațiul de care dispunem în acest volum nu permite nici măcar enumerarea tuturor titlurilor subiectelor abordate. Doar o parte dintre acestea au fost publicate, restul păstrându-se în manuscrise care încă așteaptă a fi cercetate în arhive și, eventual, tipărite. Dintre cele editate le reamintim pe cele mai cunoscute: *Despre istoria mai nouă și mai ales despre istoria anilor 1848-1849*, în AARMSI (Analele Academiei Române, Memoriile Secției Istorice), 1870; *Numele proprii, gentilice, geografice, topografice, ibidem*, 1871; *Despre belul civil transilvan din anii 1437-1438*, în „Transilvania”, VI, 1873, nr. 1, 2; *Bătălia de la Varna 1444*, în AARMSI, 1873; *Istoria Regimentului II românesc granțariu transilvanu*, Brașov, 1874; *Noțiuni relative la economia socială și la istoria civilizației în Transilvania*, în AARMSI, tom X, 1877, 1878, tom XI; *Părți alese din Istoria Transilvaniei. Pre două sute de ani din urmă*, Sibiu, vol. I, 1889, vol. II, 1890, ambele „În editiunea auctorului, Tipografi'a W. Krafft”, opera din urmă reeditată recent în condiții grafice excelente de muzeele din Brașov. Lucrarea este o continuare, mult mai complexă, a *Istoriei* scrisă de A. Papiu Ilarian, care se oprirea la anul 1848.

Evident că o activitate de peste un sfert de secol în cadrul Academiei Române, timp în care George Barițiu a fost ales în cinci rânduri în funcții coordonatoare, performanță neegalată încă de nici unul dintre academicienii originari din județul Brașov, nu poate fi nicidecum expusă mulțumitor într-o lucrare de popularizare cum este cea de față. Ea ar putea face obiectul unei viitoare monografii referitoare strict la opera acestui intelectual deosebit de complex, care întrunea în persoana sa deopotrivă pe publicistul de marcă, pe istoricul angajat în reînvierea și prezentarea trecutului națiunii din care făcea parte, pe filologul implicat în alcătuirea *Dicționarului Academiei Române*, precum și a dicționarilor german-român și maghiar-român, pe folcloristul care considera creația populară poetică și muzicală drept mărturie peremptorie ale unității spirituale a poporului român.

Și totuși, aceste numeroase virtuți nu pot întregi personalitatea lui George Barițiu: în egală măsură, sau mai înainte de toate acestea, el a fost un mare om politic care nu a ezitat o clipă să-și asume riscurile participării la Revoluția română din Transilvania din 1848-1849. De aici și numeroasele hărțuiri și falsele „proces de presă” intentate de autoritățile austro-ungare, care rămân peste timp lumini asupra unui om ce nu s-a înclinat decât în fața propriului popor. Tocmai de aceea credem că opera și verticalitatea omului de știință și a politicianului George Barițiu au stat la baza numeroaselor studii și monografii ce i-au fost închinare, aici amintindu-le doar pe cele semnate de academicianul David Prodan și de istoricii Vasile Netea și Iosif Pervain.

George Barițiu s-a stins din viață la Sibiu, cu doar 22 de zile înainte de a împlini 81

de ani, în 2 mai din anul 1893.

Bune gazde, brașovenii l-au adoptat de la început repede și firesc ca pe unul de-al lor, neuitând nici o clipă inestimabilul aport al acestuia la începuturile și dezvoltarea presei românești de aici, a învățământului, a vieții culturale, științifice și economice. În Municipiul Brașov memoria sa este cinstită prin acordarea ilustrului său nume Bibliotecii Centrale Județene, în fața căreia veghează impozanta-i statuie, precum și unei străzi din centrul urbei, foarte aproape de Mureșeni. O placă memorială există și pe actuala stradă a Republicii, pe clădirea cu numărul 43. Până nu demult, însă, aceeași placă se afla pe edificiul învecinat, fostă Bancă, iar acum „Parchet”. Să nu fie numele marelui cărturar și patriot compatibil cu instituții create după decesul lui? Sau încă nu se știe cu precizie unde a locuit acesta?

„Gazeta de Transilvania” a avut o foarte îndelungată apariție (numai în secolul al XIX-lea „acumulase” 62 de ani), interval de timp în care au avut loc, periodic, unele schimbări. Așa de exemplu, din data de 3 ianuarie 1849 s-a intitulat „Gazeta Transilvaniei”, iar din 1884, începând cu numărul din 16 aprilie, a devenit cotidiană. A continuat să apară și în prima jumătate a secolului al XX-lea până după încheierea celui de-al doilea război mondial. După constituirea Republicii Populare Române, conform noilor orientări politice, au încetat să apară vechile ziare, înființându-se o presă controlată ideologic de statul de esență totalitară.

Gazeta brașovului s-a numit „Drum nou” și a dăinuit până în anul 1989, după care începând din decembrie s-a revenit la denumirea tradițională arhicunoscută, aceea de „Gazeta de Transilvania”.

Ioan Pușcariu

(1824-1911)

Pamilya preotului Ioan Pușcariu, paroh în localitatea Sohodol, actualmente inclusă în teritoriul administrativ al comunei Bran, a fost hărăzită cu nouă copii. Ioan se născuse la data de 28 septembrie (stil calendaristic vechi), respectiv în 10 octombrie (stil nou), anul 1824. Ca fiu de preot, conform „modelului” timpului, familia dorea ca și el să îmbrățișeze profesiunea părintelui pentru a-i urma în parohia din localitatea natală. Primele patru clase elementare le-a făcut la școala parohială din Sohodol, în limba română. În acea vreme se cerea ca pentru studiile gimnaziale și universitare tânărul să cunoască limba germană, Transilvania făcând parte din Imperiul Habsburgic. Ca urmare, în anul 1834 a fost înscris la Școala Normală Germană din Brașov. După trei ani petrecuți acolo s-a transferat la Gimnaziul Catolic, în același oraș.

Diploma de bacalaureat o obține la Cluj unde, între anii 1843-1846, a urmat clasele superioare de liceu. La insistențele familiei de a se dedica preoției a audiat o vreme cursuri de teologie la facultatea de profil din Sibiu, audieri care l-au convins că nu are atracție spre cariera eclesiastică. Dar în orașul de pe Cibin exista și o școală de nivel universitar care pregătea juriști, numită Academia de Drept. În anul 1846 s-a înscris la

respectiva „Academie” sibiană, devenind coleg cu studentul Simion Bărnuțiu, puternic animat de ideea necesității grabnice a eliberării naționale a românilor din Transilvania. Ioan Pușcariu (numele îi fusese schimbat la liceul din Cluj, n.n.) a fost unul dintre principalii aderenți și susținători ai lui Bărnuțiu, contribuind la organizarea Adunării românești din data de 3/15 mai 1848 de pe Câmpul Libertății de la Blaj. Primise chiar și o importantă însărcinare din partea comitetului organizator, anume de a fi stegar pe durata desfășurării acesteia, misiune deloc lipsită de primejdie ținând seama de faptul că steagul pe care îl arbora nu era drapelul oficial imperial austriac, ci tricolorul românesc.

După reprimarea revoluției, împreună cu alți fruntași transilvăneni, cu sprijinul medicului Pavel Ungureanu Vasici - și acesta viitor membru al Societății Academice Române -, șeful pazei militare de la Timișul de Sus, Ioan Pușcariu trece în Țara Românească, mai întâi la București, iar mai apoi la Pitești. În ținutul argeșean a activat numit fiind de Guvernul Provizoriu din București comisar de propagare în lumea satelor a țelurilor revoluției.

Decretarea amnistierii în Imperiul austriac a participanților la revoluție i-a permis revenirea în Transilvania unde, în districtul Făgăraș, a debutat ca jurist în administrația locală. Pe parcursul anilor a avansat pe scara ierarhică profesională ajungând, în anul 1862, Administrator al comitatului Cetatea de Baltă, Căpitan suprem al Districtului Făgăraș (1865), pentru ca peste alți doi ani să ocupe la București importanta funcție de Consilier de Secțiune în Ministerul Cultelor.

S-a numărat printre cei mai activi juriști din Marele Principat al Ardealului care au susținut necesitatea introducerii limbii române în tribunalele transilvănene, reușind chiar să pună în aplicare acest fapt în cadrul administrației juridico-politice a Făgărașului. Mai mult decât atât, prin publicarea unui articol în anul 1860 în gazeta sibiană „Telegraful român”, în care pleda în favoarea constituirii „unei societăți pentru cunoașterea literaturii române și pentru [promovarea] culturii poporului român”, Ioan Pușcariu a fost, după documentele pe care le-am consultat, „lansatorul punctului de plecare al viitoarei Asociațiuni ASTRA. Pe drept cuvânt se poate afirma cu toată certitudinea că „ASTRA este intim legată de numele lui Ioan Cavaler de Pușcariu” (vezi Antonie Plămădeală, *Astra - ctitorii și ctitoriile ei*, în *ASTRA. 125 de ani de la înființare*, Sibiu, 1987, p. 45).

Deși se recunoaște că paternitatea Asociațiunii i se atribuie lui Ioan Pușcariu, din păcate în cele 520 de pagini ale volumului festiv sus-menționat nu s-a găsit cu cale să fie inclus un studiu aparte dedicat acestui *ilustrissim* fiu al Branului și al ținutului Brașovului. S-a implicat ca nimeni altul, bazat pe solide cunoștințe juridice, în elaborarea statutelor Asociațiunii, de a căror acceptare sau respingere din partea autorităților politice a depins reușita fondării mult doritei asociații culturale a românilor din Transilvania. Pentru ca lectorul acestor rânduri să nu rămână cu impresia că încercăm o supralicitare a rolului avut de Ioan Pușcariu în elaborarea statutelor „astrense”, la faptul că Andrei Șaguna afirmase că Statutele prezentate spre aprobare au fost alcătuite de el, din cele trei anteproiecte - ale lui Timotei Cipariu, George Barițiu și Ioan Pușcariu - din care el (Andrei Șaguna, n.n.) a redactat o a patra variantă, redăm în cele ce urmează cuvintele scrise de Pușcariu: „Șaguna zicând că a făcut din cele trei [proiecte, n.n.] pe al patrulea op zise ca să nu [îi] vatăme pe ceilalți prin acceptarea în întâietate a proiectului meu” (A. Plămădeală, *op. cit.*, p. 46). De altfel era și firesc să se întâmple așa, deoarece nici Timotei Cipariu, nici

George Barițiu nu se puteau compara nici pe departe cu Ioan Pușcariu în materie de Drept. Așadar, chiar dacă Ioan Pușcariu nu a avut șansa de a se număra printre membrii fondatori ai Societății Literare Române, prin faptul că Statutele Astrei au stat la baza Statutelor viitoarei Academii a tuturor românilor, se poate afirma că indirect, ca principal autor al Statutelor Asociațiunii, Ioan Cavaler de Pușcariu a contribuit la fondarea actualei Academii Române.

Acest merit deosebit de care, spre onoarea sa, Ioan Pușcariu nu s-a prevalat niciodată, i-a fost recunoscut și răsplătit în data de 13 septembrie 1877. Autorul moral care îl declarase *membru de onoare* al Societății Academice Române nu era altul decât scriitorul, economistul și politicianul Ion Ghica (1816-1897), președintele Societății Academice Române, secondat de vicepreședintele George Barițiu. Menționăm că prima acordare a calității de *membru de onoare* al Societății Academice Române s-a petrecut în septembrie 1867 și pe durata de zece ani (până în 1877) nu au avut loc decât patru astfel de primiri, în anii 1868, 1871, 1872 și 1875. Ioan Pușcariu a fost cel de-al patrusprezecelea *membru de onoare* din secolul al XIX-lea și primul ales dintre membrii Academiei Române născuți în actualul județ Brașov.

Ales *membru de onoare* la vârsta de 53 de ani, a activat în această calitate nu mai puțin de 23 de ani. În data de 4 aprilie 1900, pe când Academia Română îl avea ca președinte pe renumitul chimist și mineralog Petru Poni (1841-1925), i s-a acordat, în cadrul unei adunări generale special convocate, înalta titlatură de academician *membru titular*. Ca deținător al fotoliului de *membru titular* al Academiei Ioan Pușcariu a intrat în rândul savanților cărora li se putea acorda de către președinție posibilitatea unică în viață de a rosti într-o sesiune solemnă, în *Aula Magna*, discursul de recepție. Dacă ținem cont de faptul că numai în 12 din cei 34 de ani din secolul al XIX-lea au avut loc asemenea evenimente, ne dăm seama de onoarea cu totul aparte ce îi fusese acordată lui Ioan Pușcariu.

Profund impresionat de propunerea rostirii unui discurs de recepție, „proaspătul” *membru titular* al Academiei Române a pregătit un subiect care era cu totul demn de un discurs științific rostit în forul național românesc al culturii, științelor și artelor. Titlul ales a fost pe cât de succint, pe atât de șocant prin ineditul conținutului: *UGRINUS – 1291*.

Deoarece s-a distins ca istoric și arhivist prin studierea, pe baza documentelor medievale, a vechilor familii nobiliare românești din aria teritorială al cărei centru politic și administrativ era Făgărașul încă din feudalismul timpuriu, Ioan Pușcariu a ales un subiect tocmai din acea vastă arie de cercetare. Unul dintre boierii români făgărășeni identificat de istoricul jurist Ioan Pușcariu a fost Ugrinus Magister, cel care, între anii 1274-1275, deținuse importanta funcție politico-militară de Ban al Severinului. Acesta, în anul 1291, a inițiat o acțiune juridică de mare răsunet în Transilvania, solicitând în cadrul Adunării Obștești Nobiliare de la Alba Iulia restituirea posesiunilor imobiliare de la Făgăraș și Sâmbăta. Prin o clară pledoarie bazată pe o magistrală interpretare a documentației atestată a dreptului său de proprietate, Ugrinus Magister și-a redobândit avuțiile pe care apoi le-a stăpânit.

Se impune precizarea că prin acest discurs de recepție prezentat în plenul academic la data de 9 (22) martie 1901, istoricul, juristul și scriitorul Ioan Pușcariu a deschis seria manifestărilor de acest gen din secolul XX.

Răspunsul la acest plin de originalitate discurs de recepție i-a fost dat de către

filologul, scriitorul, istoricul și arhivistul Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838-1907). Era cel de-al treilea răspuns (și ultimul) pe care Hasdeu îl adresa celui onorat să rostească discursul de recepție. Celelalte două „răspunsuri” rostite de B. P. Hasdeu au avut loc în data de 28 martie 1880 pentru Ion Ghica și 12 martie 1882 pentru folcloristul Simion Florea Marian.

Suntem convinși că republicarea *Discursului de Recepție în Academia Română* al lui Ioan Pușcariu ar fi nu numai utilă pentru actuala istoriografie brașoveană, ci și un prinos adus de aceasta ilustrului savant.

Dar „recomandarea” pentru obținerea înaltului titlu academic au făcut-o operele sale cu subiecte istorice românești, aici amintindu-le doar pe cele mai cunoscute: *Comentar la preaînalta patentă din 2 iunie 1854 pentru Ardeal* (partea I, Sibiu 1858, partea a II-a, Sibiu 1859); *Date istorice despre familiile nobile române* (partea I, Sibiu 1892, partea a II-a, Sibiu 1895); *Fragmente istorice despre „Boierii din Țara Făgărașului”, dimpreună cu documente istorice* (lucrare apărută în patru volume între anii 1904-1907); *Notițe despre întâmplările contemporane scrise de Ioan cavalier de Pușcariu* (Sibiu, 1913).

A încetat din viață la vârsta de 87 de ani, în ajunul Crăciunului din anul 1911, în comuna în care văzuse lumina zilei. Lumână pe care statua sa din bronz, situată lângă cunoscutul castel, omagiu al locuitorilor Branului, o veghează spre nestingere.

Nicolae Popea

(1826-1908)

In cea de-a doua lună a anului bisect 1826, în a douăzeci și noua zi (potrivit stilului calendaristic nou), preteasa Voica, soția preotului Neagoe Popea, a născut un băiat. Locul venirii pe lume a pruncului era așezarea rurală situată la câțiva kilometri sud-est de Brașov, care purta atunci numele de Satulung (actualmente componentă a municipiului Săcele). La botez, noului născut i s-a dat numele purtat și de tatăl său, Neagoe.

Copilul Negoită a fost călăuzit spre știința de carte, conform obiceiului vremii, mai întâi în cadrul familiei, urmând totuși, la școala parohială din comuna natală, primele clase elementare fără a căror atestare nu ar fi putut urma cursul gimnazial.

Clasele inferioare ale gimnaziului le-a făcut în limba germană la Brașov, deoarece de cunoașterea acestei limbi erau condiționate studiile superioare. Apoi, la Blaj, a urmat cursul gimnazial care se încheia cu obținerea diplomei de bacalaureat.

Studenția a început-o la Universitatea din Cluj, înscriindu-se la Facultatea de Drept, în anul 1843, după care, începând din anul 1846, a studiat la Facultatea de Teologie din Viena vreme de doi ani.

Evenimentele revoluționare ale anului 1848 îl determină să plece din capitala imperială habsburgică și să revină la Brașov, oraș în care a făcut parte din garda revoluționară românească, purtând gradul de căpitan.

Începând cu anul 1849 a reușit să obțină o slujbă funcționărească administrativă în orașul Deva (din fostul comitat al Hunedoarei, n.n.). Ulterior, tot în domeniul administrativ, îl aflăm în comuna Șomcuta Mare din Maramureș, de unde, în anul 1854, a fost chemat la Sibiu de către mitropolitul Ardealului, Andrei Șaguna (1809-1871) care, pentru început, i-a oferit postul de secretar al Episcopiei Ortodoxe Române din centrul urban de pe Cibin; în anul următor fusese avansat consilier și vicar eparhial (1870-1889). Între 1856 și 1870 a fost profesor la Institutul Teologic Pedagogic din aceeași localitate.

Călugarindu-se, în anul 1856, conform uzanței în astfel de situații și-a luat un alt prenume, acela al înaltului ierarh Nicolae, fostul episcop de Myra din Licia (secolul al IV-lea d.Chr.).

Personalitate puternică și cu o cultură teologică și umanistă deosebite, orator înzestrat, care electriza auditoriul prin cuvintele rostite, Nicolae Popea se impunea prin erudiția sa de-a dreptul enciclopedică. În perioada în care a trăit la Sibiu el s-a aflat printre inițiatorii și fondatorii Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român - ASTRA. De asemenea, a fost ales membru de onoare al câtorva societăți literare locale transilvănene.

Fiind cunoscut însuflețitor și coordonator al mai multor acțiuni de natură cultural-literară din Transilvania intracarpatică, cât și din cuprinzătoarea arie locuită majoritar de românii de la vest de Munții Apuseni (Maramureș, Sătmăr, Crișana și Banat, n.n.), a fost ales atât ca deputat în Dieta Transilvaniei (1863-1865), cât și în Senatul Imperial de la Viena, deseori luând atitudine împotriva unor inițiative politice menite să aducă prejudicii națiunii din care făcea parte. Între 1878-1881 a fost ales președinte al Comitetului Național Român din Transilvania.

Se poate afirma că Asociațiunea ASTRA a fost pentru el locul de desfășurare a unor activități culturale, sociale și, nu în ultim rând, religioase. A lucrat în Asociațiune, în termeni foarte generoși, cu mitropolitul Andrei Șaguna, făcându-se cunoscut prin elaborarea și publicarea de lucrări cu subiecte istorice foarte puțin abordate până la el, de reală însemnătate științifică fiind volumul apărut la Sibiu în anul 1870, însumând 368 de pagini, *Vechea metropolie ortodoxă română a Transilvaniei, suprimarea și restaurarea ei*, lucrare primită cu interes și de către istoricii din România.

Trebuie remarcat cu deosebire faptul că de foarte timpuriu a început activitatea în presa literară și politică. Încă din anul 1845, pe când studia la Cluj, Nicolae Popea a scris și a difuzat în manuscris, împreună cu studentul în științe juridice Alexandru Papiu Ilarian (1827-1877), periodicul folcloric-literar „Ziorile pentru minte și inimă”. În anul 1884 arhimandritul Nicolae Popea era „cap de listă” al grupării de intelectuali și negustori posesori de capital din Sibiu și Brașov (protopopul Nicolae Cristea, frații Aurel și Eugen Brote, Ioan Slavici, Manole Diamandi și Iosif Bechnitz, n.n.). Aceștia au avut inițiativa fondării cotidianului românesc „Tribuna” care, la scurtă vreme de la apariție, s-a impus drept cel mai important periodic românesc transilvănean.

Autor al unui considerabil număr de studii de istorie referitoare la situația Bisericii Ortodoxe din Evul Mediu românesc, Nicolae Popea a colaborat la diverse gazete în care

i-au fost publicate materiale atât în limba română, cât și în limba germană. Îi aflăm semnătura în „Telegraful Român” de la Sibiu, în „Folia Diecezană” de la Caransebeș, în „Tribuna”, în „Die Zukunft” („Viitorul”), în „Wanderer” („Mesagerul”) și în vienezul „Öst und West” („Răsăritul și Apusul”), iar după primirea sa în rândurile membrilor Societății Academice Române, și în „Analele Academiei Române”.

De propunerea candidaturii sale de a face parte din rândul academicienilor poate fi asociat în primul rând membrul titular al Societății Academice Române, Alexandru Papiu Ilarian (ales în 16 septembrie 1868), vehicul prieten din anii studenției clujene. Firește că un fapt hotărâtor în acceptarea candidaturii lui Nicolae Popea l-au avut și bunele păreri ale lui George Barițiu care, începând din 18 septembrie 1876, devenise vicepreședinte al Societății Academice Române. Însă, fără îndoială, meritele sale deosebite, de anvergură națională pe tărâm cultural, științific și teologic, au constituit temelia voturilor plenului academic condus de președintele Ion Ghica, în adunarea întrunită în data de 13 septembrie 1877, în urma căreia a obținut titlul de membru de onoare al Societății Academice, la un an după ce depășise vârsta de o jumătate de veac.

Peste doi ani de la primirea în rândul academicienilor a demonstrat că merită din plin acest onorant loc din elita științei naționale prin publicarea volumului de 388 de pagini *Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, carte ieșită din teascurile Sibiului la anul 1879.

La insistențele mitropolitului Procopie Ivacicovici, descendent al numeroasei familii Ivașcu din Goruia, Caraș-Severin, și a lui Miron Românul (episcop și mitropolit ales la 3 decembrie 1874, n.n.) a acceptat să candideze pentru ocuparea scaunului episcopal din Caransebeș, rămas vacant după decesul episcopului Ioan Popazu (originar din Brașov, oraș în care a fost protopop între 1837 și 1865, el fiind cel care a ridicat liceul românesc „Andrei Șaguna”, școală despre care însuși spunea că este „Ierusalimul românesc din Brașov”, n.n. Și numele lui Popazu este purtat acum de o stradă din Scheii Brașovului). În data de 27 martie 1889, academicianul teolog și istoric, vicar episcopal al Mitropoliei de la Sibiu, era ales episcop al eparhiei bănățene a cărei reședință se afla în Caransebeș (funcție în care a fost instalat la 2/14 iulie 1889 și pe care a păstorit-o până la moarte), intrând în istoria bisericească a Banatului ca întâiul episcop deținător al unui fotoliu de academician.

Deși s-a implicat intens în a duce mai departe munca înaintașului său, îngrijindu-se îndeosebi de desfășurarea activității școlare a Institutului Teologic-Pedagogic al Caransebeșului (pentru care, în anul 1891, a reușit să construiască o nouă clădire) a continuat și cercetările arhivistice căutând să depisteze acte, petiții și documente referitoare atât la trecutul bisericii românești din Transilvania, cât și la viața și complexa activitate a lui Andrei Șaguna. În această din urmă enunțată direcție a elaborat cele mai apreciate dintre scrierile sale istorice.

După aproape zece ani de căutări arhivistice a văzut lumina tiparului și cuprinzătoarea sa lucrare *Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei baron de Șaguna sau luptele național-politice ale românilor. 1846-1873*, tom apărut tot la Sibiu în anul 1889.

Peste alți zece ani, în data de 8 aprilie 1899, sub președinția academicianului Petru Poni (1841-1925), renumit savant chimist și mineralog, secondat de vicepreședintele Vasile Alexandrescu-Urechia (1834-1901), prin votul plenului membrilor titulari ai Academiei

Române, a fost ales la rândul-i membru titular (activ), demnitate de prim rang în lumea academică. După încă un an de la acest important eveniment, la data de 13 martie a anului 1900, a avut onoarea de a ține discursul de recepție intitulat ca și una din cărțile sale de căpătâi, *Arhiepiscopul și mitropolitul Andrei baron de Șaguna*. Conducerea Academiei îl însărcinase pe membrul titular Dimitrie A. Sturdza-Miclăușanu (1833-1914), secretar general al Academiei Române, să îi analizeze prelegerea și să îi dea cuvenitul răspuns, odată cu felicitarea pentru admiterea în rândul membrilor titulari.

Se mai impune a fi precizat că Nicolae Popea a rostit ultimul discurs de recepție din veacul al XIX-lea, de față fiind însuși regele Carol I, Majestatea Sa purtând apoi o îndelungată discuție amicală cu proaspătul academician titular.

De la încheierea veacului al XIX-lea până în anul 1908, episcopul academician din Săcelele Brașovului a participat constant la lucrările desfășurate în cadrul Secțiunii Istorico-Arheologică a Academiei Române.

La Caransebeș, în miez de vară (26 iulie/8 august), la vârsta de 82 de ani, și-a dat obștescul sfârșit. Mormântul i se află în preajma Sfintei Biserici Episcopale „Ioan Botezătorul” din frumosul oraș situat în inima Banatului Montan.

Grija pentru viitorul națiunii din care făcea parte, cu deosebire pentru formarea unei tinere și solide generații de cărturari și oameni de știință, l-a făcut ca prin testament să lase impresionanta sumă de 300.000 de coroane în scopul ajutorării tinerilor români dornici de știință de carte. Repartizarea burselor urma să fie dirijată de către „Fundatia Episcopului Nicolae Popea cu scopuri bisericești și școlare”.

Numele său este purtat de o stradă din Municipiul Săcele (Episcop Popea), oraș din care face parte acum și fostul Satulung.

Ioan Popescu

(1832-1892)

El de-al treilea membru corespondent al Societății Academice Române originar din actualul județ Brașov, dintre cei șase cărora li s-a acordat un asemenea loc academic în data de 13 septembrie 1877, este Ioan Popescu. Acesta s-a născut în localitatea Cața, în data de 5 iulie. Până la vârsta începerii studiilor de grad gimnazial a stat în casa părintească din comuna natală, unde a făcut primele patru clase la școala parohială. Fiind fiu de preot, părinții doreau ca și el să urmeze o carieră ecleziastică sau, eventual, pedagogică. Pentru aceasta era absolut necesar în vremea respectivă să cunoască suficient de bine principalele limbi utilizate în sistemul de învățământ al imperiului în fruntea căruia se afla dinastia de Habsburg-Lorena, germană și maghiară. Din acest considerent a început clasele gimnaziale la Odorhei – pentru a deprinde limba maghiară -, continuând la Brașov, pentru limba germană; bacalaureatul îl susținuse în limba română la Liceul din Blaj.

Studiile de nivel superior le-a început în anul 1855 la Sibiu unde, pe lângă Mitropolia Transilvaniei, funcționa Institutul Teologic-Pedagogic, pe care l-a absolvit după doi ani.

De îndată după încheierea studiilor i se oferise, chiar la Institutul Teologic-Peda-

gogic al cărui student merituos fusese, postul de profesor suplinitor la Secțiunea Pedagogică în cadrul căreia a funcționat până în anul 1859.

Obținând din partea mitropoliei o bursă pentru continuarea studiilor la o universitate apuseană a părăsit catedra devenind mai întâi cursant al Universității din Jena și apoi al Universității Saxone din importantul centru cultural german Lipsca (Leipzig, orașul de reședință a landului Saxoniei, n.n., unde l-a avut ca dascăl pe renumitul profesor Ziller). A audiat cursuri de pedagogie și de filosofie până în anul 1861.

În toamna acestui ultim an menționat a revenit în Transilvania unde, în temeiul certificatului de absolvire acordat de rectoratul Universității din Leipzig, a fost numit profesor titular la Sibiu și a predat în această nouă calitate mai multe materii: Dogmatica, Dreptul Canonic, Pedagogia și Psihologia.

După ce a devenit membru al *Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român - ASTRA*, a avut parte și de numirea sa ca director la Școala civilă de fete cu internat și drept de publicitate din Sibiu, post în care a condus această instituție în perioada 1888-1891.

Este de consemnat faptul că la fondarea acestei școli un rol foarte important i-a revenit chiar profesorului Ioan Popescu. Demersul pornise de la constatarea că nici o școală străină, oricât de renumită ar fi fost aceasta, nu era în măsură să împlinească educația copilului român cu succesul care se poate aștepta de la o școală românească bine organizată. Ca urmare, Comitetul Asociațiunii a propus crearea unei comisii care să analizeze chestiunea fondării unei asemenea școli românești în edificiul achiziționat în anul 1882 pe strada Morii din orașul de pe Cibin.

Comisia a fost constituită (numită, n.n.) de către profesorul pedagog originar din Cața, Ioan Popescu, pe care Biroul Executiv al *ASTREI* îl desemnase coordonator al acesteia. După minuțioase analize, Ioan Popescu înaintase Asociațiunii, în data de 10 iulie 1883, propunerea ca noua clădire să se zidească în frontul spațiului viran (al curții, n.n.) dinspre partea orașului, iar în aceasta să se înființeze o școală superioară de fete, cu internat.

În luna septembrie 1883, Ioan Popescu era numit într-o a doua comisie însărcinată a studia modalitățile de materializare a proiectului și să raporteze Adunării Generale concluziile la care a ajuns.

A urmat o serie de pertractări purtate cu Magistratul Sibiului, cu Oficiul Comitatului și cu Ministerul de Finanțe și cel al Justiției, la care a luat parte permanent și Ioan Popescu. Ca urmare, după îndelungate strădanii, la 15 septembrie 1886, își începea cursurile la Sibiu cea dintâi Școală civilă de fete din Transilvania. Evenimentul era și un triumf al intervențiilor permanente ale lui Ioan Popescu.

În paralel cu directoratul școlii, începând din anul 1889 își asumase și dificila sarcină de redactor al Revistei „Transilvania”.

De timpuriu s-a afirmat și ca autor de cărți pentru folosința procesului de învățământ - manuale. Ba chiar mai mult, în anul 1863 a redactat la Sibiu cea dintâi revistă cu profil pedagogic din România, „Organul Pedagogic”. În anul următor a publicat lucrarea *Computul (Aritmetica, n.n.) în școala populară*, Sibiu, 1864 (cu reeditări), iar în anul 1868 elaborase un cuprinzător *Compendiu de Pedagogie pentru părinți, educatori, învățători și toți bărbații de școală*, tot la Sibiu, lucrare reeditată în anul 1876 și în care se punea pentru

întâia dată în învățământul de la noi problema conjugării eforturilor școlii cu acelea ale familiilor elevilor în scopul creșterii performanțelor didactice.

În data de 13 septembrie 1876, pe când instituția academică națională încă mai purta numele de Societatea Academică Română, Ioan Popescu, devenit unul dintre cei mai titrați pedagogi români, ale cărui opere erau apreciate și peste hotare pentru aprofundata lor valoare științifică, a fost ales membru corespondent al Academiei, împreună cu alți doi învățați brașoveni, Ioan Pușcariu și Ioan Meșotă. Teologul și pedagogul Ioan Popescu avea 42 de ani, etate a maturității creațiilor științifice.

În semn de prețuire pentru opera sa a fost cooptat ca membru străin de către Societatea Pedagogică Științifică din Germania, rămânând până în zilele noastre unicul român căruia i s-a acordat o atât de mare prețuire, aceea de *illustrissim pedagog*. Poate că principalul temei al acestei aprecieri l-au constituit numeroasele lui lucrări de Pedagogie prin care făcea cunoscute și la noi principiile herbartzilleriene, dar și aprecierile unor învățați români ai timpului, în frunte cu Titu Maiorescu. Acesta este și motivul care ne îndeamnă să mai amintim câteva dintre titlurile de cărți semnate de Ioan Popescu, pe lângă deseale sale apariții în „Telegraful Român”, „Educatorul”, „Transilvania”, „Organul Pedagogic” ș.a: *Pedagogia, lucrată pe bazele psihologice și etice ale realismului heirbartian*, Sibiu, 1863, reeditată în 1892 și 1902; *Întâia carte de lectură și învățătură pentru școlile populare române*, Sibiu, 1870 (carte ajunsă în anul 1911 la a XVIII-a ediție). Prietenia și colaborarea sa cu Zaharia Boiu s-au concretizat, printre alte reușite științifice, în traducerea în limba germană a celui de-al doilea volum din *Istoria Bisericească* a lui Andrei Șaguna, „*Geschichte der Griechisch-orientalischen Kirche*”, Hermanstadt [Sibiu], 1862.

S-a stins din viață la doar 60 de ani, vârstă la care ar mai fi avut posibilitatea de a crea și alte lucrări de reală însemnătate pentru înaintarea procesului instructiv în școala românească.

A fost așezat la loc de veci în cimitirul din Sibiu, la data de 18 martie 1892 (decesul s-a consemnat în 3/15 martie).

Prinosul adus peste timp de generațiile de români care i-au urmat în satul în care a văzut lumina zilei, sat plin de istorie dacică, imperială romană, românească și săsească, este placa memorială fixată la stradă pe peretele casei natale, asemenea celui alt academician din Cața venit pe lume mai târziu, Ioan Ursu.

Se poate astăzi afirma că pedagogul prin excelență și vocație care a fost originarul din Cața, Ioan Popescu, este întâiul reformator și modernizator al învățământului românesc din Transilvania. Opera sa de profil pedagogic a constituit, fără cea mai mică îndoială, un extrem de prețios îndreptar pentru covârșitoarea majoritate a învățătorimii din mediul rural, dascălime ce se confrunta în acea vreme cu un număr apreciabil de persoane neștiutoare de carte, îndeosebi din rândul populației feminine.

Evident că nu s-a înregistrat o rapidă și radicală schimbare pozitivă a activității din școlile primare din comune (și chiar din orașe), deoarece era puternic înrădăcinată în masa țărănească opinia potrivit căreia femeilor nu le era nici pe departe îngăduită absoluta cunoaștere a scrierii și cititului. Dar, treptat, în timp, această păgubitoare concepție ancestrală de viață socială a început să cedeze în favoarea trimiterii la școlarizare măcar a uneia dintre fetele din familiile care, pe atunci, aveau un număr mare de copii, indiferent de starea materială.

Cel care urmărește istoricul învățământului românesc din Transilvania istorică, poate cu ușurință să își dea seama că nu multă vreme de la fondarea în Sibiu a menționatei școli de fete, aceasta nu a rămas singulară în Marele Principat al Ardealului.

Ca urmare, emitem aici părerea (dacă nu chiar certitudinea) că profesorul teolog originar din Cața, Ioan Popescu, a fost un prim deschizător de drum în cadrul dificilului proces de emancipare a femeilor române, contribuind indirect, dar deosebit de eficient, la ridicarea culturală a întregii noastre societăți.

Ioan Meșotă

(1837-1878)

De timpuriu enclavele etnice romanice din sudul Dunării și-au îndreptat deopotrivă atenția și interesul spre statele feudale românești, realitate ce a generat periodic valuri de populație care a afluat spre ținuturile ale căror coloane vertebrale le reprezentau lanțurile montane carpatine. Conform tradiției din locurile de baștină, anume aceea de a-și câștiga existența din negustorie, acei vorbitori de dialecte latinești, atunci când ajungeau la miazănoapte de Dunăre căutau să se așeze în preajma sau chiar în inima principalelor centre urbane cu populație relativ numeroasă, care putea deveni cu ușurință o clientelă consumatoare de varii produse comercializate. Dintre acestea, în Țara Românească erau vizate în primul rând Bucureștii, Târgoviștea, Brăila și Craiova; în Moldova cele mai „atrăgătoare” păreau portul Galați, Iașii și Bârladul; Transilvania avea emporii de mult cunoscute și laudate de cronicari sau de călătorii străini, preferate fiind centrele meșteșugărești, creatoare de mărfuri, între care la loc de frunte se afla Orașul Coroanei, dar și Sibiul, Mediașul, Clujul și Sighișoara.

Cititorul nostru a înțeles că este vorba despre macedo-români, din rândul cărora mulți tineri s-au îndreptat spre țările române cu scopul de a-și desăvârși, mai întâi, stu-

diile liceale și universitare, nu puțini dintre ei devenind apoi specialiști de mare valoare în diferite domenii de activitate. Așa, de pildă, Marcu Beza (1882-1949), scriitor și diplomat, membru corespondent al Academiei Române, era originar din Vlahoclisura (Macedonia), Theodor Capidan (1879-1953), lingvist, membru titular al Academiei Române, se născuse în Prilep (Macedonia), inginerul Elie Carafoli (1901-1983), membru titular al Academiei Române, președinte al Secției de Științe Tehnice emigrase din Veria (Grecia), Ioan Caragiani (1841-1921), folclorist și traducător, *membru fondator* (s.n.) al Societății Academice Române, președinte al Secției Literare, autor al unor „studii istorice foarte substanțiale asupra românilor din Peninsula balcanică” (G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, Editura Minerva, București, 1986, p. 430), văzuse lumina zilei la Avdela (Grecia), Matilda Caragiu Marioțeanu, membru corespondent al Academiei Române și distins filolog, se născuse la Hrupisti, Aryos Oresticon (Grecia). Și exemplele ar putea continua.

Nu puțini dintre descendenții unor familii originare din aria sud-dunăreană, dar născuți în România, au ajuns prin merite deosebite în elita intelectualității din țara noastră. Unul dintre acei înzestrați tineri a fost cel intrat în cultura noastră cu numele Ioan Meșotă, născut la data de 24 iunie/6 iulie 1837 la Dârste, lângă Brașov. Despre sorgintea numelui de familie al acestuia, profesorul brașovean („meșotist” și el) Valentin Bodea afirmă: „Întrebarea ne-am pus-o plecând de la grafia acestui nume în documentele de arhivă scrise în limba germană: „Meschotta” sau „Meschotte”, iar în cele românești „Mesiota”. Abia după trecerea la grafia fonetică, numele a fost scris „Meșotă”. Totuși, un mare critic și istoric literar, cum a fost Eugen Lovinescu, a continuat să-l grafieze „Meșota”, așa cum apare, spre exemplu, în monografia închinată lui Titu Maiorescu” (Valentin Bodea, Viorel Răducanu, *Dr. IOAN MEȘOTĂ (1837-1878). Preliminarii biografice*, Editura Orator, Brașov, 2003, p. 3. În continuare: Bodea, Răducanu, *Preliminarii*). Domnia sa nu respinge, dar nici nu susține rădăcina și, implicit, originea bulgară a numelui *Meșea*, origine propusă de academicianul Iorgu Iordan în *Dicționar al numelor de familie românești* (*Ibidem*).

Era fiul lui Gheorghe Meșotă, și el născut la Dârste în anul 1800. Din simplu oier, apoi plugar și negustor, acesta a devenit agentul comercial și administratorul averii negustorului brașovean Hristodulos (Cristodor) Mumiali. În aceleși timp era goșman (epitrop) al bisericii „Sfânta Treime” din Dârste, ctitorită între 1782-1797. Împreună cu prima soție, Paraschiva, a avut doi copii, Maria și Gheorghe, iar din a doua căsătorie i s-a născut o fiică, Ana. În anul 1848, Maria s-a căsătorit cu Toma Bârsan III, ei fiind părinții cunoscutului poet și folclorist Andrei Bârseanu (1858-1929), unul dintre viitorii președinți ai ASTREI.

La vârsta de 6 ani Ioan a fost înscris la „Școlița” din Dârste, pentru ca din anul 1845 să fie transferat la școala de pe lângă biserică „Sf. Adormire” din Turcheș (în prezent cartier al municipiului Săcele). Revoluția de la 1848-1849 impune nu numai întreruperea cursurilor, ci și refugierea familiilor Meșotă și Bârsan în Țara Românească, la mănăstirea Bobolia de lângă Câmpina și apoi la Ploiești. Revenită în Brașov după luptele din Valea Timișului din 19 iunie 1849, familia Meșotă l-a înscris pe Ioan la Gimnaziul Romano-Catolic maghiar din Brașov, unde era profesor și Iacob Mureșianu. În scurtă vreme însă (după 9 luni), începând din 1 noiembrie, îl aflăm înscris în prima clasă a noului înființat Gimnaziu Inferior Românesc (facem precizarea că anterior la Brașov funcționau numai Gimnaziul săsesc înființat de Johannes Honterus în anii 1541-1542 și cel maghiar, înfiin-

țat în 1837. Școalele Centrale Române – actualul Colegiu Național „Andrei Șaguna”, n.n. – s-au deschis la 1 septembrie 1850, cursurile începând efectiv în data de 1 noiembrie. „Rector” era Ioan Barac). Aici, în clasa a IV-a, la vârsta de 13 ani, Ioan Meșotă era coleg cu Titu Maiorescu de care va rămâne legat toată viața (chiar dacă nu va adera la „conservatorismul” acestuia), profesor fiindu-le Gavril Munteanu până în anul absolvirii gimnaziului, 1854, când a devenit director al „Școalelor Centrale”.

Între 1854-1858 Ioan Meșotă a urmat cursurile Gimnaziului Superior Lutheran săsesc unde a rămas, ca și la Gimnaziul Românesc, „... model de ordine, punctualitate și de zel la învățătură” (Ioan Popea, *apud* Bodea, Răducanu, *Preliminarii*, p. 13). După absolvirea acestuia, între 1858 și 1861, sfătuit de Ioan Popazu și susținut material de Eforia Școalelor Române din Brașov, tânărul Meșotă devine student în filosofie la Universitatea din Viena (1858-1860), pentru ca în anul următor să-l aflăm în Germania, la Bonn, unde a aprofundat studiul filosofiei, psihologiei, logicii, istoriei și limbilor clasice. Titu Maiorescu susține că aici Ioan Meșotă a audiat și cursurile filologului și lingvistului german Friedrich Dietz, creatorul lingvisticii romanice ca disciplină științifică și primul învățat care a recunoscut pe plan european latinitatea limbii române, motiv care a cântărit greu în alegerea acestuia ca membru de onoare al Societății Academice Române (1872). În ultimul an de studii la universitatea germană creată în anul 1777, Ioan Meșotă și-a pregătit și susținut examenul de doctor în istorie, titlu pe care l-a obținut la vârsta de numai 24 ani.

În același an, începând cu data de 5/17 septembrie, abia revenit la Brașov, Ioan Meșotă este numit profesor la Gimnaziul Român unde ocupă postul arhidiaconului Ioan Barac, care s-a retras. A rămas la această instituție de învățământ românesc timp de șaisprezece ani, permanent ca profesor, iar în ultimii opt ani și ca director. Gimnaziul Românesc, devenit Superior cu anul de învățământ 1862/1863, a funcționat astfel până la Marea Unire. La început, Ioan Meșotă a predat limba latină la clasa I la care era „ordinariu” („diriginte”) și istoria la toate clasele Gimnaziului Inferior. Din anul amintit, odată cu introducerea clasei a V-a, a predat „elenica” și istoria la clasa nou înființată, latina la clasa a IV-a și matematica la primele două clase. În anii următori nu va mai preda decât la Gimnaziul Superior, principalele materii fiind greaca veche și istoria, alături de psihologie și logică, iar după ce va fi numit director își va „rezerva” propedeutica filosofică și, în completare, limba latină.

Pentru Corneliu Diaconovich el a fost „unul dintre cei mai distinși profesori din Brașov” (*Enciclopedia Română, sub voce*), în timp ce mitropolitul Andrei Șaguna îl considera „mărgăritarul cel mai scump, vrednic să fie pus în coroana corpului profesoral”.

Trebuie reținut că încă în primul său an de învățământ a publicat studiul *Idei inițiative despre Epigrafiă romană*, iar în al doilea an de catedră, Ioan Meșotă a redactat și publicat un alt studiu valoros, *Dacii și rezbelele lui Traian în Dacia*. La inaugurarea catedrei de limba și literatura franceză, la începutul anului școlar 1867/1868, a rostit în fața corpului profesoral lucrarea *Oprire asupra literaturii franceze* pe care apoi a publicat-o.

Pe lângă activitatea eminamente didactică și administrativă școlară, a elaborat și publicat numeroase lucrări științifice, abordând subiecte de absolută noutate pentru jumătatea secolului al XIX-lea în Transilvania. Aceste creații au văzut lumina tiparului în periodice precum „Albina Carpaților” (care inițial s-a dorit a se numi „Albina Daciei”, cen-

zura neadmițând însă numele regatului lui Burebista și Decebal, n.n.), săptămânal ce apărea la Sibiu. Semnătura profesorului brașovean o aflăm alături de cele ale altor colaboratori „de marcă” din cultura românească: Vasile Alecsandri, Simion Florea Marian, Teohar Alexi, Ioan Barac ș.a. și în „Convorbiri literare”, oficiosul faimoasei societăți literare de la Iași, „Junimea”.

Studiul *Expunerea câtorva fenomene sufletești cu privire la expresiunile psihologice în limba românească*, apărut în anul 1861, este o contribuție inspirată din cele învățate la universitatea vieneză, la care de pe atunci se puneau bazele cercetărilor de psihologie pe care Sigismund Freud (care în anul apariției studiului lui Meșotă era în etate de 6 ani, n.n.) avea să le ridice la cel mai înalt nivel științific de pe mapamond. În anul 1862 a publicat articolul mai sus amintit, *Dacii și rezbelele lui Traian în Dacia*, subiectul reprezentând o sinteză asupra a tot ce se cunoștea până la jumătatea secolului al XIX-lea despre modul în care s-a petrecut includerea regatului dacic condus de Decebal-Diurpaneus în fruntariile Imperiului Roman. La acea dată subiectul, prin insolitul său, avea o foarte mare importanță și valoare în mediul românesc, constituind o sursă informațională avizată asupra genezei și latinității poporului și limbii române.

Pedagog de o reală vocație, doctorul în științe istorice Ioan Meșotă era susținător al stringentei necesități de extindere a școlarizării și asupra segmentului feminin din societatea și etnia românească din imperiul dinastiei habsburgice. Același țel îl avea și asociația „Reuniunea Femeilor Române” din Brașov, întemeiată în anul 1850, al cărei inițiator și secretar a fost până în anul 1856 publicistul, politicianul și poetul Iacob Mureșianu (1812-1887), originar din Rebrîșoara Năsăudului. Din 1865, vreme de doi ani consecutivi, Ioan Meșotă a deținut secretariatul „Reuniunii”. În tot acel timp a luat inițiative laudabile în vederea ridicării calitative a învățământului în cadrul școlilor de fete ce aparțineau de societate și, mai mult chiar, a stimulat preocupările pentru înființarea de noi așezăminte școlare în diverse localități transilvane, scop în care nu a precupețit eforturile de sporire a fondului bănesc al „Reuniunii”.

După încheierea mandatului de secretar al „Reuniunii”, Ioan Meșotă a continuat să fie preocupat de bunul mers al acesteia, neezitând a-i veni în ajutor ori de câte ori era nevoie. Astfel, în anul 1872, intelectualul brașovean a constituit un grup de confrăți care s-au arătat încântați a susține conferințe științifice și literare publice în diferite localități cu densă populație românească. Cu acele prilejuri, pături însemnate de public erau informate despre intențiile „Reuniunii”, intenții care pentru moment vizau construirea unui mare internat de fete la Brașov, solicitând și obținând sprijin material din partea auditoriului la respectivele conferințe.

În anul intrării României în Războiul de Independență a scris lucrarea de o apreciabilă importanță politică și sociologică pentru acea dată, intitulată *Creșterea națională*, rostită public în 1873 și publicată în *A 13-a programă a Gimnaziului* (1877). În preocupările sale științifice, conjugate cu eforturile pentru impunerea în învățământul românesc a unui manual gimnazial de istorie, a stat permanent dorința de a traduce în românește manualul în trei volume al profesorului german Wilhelm Pütz, intitulat *Cunoștințe de bază de geografie și istorie veche, medie și nouă pentru clasele superioare gimnaziale și reale*. Este unul dintre subiectele care au găsit audiență și susținere nelimitată din partea fostului coleg din primii ani de școală, Titu Maiorescu, care de asemenea se străduia ca școlile

superioare românești să beneficieze de „un manual de istorie universală complet și imparțial”. La tipărire, numele autorului german al cărui manual se preda în Germania și Austria și era tradus în franceză, engleză, olandeză, suedeză, italiană și maghiară a fost păstrat lângă al lui Meșotă, titlul suferind mici modificări: *Geografia și istoria evului vechi, mediu și nou. Manual prelucrat pentru clasele superioare gimnaziale și reale, de Dr. Ioan G. Meșotă, profesor la gimnaziul român din Brașov*. Primele două volume, *Evul Vechi* și *Evul Mediu* au fost tipărite în anii 1867 și 1869 la Iași, în Edițiunea și Imprimeria Societății „Junimea”, în timp ce al treilea, *Evul Nou*, a fost tipărit abia în 1880 la București la Editura Librăriei „Socec și Comp”, îngrijit fiind de nepotul său, folcloristul și poetul Andrei Bârseanu. În curând manualul Pütz-Meșotă s-a impus în țările române (la București în mod oficial din anul 1868), iar în Transilvania în general și la Brașov în special a rămas în uz până în 1893, dată la care au fost introduse manualele elaborate de Ioan Slavici, Vasile Goldiș și Ioan Petrovici.

Un *corpus* al lucrărilor lui Ioan Meșotă este greu de întocmit acum, și nici nu știm dacă acesta este rostul unei lucrări de popularizare; în plus, multe dintre ele sunt încă inedite. Dintre cele publicate mai amintim câteva: *Cum se formează caracterul; În ce constă adevărata cultură a spiritului și care e noblețea inimei; Femeia și emanciparea ei* etc., iar dintre cele neîncredințate atunci tiparului: *Logica și Psihologia; Cum trebuie tratat studiul limbii materne într-un gimnaziu român de 8 clase; Invățământul istoric după raportul oficial al expozițiunii universale de la Viena (1873); Despre institutele române de creștere și instrucțiune din Brașov* ș.a.

Atât activitatea sa didactică prodigioasă, cât și contribuțiile la dezvoltarea școlilor românești din Transilvania, precum și publicarea unor lucrări științifice călăuzitoare în formarea conștiinței naționale a poporului român, îndeosebi a acelor români care trăiau de secole în afara granițelor statului român, atâta cât era acesta la 1877, îl „recomandau” pe Ioan Meșotă pentru a face parte din Societatea Academică Română. Propunerea a venit și de această dată din partea fostului coleg de școală, Titu Maiorescu, a cărui recomandare aprecia îndeosebi „inteligenta solidă și conștiința de lucru” a lui Meșotă.

Urmare a recomandării lui Titu Maiorescu, la 13 septembrie 1877, în cea de-a treia primire de membri corespondenți de la fondarea Academiei Naționale Române (primele două în 1869 și 1871, n.n.) au fost aleși membrii corespondenți Zaharia Boiu (1834-1903), preot, poet și publicist originar din Sighișoara, Aron Densușianu (1837-1900), istoric literar, poet și folclorist din comuna hunedoreană Densuș, **Ioan G. Meșotă** (subl. noastră), Dimitrie August Laurian (1846-1906), ziarist și critic literar bucureștean, Ioan Popescu (1832-1892), ilustru dascăl din Podișul Homoroadelor, comuna Cața, județul Brașov (vezi în acest volum) și Visarion Roman (1833-1885), publicist și politician, născut în Dârlos, lângă Sibiu.

Din nefericire, dintre toți aceștia, singurul care nu a reușit să se bucure de onorantul titlu mai mult de cinci luni a fost academicianul, doctorul în științe istorice, reputatul profesor brașovean Ioan G. Meșotă.

S-a stins din viață, conform însemnărilor medicului sas Eduard Gusbath care l-a îngrijit în ultimele sale clipe, la 19/31 ianuarie 1878, la nici 41 ani. Însmormântarea a avut loc în ziua de 2 februarie, în cimitirul Bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, pe crucea de marmoră putându-se citi și astăzi o strofă dintr-o poezie a surorii sale, Maria

Bârseanu. Trecerea lui în eternitate a fost deplânsă de mari personalități din România acelei vremi, între care Ioan Meșianu, viitorul mitropolit al Ardealului, Titu Maiorescu, Gavril Munteanu, Ioan Petric, Iosif Barac și alții. Corul care a adâncit tristețea funeraliilor a fost dirijat de un alt academician născut în Brașov, compozitorul Gheorghe Dima (vezi în acest volum).

Brașovenii i-au cinstit întotdeauna cum se cuvine memoria și strădania de o viață pentru propășirea învățământului din urbea lor. Astfel, imediat după Marea Unire, la solicitarea lor, Consiliul Dirigent al Transilvaniei a hotărât ca la împlinirea a 50 de ani de la înființarea Școlii Reale Inferioare din Brașov, în toamna lui 1919, vechiul lăcaș de învățământ să poarte numele Liceul Real „Dr. Ioan Meșotă”. Timp de 29 de ani acesta a funcționat în fosta clădire a Liceului Real Maghiar, astăzi corpul „T” al Universității „Transilvania”. Numele a fost abandonat pe „criterii” politice, prin Legea de organizare a învățământului din august 1948, tradiția renăscând ulterior prin „Școala Medie nr. 3 care, începând din anul școlar 1957-1958, a funcționat în localul Școlii Generale nr. 13 din cartierul «Tractorul». Abia în toamna anului 1962 această instituție liceală a fost așezată în actualul local.

În anii 1970-1971 un grup de absolvenți din promoțiile anilor 1942 și 1943, condus de ing. Gheorghe Gologan, arhitectul Florin Ionescu și ing. Dan Negrea ca purtători ai unui larg «consens meșotist», a întreprins, împreună cu directoarea școlii, demersurile necesare la nivelul județului Brașov și la conducerea țării. Ca urmare, prin Decretul Consiliului de Stat nr. 134 din 23 aprilie 1971, liceului de cultură generală nr. 3 (...), i s-a atribuit numele «Dr. Ioan Meșotă».

O nouă exprimare a dimensiunii eponime a marelui dascăl brașovean făuritor de școală modernă se regăsește în Hotărârea ministerială din 21 aprilie 1999, prin care liceului i s-a conferit denumirea de Colegiul Național «Dr. Ioan Meșotă».” (sublinierile de mai sus la Bodea, Răducanu, *Preliminarii* p. 72-78).

În prezent, numele lui mai este purtat de o stradă din cartierul brașovean Dârste, stradă care, predestinat parcă, se încrucișează cu strada Andrei Bârseanu. Mândria învățământului brașovean rămâne însă, în primul rând, Colegiul Național „Dr. Ioan Meșotă” situat pe strada Bihorului nr. 3, colegiu pentru care semnatarii acestor rânduri propun schimbarea numelui în Colegiul Național „Academician Ioan Meșotă”.

Nicolae Teclu

(1839-1916)

El ce avea să devină la maturitate întâiul chimist român de reputație europeană („faimă de chimist european”, n.n.) era fiul unei familii înstărite de negustori brașoveni ai cărei antecesorii au emigrat la o dată dificil de precizat din secolul al XVII-lea din ținuturile balcanice intens locuite de semințiile vlahilor. Nicolae a văzut lumina zilei la data de 25 octombrie 1839, crescut fiind „în casă” cu o bonă vorbitoare de limbă germană. Totuși, la vârsta de șapte ani a fost înscris la școala românească din Șchei, de pe lângă biserica ortodoxă al cărei protector fusese ales Sfântul Nicolae al Mi-rei. Este vorba de vestita școală „din Șcheii Brașovului”, reînălțată din piatră pe la anul 1495, la care, din anul 1559, s-a adoptat ca limbă de predare limba română. Începând din clasa a III-a a fost transferat la școala ce purta numele unuia dintre cei mai mari umaniști ai Transilvaniei, Johannes Honterus, motivul fiind acela că respectiva unitate de învățământ cu limba de predare germană avea și ciclul gimnazial. Clasele finale, de care depindea diploma de bacalaureat, le-a urmat la Gimnaziul Real din Viena, oraș în care își va începe și studenția. Inițial s-a înscris la Politehnică, dar nefiind mulțumit de nivelul științific de predare care, potrivit părerii sale, ar fi fost destul de scăzut, s-a retras după primul an.

Renumit centru universitar european, mai ales prin Universitatea Tehnică, Münchenul a fost ales de tânărul Nicolae Teclu pentru continuarea studiilor superioare. În capitala landului Bavaria s-a înscris la Facultatea de Arhitectură pe care a absolvit-o însă la Universitatea din Berlin. Posesor al diplomei universitare, tânărul arhitect s-a întors în România, la București, unde spera că va primi comenzi pentru edificii care să-i poarte semnătura. Cum ofertele nu au fost prea numeroase, a renunțat la „mama artelor” și a revenit la Viena spre a se pregăti să devină profesor de chimie. Aici, sub îndrumarea vestitului profesor Ludwig, se specializează în chimie generală și chimie analitică, devenind la acea vreme nu doar primul brașovean, ci chiar primul român cu o astfel de calificare de nivel superior.

După obținerea licenței, datorită temeinicelor cunoștințe, Nicolae Teclu a fost reținut în Viena ca asistent al profesorului Ludwig, fiind apoi numit „profesor adjunct” și acordându-i-se șefia catedrei de chimie din cadrul Academiei de Comerț din Viena. A mai fost numit docent la Academia Vineză de Belle-Arte, instituție la care a predat ca șef al catedrei de Chimia Culoarelor.

În cadrul Academiei de Comerț din Viena a creat un laborator utilizabil în exclusivitate pentru efectuarea experiențelor didactice de chimie. Până la el nu a mai existat nicăieri un „laborator școlar”, experiențele similare efectuându-se în laboratoarele destinate cercetărilor științifice. De notat că el a conceput și confecționat întreaga aparatură necesară bunei desfășurări a activităților didactice. Lucrul nu este de mirare, știut fiind că Nicolae Teclu și-a uimit contemporanii prin ingeniozitatea și complexitatea numeroaselor sale invenții, dintre care menționăm dispozitivul pentru determinarea gradului de rezistență la lipirea cu clei a hârtiei, aparatul de semnalizare al amestecului nociv metan-aer (indispensabil în minele de cărbune), instalația de măsurare a electricității atmosferice, mecanismele de producere a ozonului și a bioxidului de carbon, apoi lampa cu acetilenă și altele. Dar, invenția care i-a atras recunoașterea și renumele internațional a fost becul de gaz cu reglare automată, denumit de specialiști „Becul Teclu”, care prezenta calități ce le întreceau pe cele ale tuturor dispozitivelor de iluminat utilizate până atunci.

În răstimpul dintre 1870-1915 Teclu a elaborat, pe baza cercetărilor proprii, peste 150 de lucrări de înaltă specialitate, publicate în limba germană atât la Viena, cât și la Leipzig. Și-a desfășurat activitatea științifică, de vârf în acea perioadă, în afara României, deoarece în secolul XIX țara noastră se găsea încă în faza de preindustrializare în care invențiile lui Nicolae Teclu nu își găseau nici puterea de susținere financiară, nici câmp de aplicabilitate.

Cu toate acestea reputația sa de savant european nu a rămas fără ecou în România. La 13 septembrie 1877 au fost aleși membri corespondenți ai Academiei Române Petru Poni (1841-1925), originar din Moldova, precum și brașoveanul Nicolae Teclu, ei fiind primii chimiști români receptați de înaltul for cultural-științific. Peste doi ani, în data de 29 iunie, lor li s-a alăturat cel de-al treilea chimist român, Emanoil Bacaloglu (1830-1891). Puțin după aceea, atât Petru Poni (în data de 30 iunie), cât și Nicolae Teclu (în 2 iulie 1879), au fost înaintați în rândul membrilor titulari. Era firesc așadar ca primul specialist român care a reușit să aducă originale contribuții la tehnologia hârtiei, precum și întâiul chimist de la noi care a efectuat analiza chimică a unui meteorit (descoperit în India, la Gaalpara) nu putea să nu fie declarat membru titular al Academiei Române. Mai

mult decât atât, acestuia i s-a oferit onorantul prilej de a prezenta în sesiune specială discursul de recepție. Memorabilul eveniment s-a petrecut în data de 9 aprilie din anul 1880, Nicolae Teclu devenind atunci autorul primului discurs de recepție ce avea ca subiect chimia. La tema aleasă, *Despre relațiunile dintre chimia organică și anorganică*, răspunsul i-a fost dat de către medicul bacteriolog Victor Babeș (1854-1926).

La respectabila vârstă de 71 de ani academicianul titular brașovean a fost ales, în data de 9 aprilie 1910, președinte al Secțiunii Științifice a Academiei Române, devenind astfel unul dintre primii coordonatori ai acestei importante secvențe a principalei instituții cultural-științifice a României (din datele pe care le deținem se pare că Nicolae Teclu a fost cel de-al șaselea președinte al respectivei secții, n.n.).

A participat la majoritatea ședințelor plenului Academiei Române, precum și la ședințele speciale de alegere a unor noi membri ai Societății Științifice, chiar și în anii în care președinția era deținută de alți membri titulari, ca de pildă Anastasie Fătu (1816-1886), Petre Aurelian (1833-1909), Emilian Bacaloglu (1830-1891) sau Nicolae Crețulescu (1812-1900).

Ilustrul savant și prodigiosul inventator brașovean, academicianul Nicolae Teclu, a încetat din viață în ziua de 13/26 iulie 1916, la Viena, cu trei luni înainte de împlinirea vârstei de 77 de ani. Memoria sa este cinstită de brașoveni cu numele unei străzi care se intersectează cu strada ce poartă numele altui savant român, Emil Racoviță.

Prin numărul și mai ales diversitatea invențiilor sale care au depășit netamente strictele granițe ale chimiei propriu-zise, originarul din Brașov, Nicolae Teclu, își merită pe deplin aprecierea că a fost în realitate un polisavant a cărui reputație științifică a trecut mult peste hotarele noastre naționale.

Dacă ar fi inventat și soluționat doar o modestă parte din cele 150 de subiecte de cercetare, ca de exemplu dispozitivul de semnalare a amestecului de metan și aer din galeriile minelor de cărbune, tot trebuia să fie clasificat de posteritate ca unul dintre cei mai de seamă chimiști ai timpului său. Repercusiunile unei astfel de invenții au fost cu totul excepționale nu atât pe plan național, cât mai ales universal, deoarece exploatarea bazinelor carbonifere se efectuau masiv în statele care intraseră deja în stadiul de industrializare dezvoltată a cărei funcționalitate se baza în exclusivitate în acea etapă pe utilizarea energiei calorice obținută pe temeiul arderii cărbunelui.

Nu a fost mină de cărbune din Europa, și din lume chiar (despre acest fapt putem afirma cu toată certitudinea, fără teama de a greși, n.n.), care să nu fi trecut grabnic la utilizarea „instalației Teclu” și să nu cunoască numele savantului inventator (și cu atât mai mult naționalitatea acestuia).

Departa de noi intenția de a exacerba în mod mai mult sau mai puțin justificat valoarea ca om de știință a lui Nicolae Teclu, dar prin cele realizate, cu mijloacele materiale modeste de care a dispus, el poate fi considerat ca fiind unul dintre întemeietorii punerii în practică a ceea ce se numește astăzi „știința fără frontiere”. Din păcate, o astfel de apreciere s-a făcut pe plan extern pentru alți savanți care au un număr mult mai mic de invenții în domeniile pe care le-am cercetat decât Nicolae Teclu, iar ilustrul chimist român a fost „dat uitării”.

Ne facem o datorie de onoare în a-i atribui, pentru prima dată într-o publicație de la noi, această mare calitate.

Nu există nici o îndoială că știința chimiei de la noi ar fi avut nevoie de o perioadă mai îndelungată - cam două, trei decenii -, până ce ar fi reușit să se impună ca atare pe plan național și nu numai, dacă nu era originarul din Brașov, Nicolae Teclu.

Chiar dacă am apela în exclusivitate doar la acest unic argument, exceptând celelalte aspecte ale debordantei sale activități în respectiva ramură a științei, Nicolae Teclu poate fi considerat ca fiind fondatorul chimiei moderne de la noi, calitate pe care o considerăm extrem de greu de contestat, acum sau în viitor.

Ilarion Pușcariu

(1842-1922)

Mândri de faptul că întemeietorul familiei Pușcariu, preotul-cărturar din Sohodolul Branului menționat în acte la anul 1723, avea prenumele Bucur, părinții i-au dat același prenume și băiatului născut la data de 5 septembrie 1842, tot în Sohodol, în familia preotului Ioan Pușcariu.

După terminarea primelor clase elementare în localitatea natală, a urmat cursul gimnazial timp de patru ani (1855-1859) la Brașov, apoi alți patru la Sibiu (1860-1864), fiind student la Seminarul Teologic pe care l-a absolvit.

Începând din toamna anului 1864 a devenit student al Universității din Viena, la Facultatea de Filosofie. În cursul lunii mai a anului 1869, în sesiunea specială de doctorat, a obținut titlul de *Doctor în filosofie* (s.n.). Tot în capitala vieneză a mai audiat, la Facultatea de Drept, cursul de Drept Canonic al Bisericii Orientale, devenind întâiul teolog originar din Brașov cu o pregătire universitară ecleziastică.

La revenirea sa în Transilvania a fost sfințit diacon (cleric aflat pe prima treaptă în ierarhia preotească creștină, n.n.), în septembrie 1869, și i s-a acordat postul de secretar consistorial (consistoriu = organ de conducere administrativă bisericească). Ulterior a

fost cooptat - timp de doi ani, începând din 1870 -, profesor la Seminarul Arhidiocesan (Andreian) din Sibiu, pentru a predă *Istoria Bisericii*, *Exegetica* (interpretarea textelor juridice din *Dreptul canonic*) și *Limba română*. În această vreme a mai elaborat și o serie de manuale școlare de limbă și literatură română.

Optând pentru viața monahală, a plecat la mănăstirea Hodoș-Bodrog care aparține de Episcopia Aradului și Hălmeagului, lăcaș în care la 2 februarie 1874 s-a călugărit și a luat prenumele Ilarion. De Sfintele Paști ale aceluiași an a fost promovat *protosinghel* (distincție bisericească superioară ce o precede pe aceea de arhimandrit, n.n.), situație în care a rămas până în anul 1877 când a fost instalat asesor consistorial. Peste alți nouă ani, în 1886, era în înalta funcție clericală de arhimandrit, pentru ca în 1889 să devină vicar arhiepiscopal al Mitropoliei Ardealului de la Sibiu.

Noua sa poziție ierarhică a constituit un motiv important în alegerea în funcția de președinte al Despărțământului ASTRA din Sibiu (Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, 1889), funcție pe care a onorat-o până în anul 1901. Aflat în mod fericit în fruntea uneia dintre cele mai puternice despărțăminte ale ASTREI, Ilarion Pușcariu s-a înscris printre cei mai activi militanți pentru drepturile naționale ale românilor din Transilvania.

În cadrul Asociațiunii a luat parte la marele efort de rescriere a istoriei Transilvaniei ca pământ și țară românească, fals prezentată și nu de puține ori profanată de istoricii străini contestatari ai vechimii și genezei românilor mai ales în această fostă provincie a Imperiului Roman. Apelând la documente autentice, cei mai autorizați istorici români transilvăneni din secolul al XIX-lea, între care un loc bine definit era deținut de Ilarion Pușcariu, au înregistrat la cumpăna dintre cele două veacuri realizări remarcabile și incontestabile în cunoașterea adevărului despre vechimea și numărul copleșitor al românilor față de celelalte națiuni luate la un loc, despre ancestralele lor drepturi de care fuseseră despuiați de-a lungul întregului Ev Mediu. Și, după cum bine se cunoaște, opera istoricilor transilvăneni, membri ai Asociațiunii ASTRA, a constituit la acea vreme suportul moral și juridic al năzuințelor românilor de împlinire a visului de unitate națională, act săvârșit în anul 1918.

În ceea ce îl privește pe Ilarion Pușcariu și lucrările care îi poartă semnătura, *Documente pentru limbă și istorie* (vol. I, Sibiu - 1889, vol. II, Sibiu - 1897), *Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania. Studiu istoric despre reînființarea mitropoliei dimpreună cu o colecție de acte* (Sibiu, 1900) și *Contribuțiuni istorice privitoare la trecutul românilor de pe pământul crăiesc* (Sibiu, 1913) se poate spune că nici în prezent ele nu pot fi catalogate ca depășite deoarece documentația care a stat la baza lor nu s-a perimat de-a lungul timpului. Ea poate fi chiar continuată prin îmbogățirea cu noi documente de arhivă care nu ar schimba, ci ar întări concluziile la care ajunsese Ilarion Pușcariu cu aproape un secol mai devreme.

Un moment deosebit de însemnat din activitatea științifică a Asociațiunii l-a reprezentat elaborarea între anii 1898-1904 a *Enciclopediei Românilor*, sub îndrumarea lui Corneliu Diaconovich (1859-1923), coordonatorul unui cuprinzător grup de scriitori printre care și Ilarion Pușcariu. Prețioasa lucrare a fost ținută după cel de-al doilea război mondial „la index”, fapt ce a condus la rămânerea autorilor ei într-un anonim aproape total, în ciuda faptului că cele trei tomuri (tipărite la Sibiu în anii 1898, 1900 și 1904) au rămas

model și etalon pentru toate enciclopediile românești ce au văzut lumina tiparului în secolul al XX-lea, inclusiv pentru cele din perioada totalitarismului. Reanalizată și reconsiderată într-un viitor pe care îl dorim cât mai apropiat, *Enciclopedia Română* va pune cu siguranță în valoare contribuțiile lui Ilarion Pușcariu și se va vedea că acestea nu au fost deloc minore.

Este în afara oricărei îndoieli că nu doar colaborarea sa la gazeta sibiană „Telegraful român” și redactarea suplimentului „Foișoara” timp de doi ani (1876-1877, n.n.) s-a pus în balanță atunci s-a făcut bilanțul activității științifice și culturale a lui Ilarion Pușcariu, în vederea propunerii de a candida pentru a fi ales membru de onoare al Academiei Române, ci și prezența numelui său în grupul realizatorilor *Enciclopediei Românilor*.

Alegerea sa ca membru de onoare al Academiei Române a avut loc sub președinția medicului și chimistului Constantin Istrati (1850-1918), în data de 24 mai 1916, cu doar patru zile înainte de încheierea mandatului prezidențial deținut de acesta începând din 25 mai 1910. De formalitățile necesare admiterii lui Ilarion Pușcariu să candideze pentru calitatea de membru de onoare s-a preocupat îndeaproape istoricul documentarist Dimitrie Onciul (1856-1923), vicepreședintele Academiei Române din perioada 25 mai 1913 - 28 mai 1916. Numeroasele scrieri cu tematică istorică ale lui Ilarion Pușcariu au fost apreciate de către exigentul în tratarea istoriei Dimitre Onciu. Un calificativ mai potrivit decât cel dat de vicepreședintele Academiei Române nici că se putea obține din partea altcuiva.

Ilarion Pușcariu a fost cel de-al patruzeci și doilea membru de onoare al Academiei Române, precum și al optulea teolog căruia, din anul 1867 până în anul 1916, i s-a acordat titlul de membru de onoare. Pe parcursul secolului al XIX-lea s-au bucurat de această distincție doar cinci teologi, anume episcopul de Buzău Dionisie Romano (în 1868), mitropolitul Transilvaniei Andrei baron de Șaguna (în 1871), episcopul Nicolae Popea (în 1877), mitropolitul Iosif Namiescu (în 1888) și mitropolitul Victor Mihaly nobil de Apșia (în 1894). Iar din anul 1901 până în anul 1916 au mai fost aleși doar mitropoliții scriitori Iosif Gheorghian (în 1901) și Athanasie Mironescu (în 1909), precum și preotul-profesor universitar de la Facultatea de Filologie din Cernăuți, Eusebiu Popovici (în 1908).

Alegerea lui Ilarion Pușcariu ca membru de onoare al Academiei Române s-a petrecut în ziua de 24 mai 1916, când adunarea generală academică a fost convocată în mod special pentru acest fericit eveniment.

În această calitate a luat parte la lucrările Academiei Române până în anul 1922, când s-a stins din viață la Sibiu, în data de 26 august/12 septembrie, la venerabila vârstă de 80 de ani.

Teolog fiind, Ilarion Pușcariu a abordat în scrierile sale și chestiuni religioase, elaborând mai cu seamă cărți de istorie bisericească și manuale de uzanță școlară. Or, acele creații ale sale, care la vremea lor au avut o însemnătate aparte pentru desfășurarea învățământului românesc transilvănean, au fost trecute sub tăcere în perioada în care se încerca din răspuțeri a se propaga ateismul în rândul masei românești și mai cu seamă în lumea din mediu rural.

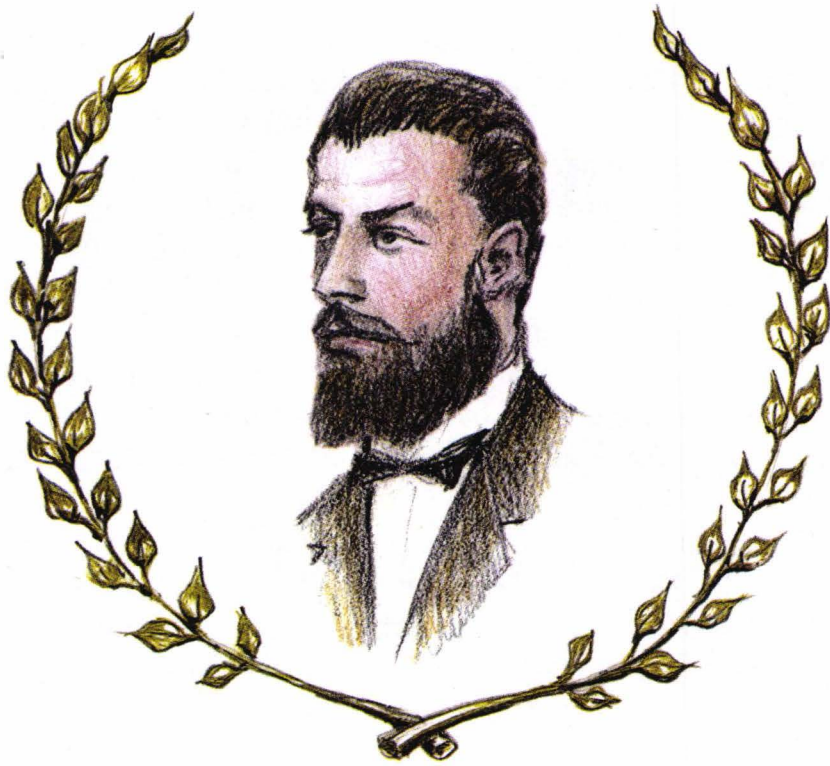
Actualmente, când religia a fost reintrodusă în programa școlară din România postrevoluționară, când se elaborează și se difuzează „manuale alternative” - ale căror deficiențe nu sunt deloc puține și irelevante - cărțile de religie ale academicianului Ilarion

Pușcariu ar putea fi deosebit de utile ca surse informaționale.

Așa, de exemplu, nu ar fi, după opinia noastră, nicidecum inoportună reeditarea volumului *Istoria biblică pentru școalele populare, ilustrată*, apărută în anul 1893, sau, de ce nu, și *Manual de istoria bisericească pentru școalele medii*.

Presupunem că lucrări ca acestea nu pot să lipsească din paginile nici uneia dintre viitoarele monografii referitoare la istoricul învățământului românesc.

Gheorghe Dima

(1847-1925)

Unicul compozitor și dirijor originar din Brașov care a fost ales membru de onoare al Academiei Române, Gheorghe Dima, se trăgea dintr-o familie ai cărei înaintași au venit în România din sudul Dunării și s-au stabilit pe plaiurile buzoiene ca negustori la o dată care ne rămâne necunoscută. Necunoscută ne este și data nașterii unuia dintre primii descendenți ai acestei familii, George, stabilit la Brașov ca negustor și decedat în anul 1810. Căsătorit cu Păuna Pulpaș din Șcheii Brașovului, el întemeiază renumita familie a Dimeștilor. Copiii acesteia au fost în număr de patru (Luca, Nicolae, Ion și Maria), dintre care unul va rămâne în istoria românilor, fie și numai pentru că a fost tatăl renumitului compozitor. Este vorba despre Nicolae Dima (1786-1852), căsătorit de tânăr cu Zoe Voinescu, descendentă din cunoscuta familie brașoveană a Ciurculeștilor. Mama ei, Eufrosina Ciurcu, era îndeaproape înrudită cu familia Sevastiei Nicolau, soția celebrului patron spiritual al „Gazetei de Transilvania” și al „Foae-i pentru minte, inimă și literatură”, academicianul Iacob Mureșianu.

În familia Nicolae și Zoe Dima s-au născut tot patru copii, toți băieți (Pantelimon, Manase, Nicolae și Gheorghe). Gheorghe, mezinul, a văzut lumina zilei în 28 septembrie/

10 octombrie 1847 în Șchei, în casa pe a cărei poartă era înscris atunci numărul 284 și a cărei existență este în prezent controversată (la acea vreme casele erau numerotate în continuare, chiar dacă figurau pe străzi diferite).

Ca și alți copii proveniți din familii în care „școala” era la loc de cinste, conform obiceiului, Gheorghe Dima a început să învețe scrisul și cititul „în casă”. Atât clasele primare obligatorii, cât și gimnaziul (cursurile inferior și superior) le-a făcut în orașul natal. Având certe înclinații către logica științelor matematice, după obținerea diplomei de bacalaureat a luat drumul Vienei, unde a absolvit Liceul Real. Apoi, în anul fondării Societății Academice Române (1866), s-a înscris la Școala Politehnică din unul dintre orașele situate pe fostul *limes* roman, Karlsruhe, veche capitală a landului Baden. După promovarea primilor trei ani (pentru obținerea diplomei universitare se cereau patru ani), chemarea interioară îl îndreaptă definitiv către muzică. La luarea acestei decizii a contribuit și audierea de către tânărul student venit de la Brașov a faimoaselor concerte din stațiunea Baden-Baden (la mai puțin de 50 km sud de Karlsruhe, n.n.) susținute de o renumită orchestră condusă de reputatul dirijor și compozitor Heinrich Giehne. La Baden a început să ia lecții de Belcanto (stil de interpretare muzicală vocală specific operei italiene, care accentuează claritatea pronunției și virtuozitatea interpretului, n.n.), cu același dirijor, care de altfel este și persoana care l-a sfătuit pe Gheorghe Dima să renunțe la studiile politehnice. La recomandarea acestuia a studiat timp de un an cu una dintre celebritățile muzicale ale vremii, profesorul Otto Ufmann, care la rândul său l-a îndrumat către Graz unde a studiat armonia și contrapunctul cu profesorul Ferdinand Thieriot.

Studiile muzicale superioare, dar mai ales calitățile sale înnăscute de interpret vocal, au impus includerea lui în rândul soliștilor Operei din orașul de reședință al ținutului Carinthia, Klagenfurth, pe a cărei scenă a interpretat cu mare succes ariile lui Marcel din „Hughenoții”, precum și rolul lui Bertram din opera „Robert Diavolul”.

Permanent exigent cu sine, Gheorghe Dima a considerat că îi este necesar un plus de perfecționare, motiv pentru care, între anii 1872-1873 a frecventat cursurile Conservatorului din Leipzig (oraș cunoscut la acea vreme de români sub numele de Lipsca, n.n.). În aceeași vreme (în anii 1873-1874) a susținut o serie de recitaluri și concerte și a interpretat diferite roluri pe scenele Operelor din Klagenfurth și Zürich.

În toamna ultimului an menționat revine la Brașov, unde ocupă postul de profesor de muzică la Școlile Centrale Române, preluând și conducerea Reuniunii Române de Gimnastică și Cântări. În anul 1875 se căsătorește cu Maria Florian, și ea descendentă a familiei Ciurculeștilor. După teribila dramă familială (în mai puțin de trei ani i-au decedat cei doi copii și soția), începând din anul 1878, Gheorghe Dima se afla din nou la Conservatorul din Leipzig unde a studiat pianul și compoziția cu Carl Reinecke, armonia și contrapunctul cu Salamon Jadassohn, *canto*-ul cu Fr. Riebling, istoria muzicii cu Oscar Paul, iar armonia cu Alfred Richter. Toți aceștia, împreună cu Wilhelm Rust, au adus celebritatea Conservatorului din Leipzig în Europa secolului al XIX-lea.

Cu înaltele-i studii recent încheiate la Leipzig și cu renumele câștigat pe scenele europene, Gheorghe Dima revine la Brașov unde, pentru a doua oară i se încredințează funcția de dirigent al Reuniunii Române de Gimnastică și Cântări, în paralel fiind numit director muzical și dirijor al „Reuniunii Române de Muzică” (1880-1899). În cursul unuia dintre turneele de concerte și recitaluri susținute în București și în principalele orașe din

Transilvania, ajunge la Sibiu unde interpretează rolul lui Adam din Oratorul „Creațiunea” de Haydn. Impresionați de calitățile sale, românii din Sibiu îi oferă conducerea Reuniunii Române de Muzică, funcție pe care Gheorghe Dima o acceptă începând cu data de 1 mai 1881.

O atenție aparte, binemeritată, i s-a acordat aici de către Mitropolia Ortodoxă Română, care l-a desemnat dirijor al marelui cor ce dădea răspunsurile în desfășurarea serviciului divin de la Biserica Mitropolitană (Catedrala Ortodoxă, n.n.) din Sibiu. Este numit șef al catedrelor de muzică vocală și instrumentală de la Seminarul teologic, Școala normală, Școala civilă de fete „Astra”, precum și dirijor al Societății săsești „Hermannstädter Mannergesang Verein” din localitate.

În cei 19 ani petrecuți în orașul de pe Cibin a compus o serie de lucrări foarte valoroase, majoritatea cântate și în prezent: Balada pentru soliști, cor și orchestră „Mama lui Ștefan cel Mare” pe versuri de Dimitrie Bolintineanu (1884), un ciclu de lieduri după versuri de Mihai Eminescu (1896) traduse în limba germană de cea de-a doua lui soție, Maria Bologa-Dima și de Mite Kremnitz.

La împlinirea vârstei de 52 de ani, etate considerată înaintată în acel timp, la solicitarea brașovenilor, la 1 septembrie 1899, obține transferul la Brașov unde i s-au oferit posturile de dirijor al corurilor de la Biserica „Sfântul Nicolae” și de la Reuniunea de Cântări. Este perioada de alți 17 ani în care a înregistrat cele mai apreciate succese interpretative și de creație. De acum datează „Cantata pentru soliști, cor mixt și orchestră” pe versuri de Andrei Bârseanu (1900), cantata „*Salvum fac regem*” prezentată în premieră la Castelul Peleş (1902), precum și o serie de balade, cântece originale și prelucrări de melodii și cântece populare vechi românești. Nu puține sunt compozițiile cu caracter religios. Sprijinit de Societatea Filarmonică și de Capela orășenească, Gheorghe Dima montează pe scenele brașovene opere celebre de C. Kreutzer, Rossini, Beethoven, Mascagni, dar și compoziții semnate de Iacob Mureșianu, Tiberiu Brediceanu, Leonida Domide, Ciprian Porumbescu, Gavriil Muzicescu, D. G. Kiriatic, alături de creații personale.

Axarea activității sale muzical-corală pe cântece cu o puternică rezonanță emoțională românească nu a fost deloc agreată de autoritățile austro-ungare de la Brașov. Gheorghe Dima trecea în ochii acestora drept un ins care agită spiritele conaționalilor împotriva regimului, motiv pentru care, după intrarea României în primul război mondial alături de Franța, Anglia și Rusia, acestea au lut măsuri punitive împotriva lui. Deoarece era în vârstă înaintată, aproape de 70 de ani, chemarea lui sub arme și trimiterea grabnică în sectoarele primejdioase ale războiului, unde ar fi avut „șansa” de a cădea în luptă, nu s-au putut aplica. S-a recurs însă la arestarea și detenția lui, mai întâi în penitenciarul de la Brașov, iar ulterior în cele de la Târgu Mureș și Cluj. În capela închisorii din Cluj, împreună cu alți patrioți români, a cântat colindul „O, ce veste minunată”, în seara Crăciunului din anul 1917. Perioada de după Marea Unire a fost cea mai tumultuoasă din viața lui, catalizată de evenimentele interne și externe care au dat un nou curs istoriei românilor abia constituiți într-un stat unitar.

Înfrânte pe toate fronturile în toamna anului 1918, Puterile Centrale ale Europei, din care făcuse parte și Austro-Ungaria, au fost constrânse să încheie, în 1919-1920, tratatele de pace de la Versailles, Saint-Germain și Trianon. Ca urmare a dezmembrării Imperiului Habsburgilor, Transilvania a fost pentru a doua oară și definitiv încadrată în

hotarele statului român. Urmările acestui act de dreptate istorică s-au resimțit în mod fericit și în domeniile culturii și învățământului din toată Transilvania istorică. Măsura realizărilor românilor era în acea vreme Clujul. Aici, profesorii de la fosta universitate „Franz Iosef” nu au recunoscut noua stare de dreptate istorică și de fapt și au refuzat să depună jurământul de fidelitate față de Regatul României. Totodată, au împiedicat continuarea firească a procesului de învățământ în anul universitar 1918-1919.

Ca urmare a acestei situații, în luna mai a anului 1919 Consiliul Dirigent de la Sibiu (organul provizoriu al administrației românești din Transilvania, n.n.), prin resortul Instrucțiunii Publice, a constituit o comisie condusă de către Sextil Pușcariu (vezi în acest volum), împuternicit să preia Universitatea din Cluj din mâinile administrației anterioare. La rândul său, Sextil Pușcariu apelează la compozitorul cu care era concetățean, solicitându-i reorganizarea învățământului superior din urbea napocensă. Entuziasmat, Gheorghe Dima revine în iulie 1919 la Cluj și, cu sprijinul lui Tiberiu Brediceanu, înființează Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică, instituție inaugurată la data de 28 martie 1920, prilej cu care Gh. Dima se întreba retoric: „Unde sunt chinurile, unde sunt suferințele trecutului? Toate s-au stins transformându-se în bucurie, voie de viață și energie” (Mihail-Gavril Gorbonov, *Gheorghe Dima*, Brașov, 2005, ghid al Casei Memoriale cu același nume).

După cum s-a afirmat mai sus, de-a lungul anilor Gheorghe Dima a reușit să creeze o foarte bogată operă muzicală, compunând îndeosebi lucrări corale religioase, dar și „laice”. A fost și un renumit culegător și prelucrător de folclor, dând piese care la vremea lor erau deosebit de apreciate, ca de pildă: *Cutule cu pană sură*, *Hei leliță din cel sat*, *Anică de la moară*, *Cucuruz cu frunza-n sus* ș.a. Dar, colinda care a rămas peste timp cea mai iubită și care este cântată și în prezent este *O, ce veste minunată*. Cele mai cunoscute romane pe versuri eminesciene, care de asemenea se cântă des și în prezent, sunt *Somnoroase păsărele*, *De ce nu-mi vii?*, *Și dacă ramuri bat în geam* ș.a.

Multe dintre creațiile lui au rămas în manuscris, chiar până în prezent. Toate reprezintă o inestimabilă comoară muzicală care așteaptă a fi valorificată.

În adunarea generală a Academiei Române ținută la 7 iunie 1919, condusă de către reputatul chimist Petru Poni (1841-1925), au fost prezenți 20 de academicieni titulari cu drept de vot (secret), aici amintindu-i pe următorii: Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Dimitre Onciul, Ștefan Hepiteș, Simion Mehedinți, Ioan Bianu, Grigore Antipa, Andrei Bârseanu, Teodor Ștefanelli, Ioan Lupaș, Ioan Simionescu, Ioan Brătescu-Voinești, Gheorghe Bogdan-Duică, Ovid Densusianu, Alexandru Xenopol, Duiliu Zamfirescu, Victor Babeș, Grigore Crăiniceanu și, evident, Petru Poni. Acești reprezentanți de marcă ai culturii și științelor din România întregită, după ce au audiat *propunerile*, i-au ales ca membrii de onoare ai Academiei Române pe episcopul Iacov Antonovici (1856-1931), publicistul și politicianul Valeriu Braniște (1869-1928), patriarhul Miron Cristea (1868-1939), **compozitorul Gheorghe Dima** (s.n.), politicianul și gazetarul Vasile Goldiș (1862-1934), istoricul Paul Gore (1875-1928) și entomologul Constantin Hurmuzaki (1863-1937).

Atât numele alegătorilor, cât și cele ale aleșilor, au devenit peste timp ilustre în cultura și științele din țara noastră, orice comentariu al nostru aici fiind de prisos.

În calitatea de membru al Academiei Române, din 1919 până în anul dispariției sale (4 iunie 1925, Cluj), Gheorghe Dima a luat parte la adunări generale și festivități

organizate de Academie, numărul acestora răbindu-se după ce compozitorul brașovean a depășit vârsta de 75 de ani. Tristul eveniment s-a petrecut la numai trei ani după ce, tot la Cluj, în 6 mai 1922, avuseseră loc festivități impresionante închinat lui și cu care prilej Tiberiu Brediceanu a rostit o alocuțiune ce poate fi considerată sinteza vieții și împlinirilor academicianului Dima: „Rar se poate bucura cineva, încă în viață, de deplina recunoaștere a roadelor muncii și ostanelilor sale. Măestrul Gheorghe Dima are parte de fericirea aceasta. (...) Opera de artă a lui Gheorghe Dima a ajuns un fel de avere comună a întregului nostru neam”.

În prezent, orașele în care s-a născut și s-a stins marele muzician îi cinstesc din plin opera și memoria. La Cluj, Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică poartă cu mândrie numele ctitorului, în timp ce orașul în care s-a născut i-a închinat o stradă situată în inima cetății (Șirul Dima, lângă Biserica Neagră) și o Casă Memorială care, până nu demult, a funcționat în cartierul Șcheii Brașovului, peste drum de statuia lui Ciprian Porumbescu. În prezent, această Casă se află la numai câteva zeci de metri mai în jos de strada ce-i poartă numele (în Piața Sfatului, la nr. 25) și unde compozitorul s-a reîntâlnit cu cei mai mulți dintre contemporani, în casa în care decenii de-a rândul a funcționat redacția „Gazetei” și a „Foi” și unde Iacob Mureșianu și Andrei Mureșanu îi sunt amfitrioni, și ei onorați de brașovenii de ieri și de azi cu nume de străzi sau cu statui.

Mormântul Academicianului Gheorghe Dima se află în cimitirul din Cluj-Napoca.

Prin valoarea ei melodică muzica lui Gheorghe Dima nu numai că i-a supraviețuit, dar a și continuat să se răspândească și să fie audiată și cântată de generațiile următoare. Nu în rare cazuri cântecele sale erau interpretate cu mult succes la public fără a se mai menționa numele compozitorului, astfel încât bucățile melodice erau asimilate aidoma creațiilor folclorice aparținătoare întregii națiuni.

Trebuie să recunoaștem că o asemenea situație este încă o excelentă dovadă a marelui său talent componistic creator al unei opere de o valoare perenă, pe care timpul în ineluctabila sa trecere nu o poate perima.

Creația sa corală a pătruns cu rapiditate îndeosebi în repertoriul formațiunilor muzicale de profil din lumea satului românesc, unde era ascultată cu deosebită atenție și plăcere de absolut toate generațiile trăitoare în mediul rural. Repetarea unor bucăți de la un concert coral la altul nu numai că nu stârnea saturația auditoriului, ci dimpotrivă, era un motiv ca să sporească numărul participanților la serbarea corală respectivă.

Mai evidențiem aici o caracteristică definitorie a creației sale corale: *universalitatea* pe plan național. Absolut toate corurile de pe întregul cuprins al țării noastre au inclus în repertoriul lor compoziții ale lui Gheorghe Dima, și asta nu doar din „bunăvoință” dirijorilor și a celor ce întocmeau repertoriu, ci din dorința exprimată, nu de rare ori, ferm de către săteni de a se cânta una sau mai multe piese corale, deși arhicunoscute, dar deosebit de îndrăgite. Înainte de concertul propriu-zis se putea auzi prin sat: „Dacă nu cântați «Cucuruz cu frunza-n sus», nu mă duc la sală!”

Putem concluziona că prin vivacitatea marelui său talent de compozitor brașoveanul Gheorghe Dima poate fi considerat nu doar o personalitate de excepție a muzicii românești, ci chiar o veritabilă epocă din existența acesteia. Fără esențialele contribuții componistice ale sale, valoarea repertorială a muzicii românești laice și religioase nu ar fi fost nici atât de ridicată calitativ și nici atât de rezistentă în fața asalturilor succesive ale așa-ziselor modernizări ale stilurilor melodice.

Prin creațiile lor muzicale compozitorii Gheorghe Dima și Ion Vidu au fost cei mai de renume din Transilvania veacului în care au trăit, compus și dirijat. Numele lor a avut parte de o foarte largă popularitate nu doar în cercurile muzicale elevate, ci și în lumea satelor în cadrul cărora existase o exemplară și, poate, chiar irepetabilă istoricește activitate corală cu adevărat reprezentativă pentru mediul rural românesc transilvănean.

Augustin Bunea

(1857-1909)

Satul Vad, cunoscut în România și în lume prin demult celebra „Poiană a Narciselor”, iar în istoria creștinismului românesc prin inscripția IVLIANE VIVAS de pe o masivă fibulă de aur din secolul al patrulea d.Hr., aparține din punct de vedere administrativ de comuna Șercaia, localitate cu numeroase așezări din epocile dacică, romană, post-romană și românească veche. Este situat în pitoreasca zonă a Făgărașului, „Pe Țară” - denumire ce rememorează peste secole apartenența Țării Oltului la Țara Românească -, nu departe de marele cot al Oltului. Această mică localitate l-a dat culturii și științei românești pe unul dintre fiii săi, Augustin Bunea. Să reținem că din centrul de comună, Șercaia, se trăgeau și străbunii familiei altui academician brașovean, Orghidan (vezi în acest volum).

S-a născut în urmă cu 151 de ani, în data de 4/16 august. Tatăl, Arsenie, de loc din Mărginimea Sibiului, era preot de rit greco-catolic în Vad. Mama copilului, preoteasa, era și ea descendenta unei familii de intelectuali români din miazăziua Transilvaniei, nepoata colonelului David Urs din armata imperială austriacă, personaj renumit în epocă pentru faptele de arme săvârșite în anul 1866 pe frontul din Italia.

Prima întâlnire a micului Augustin cu alfabetul și cu cifrele a avut loc în familie, dar clasele școlare, obligatorii prin lege, le-a urmat la Brașov. Tot în acest oraș a frecventat Gimnaziul German, în primul rând pentru a deprinde limba de predare, obligatorie pentru studiile superioare, universitare. Pentru încheierea pregătirii școlare de nivel mediu a urmat patru clase gimnaziale la Blaj, dobândind cunoștințe de greacă și latină veche, dar și de română, limbă în care se desfășura procesul de învățământ.

Fiind nu numai un elev silitor, ci și înzestrat cu o scilpitoare inteligență nativă, s-a făcut remarcat prin rezultate deosebite la învățătură. Drept urmare, în anul 1877, direcțiunea institutului blăjean i-a acordat o bursă de studii în Italia. În Orașul celor Șapte Coline a fost elev al renumitului și exigentului colegiu „Sfântul Atanasie” și, în paralel, a studiat teologia și filosofia la cel mai de seamă institut superior de învățământ al Vaticanului, „de Propaganda Fide”.

La vârsta de 24 de ani a luat hotărârea de a deveni preot. A fost hirotonit chiar la Roma, în data de 4 decembrie 1881. Peste numai un an și-a susținut, la Vatican, teza pentru obținerea titlului de doctor în teologie, examenul fiind promovat cu maximum de bile albe. Este unicul doctor în teologie din actualul județ Brașov care a obținut acest titlu în orașul de pe Tiberu.

Revine în Transilvania în anul 1882, la Blaj, unde i s-a oferit un post în cadrul Cancelariei Mitropoliei Greco-Catolice. În același timp, ca urmare a vacantării catedrei de teologie dogmatică de la Gimnaziul Teologic, proaspătul doctor în teologie Augustin Bunea este numit în funcția de profesor la această disciplină didactică.

Fire de un dinamism rar întâlnit, el a deținut în același timp și funcția de asesor și apărător (*defensor*) la tribunalele matrimoniale. Nu a refuzat nici deloc ușoara funcție de membru în comisia însărcinată cu revizuirea cărților bisericești ce se tipăreau în Mica Romă.

Timp de zece ani, începând din septembrie 1888, a ocupat înalta funcție de secretar al Mitropoliei Greco-Catolice din Blaj, iar din 1898 a fost canonic al Mitropoliei Blajului. Cunoscut și deosebit de apreciat de către Papa Leon al XIII-lea (Vincenzo Gioacchino, 1810-1903, ales în fruntea Bisericii Catolice în anul 1877, n.n.), acesta i-a acordat distincția de „camerier secret” (este vorba despre denumirea unei decorații, fără ca Augustin Bunea să fi devenit efectiv un „sfătuitor de taină” al Marelui Pontif, n.n.).

Mare iubitor de neam, a luat parte la numeroase acțiuni politice naționale ale românilor din Transilvania, distingându-se îndeosebi cu prilejul Procesului Memorandului, care a avut loc în luna mai a anului 1894. Remarcabil orator, Augustin Bunea a fost unul dintre cei mai activi apărători ai acuzaților Lucaciu, Popovici, Brote și ai altora.

Pe cât a fost de renumit în arta cuvântului, pe atât de prolific s-a dovedit și în gazetăria politică. De-a lungul anilor, în articole penetrante, a pledat atât în apărarea drepturilor națiunii sale, cât și pentru libera manifestare a convingerilor religioase, îndeosebi ale adepților bisericii unite cu Roma. Articolele semnate de el au fost găzduite de cele mai răspândite și citite periodice ale timpului, ca de exemplu „Foaia bisericească”, „Tribuna”, „Unirea” și „Transilvania”.

Augustin Bunea s-a remarcat deopotrivă ca istoric al neamului din care se trăgea. Pregătirea universitară temeinică, sprijinită pe cunoașterea la perfecție a limbilor latină, greacă, germană, franceză, italiană și maghiară, i-a deschis drumul descifrării documen-

telor privatoare la români aflate în arhivele Europei Centrale. La Viena, Pesta, Berlin, Sibiu, Braşov, Cluj, Blaj şi în alte părţi a descoperit un impresionant număr de acte neştiute până la el, din al căror conţinut a făcut lumină în o serie de aspecte ale trecutului românilor din Imperiul dinastiei de Habsburg-Lorena, rămase secole de-a rândul în „conul de umbră” al unei uitări de alţii voite. Considerându-se personal, şi fiind în fapt, un discipol al Şcolii Ardelene, având un adevărat cult faţă de opera lui Inochentie Micu-Clain, a susţinut şi apărut în majoritatea scrierilor sale ideea latinităţii românilor de pretutindeni şi a limbii lor unitare, văzând imperioasă apariţia unei gramatici utilizabilă atât în tânărul stat românesc independent, cât şi în ținuturile locuite de români în imperiile austriac, rusesc şi otoman.

După cum era firesc, o bună parte din cercetările sale de arhivă vizau o mai complexă cunoaştere a istoriei bisericii româneşti greco-catolice căreia îi aparţinea, fără să negligeze însă cele mai importante aspecte ale situaţiei politice şi economice din trecutul naţiunii române din interiorul arcului carpatic. Opera sa istorică – despre care ne exprimăm opinia că o republicare măcar a unor titluri ar fi foarte binevenită -, l-a impus şi din acest punct de vedere pe plan naţional. Apreciind-o cum se cuvine, Academia Română sub preşedinţia lui Petru Poni, în şedinţa de alegere de noi membri din data de 2 martie 1901, i-a acordat lui Augustin Bunea titlul de membru corespondent, pe când acesta împlinise etatea de 44 ani. Este cel dintâi fiu al actualului judeţ Braşov admis în Academia Română în primul an al secolului XX. Din motive pe care nu le-am aflat în documentele avute la dispoziţie, nu putem explica acum faptul că Augustin Bunea a fost luat în discuţie pentru alegerea ca membru titular după o „aşteptare” de opt ani şi două luni. Votul membrilor titulari de admitere a membrului corespondent Augustin Bunea în rândul lor i-a fost acordat în şedinţa din data de 28 mai 1909, pe când preşedinte al Academiei era Anghel Saligny.

Dar, asemănător lui Ioan Meşotă, destinul nu i-a îngăduit să-şi exercite drepturile şi să participe la reuniunile la care îl îndreptăţea noul titlu. La vârsta de 52 de ani şi patru luni, vârsta marilor împliniri pe plan ştiinţific, s-a stins din viaţă la Blaj, unde este înmormântat.

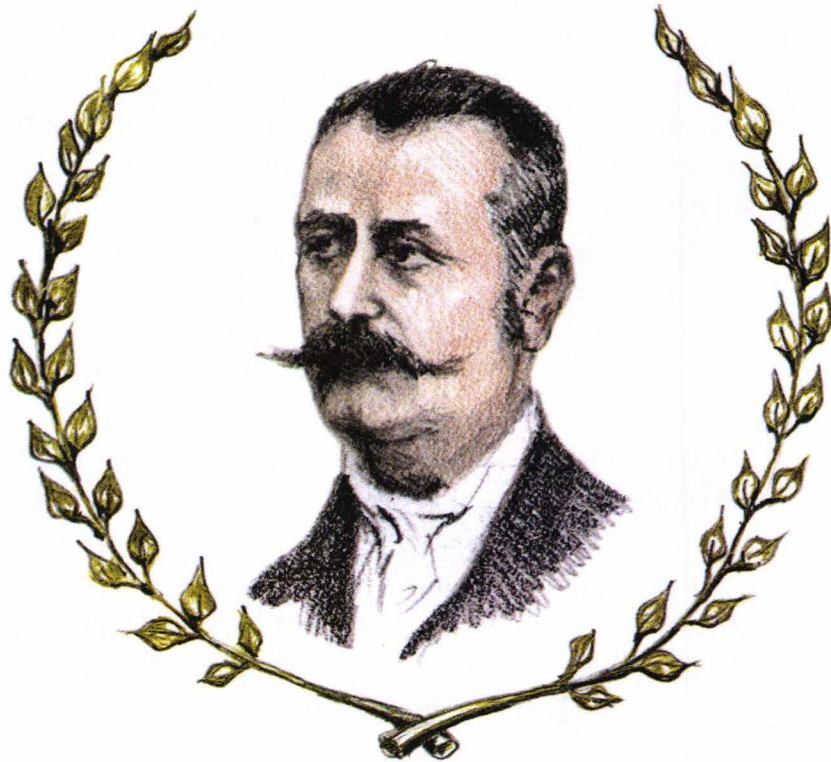
Augustin Bunea este printre puţinii oameni de ştiinţă români din toate timpurile care au lăsat o moştenire istorică pe drept cuvânt impresionantă ca dimensiuni, complexitate şi profunzime, ceea ce şi explică elogiile pe care i le-au adus imediat după trecerea sa în eternitate cărturari ca Nicolae Iorga, Ioan Bianu şi alţii. Enumerăm câteva dintre titlurile cele mai importante: *Mitropolitul Dr. Ioan Vancea din Buteasa. Schiţă biografică* (1890); *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocenţiu Klein (1728-1751)*, Blaj, 1900; *Episcopii Pavel Petru Aaron şi Dionisie Novacovici*, Blaj, 1902; *Vechile episcopii româneşti a Vadului, Geoagiului, Silvaşului şi Bălgradului*, Blaj, 1902, *Ierarhia românilor din Ardeal şi Ungaria*, Blaj, 1904; *Stăpânii Țării Oltului*, Bucureşti, 1910, *Încercare de istoria românilor până la 1382*, Bucureşti, 1912; *Istoria regimentelor grănicereşti*, Bucureşti, 1914.

Majoritatea acestor capodopere ale istoriei medievale a românilor au fost interzise în perioada 1948-1990.

Numele Academicianului Augustin Bunea este purtat de o stradă din cartierul Noua din Braşov.

Nu putem încheia fără a sublinia amănuntul că ilustrul teolog academician Augustin

Bunea s-a remarcat în presa vremii sale ca un distins gazetar înzestrat cu un ascuțit spirit de observație, dublat de o adevărată vervă scriitoricească. Articolele sale inserate în ziare transilvănene, care sunt veritabile izvoare de cunoaștere a unor realități de ordin politic, economic și social, ar merita cu prisosință - după modesta noastră opinie - să fie culese și republicate într-un volum aparte, operațiune care ar fi necesară deoarece această latură fructuoasă a creației sale a fost totalmente, din păcate, lăsată într-o pe cât de inexplicabilă, pe atât de nemeritată uitare.

Andrei Bârșeanu

(1858-1922)

Biu al familiei preotului-paroh Toma Bârșan din Dârste, Andrei s-a născut în data de 17/29 octombrie. Tatăl său era unul dintre cei mai respectați intelectuali români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea din localitatea în care păstorise. Despre părintele Toma se cunoaște că luase parte la Revoluția română de 1848 din Transilvania, organizând delegația din Dârste care a participat la Marea Adunare a românilor întruniți pe Câmpia Libertății de la Blaj.

Ajuns la anii de școlarizare, Andrei a urmat cele patru clase elementare în localitatea natală. Pe lângă cele însușite la școală, fiul „părintelui” Toma mai dobândise o seamă de cunoștințe de la mama sa, persoană distinsă și mare iubitoare de literatură.

Începând cu anul 1879, Andrei a parcurs clasele inferioare, până în anul 1874, la Gimnaziul German din Brașov. La același gimnaziu a urmat și clasele superioare, susținând examenele pentru obținerea diplomei de bacalaureat în anul 1878.

Cu toate că această diplomă i-ar fi permis ocuparea unui post de funcționar public într-unul din orașele comitatului Brașovului, el a dorit să facă și studii universitare. În acest scop a luat drumul Vienei, unde s-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie. Îm-

preună cu numeroșii studenți români care învățau în capitala Imperiului, au întemeiat societatea culturală denumită „România Jună”. Distingându-se printr-o activitate deosebit de fructuoasă și unanim apreciată de colegi, Andrei a fost ales președinte al acesteia. Era întâiul student român de pe meleagurile brașovene devenit președinte al unei societăți universitare din Orașul Muzicii. Aici i-a cunoscut pe Ciprian Porumbescu și pe Urban Jarnik, ceh de origine, devenit peste ani unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai săi în domeniul culegerii folclorului românesc.

Nemulțumit cu nivelul de cunoștințe acumulate până atunci, s-a îndreptat către München, capitala landului Bavaria, unde era la mare căutare „școala de filosofie” a profesorului Gottfried Hasse. În anul 1881, proaspăt licențiat în „litere și filosofie”, s-a întors la Brașov unde i s-a oferit postul de profesor secundar la Gimnaziul Românesc, funcție în care a rămas până în anul 1905.

Andrei Bârseanu, în asociere cu Ștefan Iosif (director), Ioan Darius (redactor responsabil) și Ioan Popea (redactor), a fondat revista „Școala și familia”, cu apariție bilunară. Acest periodic din Brașov (care era la acea vreme singura publicație a învățătorimii din Transilvania, n.n.) a apărut începând din data de 4 aprilie, anul 1886, până la 1 iulie 1889 când, datorită greutăților financiare încetase publicarea. Dar ideea necesității acestei reviste cu profil pedagogic și social nu a fost definitiv abandonată, editarea ei fiind reluată din 1/14 februarie 1903 până pe la finele anului 1904.

În calitatea sa de redactor al periodicului „Școala și Familia” Andrei Bârseanu a acumulat în timp, în procesul de elaborare a articolelor pe care le scria și publica (nu numai ale sale, ci și a altor autori, n.n.) o de-a dreptul impresionantă documentație pe baza căreia a reușit să elaboreze memorabilul său studiu intitulat *Istoria Școalelor Centrale Române Greco-Ortodoxe din Brașov*, care însumase aproape șapte sute de pagini (cifră exactă 685), apărut în anul 1902. Pentru bogăția informațională, dar mai ales pentru judecățile de valoare ale autorului, volumul a fost premiat, pe deplin justificat, de Academia Română.

A fost autor a numeroase articole referitoare la situația învățământului românesc din Transilvania, precum și materiale privind viața culturală din Ardeal, publicate de-a lungul anilor în periodice de limbă română și germană, ca de exemplu „Familia”, „Luceafărul”, „Die Karpathen” ș.a. Semnătura lui este întâlnită și în „Calendarul Asociațiunii” (ASTRA, n.n.), ca și în „Calendarul Foii noastre”, neprecupețind nici un efort pentru răspândirea culturii în masele românești. În acest sens este foarte potrivită aprecierea lui Ion Bianu, anume că era „un ardelean idealist și ideal”, ca și remarca lui Ioan Bratu care spunea că era „un preot al deșteptării noastre [naționale]” (n.n.).

Îl aflăm între cei mai activi colaboratori ai Dr. Corneliu Diaconovich (1859-1923), căruia „Asociațiunea pentru Literatura Română și cultura Poporului Român” îi încredințase editarea *Enciclopediei Române*, prima mare lucrare de acest fel apărută în limba română. În paginile acesteia, Brașovul s-a bucurat de o prezentare științifică complexă, alcătuită pe temeiul unei extrem de minuțioase documentări de arhivă întreprinsă de Andrei Bârseanu. Suntem convinși că nu greșim când afirmăm că această valoroasă contribuție a fost, la rândul ei, cea dintâi înfățișare detaliată a orașului și a teritoriului adiacent lui într-un text redactat și publicat în limba română. Dar el s-a individualizat pe plan științific național printr-o „disciplină” ale cărei rezultate pot fi comparate, poate, doar cu cele obținute în același domeniu de către Vasile Alecsandri: cunoașterea *excelentissimă* a

folclorului românesc în ansamblul său, a celui transilvănean în special, și investigarea lui.

Andrei Bârseanu a fost primul care a reușit să instituie metodologia cercetărilor de mare complexitate și profunzime, astfel încât începând cu implicarea lui în studierea folclorului se încheie la noi faza preștiințifică de abordare a creațiilor artistice și poetice de factură populară românească. Volume ca *Doine și strigături din Ardeal* (în colaborare cu cehul Jan Urban Jarnik, 1885) și *Cincizeci de colinde* (1890) au înfruntat timpul, fiind și în zilele noastre creații de referință.

Multilaterală lui implicare în cultura națională ca etnograf, folclorist, pedagog și profesor, colecționar, publicist, membru activ al Asociațiunii ASTRA și, nu în ultimul rând ca istoric, a devenit de timpuriu cunoscută și în cadrul Academiei Române. Ca urmare, sub președinția literatului Iacob Negruzzi, „secretarul perpetuu” prin activitate și prin vârstă al „Junimii” și redactorul neobosit al „*Convorbirilor*” (E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 434), în data de 3 aprilie anul 1902, cu șapte luni înainte de a împlini 44 de ani, un alt fiu al micii localități Dârste - Andrei Bârseanu -, a fost ales membru corespondent al Academiei Române.

Peste alți șase ani, pe când președinte al Academiei era Constantin Istrati, la 1 aprilie 1908, i s-a acordat demnitatea academică supremă, aceea de membru titular, calitate în care a luat parte, exprimându-și propriile opinii în conclavul savanților în numeroase chestiuni majore ale culturii și științei noastre naționale. Analele înaltului for demonstrează cu prisosință că numărul de propuneri venite din partea sa către plenul membrilor titulari, adoptate și puse în aplicare de conducerea superioară a Academiei, nu a fost deloc unul modest.

Prestigiul său științific, precum și prestațiile sale de înaltă ținută în mediul academic românesc, i-au atras pe deplin simpatia și, mai ales, respectul elitei cultural-științifice naționale. Ca urmare, în data de 8 iunie 1922, cu prilejul alegerilor pentru un nou mandat al conducerii Academiei Române, brașoveanul Andrei Bârseanu a fost instalat vicepreședinte al instituției cheie a civilizației românești din capitală. L-a secondat la conducerea Academiei pe istoricul Dimitrie Onciul, ales președinte la 12 iulie 1920, mandat pe care l-a încheiat la 20 martie 1923. Îi avea colegi de funcție pe istoricul și arheologul Vasile Pârvan și pe zoologul Grigore Antipa.

„Triumviratul” acestor savanți a durat, din nefericire, numai trei luni. În data de 19 august 1922 Andrei Bârseanu „s-a retras” din el și din viață, la numai 64 de ani.

După cum s-a mai scris în acest volum, strada din Dârste care-i poartă numele se intersectează cu strada celui alt academician născut în această mică așezare și cu care se înrudea, Ioan Meșotă. De asemenea, numele academicianului Andrei Bârseanu este purtat astăzi cu mândrie de Colegiul Național Economic din Brașov, situat pe strada Lungă din *Brașovechii*, nr. 198.

Intellectual rasat, de o mare și aprofundată erudiție care i-a „permis” să fie apreciat de posteritate ca etnograf, folclorist, pedagog, gazetar, dar mai ales personalitate aparținătoare culturii românești „de vârf”, a avut parte de o extrem de elogioasă apreciere din partea istoricului prin excelență al României, care în bineștiuta sa carte *Oameni care au fost scria următoarele*: „Inimă iubitoare de tineret (Andrei Bârseanu) a fost idealul profesorului care nu știa ce e supărarea, nu știa ce e oboseala; din graiul lui măsurat și blând s-au desfăcut nu lecții de un ceas (o oră, n.n.), ci învățătură de o viață” (Nicolae Iorga,

Oameni care au fost, II, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1934-1939, volumele I-IV).

În momentul actual valoarea operei lui Andrei Bârseanu rămâne cert pe un loc fruntaș prin însemnătatea ei ca sursă informațională și nu se va putea sub nici o formă face excepție de ea în nici o viitoare istorie a culturii și civilizației românești din secolul al XX-lea.

Ioan Bogdan

(1864-1919)

La începutul secolului al XX-lea, Ioan Bogdan, revendicat deopotrivă de istorici și de filologi, oferea cititorului român prima expunere sintetică privind *Istoriografia română și problemele ei actuale*. Erau aici formulate pentru întâia oară principiile moderne de publicare scrupuloasă a documentelor interne și externe ale cronicarilor și istoriografilor umaniști români, din secolul al XV-lea până în secolul al XVIII-lea, precum și a numeroaselor inscripții răspândite pe întreg teritoriul țării, program început de B. P. Hasdeu și de el însuși, dus la îndeplinire cu asiduitate de atunci încolo în cadrul Academiei Române”.

Aceste cuvinte, rostite în Aula Academiei Române la distanța considerabilă de 86 de ani de la trecerea în neființă a celui care a fost academicianul brașovean Ioan Bogdan, vorbesc de la sine despre perenul său prestigiu științific pe câmpul filologiei românești de la cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea.

Primii Bogdani, întemeietori ai cunoscutei familii de cărturari brașoveni, au fost Ioan (1832-1906) și Elena (născută Munteanu), amândoi descendenți ai unor familii de comercianți cu multumitoare resurse materiale și financiare. Neamenințați prea mult de

grija „zilei de mâine”, Ioan și Elena Bogdan au avut unsprezece copii (șapte băieți și patru fete), toți ajunși intelectuali de seamă și răspândiți pe întinsul teritoriilor românești: Ioan (1864-1919), slavistul asupra căruia ne vom opri în acest volum; Gheorghe (1865-1934), istoric literar, care-și va adăuga cognomenul Duică; Iordan (1868-1920), farmacist; Elena (1869-1949), soție de avocat și mama a patru copii; Vasile (1871-?), contabil în Cetatea Banilor; Maria (1873-1963), ctitor al unei Școli Normale la Brașov și animatoare a teatrului din localitate la acea vreme; Ștefan (1875-1954), profesor la Facultatea de Farmacie din București; Ecaterina (1878-1941), profesoară la Universitatea din București, soția și colaboratoarea de-o viață a lui Nicolae Iorga; Alexandru (1881-1914), autor de cărți, reputat profesor la Gimnaziul Românesc brașovean și publicist talentat, mort pe frontul din Galiția; Aurel (1883-1940), general în armata română; mezina familiei, Lucia Augusta (1888-1971), și ea colaboratoare apropiată a lui Nicolae Iorga, cu peste 15 ani de activitate la tipografia „Datina Românească” de la Vălenii de Munte (Mircea-Valer Stanciu, în *Bogdanii – o familie de cărturari*, Brașov, 1995, p. I-III). „Așadar, o adevărată familie de intelectuali și de «dascăli» ai națiunii, născută la Brașov, în centrul țării și ramificată în toate direcțiile, din tulpina căreia au crescut noi și noi lăstari” (*ibidem*, p. III).

Atât clasele primare, cât și cursurile Gimnaziului Românesc din Brașov sunt absolvite cu rezultate excepționale, la 18 ani intrând în posesia diplomei de bacalaureat (1882). În același an al absolvirii gimnaziului se îndreaptă spre București cu dorința de a se înscrie la Universitate, intenție la care trebuie să renunțe din cauză că nu obținuse bursa necesară. Este motivul care îl determină să plece la Iași, unde în paralel frecventează cursurile Școlii normale Superioare (ca bursier) și pe cele ale Facultății de Litere și Filosofie, facultate la care are șansa de a-i avea ca dascăli pe A. D. Xenopol, A. Densușianu, I. Caragiani, Șt. Vizanti, Șt. Vârgolici ș.a. Tot aici își însușește limbile rusă, ucraineană și poloneză, precum și gramatica limbii slave vechi, care se va dovedi extrem de folositoare în scrierea multora dintre operele sale. În anul 1885 își susține cu brio examenul de licență, cu o temă din istoria Daciei romane: *Istoria coloniei Sarmisegetusa* (de fapt a orașului antic *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegethusa*, n.n.) ale cărei ruine, încă necercetate sistematic arheologic la acea vreme, se aflau în Depresiunea Hațegului (actualmente în județul Hunedoara). Cu siguranță că tema i-a fost sugerată de A. D. Xenopol, care din anul 1883 era profesor titular la Catedra de Istorie Națională și suplinitor la Catedra de Istorie Universală Antică, Medie și Modernă. Cu certitudine, pentru Universitatea din Iași, lucrarea de licență a lui Ioan Bogdan a reprezentat o „premieră absolută”, poate chiar și pentru istoriografia din România acelor ani. Subiectul îl interesa pe profesor în cel mai înalt grad, tocmai atunci el aflându-se în cursul redactării monumentalei sale opere *Istoria Românilor din Dacia Traiană* (13 volume editate între anii 1896 și 1912, n.n.).

Din perioada studiilor universitare ieșene datează și începuturile colaborării la „Convorbiri literare”. După absolvire este repartizat profesor de elină și latină la Liceul „Anastasia Bașotă” din localitatea Pomârla, școală la care a profesat în anul 1885 și în cel următor.

Îndeplinirea dorinței de a-și continua studiile în străinătate îi este satisfăcută de reușita stăruințelor lui B. P. Hasdeu și I. Bianu de a i se acorda o bursă. Astfel, în 1886 este trimis în Germania și Italia pentru a studia sistemul de învățământ secundar de acolo în scopul aplicării lui și în România. Din anul următor se folosește de această bursă

pentru a se specializa în domeniul slavisticii. Perfecționarea o face la Universitatea din Viena (1887-1888) unde frecventează cursurile de paleoslavă, paleografie și diplomatică latină ținute de renumitul profesor V. Jagić. În capitala imperială începe redactarea a două studii foarte valoroase, pe care le va finisa în anii următori: *Câteva manuscrise slavone din Biblioteca Imperială din Viena* și *Cinci documente istorice slavo-române din Arhiva Curtii Imperiale din Viena*. În Rusia audiase cursurile Facultății de Istorie și Filologie din Sankt Petersburg (1888-1889) și pe cele de lingvistică de la Universitatea din Moscova (1889-1890), unde a fost ales membru corespondent al „Societății de Istorie și Antichități Ruse”.

Studiile de polonistică și le aprofundează la Kiev și Krakovia (1890). De perioada studiilor sale la Kiev și la Sankt Petersburg se leagă identificarea și lecturarea mai multor manuscrise slavo-române, cum sunt cele două variante ale *Letopisețului de la Putna*, aflate câte una în arhivele fiecărui oraș, versiuni ale cronicii scrisă în slavonă la curtea lui Ștefan cel Mare. Importanța versiunilor descoperite de Ioan Bogdan constă în faptul că ele conțin o serie de detalii referitoare la domnia lui Ștefan Vodă, inexistente în celelalte variante cunoscute ale cronicii oficiale.

Tot la Kiev a mai descoperit cronica scrisă de episcopul Romanului, Macarie, fostul cronicar oficial al lui Petru Rareș, precum și *Cronicele lui Eftimie și Azarie*, incluse în volumul tipărit la București în anul 1891 sub titlul *Vechile cronici moldovenesti până la Ureche*, carte deosebit de valoroasă prin excepționala ei documentație.

În anul 1891 era numit profesor suplinitor, iar din anul următor profesor titular la Catedra de limbi slave a Facultății de Litere și Filosofie din București, funcție pe care o va îndeplini timp de 28 de ani, cu unele mici întreruperi. Tot în 1892, la etatea de numai 28 de ani, ca recunoaștere a armonioasei îmbinări a trăsăturilor de înaltă cultură cu o riguroasă și exigentă gândire științifică în bogata sa activitate, Ioan Bogdan a fost ales membru corespondent al Academiei Române, pe când președinte al acesteia era unul dintre „fiii adoptivi” al Brașovului, George Barițiu.

A fost de mai multe ori decan, prorector și rector al universității bucureștene.

Înzestrat cu o rară putere de muncă și o pasiune cu totul aparte pentru filologie, acumulând vaste cunoștințe de slavistică, Ioan Bogdan poate fi inclus în rândul adevăraților enciclopediști români din toate timpurile. A găsit timp pentru căutări de soluții menite a îmbunătăți sistemul de învățământ universitar oferind comisiei din care făcea parte viabile puncte de vedere pentru instituirea *primului regulament unic* (s.n.) al Facultăților de Litere și Filosofie de la București și Iași, singurele din România la anul 1897. Alături de Spiru Haret, el era considerat sufletul învățământului românesc, mai ales pe motivul că s-a implicat major în elaborarea noii Legi a învățământului superior (1912).

Nu a neglijat nici un moment activitatea publicistică în principalele periodice din țară, luând în seama sa pentru o perioadă de patru ani (1902-1906) directoratul „Convorbirilor literare”, publicație apărută la Iași în 1 martie 1867 și mutată la 1 aprilie 1885 la București. Împreună cu fostul său profesor Alexandru Xenopol (1847-1920) și cu Dimitre Onciu (1856-1923), Ioan Bogdan a publicat numeroase pagini inedite de istorie a românilor axate pe cercetări fundamentale ale celor trei savanți. A mai colaborat la „Arhiva Societății Științifice și Literare”, *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorie* (în care a publicat, în 1909, *Letopisețul lui Azarie*, în tomul XXXI, n.n.), „Revista nouă”

(apărută la București începând cu data de 15 decembrie 1887), în care, împreună cu I. Bianu, Bogdan Petriceicu Hasdeu și Octavian Lugoșianu, semna număr de număr o foarte consistentă rubrică de note bibliografice și informații științifice. Este constant prezent în „Archiv für Slavische Philologie”, ca și în alte periodice ale timpului, unde semna alături de Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Sextil Pușcariu ș.a.

O operă științifică dificilă dusă la bun sfârșit de academicianul Ioan Bogdan a fost transpunerea în românește a *Cronicii lui Manases. Traducere medio-bulgară făcută pe la anul 1350*, pe care însă nu a mai reușit să o publice în timpul vieții.

La vârsta de 38 de ani, în ziua de 29 martie al celui de-al doilea an al secolului XX, Ioan Bogdan a devenit deținător al fotoliului de membru titular al Academiei Române, fiind întâiul „titularizat” din noul veac. Peste alți trei ani, în 1905, la data de 8 aprilie, i s-a oferit *rarissima* onoare rezervată în exclusivitate „titularilor” de a rosti în cadrul unei ședințe solemne discursul de recepție. A prezentat o temă de sinteză, intitulată *Istoriografia română și problemele ei actuale*. Fără a supraaprecia însemnătatea acestui pe cât de generos, pe atât de dificil subiect, facem precizarea că oricare istoric din vremea noastră care se încumetă să lectureze cu atenție discursul de recepție al lui Ioan Bogdan va constata cu uimire că „problemele istoriografiei române” enunțate cu un secol în urmă au trecut prin timp și au rămas neconținut actuale, aidoma povestirii *Tinerete fără bătrânețe*. Considerăm această constatare edificatoare asupra capacității excepționale de vizionar a istoricului și slavistului brașovean Ioan Bogdan.

Însărcinatul cu răspunsul la acest unic în viața academică discurs de recepție a fost numit de către Prezidiul Academiei în persoana secretarului general Dimitrie Alexandru Sturdza-Miclăușanul (1833-1914), membru titular cu o vechime respectabilă, care fusese ales în anul 1871. Acesta menționase în răspunsul care exprima nu doar opinia sa personală, ci cu precădere concluziile înaltului Prezidiu, că intrarea lui Ioan Bogdan în Academia Română avusese justificări întemeiate, susținute de pregătirea științifică a candidatului obținută prin studii solide, împins de o activitate neîntreruptă și de o mare dorință de a ridica tot mai sus nivelul cultural al poporului român.

Devenit o autoritate recunoscută a vieții noastre științifice, Ioan Bogdan s-a afirmat atât în dinamica realităților contemporane (din partea finală a secolului al XIX-lea și primul sfert al secolului al XX-lea, n.n.), cât și în rezolvarea problemei mult controversate a constituirii provinciei Dacia romană și implicit a procesului de romanizare desfășurat în granițele acesteia, ambele teme prioritare ale cercetărilor istorice.

Cu siguranță că discursul de recepție la Academia Română susținut de Ioan Bogdan a reprezentat un bun exemplu de urmat și pentru Nicolae Iorga care, la 30 mai 1911, a prezentat discursul intitulat *Două concepții istorice*.

Ioan Bogdan se distingea și prin caracterul său ales, care îl situa în elita aristocrației oamenilor de știință, bucurându-se de aprecierea majorității membrilor Academiei Române. Ca urmare a acestei opinii generale, în data de 25 mai 1910, a fost ales vicepreședinte al Academiei, împreună cu Ștefan Hepiteș (1851-1922), reputat fizician și meteorolog, ambii încheindu-și mandatele în 25 mai 1913. Între datele amintite, președinte al Academiei a fost, pentru a doua oară, Iacob C. Negruzzi.

Și Ioan Bogdan a fost ales pentru a doua oară vicepreședinte, împreună cu celebrul medic Gheorghe Marinescu (1863-1938), în una dintre cele mai dificile situații în care

s-a aflat vreodată România, anume aceea de intrare în primul război mondial la 15 august 1916. Amândoi l-au secondat pe Petru Poni (1841-1925). A fost întâiul dintre membrii titulari originari din județul Brașov care deținuseră în două rânduri funcția de vicepreședinte al Academiei Române.

Din nefericire, el nu a putut să-și ducă la îndeplinire cel de-al doilea mandat care s-ar fi încheiat la 11 iunie 1919, decedând cu zece zile înainte de această dată, la București.

Imaginea contemporanilor noștri asupra personalității lui Ioan Bogdan nu poate fi considerată completă fără prezentarea aici a celor mai importante lucrări pe care și-a pus semnătura, editate sau postume: *Glose române într-un manuscris slavon din secolul XVI* (1890); *Un lexicon slavo-român din secolul XVII* (1891); *Vechile cronicile românești până la Ureche* (București, 1891); *Morfologia limbei paleoslovenice* (București, 1892); *Cronici inedite atingătoare de istoria românilor* (București 1895); *Cronica lui Constantin Manases. Traducere mediobulgară făcută pe la 1350* (scrisă în timpul vieții dar apărută postum, București, 1922); *Însemnătatea studiilor slave pentru români* (București, 1894); *Românii și bulgarii. Raporturile culturale și politice între aceste două popoare* (București, 1895); *Vlad Țepeș și narările germane și rusești asupra lui* (1896); *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI* (București, 1902); *Documente moldovenești din sec. XV și XVI în arhivul Brașovului* (București, 1905); *Despre cnejii români* (1909); *Istoriografia română și problemele ei actuale* (București, 1905); *Documentele lui Ștefan cel Mare* (două volume, București, 1913); *Album paleografic moldovenesc. Documente din secolul al XIV-lea, al XV-lea și al XVI-lea* (București-Paris, 1926).

În istoriografia românească de la cumpăna dintre secolele XIX - XX profesorul originar din Brașov, Ioan Bogdan, prin bogata și documentata sa operă deține un loc care și astăzi impune un justificat respect.

Ampla documentare, făcută cu o extrem de minuțioasă acribie și mai ales conștiinciozitate științifică rar întâlnită, girează prin timp valoarea deosebită a scrierilor sale, prepetuându-le interesul pentru acestea, deși au apărut și alte generații de istorici care au mers pe urmele sale.

Își mențin intactă importanța științifică mai cu seamă culegerile de documente medievale care sunt considerate actualmente izvoare de primă mână pentru cercetarea istoriei evului de mijloc al națiunii române.

Nu puține dintre documentele de arhivă descoperite și publicate de cercetătorul academician originar din marele centru urban de la poala muntelui Tâmpa au ajuns să fie cunoscute la ora actuală exclusiv din volumele elaborate de el, fiind aproape imposibil de a mai fi găsite în colecții originale arhivistice din România, dar mai ales de peste hotare.

Considerăm, dacă așa ceva ni se permite, că nu ar fi nicidecum nejustificată o reeditare a respectivelor volume cu eventualele întregiri ale informației dobândite în cei aproape o sută de ani (care se vor împlini în 2013) de la publicarea lor. Credem că dacă ideea (sau sugestia) noastră va fi luată în seamă de cineva, în cei aproape cinci ani care ne mai despart de acel moment aniversar, dorința de acum va deveni realitate.

Mai nădăjduim ca instituția științifică în a cărei editare va apărea culegerea de documente, să nu fie alta decât Muzeul Județean de Istorie Brașov.

Realizările științifice ale lui Ioan Bogdan în cadrul ramurii slavisticii au reprezentat

la vremea lor o extrem de importantă contribuție la îmbogățirea cu noi date atât în domeniul istoriei medievale a României, cât și în domeniul lingvisticii. Din acest considerent autorul lor este considerat atât istoric cât și lingvist de o complexitate aparte, care face de-a dreptul imposibilă stabilirea cu certitudine a unei priorități între cele două ramuri științifice umaniste.

Gheorghe Popa-Lisseanu

(1866-1945)

Griginar din satul Lisa, actualmente centru de comună situat la poalele masivului Făgărașului, localitate aparținătoare atunci de județul Făgăraș, iar acum de județul Brașov, Gheorghe Popa-Lisseanu s-a născut chiar în anul fondării predecesoarei Academiei Române, Societatea Literară Română, însă cu opt luni mai târziu, în cea de-a doua zi a lunii octombrie.

Clasele primare le-a urmat, începând cu anul 1874, la școlile românești parohiale din localitatea natală și din altă comună învecinată, Voila. Apoi, din anul 1878 îl aflăm elev al cursului Gimnazial Inferior de la Brașov, școală la care a efectuat și cei patru ani ai cursului superior încheiați cu obținerea diplomei de bacalaureat.

Deoarece Regatul României era pentru foarte numeroși tineri români transilvăneni o țară în care limba oficială era cea vorbită de ei acasă, iar predarea în școli se făcea în

românește, un loc lipsit de interdicțiile și abuzurile care afectau grav situația etniei române din imperiul dinastiei de Habsburg-Lorena, devenise aproape un obicei ca aceștia să-și îndrepte pașii spre Universitatea din București. Așa a procedat și Gheorghe Popa din Lisa, de îndată ce a intrat în posesia diplomei de bacalaureat.

Fiind deosebit de sârguincios, la București a urmat nu numai Facultatea de Litere și Filosofie, ci și Școala Normală Superioară, absolvită în anul 1890. Devenit un foarte bun cunoscător al limbii lui Caesar, după obținerea licenței i s-au rezervat ore de predare a acesteia, ca profesor suplinitor, la liceele „Sfântul Sava”, și „Matei Basarab”, începând de la 21 septembrie 1889. Tot într-un septembrie, în prima zi din luna respectivă, dar din anul 1891, în urma câștigării concursului pentru postul de titular la limba latină, începe predarea la Liceul „Gheorghe Lazăr”.

Din anii studenției a manifestat interesul de a publica în gazete articole pe teme culturale, documentat scrise, acceptate chiar de cunoscutul cotidian din capitală „Universul”, unul dintre ziarele românești de mare tiraj (periodic fondat de Luigi Cazzavillan, 1852-1902, ziarist român de origine italiană, extrem de meticulos în selectarea colaboratorilor care publicau în gazeta sa, n.n.).

Aflându-se în bune relații Valeriu Braniște (vezi în acest volum), publicistul și omul politic originar din actualul județ Brașov, stabilit în Banat, la Lugoj, Gheorghe Popa-Lisseanu a colaborat la ziarele „Banatul, foaie pentru popor” (director V. Braniște) și „Graiul românesc” (apărut în anul 1923, tot în Banat, n.n.).

Clasicist fiind, ni se pare firesc ca din paginile revistelor bucureștene „Orpheus” (apărut între anii 1924 și 1929) și „Revista clasică” să nu absenteze „opuri” semnate de Gh. Popa-Lisseanu. Îl mai aflăm colaborator în paginile revistei de literatură și sociologie – cu apariție lunară – din Iași - Botoșani, „Reînvierea”, din a cărei direcțiune făcea parte și istoricul Alexandru D. Xenopol, membru titular al Academiei Române (din anul 1893).

Am insistat puțin asupra activității gazetărești a lui Gheorghe Popa-Lisseanu deoarece această însemnată latură a realizărilor sale a fost *total* (s.n.) „trecută cu vederea” în dicționarele referitoare la membrii Academiei Române din secolele XIX și XX (și nu numai din acestea, n.n.).

A funcționat la liceul bucureștean al cărui patron spiritual era renumitul dascăl venit din Avrigul de lângă Sibiu, Gheorghe Lazăr, până în anul școlar 1914, an în care ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice l-a numit inspector școlar. A venit apoi, ca o binemeritată recompensă, unul dintre anii cei mai favorabili ai carierei lui Gheorghe Popa-Lisseanu, 1919, când a fost numit director general al învățământului secundar din România întregită cu un an mai înainte, iar în data de 7 iunie, împreună cu Iustin Ștefan Frățiman (1870-1927, istoric, născut în Basarabia, n.n.), Ștefan Meteș (1887-1977, istoric, născut în județul Alba), Scarlat Panaitescu (1867-1938, general, născut în Iași), Demostene Russo (1869-1938, filolog și istoric macedo-român cu studii balcanice fundamentale) și Sever Zotta (1874-1943, istoric, din Basarabia) a fost ales membru corespondent al Academiei Române, sub președinția lui Petru Poni.

Am procedat la lunga divagație de mai sus pentru a scoate în relief din ce selectă grupare intelectuală a făcut parte, pe bună dreptate și pe depline merite, fiul comunei Lisa, localitate la care Gheorghe Popa a ținut atât de mult încât a adăugat-o numelui său de familie.

Aflat în posesia prestigiosului titlu academic, a fost apoi instalat în importantul post de „consilier tehnic” în cadrul Ministerului Instrucțiunii Publice, în intervalul 1922-1928.

În ultimii trei ani ce au premers pensionarea a revenit la catedră ca profesor, la Secția Pedagogică Universitară din capitală.

De-a lungul unei vieți dedicate cercetării, savantul Gheorghe Popa-Lisseanu a creat o operă de reală valoare științifică, constând din studii dedicate istoriei, filologiei și arheologiei referitoare la fals-controversatele probleme ce aveau ca teme formarea limbii și a poporului român în granițele regatului Daciei preromane și în fruntariile provinciei romane nord-dunărene cu același nume. Mărturie stau cele cincisprezece volume ale monumentalei sale opere *Izvoarele Istoriei Românilor. Fontes Historiae Daco-Romanorum*, apărute la București între anii 1934-1939. În același ultim an a publicat și volumul *Românii în izvoarele istorice medievale*, lucrare care nici în prezent nu și-a pierdut valabilitatea și veridicitatea informațională, fiind permanent citată de specialiștii în Evul de Mijloc și acum ca și pe parcursul celor șapte decenii scurse de la apariția ei.

Nu mai puțin importantă a fost *Dacia în autorii clasici*, apărută în două volume în anul 1943. În primul tom se regăsesc autorii clasici și post-clasici latini, iar în cel secund autorii greci și bizantini. Asupra celor două volume, istoricul clujean Ioachim Crăciun a făcut următoarea remarcă: „Ajunși la finalul volumelor recenzate, tipărite frumos de Academia Română la Imprimeria Națională ... nu putem decât să admirăm munca trudnică a venerabilului autor încărunțit deasupra textelor bătrâne și a cronicelor medievale, pe care le-a pus la îndemâna tuturor, ca toți să pomenească peste veacuri numele său cu cinste și cu binecuvântare”. Această apreciere face lipsit de obiect orice comentariu al nostru, știut fiind că generația istoricilor din deceniile de la cumpăna secolelor XIX-XX erau, ca și în zilele noastre, extrem de reținuți în a aduce laude confrăților lor, mai cu seamă dacă aceștia le și meritau.

În același timp ni se pare că ar fi nedrept să nu punem cât de cât în evidență remarcabila activitate de traducător a lui Gheorghe Popa-Lisseanu, muncă ce atestă sclipitoarea cunoaștere a limbilor latină și elină. El a transpus în românește, în anul intrării României în Războiul de Reîntregire a Neamului, *Istoria Romana* a lui Eutropius, scrisă în secolul al IV-lea după Hristos, autorul fiind deținător al funcției de *magister memoriae* al împăratului Valens (364-378), operă care la acea vreme era trebuincioasă istoricilor din țara noastră spre a se folosi de cele relatate în ea în disputele purtate cu contestatarii autohtonismului românilor în teritoriul fostei Dacii preromane.

Nu mai puțin importantă din punct de vedere științific a fost traducerea din limba lui Ovidiu în limba română a corespondenței dintre scriitorul, avocatul celebru și consul roman Plinius cel Tânăr și împăratul Marcus Ulpius Traianus, întemeietorul Daciei romane, lucrare de mare interes pentru istoria și cultura noastră, editată în anul 1920.

Gheorghe Popa-Lisseanu a mai colaborat în mod substanțial la creșterea calitativă a procesului de învățământ din România, elaborând o *Gramatică a limbii latine*, în anul 1928, pentru ca un an mai târziu să publice manualul *Noțiuni elementare de limbă elină*.

Cu vasta sa cultură a reușit să abordeze cu deplin succes subiecte deopotrivă complexe și spinoase din istoria poporului român, un grăitor exemplu în această privință fiind volumul *Basarabia, privire, istorică*, tipărit în anul 1924. De asemenea, un interes aparte

a arătat trecutului ținutului său natal, Transilvania, studiind pe baza unei bogate documentații de arhivă istoricul etniei secuiești în lucrarea *Secuii și secuizarea românilor*, apărută în anul 1932 și urmată un an mai târziu de o versiune în limba franceză.

S-a stins din viață la București, la venerabila vârstă de 79 de ani.

Spre parțiala surprindere a semnatarilor acestor rânduri, investigațiile făcute de ei în satul străjuit de cei mai înalți și mai falnici munți din România au demonstrat că localnicii sunt, pe bună dreptate, foarte mândri de cărturarul Octavian Paller, în timp ce despre marele savant Gheorghe Popa-Lisseanu își mai aduc aminte doar o parte dintre intelectuali. În comună nu există o stradă, un bust sau un modest basorelief cu numele și cu chipul său. Nici despre existența sau nu a casei natale nu am obținut informații sigure, după toate probabilitățile ea înscriindu-se în „firescul” acum și din ce în ce mai evidentul proces de ieșire din istorie a satului românesc, în pofida a ceea ce afirmase despre el marele Lucian Blaga.

Nu este mai puțin adevărat că noi nu cunoaștem nici în Brașov un monument, oricât de modest, care să-l înfățișeze pe marele savant originar din Făgăraș.

Gheorghe Bogdan-Duică

(1866-1934)

Este cel de-al doilea copil (din cei șapte băieți și patru fete) al familiei Ioan și Elena Bogdan (născută Munteanu) a cărei prăvălie se afla pe strada numită, în secolul al XIX-lea, Cacova de Sus, în Șcheii Brașovului. Născut la un an după celălalt vestit cărturar și viitor membru al Academiei Române, Ioan, în data de 2 ianuarie, el a fost botezat cu numele Gheorghe.

Ca și în cazul primului lor copil, dar și în al celorlalți nouă care au venit pe lume ulterior, părinții au pus mare preț pe școlarizarea descendenților lor. Gheorghe, care ai-doma fratelui său mai mare se dovedise a fi posesorul unei excelente memorii, a excelat la învățătură încă din clasele elementare. Îndată după încheierea primilor patru ani de școlarizare își continuă pregătirea în cadrul Gimnaziului Românesc din localitate, școală de nivel mediu denumită de fondatorul ei, protopopul Ioan Popazu, „Andrei Șaguna”.

Anii de liceu au făcut din el un adolescent cu o bogată cultură generală formată de profesorii Ioan Meșotă, Ion Lapedatu, Ion Popea, Andrei Bârseanu, I. C. Panțu, Dionisie Făgărașanu și I. C. Tacit, toți cu o solidă pregătire academică și pedagogică. Elev eminent an de an, cu aceleași calificative maxime, a trecut și examenele de bacalaureat. În data de 13 iunie 1885 (stil calendaristic nou, n.n.) i-a fost eliberat actul numit „Gimnasii Testimonium Maturitatis” al cărui posesor avea posibilitatea de a urma studii superioare.

În toamna aceluiași an, în Universitatea din Pesta, a început să frecventeze Facultatea de Litere și Filosofie, având o bursă de 500 florini pe an. Nu a rămas însă la acea universitate decât un an, transferându-se la Jena. Apoi a trecut la Universitatea din Viena, renumită prin erudiția profesorilor ei. A participat timp de trei trimestre ale anului de învățământ 1887-1888 la cursul de logică ținut de Zimmerman, apoi la cel de filologie descriptivă predat de Francisc Brentano, precum și la cel de istoria literaturii latine a renumitului latinist-clasicist Hoffman.

Câțiva ani mai târziu, la Universitatea din București - pe baza certificatelor de studii de la cele trei universități mai sus enumerate, dar și în temeiul trecerii unor examene -, la 20 aprilie 1897 i s-a eliberat sub numărul de ordine 1523 *Diploma de licențiat în științele istorice*, document pe care se află semnăturile lui Titu Maiorescu (rector) și Vasile Alexandrescu Urechia (decan). Tot la universitatea bucureșteană, în același an, a susținut examenul de licență la Litere și Filosofie.

Încă din anii de liceu, sub îndrumarea profesorului de limba română I. C. Tacit, a fost atras de literatură, îndeosebi de poezie. A și scris o serie de poezii cu versificări inspirate de creațiile folclorice, rămase în manuscris.

Debutul său literar îl considerase el însuși, peste ani, lectura în public, în cadrul Societății „Sfânta Sofia” din Brașov, a povestirii *Două feți logofeți* (în anul 1881, n.n.). Acel moment cultural fost anunțat de „Gazeta de Transilvania” din data de 19 ianuarie (stil calendaristic nou, n.n.). În respectivul periodic de limbă română a semnat constant câțiva ani o rubrică intitulată „Revista literară”.

Cariera didactică a început-o la Brașov, în anul 1889, fiind numit profesor suplinitor tocmai la Gimnaziul al cărui elev a fost.

Stabilindu-se definitiv în Regatul României, la anul 1897, a fost încadrat profesor și pedagog la Gimnaziul din orașul Focșani.

A desfășurat o benefică și intensă activitate pentru români în cadrul „Ligii Culturale” înființată la București în anul 1891 de mai mulți intelectuali între care rolul de frunte îl deținuse istoricul prin excelență Nicolae Iorga. Scopul acesteia era propaganda pentru pregătirea unirii românilor într-un stat național. Pentru valoroasele sale contribuții în domeniul istoriei literare, ca de pildă monografiile *Petru Maior* (1893), *Călugărul Visarion Serai* (1896), *Despre Grigore Alexandrescu* (1900), *Opera lui Nicolea, Cârlova și Stamate* (1906), în data de 25 mai 1913 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, la 21 de ani după alegerea în această calitate a fratelui său mai mare, Ioan Bogdan. Profesorul Gheorghe Bogdan-Duică a fost ales împreună cu Eugen C. Botezat (1871-1964), zoolog originar din Basarabia. Președinte al Academiei era în acel an Iacob C. Negruzzi (1842-1932), scriitor și traducător.

Marea sa curiozitate științifică, niciodată ajunsă în prag de saturație, îl ținuse toată viața la curent cu tot ce era nou în gândirea filosofică și estetică a timpului, motiv

pentru care în iunie 1919 a fost desemnat membru titular al Academiei Române prin alegerea plenului academicienilor titulari.

După încheierea primului război mondial, când Transilvania istorică a revenit în granițele României, academicianul titular Gheorghe Bogdan-Duică a fost chemat la Cluj pentru a ocupa postul de profesor universitar, șef de catedră, la materia Istoria Literaturii Române (fiind întâiul titular din „istoria” acesteia, n.n.). La cei 53 de ani pe care îi avea la intrarea în corpul didactic al Universității *Daciei Superior* din orașul de pe Someș, el se afla în plină maturitate științifică, posesor al unei bogate experiențe dobândită cu multe eforturi pe parcursul a două decenii în care s-a afirmat pe plan național în domeniile criticii și istoriei literare.

În cei 14 ani petrecuți ca titular al menționatei catedre din cadrul Facultății de Filosofie și Litere, prin documentatele-i cursuri a ilustrat întreaga literatură românească modernă și contemporană. A predat această vastă materie în cursuri de câte trei ore și două ore de seminar săptămânal, an de an aducând completări la prelegeri care se distingueau atât prin bogăția informației, cât mai ales prin talentul literar cu care au fost scrise. Cursuri, ca de exemplu cel în care îl prezenta pe poetul Vasile Alecsandri și opera sa, rămân fundamentale pentru cei care și astăzi se ocupă de creațiile literare românești ale generației pașoptiste.

Tot la Cluj a activat, alături de Vasile Bogrea (1881-1926) și de alți mari dascăli universitari clujeni, și în cadrul Muzeului Limbii Române (fondat tot de către unul din academicienii originari din Brașov, Sextil Pușcariu, n.n.), contribuind în primul rând la editarea buletinului muzeului intitulat *Dacoromania*.

Ca înalt semn al prețurii vastei sale activități de cercetare și didactice universitare, biroul executiv al Academiei Române i-a solicitat acceptul de a prezenta într-o ședință solemnă discursul de recepție. Meticulos din cale afară în toate cele săvârșite de el pe plan științific, a lucrat vreme de trei ani, cu o acribie rar întâlnită, la definirea și la prezentarea vieții și operei unuia dintre membrii fondatori ai Societății Academice Române, și el transilvănean prin obârșie, criticul literar, esteticianul și omul politic Titu Liviu Maiorescu (1840-1917). Pe cât de simplu era titlul discursului, *Titu Liviu Maiorescu*, pe atât de plin de inedite date despre cel omagiat îi era conținutul.

Cu acest discurs de recepție, ținut în data de 31 mai 1921, academicianul brașovean Gheorghe Bogdan-Duică a produs o cotitură majoră în domeniul unor astfel de manifestări. A renunțat la discursul de tip panegiric, narativ și ornamentat cu fraze meșteșugite, aducând în fața nobilei asistențe discursul analitic, de mare profunzime, pe cât de sobru, pe atât de coerent. Prevalase în schimb enunțarea și dezbaterrea problemelor-cheie ale disciplinei în vederea propulsării acesteia în circuitul național și universal de valori. Într-un cuvânt, se poate afirma că el a deschis poarta unui nou drum de urmat. Tocmai de aceea ni se pare inexplicabilă, pătimasă și de neacceptat caracterizarea pe care i-o face George Călinescu (*op. cit.*, p. 915-916) care, în schimb, nu scrie nici un cuvânt despre Iacob Mureșianu. Mai mult, George Călinescu trece peste sau uită voit părerea lui Nicolae Iorga despre Gheorghe Bogdan-Duică: „Ca învățat - și a fost unul dintre românii care au știut și cercetat mai mult, uimind prin formidabila sa informație - el vădea aceeași tendință dominantă a puternicii sale personalități. (...) Nici o piedică nu-l oprea în avântul cercetării sale. Și ce ieșea din această trudă era neașteptat de nou, stabilindu-se legături a căror

delicateță ar fi scăpat privirii, oricât de atente, a altuia. (...) A studiat și cunoscut adânc filozofie, pedagogie, istorie, istorie literară, adunând din banul smuls familiei sale biblioteci scumpe ..." (*ibidem*, 2, p. 84-85).

Amănunt deosebit de interesant, biroul de conducere efectivă a Academiei Române îl alege să dea răspunsul înaltului for științific și cultural național pe un alt fiu al Brașovului, anume pe filologul Sextil Pușcariu (1877-1948, vezi în acest volum), în același timp și el profesor la universitatea din Cluj nou constituită.

În plină activitate științifică și la apogeul unui prestigiu cucerit prin talent și trudă, în noaptea fatidică pentru el dintre zilele 20-21 septembrie 1934, intervine decesul neașteptat, la vârsta de 68 de ani, căzând la datoria de dascăl. Știința filologică românească a pierdut atunci nu numai un mare profesor, ci și un neobosit cercetător, dublat de un neînfriecat luptător pentru adevăr.

Trei zile mai târziu a fost așezat pentru eternă odihnă în cimitirul din orașul Sibiu.

Valeriu Braniște

(1869-1928)

Comuna Cincu, situată în partea vestică a actualului județ Brașov pe valea pârâului cu același nume, a intrat de mult în literatura arheologică și istorică a României datorită numeroaselor așezări vechi descoperite pe teritoriul ei, dar în special pentru unul dintre depozitele de bronzuri aflate aici, care a dat numele unui tip de unelte și arme numit de specialiști „Cincu-Suseni”. Totodată, ea a fost una dintre cele mai prospere așezări româno-săsești din sudul Transilvaniei și, după cunoștințele noastre, prima localitate rurală intracarpatică în care a funcționat o „școală latinească”. Această comună este locul de naștere a lui Valeriu Braniște, cel care la maturitate avea să fie ales membru de onoare al Academiei Române, și se numără printre foarte puținele așezări în care localnicii nu numai că au cunoștințe despre savant, ci se și mândresc și îți oferă detalii despre el.

Tatăl său, Moise, originar din altă comună în care destinul românilor s-a împletit cu al saxonilor veniți aici la începutul Evului de Mijloc, Merghindeal - situat la puținii kilometri spre apus, în actualul județ Sibiu -, absolvisc Facultatea de Drept din orașul de pe Cibin în anul 1885. Ulterior a ocupat funcții juridico-administrative succesive în mai

multe localități din Transilvania (Săliște, Sighișoara, Tâlmăciu, Miercurea Sibiului, Sibiu, n.n.). Căsătorit cu fiica unui preot unit, care dispunea de o bună stare materială, Maria, au avut șase copii, primul născut fiind Valeriu.

Venit pe lume la data de 22 ianuarie (stil calendaristic nou) în Cincu Mare (nu departe se află satul Cincșor, cu un mare castru roman, n.n.), Valeriu și-a petrecut copilăria în atmosfera specifică satelor ardeleni în care civilizațiile Europei de Est și de Vest și-au dat întâlnire prin istorie. La vârsta cuvenită a început școlarizarea în localitatea natală, atent supravegheat de mamă; pentru a învăța limbile germană și maghiară a mers la școlile din Sighișoara și din Săliște (la școala confesională, n.n.).

După încheierea cursului elementar, având în vedere că tatăl său studiasă la Sibiu, Valeriu a devenit elev al Gimnaziului de Stat din acest oraș. Din primii ani de școlarizare gimnazială devenise un pasionat cititor al gazetei sibiene condusă de Ioan Slavici, „Tribuna”, unul dintre cele mai lecturate ziare românești din Transilvania. Pentru acest periodic a cules din zona Brașov-Sibiu piese populare versificate, mult apreciate de redactorii „Tribunei” și publicate sub titlul *Chiote populare și Doine*.

În anul 1887 promovează examenul în urma căruia i s-a acordat „Testimoniul de Maturitate”, care îi deschidea posibilitatea de a urma studii de nivel superior. Fiind șase copii în familia „Branișce”, din punct de vedere „demografic” aceasta îndeplinise condițiile de obținere a unei burse din partea fundației „Emanoil Gojdu”, stipendiu care i-a permis lui Valeriu Braniște să studieze la Facultatea de Filosofie a Universității din Pesta unde, după numai doi ani a reușit să treacă „examenul fundamental” la limbile și literaturile germană, ungară și română. Studentul Valeriu Braniște îl impresionase prin bogatele-i cunoștințe de lingvistică pe profesorul Alexandru Roman, membru fondator al Academiei Române (denumită inițial „Societatea Literară Română”, n.n.). Ilustrul dascăl și gazetar Alexandru Roman îl propune pe V. Braniște drept succesor al său la Catedra de Limbă Română a Universității din Pesta.

Sub îndrumarea aceluiași Alexandru Roman a întocmit și susținut în fața comisiei de absolvire a studiilor universitare teza *Traducători maghiari ai operei lui Schiller*, obținând, în vara anului 1891, diploma de licență denumită la acea vreme „*Absolutorium*”.

Deoarece primise calificative maxime la aproape toate examenele, fundația „Emil Gojdu”, la recomandarea expresă a profesorului Roman, îi acordă în continuare sprijin material lui Valeriu Braniște pentru obținerea titlului academic de *doctor*. Astfel, pentru pregătirea în acest scop la universitățile din Graz și din Strassbourg, precum și în Italia, audiază cursuri speciale de filosofie și filologie.

De reținut ca meritoriu faptul că pe toată durata studenției Valeriu Braniște nu a întrerupt legăturile cu „Tribuna” sibiană, unde a trimis spre publicare articole pe teme acute ale luptei naționale a românilor din Austro-Ungaria.

Cu toate că după cursurile de specializare amintite i se oferea un post de profesor la „gimnaziul de aplicație” de pe lângă Universitatea din Pesta, ceea ce echivala cu un prim pas spre o catedră didactică de grad academic, el a dat mai degrabă curs unei solicitări venite din Brașov, potrivit căreia Gimnaziul Superior Ortodox Român își dorea o seamă de dascăli cu o pregătire înaltă, dobândită la importante universități europene.

Revenit în Brașov, în anul 1892 și-a susținut „examenul de pedagogie” care era obligatoriu pentru obținerea unei catedre profesoriale.

Și din Brașov a continuat să publice articole politice în „Tribuna”, fapt ce a generat conflicte cu autoritățile statului care l-au declarat „instigator tribunist”. La aceste acuzații s-a adăugat și implicarea sa ca apărător în Procesul Memorandului, ținut la Cluj în anul 1894. El însuși a fost condamnat și întemnițat la Seghedin (Szeged, oraș în sud-estul actualei Ungarii, n.n.).

În acest moment al vieții, Valeriu Braniște a părăsit cariera profesională didactică pentru a se dedica ziaristicii, profesiune care avea să se dovedească a fi ocupația sa de suflet și de căpetenie. Mărturie stau peste vreme ziarele editate chiar de el: „Tribuna” (1893), „Dreptatea” (1894-1895, Timișoara), „Foaia de Duminică” (1894-1895, Timișoara), „Patria” (1897-1900, Cernăuți), „Drapelul” (1901-1919, Lugoj) și, tot în acest din urmă oraș, „Banatul - foaie pentru popor”, 1905.

Anul 1895 îl găsește în vestita închisoare de pe Dunărea Mijlocie din Pannonia, de la Vaț, condamnat fiind de tribunalul austro-ungar din Timișoara pentru cele 72 (șaptezeci și două) de articole în care avea să atace guvernul budapestan care ducea o susținută politică de deznaționalizare a românilor din Imperiul Habsburgic. A efectuat 15 luni de detenție și a fost amendat cu enorma sumă de 1300 florini, la care s-au adăugat cheltuielile de judecată.

Pentru articolele publicate în ziarul „Drapelul” din Lugoj (singurul periodic românesc din Imperiul Austro-Ungar cu misiunea de însemnătate istorică de a susține drepturile românilor, n.n.), în luna februarie a anului 1918 este acuzat că face spionaj pentru Regatul României și este arestat și dus sub escortă militară la închisoarea din Seghedin. A rămas în spatele gratiilor sub amenințarea de a fi executat ca trădător de țară până în dimineața zilei de 1 octombrie când, sub presiunea evenimentelor politice revoluționare, deținuții au fost lăsați să părăsească temnița. Despre acest mare act de curaj al lui Braniște, Nicolae Iorga avea să scrie în anul morții acestuia: „A gustat temnița pentru libera expresie a gazetăriei sale. A gustat-o de la dușmani, cari nu știau că prin sila făcută ideii se prăbușesc toate imperiile” (*ibidem*, 2, p. 73).

În noaptea aceleiași zile de toamnă s-a întors la Lugoj unde, sub conducerea sa, în 3 noiembrie s-a constituit Consiliul Național Român din comitatul Caraș-Severin. Tot sub conducerea sa a luat ființă Consiliul Național Român în 40 de comune, din care erau alungați reprezentanții autorităților ungare. În acele fierbinți, dar și faste zile pentru neamul românesc, ziarul „Drapelul” condus de brașoveanul Valeriu Braniște publica articole de mare curaj politic, precum: „Zile mari”, „Frigurile așteptării”, „Punctul de culminație”, „Revoluție învingătoare”, „La Alba Iulia”, „Unitatea națională”, „An nou fericit” ș.a.

În cei 19 ani de conducere și „scoatere” a „Drapelului”, redactarea articolelor politice îi va aparține în totalitate lui Valeriu Braniște, el întrucupând pentru Lugoj și Banat pe tribunul etniei românești, stegarul luptei pentru unitate națională.

Valeriu Braniște s-a numărat între personalitățile de seamă înfăptuitoare ale actului Unirii celei Mari, a Transilvaniei cu Regatul României, la 1 Decembrie 1918. Marele Sfat Național, ales de Adunarea de la Alba Iulia, l-a numit membru în Consiliul Dirigent și l-a declarat șef al Resortului Culte și Instrucțiuni Publice. Îndată după această desemnare a sa a procedat la înființarea de școli primare cu limba de predare româna în comunele Transilvaniei istorice. Personal s-a preocupat de asigurarea numărului de învățători necesari și de procurarea manualelor pe care le-a adus din „vechiul Regat al României”.

Prețuindu-i strădania de a culege din folclorul muzical românesc creații lirice, cântece bătrânești și obiceiuri din comunitățile rurale transilvane, publicând creații literare originale, dar și activitatea de traducător din literatura universală, materialele pe teme din istoria națională axate pe o solidă argumentare, activitatea de excepție ca ziarist și, nu în ultim rând, lupta sa politică pentru emanciparea românilor din Imperiul Austro-Ungar sancționată cu 23 de procese de încălcare a normelor presei și cu multe luni de închisoare, Academia Română l-a ales în 7 iunie 1919 membru de onoare, concomitent cu Iacov Antonovici, Miron Cristea, brașoveanul Gheorghe Dima, Vasile Goldiș, Paul Gore și Constantin Hurmuzachi. Era o binemeritată răsplată pentru cel care aproape patru decenii nu a lăsat condeiului răgaz să ruginească. Dar marele său merit pe plan național a constatat în faptul că a militat pentru punerea bazelor, la Cluj, a unei universități românești, acțiune în care l-a mandatat pe un alt brașovean, Sextil Pușcariu, să preia universitatea din mâinile administrației precedente (inaugurarea cursurilor a avut loc la 3 noiembrie 1919 cu o lecție ținută de marele arheolog Vasile Pârvan, n.n.).

Agitata sa existență, permanent dublată de o muncă intelectuală de o *rarissimă* tenacitate, purtată vreme de aproape patruzeci de ani, i-au cauzat sfârșitul vieții când mai avea numai 22 de zile până la a împlini vârsta marilor creații, 59 de ani. Tristul eveniment s-a petrecut în Banat, la Lugoj, în prima zi a anului 1928. Un impresionant cortegiu format din simpatizanți din oraș și din țară l-a condus până la cimitirul ortodox român din localitate, în a cărui capelă a fost așezat alături de Eftimie Murgu și Caius Brediceanu.

Printre cei dintâi mari oameni care au regretat moartea lui Valeriu Braniște se numără Nicolae Iorga: „Valeriu Braniște a fost acesta, și atâta: cărturar, profesor, scriitor, gazetar - mai ales gazetar, pe un timp când în țara lui roabă nu era un loc mai expus decât acesta (...). A gustat temnița ...” (*ibidem*).

Cinstirea memoriei fiului frumosului și îmbelșugatului odinioară sat Cincu Mare se observă aproape la tot pasul în localitățile județului Brașov. În orașul de reședință, numele lui este purtat de o stradă din cartierul Bartolomeu, în apropierea altor nume celebre din istoria țării și a municipiului. Cât privește localitatea în care s-a născut, aceasta păstrează încă în bună stare casele în care s-a născut și în care a copilărit viitorul academician, deși destinația actuală a uneia dintre ele este destul de îndepărtată de noțiunea de cultură. Cu atât mai nepotrivită ni se pare fixarea pe peretele acesteia a plăcii care amintește de ilustrul savant.

Tot în localitate, în unul din edificiile-monument ridicate acum câteva veacuri, profesorul Constantin Sodolescu a adunat o serie de mărturii referitoare la viața și activitatea lui Valeriu Braniște și a început amenajarea unei „case memoriale”. În ceea ce ne privește, însă, nu credem că entuziasmul acestui admirabil dascăl poate deveni realitate fără sprijinul autorităților locale și județene și fără participarea directă a unor specialiști în muzeografie, chiar dacă el este mult ajutat de alți doi mari „suflețiști” din zonă, profesorii Mihai și Ana Patrichi din Șoarș.

Ovid Densusianu

(1873-1938)

Triu al lui Aron și al Elenei Densusianu, căruia eruditul părinte îi dăduse la botez prenumele de Ovid, venise pe lume în data de 17/29 decembrie (G. Călinescu susține că „după actul de deces” - pe care nu-l publică - acesta s-ar fi născut la 10 iunie 1874, *op. cit.*, p. 683. Jana Balacciu și Rodica Chiriacescu scriu că acesta s-a născut în ziua de 29 decembrie 1873, *Dicționar de lingviști și filologi români*, Ed. Albatros, București, 1978, p. 108. Data de 29 decembrie 1873 se întâlnește și în *Literatura română. Dicționar cronologic*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 183). Nici asupra locului de naștere nu există un consens: în timp ce unii autori afirmă (greșit!) că Ovid a văzut lumina zilei în satul hunedorean foarte ispititor pentru a fi luat drept *epo-nim*, Densuș, cei mai mulți biografi ai acestuia susțin (pe drept!) că locul nașterii a fost capitala Țării Oltului, Făgărașul, actualmente în județul Brașov. Bunicul lui a fost cunoscutul istoric Nicolae Densusianu, născut într-adevăr la Densuș (Hunedoara) la 18 aprilie 1846, de unde probabil și confuzia de mai sus.

Copilăria și-a petrecut-o în Transilvania, la Brașov începând prima clasă a învățământului elementar. Dar, la numai 8 ani ai lui, fără a părăsi pământul românesc, familia

a părăsit cel mai „multinațional” imperiu din Europa Centrală a secolului XIX pentru a se stabili în România, la Iași - fosta capitală a Moldovei de dinaintea Micii Uniri de la 1859. Motivul mutării a fost oferta pe care tânăra universitate fondată de Al. I. Cuza i-a făcut-o lui Aron Densusianu de a ocupa postul de profesor.

În Iașul care, comparativ cu Făgărașul, era o adevărată metropolă, Ovid a terminat școala elementară și a fost înscris la reputatul Liceu Național (existent și în zilele noastre, n.n.). Ultima clasă liceală o încheie în anul 1889, fără a susține și examenul de bacalaureat, diploma obținând-o la sesiunea de examene din anul următor. În acest ultim an, 1890, era student al Universității Iași, la Facultatea de Filologie pe care o absolvă în anul 1892 și devine licențiat în Litere. A fost studentul iluștrilor dascăli și membrii titulari ai Academiei Române Al. Philippide (1859-1933, lingvist și filolog) și A. D. Xenopol (1847-1920, istoric, economist și sociolog) de la care a primit temeinice cunoștințe ce au stat la baza devenirii unui eminent lingvist, istoric literar și poet promotor al curentului simbolist (curent apărut în Franța în anul 1885, n.n.).

Devenit profesor de limba și literatura română, a predat la școlile medii din Botoșani și mai apoi din Focșani (1892-1893). Din toamna anului 1893 (an în care a început să publice în „Revista critico-literară” editată de bunicul și de tatăl lui între 1893-1897) a urmat la Berlin cursuri speciale de filologie romanică, avându-i ca profesori pe reputații romaniști Adolf Tobler, Andreas Bruckner și Egon Schmidt, cu toții o adevărată mândrie a Universității „Wilhelm I”.

După anul de studiu petrecut în capitala Prusiei merge la Paris unde, timp de doi ani (1894-1896), a studiat la Institutul de înalte Studii și la Colegiul Franței. Acolo i-a avut ca profesori pe romaniștii parisieni Antoine Meillet și Gaston Paris. Pe bază de examen și de lucrare originală (teză), la terminarea cursurilor a obținut atât titlatura de *diplomat*, cât și pe aceea de *Doctor în Filologie*, fericitul eveniment petrecându-se în anul 1896, primul titlu pentru lucrarea *La prise de Cordres et Sehillie*, iar cel de al doilea pentru un studiu filologic asupra unui text francez din secolul XIV, *Der „Roman de la comtesse d’Aniori”* von Jean Maillart.

După revenirea în țară a devenit profesor suplinitor la catedra de Limba și literatura română între anii 1897-1901. Din ultimul an menționat este profesor titular al catedrei de Istoria limbii și literaturii române de la Universitatea din București, catedră pe care Senatul Universitar, la propunerea lui Ovid Densusianu, o va transforma în Catedra de Filologie Romanică cu privire specială la limba română, pe care inițiatorul ei o va conduce până la moarte. Tot la propunerea lui, catedra va avea ca preocupare științifică studierea prioritară a limbii române. Urmare a acestei inițiative, el este astăzi considerat filologul care a dat o perspectivă mai largă, nebanuită până atunci, evoluției filologiei din țara noastră.

Ca urmare a noului impuls a devenit posibilă înființarea, în asociere cu profesorul șef al catedrei de Dialectologie și Folclor romanic din Universitatea bucureșteană, Ioan Aurel Candrea (1872-1950), Societății Filologice Române în anul 1905, la București. Mai apoi, tot prin eforturile susținute ale lui Ovid Densusianu în mod special, dar și ale altor filologi formați de el, în anul 1913 era fondat în capitală Institutul de Filologie și Folclor (existent și în prezent, n.n.), al cărui organ de presă, „Grai și suflet”, va apărea sub conducerea lui între anii 1923-1937. Investigând o multitudine de subiecte formative și evo-

lutive ale limbilor romanice în general și compararea lor cu limba română, Ovid Densusianu reușește nu numai să așeze locul celei din urmă în ansamblul limbilor născute după căderea Imperiului Roman în fostele lui fruntarii, ci și să scrie cea dintâi istorie științifică a limbii române. Intitulată *Histoire de la langue roumaine*, ea va apărea în două volume în limba lui Voltaire (partea I, Paris, 1901; partea a II-a, Paris, 1938, iar în ediție românească în 1961, îngrijită de J. Byck). Cititorul avizat va observa ușor că autorul nu a ocolit nici influențele altor limbi asupra românei (albaneza, bulgara, sârba, maghiara etc.).

Acceași atenție o va acorda și limbii literare române vorbită în vremea lui, prin cercetarea căreia va oferi lumii științifice de la noi și de aiurea capodopera *Literatura română modernă*, tipărită în trei volume între 1920-1923. „În domeniul lingvisticii se înscrie, prin activitatea sa științifică și didactică, ca fondator al școlii lingvistice bucureștene, reprezentant de frunte al disciplinei” (J. Balaciu, R. Chiriacescu, *op. cit.*, p. 111).

Este neîndoielnic că prin întreaga sa creație filologică de elevată ținută științifică, Ovid Densusianu deține în filologia noastră națională calitatea de prim lingvist român cu sistematice preocupări de romanistică. Este aproape unanim acceptat astăzi că, după Bogdan Petriceicu-Hasdeu (1838-1907), Ovid Densusianu este considerat a doua proeminență din istoria folcloristicii noastre, fără a mai pune în balanța meritelor sale ca savant locul și calitatea de întemeietor al istoriei literaturii române moderne. Tocmai de aceea pomenim aici câteva dintre lucrările sale probatorii în ambele domenii: *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897; *Școala latinistă și literatura română, originea, tendințele și influența ei*, București, 1900; *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români* (în colaborare cu I. A. Candrea și Th. Speranția), 2 vol., București, 1906-1908; *Flori alese din cântecele poporului*, București, 1920; *Sufletul latin și literatura nouă*, 2 vol., București, 1922.

Evident că Făgărașul, precum și județul Brașov, au astăzi a se mândri cu faptul că Ovid Densusianu a pornit spre creștele științifice de vârf ale filologiei naționale, și nu numai, tocmai din aceste locuri.

Opera sa, așa cum în repetate rânduri s-a afirmat mai sus, de mare profunzime în domeniile filologiei și al folclorului, a dus la primirea lui în rândul membrilor Academiei Române. Așa se face că la doar 29 de ani, în 30 martie 1903, a fost ales membru corespondent, în vremea președinției savantului economist, agronom, dar și politician, Petre S. Aurelian (1833-1909).

Peste alți 15 ani era ales deținător al fotoliului de membru titular, în data de 15 octombrie 1918, fapt care îi deschide perspectiva de a fi invitat să susțină într-o ședință solemnă a plenului academic un discurs de recepție. Acest memorabil eveniment se va întâmpla la numai opt luni de la „titularizarea” sa, în data de 31 mai 1919. Pentru rara eleganță a expunerii, dar mai cu seamă pentru ilustrarea gândirii sale, considerăm că lucrul cel mai de folos pentru cititorii acestei cărți este redarea integrală a discursului de recepție pe care îl intitulase extrem de simplu: *Barbu Delavrancea* (mai ales pentru că în anii totalitarismului astfel de creații savante nu s-au dat publicității de masă, n.n.).

BARBU DELAVRANCEA

Domnilor colegi,

Printr-o tradiție care, în împrejurările de cultură de la noi, nu trece mai departe de cincizeci de ani, Secțiunea literară a Academiei cuprinde și filologia. E o tradiție care are

temeiuri să fie păstrată, pentru că oricât de deosebite s-ar părea aceste două ramuri de activitate intelectuală - e mai mult o prejudecată să fie înfățișate astfel - ele au totuși multe puncte de contact. Chiar atunci când filologia era la începuturile ei și se mărginea la preocupări gramaticale, ea nu era despărțită de literatură. Așa a fost în antichitatea clasică, așa în timpul Renașterii, și ca o dovadă se poate aminti că însăși critica literară, care pare azi că nu are nimic de a face cu filologia, a fost altădată dependentă de aceasta, confundată chiar cu ea - să ne gândim la opera unui Scaliger care, pe lângă erudiție, filologie, cuprinde și o parte ce o îndreptățește să fie amintită, când se urmărește dezvoltarea criticii moderne. Dacă studiile de limbă erau socotite mai înainte că au legături cu literatura, pentru ce astăzi le-am privi altfel, mai ales când ele au ajuns să fie înțelese într-un spirit larg și călăuzite de o interpretare a faptelor care deschide perspective necunoscute altădată? Filologia nouă nu se oprește numai la „minuzie di parole”, cum o definea cineva acum vreo trei sute de ani, ci pornind de la studiul limbii - pentru că acesta este în primul rând domeniul ei - caută să stabilească adevăruri în legătură cu evoluția sufletească, cu întreaga cultură a unui popor ori grup de popoare. Formele lingvistice nu mai sunt studiate după considerațiuni învechite de gramatică și în mod abstract, numai în ele înseși, ci ca expresiune a sufletului, ca valori ce vin să releveze viața din trecut ori de azi în multiplele ei manifestări. Când astfel sunt privite azi cercetările filologice, nu se poate spune că ele stau departe de literatură, care e și ea expresiune a anumitor stări sufletești, icoană a dezvoltării culturale a unui popor. Dar e ceva mai mult care apropie - sau aș putea zice: ar trebui să apropie - filologia de literatură. Adevărurile științifice cer și ele să fie prezentate într-o formă care să le facă mai ușor înțelese, să mărească darul lor comunicativ. Prea de multe ori s-a crezut și se mai crede că știința se poate dispensa de ajutorul literaturii, vreau să zic de ce dă înfățișare literară exprimării gândurilor. A te preocupa, ca savant, numai de expunerea ideilor, fără să aduci în redarea lor claritate, stilizare îngrijită, e o dovadă de cultură unilaterală - și tot ce este unilateral nu poate da mulțumiri intelectuale depline. Dacă știința, prin înălțările spre cari ne duce pentru înțelegerea atâtor neînțeleșuri de ieri, are poezia ei, de ce am refuza să-i mai adaogem puțină poezie, să o apropiem de literatură, care ne inițiază în tainele artei scrisului? În cultura latină știința a fost, dealtmintelega, totdeauna privită astfel, și de aici vine superioritatea ei. Când spiritul latin adevărat s-a îndrumat fie spre filologie, fie spre alte cercetări științifice, pe lângă adevăruri a știut să ne facă să înțelegem mai bine și poezia adevărului, nu numai prin viziunile spre cari ea ne îndreaptă, dar și prin forma aleasă, superioară, care o ajută să se întipărească mai adânc în suflet și este semnul adevăratei culturi.

Să căutăm deci să se afirme cât mai puternic această tradiție latină, pe lângă altele, și în Academia noastră, și ca apărător al ei voi căuta să fie totdeauna după alegerea care m-a chemat alături de D-stre și care-mi dă astăzi prilejul să vă exprim mulțumirile mele, iar de acum înainte mă leagă de îndatoriri ce se impun fiecăruia din noi dacă ținem să contribuim la ducerea mai departe a prestigiului culturii române.

Sufletul unei instituțiuni se arată în ceea ce ea pregătește pentru viitor, dar îl recunoaștem și din ce păstrează ca moștenire intelectuală de la cei care au făcut parte din ea. Spre activitatea acestora se cade să se întoarcă gândurile noastre și iată-mă dus astfel să evoc figura aceluia care m-a precedat în acest loc, a scriitorului pe care judecata literară

la consacrat de mult ca prozator de frunte al nostru.

A vorbi despre Delavrancea nu este numai o obligațiune convențională, ci o datorie în măsura numelui pe care dânsul îl are în literatura română, și despre opera sa nu se poate aminti numai în câteva cuvinte, ci oprindu-ne mai mult, la caracterizări din care să reiasă întreaga și bogata lui personalitate.

Literatura vine să însemne numele lui Delavrancea pe la 1885. Era pe vremea când credințele literare mai urmau, de o parte, impulsunile date de romantism, iar, de alta, se îndrumau spre formula realistă. Temperamentul pe care îl aducea Delavrancea îl apropia mai mult de romantici și era de așteptat să-l vedem îndreptându-se spre literatura ce avea și autoritatea mai multor decenii și buna primire din partea publicului nostru de acum treizeci de ani, cari mai păstra - ca într-un amurg sufletesc - înclinări spre ce încântase generația lui Alecsandri și Bolintineanu.

Suflet pasionat, vijelios, predispus spre exaltări, privind viața prin fulgerările imaginației, Delavrancea nu se putea să nu apară când a început să scrie - și puțini știu că primele lui încercări au fost un volum de versuri, *Poiana lungă*, pe care a ținut să-l uite mai târziu - ca urmaș al idolatriei romantice, ca reînnoitorul unor principii care-și mai cereau dreptul la viață înainte de a coborî în cavoul literaturii. Romantic se arată Delavrancea când venea să ne povestească viața, simplă și chinuită a Sultănicăi, al cărei suflet ne amintește ce am cetit în atâtea descrieri cu peripeții sentimentale, cu epiloguri triste spre cari duce fatalitatea pasiunilor. Puterea sufletului nostru este în pasiuni - spuneau romanticii - să le lăsăm deci în voia lor, să nu le punem zăgazuri, pentru că altfel răpim vieții farmecul, măreția ei. Așa vorbește Delavrancea când ne înfățișează pe Sultănica, robită de patima ei, trecând peste tot, uitând durerile mamei sale și ascultând numai ce clocotește în sufletu-i cuprins de văpaia tinereții. Tot spre romantism - și încă mai mult, pentru că de data asta se adaoage o notă de exotism - ne duc Sentino și Fanta-Cella, cari sunt ca un diptic din care se desprind chipuri cu priviri de foc, cu neastâmpărul gândurilor, cu furtuni de doruri. Sentino e napolitanul care cere vieții să fie numai cântec și iubire, o veșnică sărbătoare a simțurilor, și, pribeag prin lume, e urmărit mereu de nostalgia țării lui, când în amiezile dogoritoare lasă să-i cadă ciocanul și dalta din mână, strigând: „trăească soarele!” Prin sufletul lui Fanta au trecut aceiași fiori, aceleași cutremurări și când, în zilele-i din urmă, alături de tovarășii lui, pescari de pe malurile Adriaticei, cuprinde cu ochii valurile peste cari a lăsat de atâtea ori să alunece barca, o amintire înduioșătoare vine să-i vorbească de clipele când se duceau în calea frumoasei păstorite pentru care glasul lui găsea cuvinte ca din *Cântarea Cântărilor*: „cine iubește nu mai moare”.

E, desigur, ceva de convențiune literară în aceste povestiri, dar le-am judeca greșit, dacă le-am privi numai astfel. Delavrancea pune aici mult din sufletul său, din cultul pe care-l avea pentru tot ce e viață exuberantă, înflorire a ființei noastre sub binecuvântările soarelui ori ale gândurilor primăvăratice. Stările de lumină ispiteau mereu fantezia lui și de aceea nu o singură dată a cântat splendorile Italiei, spre care se simțea atras și de admirația pe care o avea pentru arta Renașterii. „Oh, frumoasa Italie - îl auzim exclamând într-un loc - cu cerul ei vioriu și adânc, cu soarele ei potop de lumină și de viață, cu pământul acoperit cu vii, cu iasomie și cu portocale ... Italia cu nopțile argintii, cu năprasnicele clădiri, cu cântăreții și tragedianii săi zvăpăiați și nemuritori - fericita Italie, grădina luminii, visul nordului, basmul popoarelor ...”. De la Alecsandri cine a închinat

un imn mai însuflețit țării lui Dante?

Aceste pribegii prin seninătăți, aceste priviri de extaz, se opresc însă uneori, pentru că din vălmășagul vieții se strecoară neliniști ce alungă gândurile viorii de mai înainte. Și atunci vedem pe același care cântase pe Sentino și Fanta-Cella apropiindu-se de alte suflete și urmărind priveliști cu alte răsunete, dar și de data asta romantismul își urmează drumul lui, făcând însă popasuri pe unde se arată, gravă și posacă, filozofia - acea filozofie căreia romanticilor le plăcea să-i facă din când în când o vizită mai mult din complezență intelectuală. Dacă Sentino fredonase mai înainte vreo melodie napolitană, acum vedem apărând Trubadurul, cu gesturi de halucinat, ritmate de cuvinte triste, fără șir, ciudate. E - s-ar putea altfel? - un tânăr cu fața palidă, cu ochii pierduți în neguri de vis. De copil îi plăceau lucrurile extravagante, poveștile fantastice, și sta ceasuri întregi dus pe gânduri. Prin școală a trecut nemulțumit și răzvrătit pentru că nu putea să se împace cu pedagogia tradițională și nu-i plăceau latineasca și greceasca, iar când a terminat liceul s-a înscris la medicină, deși nu era atras spre ea, fiindcă i se părea că nu se potrivește cu firea lui de poet și avea disprețul pentru tot ce e știință, cum ținea s-o spună când sta de vorbă cu prietenii lui: „vă fâliți cu pozitivismul vostru ... Știința care studiază un creier mort este știința morții. Și nu tăgăduiesc: știința a înțeles pe deplin de ce moare un om ..., dar nu a înțeles nici pe sfert viața și schimbările ei”. „Cauza unică și inițială este o taină pe care nu cu algebra voastră o veți înțelege”. Disprețul lui pentru știință merge alături cu tot ce a adus civilizația - în gândul lui: așa-zisa civilizație. Orașele îl înăbușe cu „lumina lor îngustă, zgomotoasă și spălăcită”. Cultura a otrăvit sufletele, a întunecat ce era mai bun în ființa noastră: „oamenii sunt fără inimă ... câni ... Cultura i-a ucis”. În luptă cu tot ce-l înconjură, simțindu-se străin de ceilalți, câteodată i se pare că va găsi o mângâiere în contemplarea naturii-iluzie, pentru că natura îi apare ca și alcătuirile omenești, cu aceleași întunecimi: natura e rea. „M-a dezgustat cu fățărnicia ei ... Pretutindeni e aceeași luptă vicleană, neîndurată, sângeroasă ... Câte nedreptăți, câtă durere ... la lumina soarelui, sub ochii tuturor, nu se întâmplă, fără ca vreo ființă veșnică și sfântă să puie capăt răului care izbucnește ... cât de ipocrit nu-și ascunde natura, sub velințe de fiori, nemerniciile și crimele ei! ... Mi-e silă de această natură care nu se premenește decât prin lupte și prin crime”. Într-un crescendo de ură împotriva naturii el vine chiar să-i arunce într-o zi epitetul de „marea canalie”. Hipertrofie de romantism pe care o înregistrăm pe lângă alte izbucniri cari îl fac așa de elocvent pe Trubadur, când ține să arate de ce e veșnic nemulțumit. După rechizitoriul împotriva naturii, iată urmând acela împotriva artei, surprinzător, desigur, la o fire de poet. Ce neputincioasă e și arta, spune dânsul, ca să ne dea ce ne-ar răsplăti de atâtea amărăciuni ale vieții. Ea „împuținează natura. Arta e născocită pentru cei ce aud și văd pe sfert. Tot ce creează omul e o sărăcie vicleană a realității”. Pretutindeni încotro își îndreaptă privirile și gândul Trubadurul nu găsește, prin urmare, decât pustiu, prilejuri de deznădejde, nimic ce să-i odihnească sufletul. Și astfel își petrece el tinerețea în nesfârșite întrebări chinuitoare, cu dezgustul pentru tot ce întâlnește și i se pare ca o înfăptuire nemernică și respingătoare, o monstruozitate ieșită din mintea unui Caliban. Cu aceste trăsături sub cari ne e înfățișat Trubadurul s-ar putea că e o figură ce se pierde în vagul lumii romantice, o umbră întâlnită pretutindeni pe unde ne-a dus literatura lui Byron, Senancour, Alfred de Vigny. Cu tot exotismul numelui, chiar de la început aflăm însă că el nu e din altă țară, ci de la noi, iar mai departe ni se spune că tocmai de aceea

a ajuns să cunoască atâtea decepții, să simtă atâta gol împrejurul lui. În jurnalul său dânsul își însemnează într-o zi astfel impresiile care-l duc la o lămurire a ceea ce simte, la explicarea tragediei vieții lui: „un țăran necunoscut, nebăgat în seamă, aruncat într-o lume proastă și vicleană, sosind la banchetul vieții cu inima deschisă și fără nici o apărare, trebuie să fie de oțel ca să nu cadă” - și în altă parte, lăsând să vorbească iarăși ne-mulțumirile, revolta lui, spune că nu e de mirare dacă gândurile i se întunecă mereu, „când în toate părțile vezi un obraz și o inimă prefăcută ... un hoț vânturând banii publici, o secătură înșelând mulțimea ... și când de toate îți dai seama bine, bine, până în fundul lor, îndoiala te cuprinde în brațele ei cu solzi reci”. Cuvintele acestea ne aduc aminte de Eminescu, de Satirele lui, și ne întrebăm ce ecou au avut, întrucât au schimbat sufletele. În fața părerii că rătăcirile unei societăți ajung să fie înlăturate prin zăgrăvirea lor - și de la această părere trebuie să presupunem că pornea ce au scris Delavrancea și Eminescu și alții - vezi ridicându-se constatarea că literatura ce vrea să îndrepte moravurile fie prin descrieri în proză, fie prin satire, e genul care-și atinge cel mai puțin ținta, și, prin aceasta, își pierde valoarea ei, dependentă de însuși scopul pe care-l urmărește.

Am stăruit mai mult asupra *Trubadurului* nu atât pentru a ajunge la această constatare, deși are însemnătatea ei în aprecierile literare, ci fiindcă printre figurile închipuite de Delavrancea aceasta se reliefează cu deosebire și e caracteristică pentru romantismul său, în alt ipostas. Un frate suflesc al Trubadurului e Doctorul din *Liniște*, pentru că e și el un învrăjbit cu lumea, un halucinat, o fire ce se pierde în filozofie de adynatism, de renunțare, de paralizare a voinței - în unele privințe se poate chiar spune că Doctorul apare mai original ca Trubadurul, amintindu-ne personajele lui Villiers de l'Isle-Adam, dar fără viziunea mai torturată încă și arta mai concentrată a autorului Povestirilor crude. Ceea ce apropie și mai mult paginile din *Liniște* de cele din *Trubadurul* e nota de realism - cu descrierea stărilor de la noi - care vine să se alăture la inspirația romantică, notă ce dă acestei părți din proza lui Delavrancea un caracter mixt și vestește alt gen pe care dânsul l-a cultivat.

Delavrancea e, într-adevăr, nu numai romantic, ci și realist. Acest dublu aspect sub care apare își găsește explicația și în înrăurirea epocii când a trăit - epoca de tranziție - și în personalitatea sa, înzestrată cu aptitudini de diversificare. Dacă uneori pornirile romantice îl depărtau de realitate, alteori se simțea puternic atras spre ea și atunci se transforma într-un observator pasionat, pătrunzător, însemnând cu minuțiozitate caracteristică realiștilor ceea ce-l impresiona mai mult. Delavrancea ne-a dat un șir de icoane din viața noastră care dacă ne duc cu treizeci de ani în urmă și-au păstrat totuși un caracter de actualitate, pentru că timpul nu și-a arătat toate puterile lui de schimbare într-o mare parte a lumii de la noi. Cu *Iancu Moroi* și mai ales cu *Paraziții* și *Hagi-Tudose* sântem duși să cunoaștem un întreg mozaic suflesc, cu alăturări ce uneori ne întristează, alteori ne fac să surâdem - vedem trecând pe dinaintea ochilor noștri cei pentru cari viața e o goană după mulțumiri ușoare, cei în căutarea de nesfârșite saturnia otia, cei cari țin să fie maeștri în arta de a omorî timpul, nelipsiți de la toate ocaziile de a pune în evidență autocrația instinctelor, adulmecătorii de tot ce le poate da, fără frământări de conștiință, satisfacțiile de fiecare zi pentru vanitățile lor, fetișștii aurului, cinici disprețuitori ai vieții altora, pentru că viața lor li se pare cea mai scumpă, dansatorii mândri de ei în jocul favorurilor, preocupați de a-și ascunde vulgaritatea ori pustiul sufletului sub cuvinte ticluite și ră-

sunătoare ori sub noblețea vestimentară, fățarnicii grăbiți totdeauna să dea lecții altora, sclavii prejudecăților, ai rutinei, neajutați în roluri pe cari le-au primit fără ca să fie pregătiți pentru ele, naivii cari nu-și dau seamă că vorbele, faptele lor sunt un prilej de desfătare pentru alții, pretențioșii cari așteaptă să se extazieze toți dinaintea lor, pedanții ... și alții. Alții cari se pierd în întunecimile vieții ori la marginile ei.

Printre aceste suflete sterpe ori mocirloase vedem uneori și câte un suflet mai curat, dar parcă și asupra lui se răsfrânge ceva din umbrele celorlalte, nu sunt înălțate în măreția protestării împotriva a ceea ce văd în preajma lor. Iată, de pildă, pe Cosmin din Paraziții: el se revoltă câteodată văzând atâtea nemernicii în jurul lui, dar alteori le privește îngăduitor și e ispitit de ele, gata să urmeze pe cei ce erau aspru judecați de el cu o clipă mai înainte. Găsim în această înșirare realistă și alte suflete, cu sentimente alese, cu porniri din veșnicia bunătații omenești - cum sunt *Bunicul* și *Bunica*, minunate pagini de psihologie simplă și înduioșetoare, dar nu sunt ele totuși prea rare față de celelalte, nu ne fac oare să simțim un fel de neliniște, de nemulțumire că din viață, din frumusețile ei, ni se pune prea puțin sub ochi? Fără să-și însușească formulele școalei realiste cu toate exagerările ei - pentru *Zobie* și *Milogul*, rătăcirii de un moment, poate beneficia de iertarea noastră - și fără să ne ducă mereu la ceea ce altora le-a atras învinuirea de a fi prea brutali în prezentarea situațiilor și în expresii, Delavrancea nu a putut totuși evita ce ne izbește de atâtea ori neplăcut în literatura realiștilor: stăruința prea mare asupra părților mohorâte ale vieții, predilecțiunea de a ne înfățișa pe aceia cari aduc moșteniri triste, pe aceia în chipul cărora se vede întipărirea primitivității ori degenerării. Realitatea - și prin aceasta cât nu zicem din viață! - cuprinde și binele și răul, și frumosul și urâtul, dar de ce privirile s-ar opri mai mult la ce e antiteza aspirațiilor noastre? În procesul care li s-a făcut realiștilor francezi era incontestabil ceva deplin îndreptățit și cu atât mai mult cu cât literatura lor a avut partea ei de vină la formarea legendei despre Franța decadentă. Când în roman, în piese de teatru, se descria mereu ce este patologic, era ușor ca în judecata celor mai mulți să se înrădăcineze părerea că literatura era icoana unei decăderi ce-și urma fatalitatea. Împotriva acestei literaturi, care-și zicea expresiune a realității, a venit să vorbească tocmai realitatea cu toată puterea ei și cu dovezi de sănătate sufletească ce au alungat o credință care nu se putea opri decât în minți slabe, deprinse să nu vadă mai departe de unele aparențe. Peste formulele literare unilaterale vedem totdeauna trecând viața, cu dezmințirile ei, cu ce aduce din tainele închise în nesfârșitul bogățiilor pe cari le cuprinde.

Literatura realistă, cu concepțiile ei reduse, a arătat, dealtfel, și o inconsecvență care, mi se pare, nu a fost remarcată. Prin paginile ei descoperim ceva ce ne surprinde: exaltarea în fața aspectelor grandioase ale naturii. Descrieri cari pornesc din admirația pentru frumusețile naturii întâlnim des la scriitorii realiști și prin aceasta ei s-au abătut de la spiritul de care au fost în general călăuziți. Dacă din viața noastră dâșii alegeau mai mult ce este prea neînsemnat, prea zilnic și ce ne supără prin revărsări de brutalitate, pentru ce totuși în fața naturii sufletul lor se lumina și găsea accente să cânte eterna, minunata ei poezie? E aici un semnificativ proces de psihologie, care arată că oricât ai căuta, după idei preconceptuate, să reduci viziunea ta ca scriitor, ce este adânc înrădăcinat în firea noastră, dorul gândurilor de a tinde spre lumină reappare fără să-ți dai seamă, își găsește drum prin sufletul tău. Constatarea aceasta o putem face și în proza realistă a lui

Delavrancea. Descriindu-l pe acel Zobie, pe gușatul, pe nerodul care are izbucniri de fiară, povestirea vieții acestei făpturi hidoase se oprește o clipă ca să ne aducă aminte de încântătoarele priveliști din jurul nostru, de „podoabele răsărite din pământ”, cu alte cuvinte de ce înviează ochii noștri și-i face să uite ce e urât, monstruos. Când într-altă parte ni se evocă toată poezia câmpiilor noastre: „cântau păsările de te slăveau. Lăcustele zbârnâiau și tot a bine și a duios spuneau și ele. Florile îți luau ochii și te adormeau cu mirosul” - regăsim același sentiment de admirație pentru natura ce-și trăiește sărbătorile de lumină. Și asemenea descrieri întâlnim des la Delavrancea, ca o dovadă a cultului pe care-l avea, instinctiv, pentru ce este seninătate, armonie, cu toate preocupările literare care uneori îl depărtau de această înclinare.

În descrierile sale, în felul cum redă ceea ce ține să ne împărtășească, în tehnica pe care o urmează, Delavrancea pune, cum e de așteptat, meticulozitatea, preciziunea realităților. Pilde nu mai e nevoie să le amintim pentru a arăta calitățile sale de observator, ținând să însemne mereu cele mai mici amănunte. Putem totuși să ne oprim un moment la o latură a talentului său de scriitor, aceea anume în care vedem afirmându-se imaginația sa vizuală, pentru că aceasta era într-adevăr una dintre însușirile sale. Când schițează un tablou de iarnă, ne spune că zăpada „cade ca făina la cernut” și pădurile i se par „cerce-tate cu flori de zarzări și de corcoduși”; ascultând izvoarele ce șerpuiesc prin munți, zvonul lor îl compară cu „zurgălăi auziți de departe”; când vântul își urmează goana lui nebună între cer și pământ, i se pare că „aruncă clăi de nori”; când fulgerul despică văz-duhul, își aduce aminte de „un balaur” ce se zvârcolește în norii „negri ca zgura”; în fața mării frământate de furtună valurile i se arată ca „niște dealuri de marmură neagră”, și tot așa când ne descrie personajele sale; pe Sultânica ne-o prezintă astfel: „chipul ei parcă ar fi zugrăvit alb și cu două răsurii pe obraji. Ochii negri ca mura ... Sprâncenele trase ca din condei ... buze rumene ca bobocul de trandafir”. Asemenea comparații se văd bine că pleacă dintr-o viziune picturală - „peinturiere”, cum zicea Brunetto Latini - sau sculpturală fixată în linii și culori. Ceva iarăși caracteristic pentru felul în care Delavrancea își reprezintă realitatea, cum și pentru stilul său, e că regăsim procedeul întrebuințat în poezia populară: elementele comparației sunt luate din fapte concrete și obișnuite, nu sunt căutate în asociațiuni, în corespondențe ce fac să zboare departe imaginația și ne duc spre abstracțiuni - sunt, cu alte cuvinte, comparații simple, prinse din impresii imediate, din apropieri cari vin de la sine în minte.

Și ca realist, și ca romantic, Delavrancea a fost mult influențat de literatura populară - putem adăuga chiar că nu numai prin literatură s-a apropiat de sufletul poporului, ci și prin curiozitatea, dragostea pe care o avea pentru cei de la țară să-i cunoască de aproape. Dovadă sânt *Sultânica*, *Zobie*, *Răzmirița*, *Moș Crăciun*, *Două lacrimi*, cari ne duc în lumea satelor noastre. Și urmele înrăuririi populare le constatăm la Delavrancea nu numai în subiectele povestirilor, ci și în limba, în stilul său: multe cuvinte, ca și multe imagini - cum am văzut ne amintesc felul de a se exprima al poporului și uneori ele nu se armonizează cu fraze prea literare, cum se întâmplă și la alți scriitori ai noștri, pentru că introducerea de forme populare în limba literară trebuie făcută cu alegere, cu multă discreție, cu un simț desăvârșit al nuanțelor. I s-a adus lui Delavrancea învinuirea că, pe lângă expresiuni de la țară, a lăsat să se strecoare în proza lui și ce se aude în vorbirea de pe la marginea orașelor, dar aceasta a fost o urmare a formulei literare pe care a adoptat-o pentru că

realismul, coborându-se, prin subiectele pentru cari a avut predilecțiune, în păturile de jos, și-a însușit ce caracterizează vorbirea acestora, cum s-a întâmplat și în literatura franceză pe vremea lui Zola. Se poate, de altminterlea, ca Delavrancea să fi fost îndemnat la aceasta și de gândul de a da prozei lui o coloratură locală, muntenească. Cum Creangă scrisese păstrând atâtea particularități ale graiului moldovenesc, Delavrancea și-a zis poate că provincialismele muntenesti au dreptul și ele să fie introduse în literatură. Aceasta însă - e locul să amintim - nu ajută la fixarea limbii literare, pentru că făcându-se prea multe concesiuni formelor dialectale, se întârzie unificarea limbii literare, care trebuie să meargă alături cu unitatea sufletească. Ce ar fi limba noastră scrisă, dacă neconținut s-ar introduce în ea provincialisme? Ar rămânea mereu într-o stare haotică.

Am apropiat numele lui Delavrancea de acela al lui Creangă, făcând loc unei presupunerii. Apropierea aceasta poate fi dusă mai departe - și cu mult temei - prin aceea că Delavrancea, ca și Creangă, s-a oprit de multe ori la poveștile din popor. Transpunându-le însă în literatură, ele au pierdut din farmecul, din spontaneitatea lor - singur *Palatul de cleștar* a suferit mai puțin din această adaptare literară. Basmelor sunt un gen delicat, când cineva caută să și le însușească. Ori trebuie să li se păstreze simplitatea lor în total - cum a făcut Creangă - ori să fie luate numai ca motive depărtate, ca o sugestie pentru realizări în cari imaginația scriitorului adaugă ceva nou, o viziune personală limpezită în preocupările artei înalte. Poveștile pe cari le dă - sau mai curând le redă - Delavrancea ne fac să ne gândim la ceva intermediar, la un gen nehotărât, pentru că, de o parte, ele trădează stăruința de a li se păstra mult din spiritul popular, iar, de alta, au trecut printr-o elaborare prea literară, prea artificială așa că ne fac impresia de ceva lipsit de unitate, incoherent, cu elemente cari se exclud.

Când Delavrancea s-a oprit la basme, ca să îmbogățească subiectele sale, pe lângă prețuirea literaturii noastre populare a fost, desigur, și altceva ce l-a îndemnat la aceasta. Oricât îl obseda realismul, oricât era atras de ce se desfășura sub privirile sale, din când în când simțea nevoia să se întoarcă la lumea închipuirilor, în lumea fără țărături, și astfel se lăsa dus de chemările visului. Sufletul nu poate trăi prea mult sub bolțile înălțate din pietrele prozaismului - el cere să se smulgă de sub apăsarea lor și să se avânte în slava cu nemărginiri de lumină, cu veșnicii de măreție. Pentru fantazia noastră, - vine să ne spună Delavrancea - „o punte de argint” se întinde de la viață la vis și de la vis la viață; „în fiecare seară sântem la un cap al ei, și în fiecare dimineață ne deșteptăm la celălalt ... Din gândurile omului obosit se prind ușurel aripile visului. Oamenii ți se par ca niște umbre ... O viață nouă apare din viața comună tuturor ... Între vis și viață, o lume de minuni ...”. Realistul a dispărut aici, lăsând loc visătorului, și aceasta arată încă o dată că Delavrancea era un suflet în care se armonizau înclinări variate, un suflet mlădios și mai complex decât pare uneori.

Pornind de la romantism, dânsul i-a dat expresiune sub amândouă aspectele cari îl caracterizează, pentru că romantismul poate fi numit lirism și - dacă nu mai bine - nevroza și a exaltării și a descurajării. Sub cel dintâi aspect romantismul apare în literatura noastră la Alecsandri și Bolintineanu; sub cel de al doilea la Eminescu. Amândouă se întâlnesc în opera lui Delavrancea ca unul din cei din urmă reprezentanți ai școalei literare inaugurate acum o sută de ani. Îndreptându-se mai târziu spre realism, Delavrancea participă la o nouă prefacere a literaturii noastre, premergătoare și ea alteia, aceleia care

avea să plece de la concepții cu totul deosebite de cele de acum treizeci de ani. După poezia lui Eminescu și pe vremea realismului, Coșbuc a adus o viziune senină, de o seninătate simplă însă, bucolică, cu răsfrângeri din lumina care învăluie peisajele noastre. După această seninătate a venit aceea de idealism nou a literaturii anilor din urmă, a celei simboliste, ca să-i zicem cu cuvântul care a ajuns să tangenteze ultimele preveniri împotriva ei, literatură în care, pe lângă lirism, ca în vremea romanticilor - dar deosebit de al acestora - s-au alăturat, într-o sinteză necunoscută mai înainte, viziunea realistă modernă și cultul pentru arta desăvârșită, ceea ce o îndreptățește să fie numită ideo-realistă, pentru că, împotriva spiritului unilateral al scriitorilor de pe la 1880, ea a venit să arate că nu trebuie să se excludă viața contemplativă, visul, fără care nu există poezie, înălțare sufletească.

Dacă, după cum am amintit, și opera lui Delavrancea - chiar în faza ei realistă - ne îndeamnă câteodată spre visări, să nu ne închipuim totuși că ea anunță literatura nouă. La dânsul visul nu e o pornire sufletească pasionată, statornică și o cufundare în cele mai eterate abstracțiuni, în misticism, ca la scriitorii noi - chiar stilul său precis, de evocări concrete, imediate, nu are nimic mistic, pentru că nu există, într-adevăr, un misticism al stilului corespunzător celui al concepțiilor. Dacă visul apare în opera lui Delavrancea, el este o expansivitate de romantic și seamănă cu ce întâlnim la scriitorii de cari se apropie atât de mult.

Romantic a rămas totdeauna Delavrancea, pentru că așa era mai mult alcătuirea lui sufletească. Și când îi zicem astfel, să nu se creadă că acest cuvânt ascunde intenții de umbrire. Au avut, de bună seamă, scăderile lor romanticii, dar erau suflete care au revărsat multă lumină în jurul nostru. Erau firi entuziaste, idealiste, energii cari, vrăjite de o idee, de un cuvânt, nu se uitau la zăgazurile ridicate în calea lor de moșteniri întunecoase, de îndârjirea prejudecăților, și cu priviri de iluminați treceau mai departe, netezind drumurile înăsprite de stânci. Nu datorim oare romanticilor acea Românie de acum cincizeci de ani și mai bine care a fost vestirea României de azi? E o pietate a amintirilor ce trebuie să rămână veșnic vie, ca o puternică legătură sufletească mai ales la un popor tânăr care se îndreaptă spre drumuri de înaintări cum de mult le aștepta și pe cari le-a pregătit vrednicia celor de altădată.

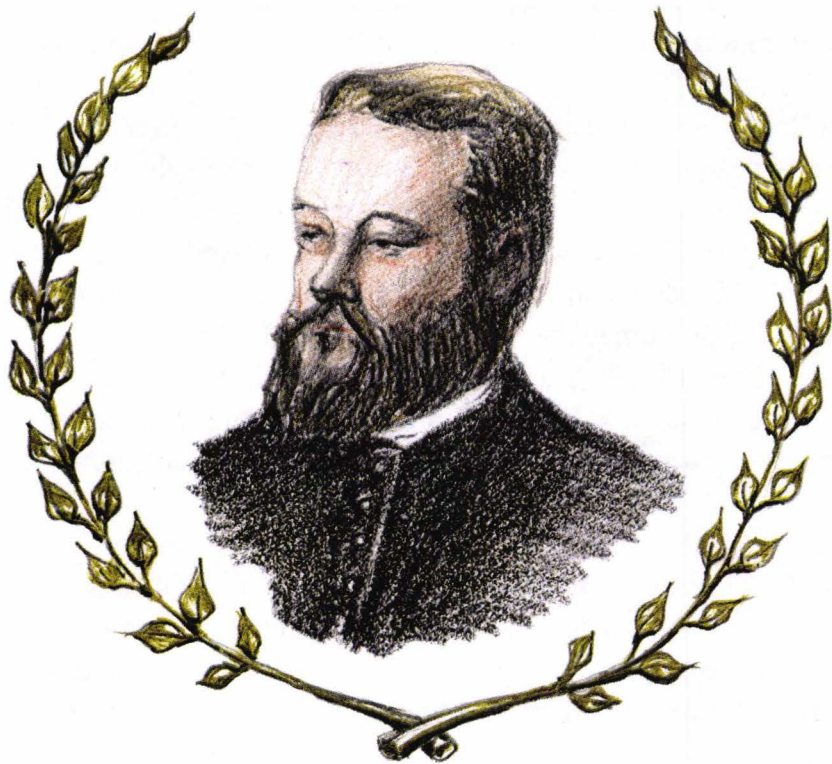
Romantismul care-l caracterizează pe Delavrancea îl vom regăsi și când dânsul, depărtându-se câtva timp de literatură, a luat parte la viața politică, și aici temperamentul său părea că se simte mai liber, pentru că vorbirea dă posibilități de expansivitate pe care scrisul o îngrădește uneori. Cine a auzit pe Delavrancea vorbind își aduce aminte de pasiunea pe care o puneă, de puterea comunicativă a artei sale oratorice - cuvintele creșteau în glasul lui ca izbucniri furtunoase, ori se împlântau cu ascuțișul ironiei, iar alteori se mlădiau blânde, înduioșetoare, și totdeauna frazele se desfășurau într-un ritm bogat și cu imagini cari le dau o strălucire literară - oratorul se vedea că era și scriitor.

Închinând vieții politice mult din energia sa, Delavrancea nu s-a înstrăinat totuși cu desăvârșire de literatură. După o lungă tăcere și când activitatea sa de scriitor părea că se oprișe, l-am văzut revenind la literatură, și de data aceasta ca autor dramatic. Trilogia sa istorică venea să reamintească însușirile sale de a zugrăvi personaje în linii viguroase și de a îmbina realul cu fantasticul, făcând mai mult concesii acestuia, cum îl îndemnau și aici predispozițiile sale romantice. *Apus de soare*, *Viforul* și *Luceafărul* sunt totuși mai puțin o operă dramatică decât o evocare narativă și lirică prin care trece statornic gândul

de a preamări sufletul străbunilor - acelor străbuni care „când pășiau, se cutremurau oțelele pe ei” și când mergeau la luptă, credeau în biruință, pentru că așteptau să vadă la dreapta lor pe arhanghelul Mihail. Puterea neamului nostru era și pentru Delavrancea o credință pe care o aducea din ce-i spunea trecutul cu luminile lui și din mărturiile nouă de ce împodobește ființa noastră.

Când ziua înălțării ce ni se cuvenea am văzut-o răsărind, când vitejii noștri au pornit să pună semnul săbiei pe hotare ale dreptății împotriva celor care nu ne îngăduiau să trăim, pentru că aveam o țară frumoasă și suflet care nu seamănă cu al lor, acela care se dusesse cu gândul spre vremile lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș a putut avea bucuria să trăiască aievea o altă epopee, cea mai zguduitoare și cea mai măreață. Dacă după suferințe ale noastre cari l-au dus în pribegie unde și alții au căutat un liman al convingerilor lor, Delavrancea nu a putut vedea înseninarea de care noi ne bucurăm astăzi, presimțirile lui o întrezăreau așa cum trebuia să vie, pentru că în nici un colț al sufletului său nu se întinsese păinjenișul îndoielii, descurajării. Până la sfârșit, până în ceasul când va fi înțeles că șirul zilelor sale e dat să se oprească înainte de aceea pe care o dorea atâta, dânsul a crezut statornic în împlinirea apropiată a gândului mai presus de toate gândurile noastre.

Ce rămâne neclintit în suflet, credința clipelor din urmă sfințește viața orișicui.”

Vasile Suciș

(1873-1935)

Membru de onoare al Academiei Române, mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș, cel care a fost reîntemeietorul școlilor românești de la Blaj, Vasile Suciș, s-a născut în data de 13 ianuarie 1873. Localitatea în care părinții săi, agricultori, își aveau gospodăria, a fost comuna Copăcel, actualmente sat aparținător de comuna Hârseni, situat la ceva mai mult de 10 kilometri spre miazăzi de municipiul Făgăraș, în apropierea falnicului masiv muntos cu același nume. Localitatea se mândrește cu una dintre cele mai importante așezări dacice preromane, în care se reduceau și prelucrau minereurile de fier și de bronz și unde, foarte probabil, se „fabrica” pasta de sticlă din care dacii obțineau obiecte de podoabă. Tot la Copăcel s-au descoperit monede macedonene și grecești din insula Thasos.

Fiind încă din primele clase primare foarte bun la învățătură, învățătorul satului i-a sfătuit pe părinții copilului Vasile să nu îl hărăzească muncii ogorului sau ciobănitului, ci să îl dea în continuare spre a urma clasele gimnaziale. Ai săi, desigur ajutați de către dascăl, l-au înscris la Școala confesională din Blaj, unde fiilor de țărani sânguincioși la carte li se făceau o serie de facilități de ordin material, destul de importante pentru

famiile unor astfel de școlari. Chiar dacă fiul lor era doar „beneficiar” al țâpăului zilnic, acest lucru îi mulțumea pe părinți care știau că gratuitatea micuței pâini depindea atât de cuviincioasa purtare a fiului lor, dar și de obținerea unor calificative superioare la toate materiile.

În „Mica Romă” a urmat și terminat cursul liceal în urma căruia i se deschidea calea spre studiile de grad universitar. Evident că pentru un absolvent al liceului din Blajul aceluși timp perspectiva cea mai îmbietoare era aceea de a accede la cunoscutul institut de studii al Vaticanului, „De Propaganda Fide” (de fapt Congregațiunea De Propaganda Fide, întemeiată în anul 1622 de către înaltul pontif Grigore al XV-lea (1621-1623) născut la Bologna în anul 1554, pe numele de familie Alexandro Ludovisi, n.n.).

Și la Roma tânărul Vasile Suciu era stipendiat de Mitropolia Blajului. A urmat cursurile facultăților de Teologie și Filosofie, reușind ca în anul 1894 să își ia doctoratul în Filosofie. Peste alți patru ani, tot la Roma, trece și examenul obligatoriu pentru a deveni Doctor în Teologie.

Cu dublul doctorat s-a întors în Transilvania și a fost numit profesor de dogmatică la Facultatea de Teologie de la Blaj, la vârsta de doar 26 de ani. În paralel cu activitatea de la catedră a mai desfășurat o intensă muncă de cercetare, concretizată în elaborarea și publicarea mai multor cărți, care l-au impus pe plan științific, acordându-i-se de către conducerea institutului școlar mitropolitan gradul didactic de profesor titular la Catedra de Pragmatică.

Teologul originar din actualul județ Brașov, Vasile Suciu, se dovedește a fi fost un intelectual deosebit de interesat nu doar de chestiuni eclesiastice, ci era bine documentat și în privința unor aspecte științifice „de vârf” ale acelor ani. Astfel, în deceniile de la cumpăna secolelor XIX și XX erau în mari discuții descoperirile în domeniul psihicului uman efectuate sub coordonarea medicului Sigmund Freud (1856-1939), fondator al psihanalizei, disciplină în cadrul căreia explorările apelau și la utilizarea hipnozei, subiect sensibil și controversat în rândul unora dintre specialiștii în domeniu. Mărturie a acelui interes din partea lui Vasile Suciu stă lucrarea lui *Hipnotism și spiritism*, editată în anul 1906 la Blaj. Cel puțin în privința vocabularului, dacă nu mai mult decât atât, autorul este pe bună dreptate apreciat ca un veritabil deschizător de drum în scrierea în limba română a unui asemenea gen de lucrări științifice.

În plan bisericesc, în anul 1910 a fost ales canonic mitropolitan, funcție în care a rămas până în anul 1918 când a devenit vicar capitular al Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș. Peste alți doar doi ani, în 1920, a fost consacrat și investit - întrunind majoritatea voturilor - Arhiepiscop și Mitropolit al Bisericii Unite de Alba Iulia și Făgăraș, fiind recunoscut ca atare atât de către papa Benedict al XV-lea (1914-1922, pe numele real Giacomo della Chiesa, născut în anul 1854 la Genova, n.n.), cât și de regele României, Ferdinand I.

S-a implicat și în activitățile Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), numărându-se între principalii organizatori ai serbărilor jubiliare din 1911, desfășurate la Blaj, despre care poetul Ștefan Octavian Iosif, și el originar din Brașov, a scris versurile: „O întâmplare așa măreată / Zbucnește o dată la un veac”. Împreună cu Andrei Bârseanu, Vasile Suciu s-a aflat la conducerea ASTREI în calitate de vicepreședinte al acesteia, din 1911 până în 1920, mandatele celor doi marcând poate cea mai rodnică etapă din istoria Asociațiunii cu sediul la Sibiu.

Pe deplin conștient de însemnătatea cărților în limba română în eforturile de emancipare economică și culturală a masei țărănești române transilvănene, a fost sprijinitorul editării seriei de cărți „Biblioteca populară a Asociațiunii”, în intervalul 1911-1918, oferind prin intermediul tiparului „celor de la sate, o lectură bună și ieftină, menită să dezvolte gustul de citire și să ridice și să nobileze simțul și judecata morală”.

Vasile Suciul, în calitate de vicepreședinte, a contribuit și la dezvoltarea rețelei bibliotecilor populare care, în 1911 (la numirea sa în această funcție), erau în număr de 429, cu aproximativ 26.335 volume și 9.812 cititori; în doar trei ani numărul așezămintelor de acest gen s-a ridicat la 594 biblioteci care deserveau aproape 15.000 de cititori din mediul rural.

Tot în intervalul 1911-1920 Muzeul Etnografic al ASTREI reușește ca de la circa 4.500 de exponate să acumuleze până la finele mandatului de vicepreședinte al lui Vasile Suciul nu mai puțin de 19.000 (nouăsprezece mii) de exponate, ajungând să dețină locul prim în rândul colecțiilor muzeale din întreaga Transilvanie.

Profesorul prin excelență care a fost Vasile Suciul a jucat un rol aparte în acțiunea de reorganizare pe noi baze ale pedagogiei moderne a învățământului teologic românesc din Blaj. Prin strădaniile sale, dublate de serioase depuneri de bani din fondurile personale, s-au construit mai multe școli, între care cele mai însemnate au fost Institutul pentru Fete „Recunoștința”, un nou edificiu pentru Școala Normală pentru băieți, precum și o Școală Superioară cu profil comercial.

În organizarea și desfășurarea Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918, arhiepiscopul și mitropolitul de Alba Iulia și Făgăraș nu se putea să nu fi avut un rol cu totul și cu totul deosebit. Pentru tot ce a înfăptuit cu acel măreț prilej național, merite recunoscute unanim, i s-a propus să accepte instalarea sa ca *mitropolit al tuturor românilor din Transilvania* (sublinierea noastră), în scaunul Mitropoliei de la Sibiu, însă acesta nu a acceptat propunerea, motivând că cele realizate de el au avut drept țel dezvoltarea națiunii române din Transilvania, nicidecum obținerea vreunui avantaj personal.

Vasile Suciul s-a remarcat și ca cercetător și autor de cărți teologice. Lucrări ca *Teologia dogmatică fundamentală*, (1907), *Teologia dogmatică specială*, (1908), *Principiile fundamentale sau generale ale religiunii creștine pentru școlile medii și institutele pedagogice* (1909), precum și *Raportul dintre religie, știință și societate* (1910) îl desemnaseră ca fiind teologul cercetător cel mai de seamă din acel prim deceniu al secolului al XX-lea al Bisericii Unite cu Roma de pe întregul cuprins al Transilvaniei istorice.

Pentru aceste multiple merite, precum și pentru altele neamintite acum, în data de 11 iunie 1919, într-o ședință solemnă a plenului academic de la București, mitropolitul Vasile Suciul a fost ales, cu majoritatea voturilor, membru de onoare al Academiei Române, pe când avea etatea de 46 de ani.

Și după această importantă dată a rămas la Blaj exercitându-și prerogativele de mitropolit și de profesor al Institutului Teologic.

În conformitate cu Regulamentul Academiei Române participările membrilor de onoare la ședințele academice erau facultative, motiv pentru care Vasile Suciul a luat parte îndeosebi la sesiuni aniversative sau comemorative.

S-a stins din viață destul de timpuriu, în orașul Blaj, la doar 12 zile după ce împlinise 62 de ani, în data de 25 ianuarie, anul 1935.

A fost al 53-lea membru de onoare ales în cei 52 de ani care au trecut de la cea dintâi acordare a acestui titlu academic (în 15 septembrie 1867), iar dintre aleșii originari din actualul județ Brașov era al șaselea membru de onoare al Academiei Române.

Constantin Orghidan

(1874-1944)

Cate despre familia de negustori din Șcheii Brașovului se cunosc încă din secolul al XVIII-lea. Unul dintre membrii acesteia, Rudolff Orghidan, născut în anul 1797, a fost nu numai un toptangiu (angrosist, n.n.) care se ocupa cu comercializarea produselor de băcănie, ci se implicase și în viața social-culturală a zonei brașovene. În anul revoluționar 1848 a înfățișat guvernelor de la Pesta și de la Viena cuprinzătoare listă a revendicărilor economice menite să amelioreze situația clasei țărănești din Transilvania. Tot el a fost finanțatorul primei reviste în limba română apărută la Brașov, „Foaia Duminecii” a lui Ioan Barac, săptămânal tipărit în perioada 2 ianuarie-25 decembrie 1837, n.n.).

Am pus accent pe altruismul lui Rudolff Orghidan pentru a arăta că această calitate a lui era de fapt un element caracteristic al familiei sale.

Un alt descendent al neamului Orghidanilor a devenit cel mai de seamă colecționar de antichități din România, cheltuind din fonduri proprii sume consistente pentru achiziționarea de piese numismatice și obiecte de artă antice și medievale.

Acesta a fost Constantin C. Orghidan, născut în data de 22 iunie 1874. Copilăria, în

cea mai mare parte, și-o petrecuse în Șcheii Brașovului, dar clasele medii și pregătirea medie și universitară le-a făcut nu în Imperiul Austro-Ungar, ci în România, la București. Fiind unul dintre cei mai merituoși studenți ai Secțiunii Metalurgice a Politehnicii din capitală, a fost reținut ca inginer și încadrat în marea industrie românească, industrie care tocmai intrase în etapa modernizatoare începută în ultimul sfert al secolului al XIX-lea.

Bun cunoscător al legilor propulsatoare a economiei industrializate de pe plan mondial, inginerul Constantin Orghidan a fost inițiatorul constituirii societăților de acționari, așa cum au fost inițial Uniunea Metalurgică Română și Socomet-ul, de dinainte de Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, iar mai apoi puternicul concern metalurgic al României Mari, „Titan, Nădrag, Călan”. Tot de numele său se leagă și construirea marelui combinat de metalurgie și construcții de locomotive de mare performanță „Uzinele și Domeniile Reșița”, obiectiv industrial național românesc pe care administratorul general, inginerul Constantin Orghidan l-a dirijat cu atâta competență profesională încât a devenit producătorul prim european de mașini grele de tracțiune pe căile ferate.

Marea sa capacitate managerială pe care și-a îmbogățit-o permanent prin propriile experiențe în activitatea practică l-a propulsat în înalta funcție de președinte al Camerei de Comerț și Industrie din București.

Format ca intelectual într-o perioadă de timp în care românii din Imperiul Austro-Ungariei, în lupta lor de emancipare socială, economică, politică și nu în ultimul rând cultural-lingvistică, apelează la argumentul latinității și al permanenței în Transilvania istorică, inginerul metalurgist Constantin C. Orghidan s-a implicat și el în aducerea de mărturii concrete arheologice în sprijinul argumentațiilor aduse de învățații români din timpul său.

Disponând de mijloace financiare pe măsura înaltelor sale funcții și responsabilități profesionale într-un domeniu industrial de vârf pe plan mondial – și evident național – a început să colecționeze monede antice (grecești, romane, bizantine, feudal timpurii românești, n.n.), piese numismatice doveditoare prin însăși existența lor la miazănoapte de Dunăre că în acest vast spațiu existase cu multe sute de ani anterior așezării triburilor ungare în Pannonia un popor care vorbea firesc limba latină și care era net superior din punct de vedere organizatoric unei populații ce abia atunci își căuta o vatră stabilă.

Mai mult decât atât, prin natura profesiei sale a făcut parte din foarte numeroase delegații românești care au cutreierat lumea pentru a lua parte la diverse întâlniri de afaceri. Pe măsura timpului disponibil din acele călătorii, Constantin C. Orghidan a frecventat „târgurile de antichități” și a cumpărat o seamă de rarități muzeistice de foarte mare însemnătate științifică pe care le-a adus în România.

Pe durata câtorva decenii a reușit să alcătuiască o colecție de piese de patrimoniu național și internațional, atât de diversificată și bogată în rarități și unicate, fără putința de a se estima valoarea reală a acesteia. Spre a vă face o idee cu privire la însemnătatea de-a dreptul *colosală* a acestei avuții (nu este nicidecum o eroare în folosirea acestui adjectiv, n.n.), îmi permit (L.M.) să relatez un fapt la care am asistat pe când eram adjunct de șef-secție la actualul Muzeu Național de Istorie a României din București. Pe filiera Ministerului de Externe se perfectase organizarea unei expoziții de piese arheologice autentice, în S.U.A., mai exact în orașele Washington, New York și Los Angeles. Conform

uzanțelor internaționale ale timpului, fiecare exponat se cerea a fi asigurat prin o anumită garanție financiară, suma trebuind suportată de statul sau statele în care urma a se itinera expoziția. Evaluările erau făcute de către experți în asigurări proveniți din alte state și acceptați de ambele părți organizatoare. Comisia respectivă a stabilit o valoare de asigurare pentru exponatul denumit „Cameea Orghidan” sau „Marea Camee a României”, cum a fost „rebotezată” în deceniul al VIII-lea al secolului XX, atât de ridicată încât partea americană a scos din tematica expozițională această relicvă romană antică (nu cunosc la ce cotă valorică se ridicase asigurarea deoarece cifrele nu se comunicau verbal, ci erau oferite în scris, fără intermediere, numai celor vizați, n. L.M.).

Menționăm că respectiva camee a fost achiziționată în condițiuni astăzi necunoscute. Este din sardonics (piatră semiprețioasă de podoabă și ornament) de o bogată policromie, de formă ovală, înaltă de 17,5 cm și lată de 13,6 cm, având reprezentată pe o față scena apoteozării unui cuplu familial imperial: doi vulturi care poartă pe aripi busturile împăratului și împărătesei, între care se înalță Nike, zeița Victoriei, care poartă scutul și lancea. Se apreciază că datează din secolele II-III după Christos.

Mai recent, în anul 2005, eruditul numismat bucureștean Dr. Constantin Preda a consemnat în revista „Academica” (anul XV, nr. 35, serie nouă, p. 53) că această camee se numără printre primele cinci piese monumentale similare din lume. Cu probabilitatea de rigoare apreciază că ar putea proveni din Siria și că se înscrie în rândul celor mai de seamă creații glistice antice (glistică = arta gravării de figuri pe pietre prețioase sau semiprețioase). Cuplul imperial înfățișat pe această camee nu a fost identificat cu certitudine. Savantul român Constantin Moisil (1876-1958), membru onorific al Academiei Române îi identifica pe Lucius Verus (161-169) și împărăteasa Lucilla, în timp ce învățatul vienez Julius Banko este de părere că ar putea fi vorba despre Septimius Severus (193-211) și Iulia Domna.

Întreaga sa colecție însumase zece mii o sută șaiszeci și șapte de obiecte, cele mai numeroase fiind monedele grecești și romane (suma totală fiind de opt mii douăzeci și cinci de exemplare).

Constantin Orghidan a fost cel dintâi român care a dobândit statutul de colecționar cu o multilaterală pregătire științifică în domeniu, având legături cuasipermanente cu alți colecționari de mare erudiție din Paris, Zürich, Viena, Istanbul, Budapesta ș.a. Pentru ca să poată atinge o asemenea ștachetă de superprofesionist și-a constituit pe parcursul anilor și o bibliotecă documentară unică în România prin valoarea cu totul deosebită a sutelor de volume procurate din întreaga Europă. Marea sa pasiune, dar în primul rând rezultatele strădaniilor de decenii, l-au îndreptățit să ceară primirea în rândul membrilor activi ai Societății Numismatice Române, calitate în care a fost ales în data de 21 decembrie 1924.

Întreaga colecție, împreună cu celebra bibliotecă, le-a donat spre finele vieții Academiei Române, fără a solicita recompense din partea cuiva. Inaccessibilă publicului larg până în anul 1962, colecția a intrat în posesia Muzeului Național de Istorie a României în anul 1977, dată după care, conform dorinței donatorului, valorile inestimabile care o compun au fost expuse în numeroase expoziții, în țară sau în străinătate. O parte dintre ele au beneficiat chiar de monografii (Ana Maria Velter, *Catalogul monedelor Principatului Transilvaniei. Colecția ing. Constantin Orghidan*, Muzeul Național de Istorie a României, Bu-

curești, 1994).

Având în vedere bogăția și diversitatea impresionantă a acestei cu totul neobișnuite donații, Biroul Executiv, împreună cu plenul membrilor titulari, au luat hotărârea, conformă cu regulamentul Academiei, de a i se acorda inginerului și colecționarului Constantin C. Orghidan statutul de membru de onoare al Academiei Române. Alegerea sa a avut loc în data de 31 mai 1942, sub președinția academicianului Ion Th. Simionescu (1873-1944), renumit geolog și paleontolog, ales membru titular încă din anul 1911.

Constantin C. Orghidan a încetat din viață la 29 august 1944 în localitatea Ferdinand (actualmente Oțelul Roșu din județul Caraș-Severin, n.n.). Ostilitățile armate româno-germane declanșate de actul politico-militar al României de a se alia cu statele care luptau împotriva hitlerismului au făcut imposibilă aducerea trupului neînsuflețit la București sau la Brașov, înmormântarea fiind făcută în cimitirul din localitatea în care a decedat.

Ioan Ursu

(1875-1925)

Localitatea Cața, situată pe valea Homorodului Mare, a fost una dintre cele mai prospere așezări din podișul ce-și trage numele de la acest râu, locuită de-a lungul timpului de români și de sași (de la cei din urmă vine numele românesc al comunei, germ. Katzendorf, n.n.). Ea se poate mândri că a dat științei istorice românești doi membrii ai Academiei Române.

Unul dintre aceștia a fost Ioan Ursu, care s-a născut la data de 26 octombrie în al 75-lea an din secolul al XIX-lea.

După încheierea învățământului primar în satul natal, a urmat clasele gimnaziale și pe cele de liceu la Brașov, obținând, în 1894, diploma de bacalaureat. Deși pe atunci Transilvania se afla încă în granițele șubredului Imperiu Austro-Ungar, nu a urmat o facultate din eclecticul stat al cărui cetățean era, ci a plecat să studieze în România unde, începând din același an 1894 a devenit student la Facultatea de Litere și Filosofie de la Universitatea din București. A fost student al savantului Dimitre Onciul (1856-1923), care a predat Istoria veche a Românilor, ale cărui prelegeri l-au marcat pentru totdeauna. Peste patru ani, Ioan Ursu a pregătit și a susținut la Universitatea din București teza

Relațiile politice ale Moldovei cu Ungaria, de la începutul secolului al XVI-lea până la suirea pe tron a lui Ștefan cel Mare (în aprilie 1457, n.n.). Cu această lucrare a promovat examenul de licență și i s-a acordat titlatura de *licențiat în istorie*.

Și după încheierea studiilor universitare a rămas în România, deoarece cu o diploma universitară ce îi fusese acordată la București era puțin probabil să i se ofere un post corespunzător într-o Austro-Ungarie în care cu numai patru ani mai înainte Curtea de Jurați din Cluj condamnase la mulți ani de temniță personalități ale elitei intelectuale române transilvănene implicate în redactarea Memorandului și în depunerea aceluia document revendicativ la Cabinetul împăratului Franz Ioseph de la Viena.

Ca urmare, a rămas în Regatul României acceptând numirea ca profesor suplinitor la Liceul „Dimitrie Cantemir” din orașul-port la Dunăre, Brăila, școală la care a predat materiile Istorie și Limba Română. Din anul 1902 s-a transferat la Piatra Neamț, la Liceul „Petru Rareș”, de unde, în anul următor, a câștigat concursul pentru o bursă de studii suplimentare de specializare la vestite universități europene, în Paris, München, Veneția, Viena și Berlin. În această din urmă capitală și-a susținut, în anul 1909, teza de Doctorat în Istorie la reputata Universitate „Wilhelm I”.

A început să publice cărți debutând ca autor de volume istorice cu lucrarea *Relațiile Moldovei cu Polonia, până la moartea lui Ștefan cel Mare* (Piatra Neamț, 1898) contribuție urmată de *Cauzele de căpetenie ale căderii și mării noastre în trecut* (București, 1906).

Anii petrecuți la studiile post-universitare i-au prilejuit apariția unor lucrări personale în străinătate: *Die auswärtige Politik des Peter Rareș, Fürst von Moldau (1527-1538)*, Wien, 1908 și *La politique orientale de Francois Ier (1515-1547)*, Paris, 1908. În Italia i-au apărut încă două volume, anume *Historia Turchesa* de M. Angiolello (București, 1910) și *Uno sconosciuto storico veneziano del secolo XVI. (Donato de Lezze)* (Veneția, 1909).

Din datele pe care le deținem rezultă că istoricul originar din actualul județ Brașov, Ioan Ursu, este singurul din acest ținut care a reușit într-un interval atât de scurt să-și publice atâtea volume cu teme de istorie în străinătate. Aceste meritorii succese au îndreptățit numirea sa ca profesor la Catedra de Istorie a Universității din Iași, post pe care l-a ocupat din anul universitar 1909-1910.

La scurtă vreme după instalarea sa în fosta capitală a Principatului Moldova, profesorul universitar Ioan Ursu a fost ales, în data de 25 mai 1910, membru corespondent al Academiei Române, alegere avizată de către președintele înaltului for cultural și științific din Regatul României, care nu era altul decât omul de litere și politicianul Iacob C. Negruzzi (1842-1932).

Ca membru corespondent al Academiei Române a prezentat la sesiunile Secțiunii Istorico-Literare, dintre care unele i s-au publicat chiar de către Academie (ex. *Un manifest românesc scris cu litere latine al împăratului Leopold I din anul 1701*, în AARMSI, București, 1911-1912, n.n.). Multe dintre studiile și volumele semnate de el s-au oprit asupra personalității și epocii celui mai mare domnitor al Moldovei (ex. *Ștefan cel Mare. Domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 2 iulie 1504*, București, 1925, cu 462 pagini).

A luat parte la promovarea ideii necesității ca Transilvania să revină în fireștile granițe naționale românești, fondând în anul 1915 periodicul „Revista Neamului” în ale cărui articole se aduceau dovezi istorice privitoare la unitatea etnică și lingvistică a poporului român, pledând pentru realizarea unității naționale.

După anul 1918 a fost integrat în grupul profesorilor universitari solicitați de către Consiliul Dirigent al Transilvaniei pentru a realiza universitatea românească din orașul Cluj. Pentru această onorantă misiune a părăsit catedra de la Universitatea din Iași, împreună cu geograful George Vâlsan (1885-1935), pentru a lua parte la complexul proces de constituire a unei universități cu predare în limba română, aceea din importantul centru științific și cultural transilvănean situat pe malurile Someșului Mic.

Deoarece era esențial pentru învățământul universitar clujean ca viitorii profesori de istorie pe care îi va forma în cadrul facultății de profil să poată avea o pregătire calitativ superioară, de nivel similar cu acela al licențiaților în istorie ai universităților din București și Iași, se constituise, chiar de la început, *Catedra de istorie universală medie, modernă și contemporană*. Șeful acesteia a fost Ioan Ursu, ale cărui cursuri oglindeau curentele dominante ale istoriografiei europene ale momentului, fapt ce constituia un element de mare noutate științifică pentru învățământul superior din Transilvania, și nu numai.

Chiar dacă din motive de sănătate, în anul 1923, nu a mai putut continua activitatea didactică la Cluj, perspectiva modernistă impusă de el ca metodologie în predarea științei istoriei a fost perpetuată de către profesorul Constantin Marinescu (1891-1982), care a preluat de la el catedra devenită vacantă.

Este necesară menționarea expresă că profesorul Ioan Ursu nu s-a limitat la cursurile de Ev Mediu și de modernă, ci cu deosebită erudiție în cadrul orelor de seminar a efectuat cu studenții exerciții de paleografie și diplomatică latină, cunoștințe care au constituit o bază solidă pentru formarea unei generații de cercetători de reală valoare științifică, categorie de specialiști inexistentă în țara noastră înaintea profesorului Ioan Ursu.

În anul 1918 a fost trimis într-o misiune universitară românească, mai întâi în Franța unde, la Paris, a ținut o suită de conferințe publice având ca subiect explicarea motivelor în temeiul cărora România a luat parte la primul război mondial, însărcinare extinsă apoi și în Italia, unde a avut un rol deloc modest în înființarea Legiunii Române. Împreună cu Simion Mândrescu (1868-1947, și el profesor la Universitatea din București, n.n.) au cerut guvernului italian permisiunea să formeze cu prizonierii români din Transilvania și Bucovina o formațiune militară, care în octombrie 1918 a luat parte la luptele decisive de pe frontul italian ce au dus la înfrângerea armatei austro-ungare.

După întoarcerea sa la Universitatea din București, în 1923, starea sănătății i s-a înrăutățit continuu, încât în ziua de 6 octombrie 1925, cu exact 20 de zile înainte de a împlini o jumătate de secol, spre marea pierdere a istoriografiei românești în special, a încetat din viață la Brașov.

Numele lui a rămas pentru Universitatea din Cluj o lungă perioadă de timp ca al unei personalități emblematice, figurând în toate dicționarele referitoare la viața și creația profesorilor care au predat de-a lungul timpului de la catedrele acesteia.

Cu mulți ani în urmă, înainte de 1989, intelectualitatea din Cața și o parte din rudele care mai trăiau acum aproape două decenii și jumătate, l-au readus pe fiul satului în memoria contemporanilor noștri, învățatul Ioan Ursu privind spre *homo viator* de azi dintr-un frumos basorelieu fixat pe peretele casei memoriale închinată lui, aceeași în care, după spusele unora dintre localnici, a și văzut lumina zilei.

Acum, în anul împlinirii a 90 de ani de la Unirea Transilvaniei istorice cu Patria Mamă, România, vis multiseclar al românilor transilvăneni împlinit, se cuvine să îi acordăm locul cuvenit celui care a fost academicianul Ioan Ursu în rândul personalităților marcante făuritoare atât a Marii Uniri, cât și a regatului României Mari.

Ar fi - după modesta noastră opinie -, o binemeritată recunoaștere postumă!

Constantin Lăcea

(1875-1950)

Reputatul filolog și lingvist Constantin Lăcea provenea dintr-o familie care se îndeletnicea cu negoțul și își avea gospodăria în Șcheii Brașovului. S-a născut în prima zi a lunii iunie, la scurt timp după sărbătoarea Sfinților Împărați Constantin și Elena, motiv foarte serios și la acea vreme pentru alegerea numelui copilului în orice familie ortodoxă.

Clasele primare le-a făcut la cunoscuta școală de pe lângă Biserica „Sfântul Nicolae” din Șchei, după care a fost înscris pentru studiile preuniversitare la Liceul Românesc din Brașov („Andrei Șaguna”, n.n.), unde i-a avut ca dascăli pe Ștefan Iosif (tatăl poetului Șt. O. Iosif, n.n.), Ioan Popea, Andrei Bârseanu, Valeriu Braniște, Pantelimon Dima și Vasile Goldiș. În anul 1893 a trecut examenul de bacalaureat, iar pentru studiile universitare a mers la Pesta. În capitala „mică” a Imperiului Austro-Ungar a studiat la Facultatea de Filologie, aprofundând franceza medievală și germana. Din Budapesta a plecat în Bavaria, în a cărei capitală, München, la renumita universitate fondată în secolul al XVI-lea, pentru cursuri de specializare în filologie și lingvistică germană (unde îi audiază pe profesorii Breyman, Hirsch-Girschfeld și Frilke), după cum la Paris a studiat franceza veche. În alt

centru universitar german din landul Saxonia, Leipzig, și el cu o universitate de reputație europeană, fondată în anul 1409 (unde a audiat cursurile cunoscuților savanți E. Sievers și Gustav Weigand), și-a susținut teza pentru obținerea titlului de Doctor în Filologie, în anul 1898. Tema abordată era chiar și pentru multiseculara universitate amintită o veritabilă noutate științifică, constând din cercetarea limbii din scrierea mitropolitului Dosoftei (născut în 1624 și ajuns mitropolit al Moldovei în anul 1671, n.n.) intitulată *Cercetări asupra limbii „Vieții și petrecerii svinților” a Mitropolitului Dosoftei, 1682.*

Fiind deținător al diplomelor de profesor și de Doctor în Filologie, a revenit în Transilvania unde, în orașul natal, i s-a oferit postul de profesor pentru predarea limbilor moderne atât la Liceul Real, cât și la Școala Comercială Superioară. La amândouă a profesat până în anul 1916.

Deoarece autoritățile militare austro-ungare au procedat, de îndată după izbucnirea primului război mondial, la masive trimiteri pe front, de „preferință” în prima linie unde foarte mulți intelectuali de origine română din Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat își pierdeau viața sau se întorceau grav răniți, Constantin Lacea a plecat din țară și s-a pus la dispoziția Guvernului român. Regatul României l-a inclus imediat în Biroul de Presă ce funcționa în capitala Suediei, Stockholm, începând din 1917 până în anul următor. După încheierea misiunii din țara scandinavă, în a doua jumătate a lunii a zecea din anul 1918 a fost trimis la Paris ca membru al Consiliului Național al României reîntregite, organ constituit în Franța, îndeplinind, împreună cu fostul profesor de limbă română de la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, Iosif Blaga (1864-1937), atât sarcina compunerii hărții etnografice a Transilvaniei (document trebuincios Comisiei Aliate care stabilea atribuirea teritoriului fostului Imperiu Austro-Ungar nou constituitelor state naționale în urma încheierii primului război mondial, n.n.), cât și pe aceea a repatrierii prizonierilor români aflați în Franța, ambele misiuni de stat foarte importante și încărcate cu mari responsabilități personale.

În luna septembrie 1919 a fost rechemat în Transilvania, unde școlile românești recent constituite se confruntau cu o extrem de acută lipsă de învățători și profesori. Lui Constantin Lacea i s-a acordat Catedra de Filologie la Liceul clujean românesc „George Barițiu”, urmând să predea limbile franceză și germană.

După trei ani de învățământ secundar, în 1921 era numit, tot în Cluj, profesor de limba germană la Academia de Înalte Științe Economice și Industriale, ajungând a fi ales în înalta funcție de *rector* al acesteia.

Devenit un reputat filolog, a fost remarcat de către Sextil Pușcariu, cel care prin prestigiul și calitățile sale organizatorice a adunat în cadrul Institutului de Cercetări Lingvistice din Cluj pe erudiții lingviști și istorici ai Transilvaniei interbelice, între care se numărase și Constantin Lacea. Acesta din urmă s-a implicat atât de mult în transpunerea în viață a inițiativelor lui Sextil Pușcariu încât posteritatea îl consideră cofondator al Muzeului Limbii Române, instituție creată în anul 1919. A contribuit substanțial la întocmirea chestionarelor prin al căror intermediu se pregătise o anchetă ce urma a fi încoronată de *Atlasul Lingvistic al României.*

Profesorul Constantin Lacea a mai contribuit la apariția buletinului Muzeului Limbii Române din Cluj, *Dacoromania*, periodic din care până în anul 1940 (anul plecării lui C. Lacea de la Cluj) au apărut 9 (nouă) volume.

Tot el se dovedise personalitatea de bază a secției lexicografice a aceleiași instituții muzeale, al cărei obiectiv științific major era un deziderat mai vechi al lingviștilor ardeleni, *Dicționarul Limbii Române*, lucrare încredințată încă în anul 1906 lui Sextil Pușcariu, pe când acesta era dascăl la Universitatea din Cernăuți. Primii și principalii colaboratori ai acestuia au fost Teodor Capidan și Constantin Lacea, cel din urmă redactând singur primele trei litere și parțial altele. A depus o activitate exemplară la periodicul *Dacoromania*, angajându-se la întocmirea dificilă și de mare rigurozitate redacțională a indicilor, pe autori, materii (discipline) și termeni.

Nu mai puțin valoroase din punct de vedere lingvistic și mai ales bibliografic s-au dovedit o serie de descoperiri personale de cărți vechi românești pe care atât Ioan Bianu, cât și Nerva Hodoș nu au avut prilejul de a le cunoaște și, ca atare, nu le-au inserat *Bibliografiei Românești Vechi*.

Cu pricepere aparte, dar și cu mare acribie, a elaborat studii de aprofundată specialitate, bazate pe un solid bagaj de cunoștințe. Totodată a reușit să aducă însemnate corective la o serie de titluri de carte sau la datarea corectă a unor vechi tipărituri bisericești, atribuindu-le cu certitudine anilor în care respectivele lucrări ieșiseră de sub teascurile tiparnițelor. Stau mărturie spuselor noastre contribuțiile lui Constantin Lacea intitulate *Cărțile vechi din Biblioteca Universității din Cluj*, *Cel mai vechi calendar românesc, 1733*, *Cărțile vechi din Biblioteca Bisericii Sf. Nicolae din Brașov*, și nu în ultimul rând, *Psaltirea în versuri a lui Dosoftei din Biblioteca Muzeului Limbii Române*.

Din preocupările sale științifice nu au lipsit investigațiile referitoare la trecutul orașului natal, Brașovul. Astfel, în anul 1906 a publicat contribuția *Din graiul românilor din Șcheii Brașovului*, valorificând cu precădere tezaurul de cuvinte pe care și le însușise în primii ani ai copilăriei, termeni care până la ajungerea sa la universitate aproape că ieșiseră din vorbirea curentă a brașovenilor.

Ca pedagog, dar și ca iubitor al istoriei nu prea îndepărtate a locului natal, s-a interesat și de aspectul educațional al predecesorilor neamului său elaborând lucrarea – sigur premieră pentru brașoveni – *Contribuții la cunoașterea trecutului și educației vechilor negustori și meseriași brașoveni*, a cărei însemnătate nu credem că mai este necesar a fi argumentată de noi cei de astăzi.

Evident că și renumitul manuscris din secolul al XVI-lea care aparținuse lui „C. D. Sturdza de la Șcheia”, carte ce conținea toți psalmii lui David, s-a aflat în preocupările filologului Constantin Lacea, care a elaborat și publicat la Cluj, în anul 1924, lucrarea *Copiștii psaltirei scheene*. În legătură cu această lucrare se cuvine precizat că lingvistul brașovean, contrar părerilor lui Candrea și Procopovici, susține că toți cei trei copiști erau sași, buni cunoscători ai limbii române pe care o foloseau curent în relațiile comerciale și în propaganda religioasă. Nu l-a lăsat „neinvestigat” nici pe celebrul diacon tipograf Coresi, iar rezultatul cercetărilor sale a fost concretizat în lucrarea *Așezarea definitivă a lui Coresi la Brașov*, tipărită în anul 1929.

Încununare a bogatei și fructuoasei lui cercetări în domeniul lingvisticii românești, dar și în acela al limbilor franceză și germană, în anul 1924 a tipărit lucrarea cu un subiect aparte, o veritabilă premieră națională, *Conversații româno-germano-franceze*. Consecința a fost o largă apreciere și recunoaștere a meritelor sale în domeniu din partea lumii științifice din Europa și de la noi. Lucrării îi mai pot fi adăugate numeroase alte titluri,

dintre care amintim numai câteva: *Deutsche Handellkorrespondenz*, 1925 și 1926; *Deutsche Lesebuch*, 1926; *Hilfsbuch zum Deutschen Unterrichte*, 1930.

Ca urmare, în anul 1939, pe când avea vârsta marilor împliniri științifice, 64 de ani, la data de 29 mai, când președinția Academiei Române era deținută (din 3 iunie 1938, n.n.) de către Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), filosof și psiholog și mare om de cultură, Constantin Lacea a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Dar, marile bulversări politico-militare de pe continentul european de la începutul deceniului al IV-lea s-au abătut și asupra României. Prin raptul teritorial impus țării noastre de către semnatarii Diktatului de la Viena, Clujul universitar rămas în spațiul cedat Ungariei hortiste a trebuit să fie evacuat. Facultatea de Litere și Institutul de Studii Clasice, inclusiv Muzeul Limbii Române, au fost transferate la Sibiu. Constantin Lacea a depus mari eforturi ca această enormă mișcare ce întrerupea cu brutalitate orice continuare a vieții și a preocupărilor de cercetare științifică, să se desfășoare cu cât mai puține pierderi de ordin material.

După încheierea evacuării la Sibiu, Constantin Lacea s-a pensionat și s-a retras în orașul natal, unde a mai funcționat o vreme ca arhivar al Bisericii „Sf. Nicolae” din Șchei.

În anul 1948, reprezentanții Angliei, U.R.S.S. și S.U.A. din cadrul Comisiei Aliate de Control au creat Academiei Române probleme extrem de complicate, solicitând excluderea din secțiunile ei, în special din cele umaniste, pe aproape toți membrii lor. În această lungă listă (peste 100 de persoane, n.n.) a fost cuprins și Constantin Lacea căruia, pe nedrept, i s-a retras titlul de academician. Acesta este numai unul dintre numeroasele exemple de mari savanți și cărturari români, unanim recunoscuți pe plan național și mondial, excluși jignitori și samavolnici din instituții care niciodată nu făcuseră politică, în cazul de față tocmai pentru că Academia Română nu a acceptat să facă o politică procomunistă și prosovietică.

Filologul brașovean a trecut în eternitate și în nemurirea savanților la Brașov, în data de 28 ianuarie 1950, cu patru luni înainte de a împlini 75 de ani. După alți 40 de ani de la dispariția sa, Academia R.S.R. constituită în 1948 a redevenit Academia Română. În cadrul noului plen academic, în frunte cu prezidiul condus de Academicianul Mihai Drăgănescu, s-a luat unanim hotărârea reabilitării post-mortem a zecilor de membri titulari, de onoare și corespondenți excluși din academie de regimul totalitar în lunile august și septembrie 1948. Astfel, la 3 iulie 1990, fiul Brașovului Constantin Lacea a fost repus în drepturi ca membru de onoare al Academiei Române.

Memoria sa este păstrată în Brașov de strada „Constantin Lacea”, care unește una dintre porțile cetății medievale cu Biserica „Sf. Nicolae” și complexul „Muzeul Primei Școli Românești”. Destinul a făcut ca aceasta să fie nu numai prima școală în care marele învățat a deprins alfabetul, ci și aceea în a cărei arhivă și-a scris ultimele studii.

Suntem convinși că titlurile amintite mai sus sunt suficiente pentru a susține recunoașterea și elogiile pe care contemporanii și posteritatea i le-au adus și i le aduc lui Constantin Lacea. Adăugăm totuși câteva la sfârșit, în intenția de a lărgi cuprinderea și tematica cercetărilor sale științifice: *Limba noastră și viața economică a brașovenilor* (1924-1925); *Sunt în Transilvania așezări de români veniți din sudul Dunării sau nu sunt* (1924-1926), *Manual de limba germană* (1904); *Curiozități semantice* (1914); *Un ceaslov slavon neînregistrat* (1924-1926), *Brașovul între anii 1871 și 1878* (1943) ș.a.

Alexandru Lapedatu

(1876-1950)

El pe care Nicolae Iorga îl caracterizase în cuvinte elogioase ca fiind „un istoric cu adânc spirit critic și totodată om de convingeri, de inimă și de caracter”, se născuse în Cernatul Săcelelor, la data de 14 septembrie, anul 1876, odată cu fratele Ion, unul dintre marii finanțiști și miniștri ai României interbelice. Personajul atât de apreciat de către cel mai mare istoric român din prima jumătate a secolului XX nu era altul decât Alexandru Lapedatu, fiul scriitorului și *Doctorului în Litere și Filosofie* - cu doctoratul luat în anul 1871 la Bruxelles - Ioan Alexandru Lapedatu (1844-1878), originar din satul Colun, comuna Porumbacu de Sus, județul Sibiu, „distins om de cultură și unul dintre fruntașii mișcării naționale românești” (I. Opreș, Prefață la *Alexandru Lapedatu, amintiri*, editura Albastră, Cluj-Napoca, 1998, p. 5).

„Primele noțiuni școlare le primește împreună cu fratele său la școala română din satul Glâmboaca, unde învățătorul Simion Pușcar le pune condeii în mână. Clasa I (1883-1884) o face la Cernatu, iar în anul școlar 1884-1885 sunt transferați la Școala Centrală din Brașov unde se mută împreună cu mama lor, în urma ajutorului social acordat de municipiu. Aici sunt colegi cu Sextil Pușcariu, Ioan Scurtu, Ioan Candrea și au ca în-

vățător pe Gheorghe Moianu din Voila, primul dascăl care le-a rămas în memorie” (*ibidem*, p. 6). Gimnaziul și cursul superior liceal le-a urmat la Iași și Brașov (la Iași pleacă în urma căsătoriei mamei cu profesorul Ioan Pop Florentin, n.n.), unde face clasa I la o școală particulară, clasele a II-a și a III-a la școala de stat din „Sărărie”. În 1888 devine elev al Liceului Național din Iași, ale cărui cursuri este obligat să le întrerupă și în 1890 se reînscrie în clasa a II-a de liceu la Brașov, clasă pe care o termină însă la Iași unde revine mama sa. Aici își susține și examenul de bacalaureat, în anul 1896. Nici pentru studiile universitare nu a revenit în Imperiul Austro-Ungar din care făcea parte pe atunci Transilvania, înscriindu-se la București la Facultatea de Medicină, pe care însă o părăsește definitiv în scurtă vreme.

În 1898 s-a înscris la Universitatea din capitala României, la Facultatea de Litere și Filosofie, unde îi avusese ca magistri pe Ioan Bogdan (și el brașovean, vezi în acest volum), Dimitrie Onciul, Grigore Tocilescu și Nicolae Iorga, eminente istorici care i-au marcat definitiv modul de viață și evoluția profesională și cărora le-a închinat pagini emoționante. După promovarea examenelor de licență (în istorie și geografie), în 1903 a fost angajat la Secția Manuscrise din cadrul Bibliotecii Academiei Române. În paralel, un an mai târziu a început să exercite și funcția de secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice, post pe care îl va ocupa până în 1919. Din anul 1911 a fost secretarul Comisiei Istorice a României, în atribuțiile sale intrând și redactarea „Buletinului Comisiunii Monumentelor Istorice”, pe care o va începe în anul 1908. Pentru apariția celor nouă volume ale acestui periodic de mare ținută științifică, sursă de informare și în zilele noastre, a depus o muncă tenace, dovedind că Profesorul Nicolae Iorga nu s-a înșelat când a făcut despre Alexandru Lapedatu aprecierea mai sus enunțată de noi.

Conținutul științific al *sumarelor* „buletinului”, semnate de Alexandru Lapedatu, l-au impus printre cei mai importanți istorici tineri ai momentului, fapt care a ușurat alegerea sa - înainte de a fi împlinit patru decenii de viață - ca membru corespondent al Academiei Române, în data de 26 mai din anul 1910. Este de reținut detaliul că în acel an au fost aleși doar trei membri corespondenți, alături de Lapedatu bucurându-se de o asemenea mare recunoaștere științifică națională Ștefan Gh. Longinescu (1869-1939) reputat chimist originar din Focșani și Ioan Ursu, născut și el în actualul județ Brașov (vezi în acest volum).

Constatându-se de către conducerea executivă a Academiei Române că din anul fondării ei (1866) și până la marele moment istoric național de constituire după încheierea primului război mondial a României întregite, prin naturala existență efemeră umană numărul de membri s-a micșorat simțitor - de pildă dintre fondatori numai unul a ajuns să trăiască și să vadă Marea Unire - s-au făcut propuneri pentru alegerea de noi membri corespondenți și titulari (din rândul celor corespondenți, n.n.). Alegerea a avut loc în prima jumătate a lunii octombrie 1918, iar între cei cinci nou aleși se numărase și Alexandru Lapedatu, ședința specială având loc la data de 10, la București.

Deoarece 1918 a consfințit revenirea Transilvaniei la România, urma ca și Universitatea din Cluj să își constituie un nou statut de funcționare. Însă corpul profesoral maghiar nu a înțeles, mai corect spus nu a vrut să înțeleagă realitatea politică intervenită ca urmare a tratatelor de pace încheiate între fostele părți beligerante, refuzând *in corpore* depunerea jurământului de loialitate față de România. Această pe cât de ostilă, pe atât de

rău gândită atitudine, amenința continuarea existenței școlii superioare clujene.

Din aceste considerente, care nu aveau nici o tangență cu știința, deschiderea cursurilor universitare în noua formă la Cluj a avut loc la 3 noiembrie 1919. Universitatea românească din principalul centru cultural transilvan își începuse activitatea cu un număr de 1871 studenți în semestrul I și cu 2152 în semestrul al II-lea.

După cum era firesc, la Secția de Istorie a Facultății de Litere și Filosofie de o atenție aparte s-au bucurat cele două catedre de Istoria Românilor: Catedra de Istorie Veche și cea de Istorie Nouă. La prima dintre catedre a fost desemnat ca șef Alexandru Lapedatu, istoric consacrat și deținător al titlului de academician. Acesta, deprins cu o metodă științifică de cercetare însușită de la marii săi dascăli, creatori de școală, de la universitatea bucureșteană, întregită prin propria experiență din perioada activității la „Buletin”, a întocmit la rândul său, la Cluj, o nouă școală istorică în care s-au format numeroși cercetători de reală valoare, care au ajuns și ei peste ani membri ai Academiei Române.

La înalta erudiție a academicianului profesor Alexandru Lapedatu s-a apelat în anii 1919-1920, fiind introdus în miezul confruntărilor dramatice politico-diplomatice externe, prin numirea sa de către șeful statului, suveranul Ferdinand I, ca expert principal în rândul Delegației române participante la convorbirile internaționale legate de desăvârșirea unității statale și recunoașterea pe plan extern de către Marile Puteri a Marii Uniri, prin tratatele încheiate la Conferința de Pace desfășurată în capitala Franței. Suntem siguri că nu vor fi deloc puțini cititori ai acestui volum care cu uimire vor afla că toate documentele de bază prezentate la Conferința de Pace de către I. I. C. Brătianu (Ionel) (1864-1927, membru de onoare al Academiei Române din 7 iunie 1923) în atestarea drepturilor noastre naționale istorice au fost elaborate de către fiul Cernatului Săcelelor, Alexandru Lapedatu.

Preocupat de disocierea faptului istoric real de cel legendar, Alexandru Lapedatu s-a implicat în dificila chestiune a formării statelor feudale românești și a analizat pe multiple fețe teoria „descălecatului” lui Negru Vodă din Făgăraș, în contribuția apărută în anul 1923 sub titlul *Cum s-a alcătuit tradiția națională despre originea Țării Românești*.

Referitor la ultimii săi ani de viață considerăm extrem de edificator un citat din articolul *Academicieni - victime ale dictaturii*, de Pavel Țugui (*Academica*, an X, nr. 12 (120), octombrie, 2000, p. 24): „Efectele politicii rudimentare de extremă stângă a biroului politic al P.M.R., precum și a Consiliului de Miniștri, nu s-au oprit la excluderea din Academii a majorității membrilor din domeniile disciplinelor umaniste, ci ele au fost urmate de arestări și condamnări la ani grei de temniță, a unora dintre ei”.

O adevărată culme a desconsiderării și umilirii elitelor românești a fost „Raportul la Congresul intelectualilor din R.P.R.” în care se aducea absurdă acuzație că Academia Română slujise „cultura burgheză” negatoare a științei și renăscătoare a concepției înapoiate și propagatoare a obscurantismului.

Despre academicieni, în același „Raport”, se afirma că majoritatea lor erau „dușmani declarați ai poporului, trădători ai intereselor naționale, criminali de război, dușmani declarați ai progresului”.

Fără nici un dubiu conținutul extrem de belicos și abject al „Raportului” constituise începutul anchetării, arestării și condamnării unui însemnat număr de membri titulari, de onoare și corespondenți excluși abuziv din Academia R.P. Române în vara și toamna a-

nului 1948.

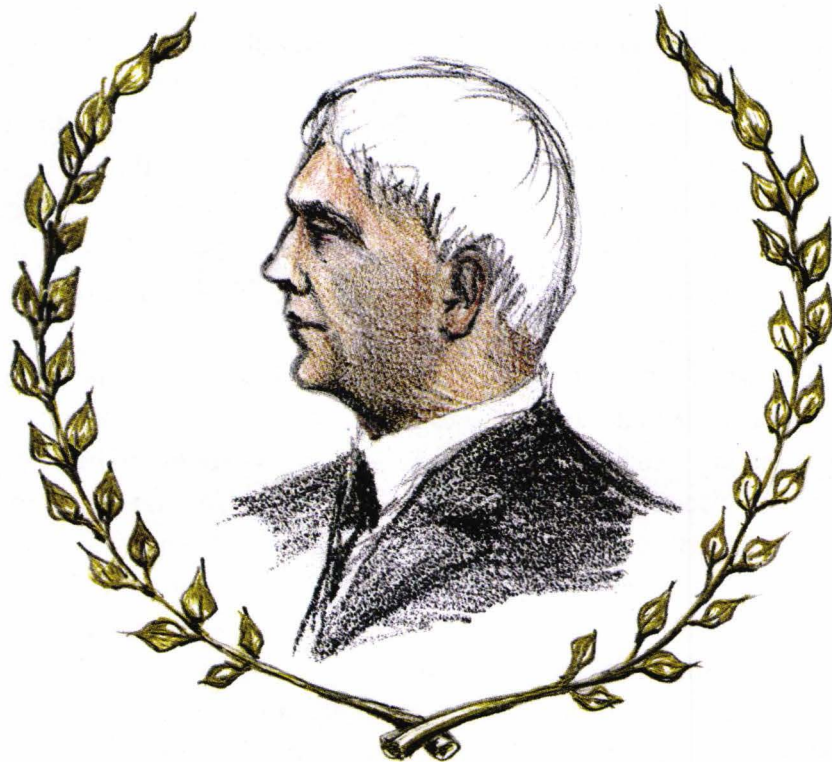
„Au fost arestați și condamnați - cităm din același material semnat de P. Țugui - membri titulari ca: Alex. Lepădat de 73 ani, mort în 1950 în închisoare (la Sighet, în ziua de 30 august, n.n.); Radu R. Rosetti, de 72 ani, mort la Văcărești, în 1949 ...” și lista ar putea continua cu alți academicieni, care nu intră însă în aria geografică tratată în prezenta lucrare.

Am mai putea adăuga doar că ilustrul istoric și politician brașovean Alexandru I. Lapedatu a fost o personalitate fermecătoare a timpului său în primul rând ca om: el își câștiga simpatiile contemporanilor fără a le căuta cu dinadinsul, nu agrea deloc entuziasmul ușor și superficial, respingea categoric supralicitarea demagogică, era animat de o mare iubire de țară și de poporul său, a slujit fără menajamente știința și niciodată nu a pretins vreo recompensare pentru sine.

De la frații gemeni Alexandru și Ion Lapedatu a rămas o bogată arhivă, păstrată, am putea spune, în mod miraculos de membrii familiei (în principal de Ana Victoria Macavei, fiica lui Alexandru Lapedatu, n.n.) având în vedere culoarea roșie a istoriei României de după al doilea război mondial și trecutul politic al celor doi savanți, permanent supravegheați de organele de securitate.

Amprenta pe care amândoi, dar în special Alexandru a împietrit-o pe destinul politic intern și internațional al țării noastre din prima jumătate a secolului trecut sunt din ce în ce mai cunoscute și aduse la adevăr de strădaniile istoricului Ioan Oprea, ale cărui lucrări sunt bine cunoscute cititorilor din zilele noastre, care nu fac obiectul cărții de față, dar din care ne-am inspirat și noi. După 1989 prinos i-au adus și autoritățile din municipiul Săcele, al cărui centru administrativ este acum localitatea în care s-a născut, Cernatu. Numele lui este purtat de o stradă, ca și de una din școlile generale din centrul orașului, în a cărei curte se află și statuia-bust a marelui savant. Aceeași grijă și pentru casa în care s-au născut cei doi învățați, pe care în anul 1993 a fost fixată o placă memorială.

Numele lui ALEXANDRU LAPEDATU, PROF. UNIV. este astfel dăltuit alături de al fratelui ION și de ale celorlalți membri ai familiei pe coloana de marmură albă din cimitirul Groaveri din Brașov, deși trupul lui își caută odihna „Între Ape”, în apropiere de Sighet. Deasupra numelui său se află firescul și imperiosul astăzi *remember* pentru generațiile viitoare la *flagellum*-ul roșu: IN MEMORIAM † SIGHET.

Ion Lapedatu

(1876-1951)

Lratele geamăn al istoricului Alexandru Lapedatu, Ion, a avut parte în copilărie să petreacă vreme mai îndelungată alături de mamă, tatăl părăsindu-i pentru totdeauna pe când copiii aveau doar doi ani. A urmat întreaga școală, atât cea primară și medie, cât și cea superioară, în Brașov, unde i-a avut profesori, printre alte mari nume ale vremii, pe Nic. Bogdan, Andrei Bârseanu și Virgil Onițiu. Având predilecție pentru matematică, după terminarea Liceului Ortodox Român (viitorul „Andrei Șaguna”, n.n.) a frecventat și absolvit, un an mai târziu (1899), cursurile Școlii Comerciale Superioare. Încă din anii adolescenței a început să scrie, publicând în „Gazeta Transilvaniei” și în alte periodice care se editau la Sibiu, precum „Telegraful român” (care apare și în prezent, n.n.) și „Tribuna” (al cărei fondator a fost Ioan Slavici, n.n.).

Pentru pregătirea de grad universitar a devenit student la Universitatea din Budapesta, pe care a absolvit-o în anul 1904 și unde i-a auzit pe Ioan Ciocan, Böthy Zsolt și Gyulai Pál. Tot aici a frecventat Seminarul Economic, în scopul obținerii diplomei de profesor pentru școli de comerț de nivel superior.

Și în capitala „mică” a Imperiului Austro-Ungar a manifestat interes sporit spre

activitatea scriitoricească, fiind cuprins în comitetul de redacție al revistei la a cărei înființare a cooperat, „Luceafărul”, alături de studenții ardeleni Octavian Goga, Ioan Lupaș, Ioan Montani, Dionisie Stoica, Vasile E. Moldovan, Sebastian Stanca și George Zăria. Cei menționați l-au ales și președinte al Societății „Petru Maior”. El nu a publicat însă literatură, ci studii de economie și finanțe. Bunăoară, în paginile periodicului citat a inserat o amplă și originală sinteză referitoare la celebra creație a economistului scoțian Adam Smith (1723-1790), cel care a aprofundat și a „internaționalizat” noțiunile de *valoare de folosință* și *valoare de schimb*, volum apărut în anul 1776 și intitulat *Resursele naturale și cauzele lor de înăvuițire a națiunilor* (a fost prima analiză a lucrării lui A. Smith făcută de către un român. n.n.).

Împreună cu Dr. Corneliu Diaconovich, a fondat în anul 1899 la Sibiu „Revista economică”, periodic cu apariție lunară. Directorul ei a fost la început Diaconovich, iar din 28 octombrie 1906 până la 1 ianuarie 1908, Ion Lapedatu, acesta ocupându-se cu problemele editoriale, inclusiv de întocmire a conținutului fiecăruia dintre numere. El însuși a publicat în anul 1900 un studiu original în care se referea la *Teoria matematică a asigurărilor vieții*. Prestigiosul organ de presă economică transilvăneană era sprijinit de 117 bănci românești, ca și de „Biblioteca băncilor române” al cărei fondator a fost și din care au văzut lumina tiparului, între 1904 și 1918, nouăsprezece numere.

În anul 1906 a fost numit secretar al Delegațiunii Băncii „Albina”, după care i s-a încredințat misiunea redactării proiectului Asociațiunii Băncilor Române - „Solidaritatea”, asociație realizată la Sibiu în 16 iulie 1907 și condusă de la început de Partenie Cosma ca director și de Ion I. Lapedatu ca secretar. La 14 mai 1911, la Sibiu, s-a constituit Banca Generală de Asigurare, în funcția de director fiind ales Ion I. Lapedatu, pe atunci în vârstă de numai 35 de ani.

A activat și în calitate de membru al „Asociațiunii Transilvane pentru Limba Română și Cultura Poporului Român” - ASTRA, în cadrul căreia, după terminarea studiilor universitare, a fost numit „al doilea rector” (secretar secund, n.n.), alături de Corneliu Diaconovich și s-a ocupat îndeosebi cu chestiuni financiare care nu erau nici puține, nici ușor de rezolvat.

Orăștia fiind în acea vreme centrul urban cel mai de seamă din zona etnografică compact românească din comitatul „Inidoarei”, dispunea de o bancă în cadrul căreia se derulau depunerile de capital ale burgheziei românești în plină ascensiune economică, „Ardeleana”. Lui Ion I. Lapedatu, devenit expert în contabilitate, i se oferise postul de secretar începând din anul 1905 (la 1 noiembrie), iar mai apoi cel de director, funcție preluată de la Ioan Mihu în anul 1906 și pe care o va deține până în 1911. În aceste funcții a colaborat permanent cu renumiți finanțiști români, vestiți și în lumea bancară vieneză sau budapestană, precum Iacob și Valeriu Bologa, Visarion Roman, Partenie Cosma și alții. Legăturile cu aceștia nu au fost întrerupte nici pe vremea când a condus cea mai mare bancă românească din Transilvania, „Albina” de la Sibiu (înființată în anul 1872, n.n., singura instituție de acest fel a românilor, față de cele 10 săsești și de cele 12 maghiare existente atunci).

Excelent cunoscător al gradului de evoluție a mecanismelor bancare din statele avansate europene, unde deja sistemul asigurărilor de multiple forme intrase în firescul societății, inițiasă implantarea acestei practici financiare și în Transilvania. În acest scop,

a fondat la Sibiu „Banca de Asigurare”, cea dintâi instituție românească de un asemenea profil din toată Transilvania. Pentru perioada de început, economistul Ion I. Lapedatu a condus personal, ca director, banca nou constituită.

O campanie ce a atins cote aproape inimaginabile pe măsură ce evenimentele evoluau spre declanșarea primei mari conflagrații militare mondiale, duceau autoritățile de la Viena, și mai ales cele de la Budapesta, împotriva gazetelor românești transilvănene. Pur și simplu era o atmosferă terorizantă dirijată asupra ziariștilor români în general, și a directorilor de ziare și a redactorilor-șefi în special. Amenzile, constând din mii de coroane, ba chiar și privărilor de libertate pentru așa-zisele „delicte de presă” se țineau lanț, iar celulele închisorilor de la Seghedin și Vaț erau ocupate în permanență cu ziariști de la publicațiile de limbă română din Ardeal. Se spunea la acea vreme că în fața gării din Szeged, când apărea un intelectual cu un mic geamantan în mână și urca într-o birjă, surugiul nu se mai obosea să-l întrebe de destinație, ci pornea direct spre închisoare.

În acele dificile condiții, pentru a nu lăsa ca presa românească să fie anihilată până la totala dispariție, Asociațiunea ASTRA a susținut înființarea și activitatea „Fundațiunii pentru Ajutorarea Ziariștilor Români din Ungaria”. Secretarul acesteia a fost desemnat de Biroul Executiv al Astei în persoana lui Ion I. Lapedatu.

Împreună, frații Lapedatu luaseră parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, implicându-se deopotrivă în constituirea Consiliului Dirigent al Transilvaniei. În cadrul acestui organism politic și administrativ lui Ion i s-a încredințat funcția de secretar al Resortului Financiar.

Pe plan politic național, dar în temeiul înaltei lui pregătiri bancare, între 1923 și 1931 a fost ales de patru ori deputat și de două ori senator, pentru ca în anii 1926-1927 să fie numit în fruntea Ministerului de Finanțe al României Mari. În anul 1921 guvernul României l-a numit președinte al Comisiei pentru lichidarea afacerilor financiare publice și private dintre România și Ungaria. În același an participă ca delegat economic al statului la Conferința statelor succesorale ale fostei monarhii austro-ungare, ce s-a ținut la Roma, și, la Paris, ca expert pe lângă Delegația română în Comisia de reparații. În 1925 a participat la Conferința statelor succesorale care s-a ținut la Praga, iar în 1927 a condus, la Berlin, delegația română însărcinată a trata litigiile financiare româno-germane.

Este absolut necesar să aducem aici în discuție o seamă de aspecte care nu s-au adus la cunoștința marelui public în legătură cu săvârșirea importantului act politic din finalul anului 1918 care a fost unirea Transilvaniei intracarpatică, a Banatului, a Crișanei și a Maramureșului cu regatul român în fruntea căruia se aflau regele Ferdinand I și regina Maria.

Din motive lesne de știut în anii de după cel de-al doilea război mondial revenirea în granițele românești a ținuturilor mai sus menționate era un subiect istoric a cărui desfășurare nici măcar nu putea fi luat în discuție. Ziua națională a Republicii Populare Române era stabilită la 23 august, iar data de 1 decembrie nu era decât o zi ca oricare alta. Doar târziu de tot, în anul 1968 a avut loc o primă aniversare foarte atenuată ca grad de manifestare, cu prilejul împlinirii unei jumătăți de secol de la Marea Unire. Medalia aniversară creată cu acel prilej s-a „difuzat” la diferite persoane, dar nu în cadrul unor festivități aparte. Actul unirii a fost redus doar la marea adunare populară de la Alba-Iulia, iar unica personalitate politică marcantă a fost Dr. Petru Groza, secondat de socialiștii Jumanca

și Fluieraș.

Or, realitatea a fost alta!

Personajul cheie al rezolvării ieșirii naționalităților din deja destrămatul Imperiu Austro-Ungar, din Imperiul țarist și din Reich-ul german, era Thomas Wodrow Wilson (1856-1924) președinte al Statelor Unite Americane, ales în anul 1912 și reales în 1916. În calitate de principal stat beligerant învingător în primul război mondial, SUA și-a asumat misiunea de a pune în aplicare în Europa un sistem politic de securitate colectivă. Pentru aceasta a inițiat un program compus din 14 puncte în al căror temei se rezolvau diverse disensiuni existente între state.

Trebuie să menționăm amănuntul esențial că președintele american s-a impus ca supervizant al tuturor modificărilor teritoriale, inclusiv al unirii Transilvaniei cu România.

Se cereau extrem de minuțioase rapoarte care se înaintau conducerii Conferinței statelor succesorale, care la rândul său propunea un anumit mod de rezolvare supus aprobării ulterioare a lui Wodrow Wilson. Acesta din urmă putea să aprobe documentul respectiv, sau punea o altă decizie pe care el singur o considera ca fiind mai potrivită.

La întocmirea și la expunerea juridică a aceluia gen de rapoarte a contribuit și Ion Lapedatu, alături de alți juriști. Rapoartele și referatele însoțitoare erau predate *primului-delegat* al României la Conferința Păcii (de la Paris) care, la rândul său, le înainta membrilor Conferinței. După multe solicitări de refaceri succesive, aceștia le depuneau spre avizare președintelui american. Prim-delegat era Ion I. C. Brătianu (1864-1927), care însă nu avea acces direct la președintele Wilson, indiferent de importanța mesajului său.

De deplina reușită a acelor rapoarte, la a căror elaborare a contribuit și Ion Lapedatu, a depins verdictul internațional de a se înfăptui Unirea Transilvaniei cu patria mamă.

Cu toate că s-au obținut „credenționale” de aderare la România de la românii de până la Tisa și de la românii bănățeni și maramureșeni, câte o jumătate din acele ținuturi au rămas în continuare în afara granițelor românești, situație perpetuată până în prezent.

Faptul că Ion Lapedatu a participat la Conferința de la Paris a contribuit mult la nedreapta izolare în care a fost aruncat în ultima parte a vieții sale.

La vârsta de 50 de ani, în 30 martie 1936, a devenit ministru de finanțe în guvernul Averescu, funcție pe care a părăsit-o la 18 martie anul următor din motive pe care nu le-a explicat niciodată pe deplin, dar care sunt lesne de înțeles din faptul că el le considera „principiale”. În martie 1928 a ocupat prin concurs un post de director în Banca Națională a României, pentru ca ulterior să fie promovat viceguvernator și guvernator (din 1944). Din această înaltă funcție de decizie - ca și pe vremea când conducea băncile ardeleni, dar cu sporită putere financiară și eficiență în teren acum -, Ion I. Lapedatu, împlinind un destin hărăzit gemenilor Lapedatu, a avut o contribuție extraordinară, nicicând egalată ulterior în înălțarea, dar mai ales în restaurarea monumentelor istorice din România Mare. De reținut, însă, că ministrul Culturii, Alexandru Lapedatu, și ministrul Finanțelor, Ion Lapedatu, nu au făcut deosebire între monumentele românești și cele germane sau maghiare, Transilvania fiind plină de exemple confirmatoare. Este primul finanțist brașovean care a deținut o atât de înaltă funcție bancară în stat și primul care s-a preocupat de crearea unui adevărat „corp funcționăresc” de elită și cu o conduită deontologică exemplară.

Fiind unul dintre economiștii de elită la Cluj nu numai a universității românești, ci și a „Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale”, instituție de învățământ superior la care a fost numit titular al Catedrei de Economie și Finanțe, în anul 1922. A predat – și aceasta este o premieră științifică pentru Clujul universitar - „Noțiuni fundamentale de știința finanțelor”, curs prin care a contribuit esențial la formarea unui mare număr de finanțiști de care țara, aflată în plin avânt economic, avea o imperioasă trebuință.

La etatea de 60 de ani, în data de 25 mai 1936, pe când în funcția de președinte al Academiei Române se afla chiar fratele său geamăn, Alexandru, Ion I. Lapedatu a fost ales membru de onoare al Academiei, împreună cu matematicianul David Emmanuel (1854-1941) și cu juristul colecționar de documente privind istoria noastră națională, Dimitrie Ciotori (1885-1965).

Pe lângă suma de funcții în viața financiară din Transilvania și mai apoi din România, Ion I. Lapedatu a avut și o bogată activitate de cercetător. Rezultatele asidurilor sale căutări în arhive le-a valorificat în cărți, studii și articole publicate de-a lungul anilor atât la Sibiu și Brașov, cât și la București. Contribuțiile sale editoriale s-au dovedit într-atât de valoroase și de necesare posterității încât și după anul 1948 - când frații Lapedatu au fost excluși dintre membrii Academiei R.P.R., iar scrierile lor nu mai puteau fi citate în nici o publicație până în anul 1990 -, fragmente din cărțile cu specialitatea finanțe semnate de Ion I. Lapedatu erau copios, dar „anonim” preluate și folosite în domeniu. Dintre scrierile lui, fără pretenția că am făcut o selecție riguroasă, amintim câteva titluri, începând, intenționat, chiar cu unul care privește localitatea sa de baștină: *Cauzele decadenței economice a românilor săceleni și mijloacele de îndreptare* (1903); *Teoria asigurărilor asupra vieții* (1902); *Studii de contabilitate. Banca Austro-Ungară* (1904); *Politica de discount* (1905); *Adam Smith - sistemul său de economie politică* (1906); *Băncile în noua reformă a dărilor* (1908); *Banca generală de asigurare* (1912); *Monografia Institutului de Credit și Economii „Ardeleana”. Societate pe acțiuni în Orăștie. 1885-1910* (1912); *Problemele viitoare ale băncilor noastre* (1913); *Din Tratatul de pace cu Ungaria* (1920); *Chestiuni de finanțe publice. Moștenirea austro-ungară. Unificarea monetară ...* (1923); *Problema datoriei publice și reforma monetară* (1924); *La chestiunea finanțelor țării* (1924); *Problema datoriei publice și monetară* (1925); *Banca Națională a României* (1925); *Finanțele private în Ardeal* (1928); *Noua organizare a Ministerului de Finanțe* (1928); *Din anii Memorandului*, în volumul *Omagiu Profesorului Ioan Lupaș*, București, 1941.

Din nefericire, însă, toate lucrurile bune înfăptuite în Transilvania și apoi în România Mare de către Ion. I. Lapedatu s-au deteriorat ori au dispărut total foarte curând după ce țara a fost repartizată de Marile Puteri în zona roșie a Europei. „Scăpat ca prin minune de umilința înjosoare a închisorii” – după cum afirma Ioan Opriș, savantul Ion Lapedatu n-a scăpat de umilința din afara ei, din „libertate”. Reținem aici, de la același autor, că asemenea „atâtoră din generația Unirii, bunurile sale au fost confiscate, arhiva, fotografiile și decorațiile i-au fost ridicate de la Glâmboaca, unde le depusese spre păstrare și duse în locuri încă neștiute. A fost nevoie să treacă cinci decenii pentru ca să ne întoarcem iar la mersul firesc al lucrurilor, după ce rosturi cu greu făcute s-au risipit. Peste cei de azi, spiritul, strădaniile și zbuciumul generației lui Ion I. Lapedatu vor stărui încă multă vreme, însemnând, sperăm, o neuitată pildă”.

Cine citește însemnările lui Ion I. Lapedatu din anii 1944-1945 este nu numai „beneficiarul” unor informații directe despre modul cum comuniștii au fost impuși la putere de armata sovietică eliberatoare, ci și despre imensa dezamăgire ce-l cuprinsese pe unul dintre cei mai însemnați finanțiști români și europeni dintre cele două războaie mondiale, cel care a fost promotorul unificării monetare și al reorganizării sistemului bancar românesc de după 1918. Nimeni nu a sintetizat mai bine ca el dezastrul general și lipsa oricăror perspective de redresare în care intrase România după al doilea război mondial, în special după abdicarea Regelui Mihai I: „Iată, acum, la sfârșitul vieții, pot constata că munca mea de aproape 50 de ani, în viața publică din Ardeal și România întregită s-a nimicit” (28 noiembrie 1949).

Cel ce a fost finanțistul „de elită” originar din Săcelele Brașovului, Ion I. Lapedatu, s-a stins din viață la București, în ziua de 24 martie 1951, cu șase luni și jumătate mai devreme de a împlini trei sferturi de secol. Pe obeliscul din cimitirul Groaveri de la Brașov numele său este scris deasupra fratelui Alexandru, care murise cu un an mai devreme la Sighet (1950). Singura funcție deținută în viață și amintită pentru Ion este cea de PROFESOR UNIVERSITAR. O stradă și placa memorială de pe casa părintească din Săcele cinstesc numele celor doi savanți și sprijinitori de neam, Ion și Alexandru Lapedatu.

Să fie destul pentru doi oameni atât de mari?

Sextil Pușcariu

(1877-1948)

El de-al treilea dintre bărbații familiei Pușcariu, Sextil, ales și el la vremea și vârsta potrivită membru al Academiei Române, s-a născut în data de 4 ianuarie 1877. Localitatea de naștere a fost Brașovul, unde tatăl său Iosif Pușcariu (1835-1923), frate cu academicienii Ioan (1824-1911) și Ilarion (1842-1922) practicase avocatura.

Primii ani ai copilăriei îi petrecuse atât în Sohodolul Branului, de unde era originar părintele său, cât și la Brașov. Descendent al unei cunoscute familii de cărturari, de timpuriu s-a bucurat de o educație aleasă, mai întâi în casa părintească, iar mai apoi la vestitul Liceu Ortodox Român din Brașov, la care a promovat examenul de bacalaureat în anul 1895.

În toamna aceluiași an, asemenea altor „șaguniști”, a părăsit Transilvania îndreptându-se spre renumite centre culturale europene pentru a frecventa cursurile universitare. Pentru început a ales Universitatea din Leipzig, orașul reședință al landului Saxonia, a cărei universitate se bucura de o binemeritată reputație, mai ales pentru Facultatea de Filologie Clasică. Pentru studenții români, această universitate prezenta un motiv în plus de atracție, anume existența aici a Institutului de Limba Română, patronat de respectiva

instituție și diriguir de eminenți dascăli filologi romaniști.

La scurtă vreme după instalarea sa în Leipzig, unde a rămas până în 1899, studentul brașovean Sextil Pușcariu a devenit colaborator al acestui institut, implicare ce-i oferea prilejul de a asimila cunoștințe suplimentare de lingvistică față de acelea de la facultate, contribuind neîndoiește la foarte temeinica sa pregătire profesională.

La vechea universitate din Lipsca, fondată în anul 1409, a avut rara șansă de a audia cursurile unor erudiți profesori ca: foneticianul E. Sievers, etnopsihologul W. Wundt, romanistul G. Weigand, indoeuropenistul K. Brugmann și alții. Profesorul G. Weigand a cuprins în atlasul lingvistic pe care îl elabora și consistentul material dialectal privind graiul românilor de pe valea Oltului Superior (*Der Dialekt des oberes Althales*), pe care i-l furnizase studentul Sextil Pușcariu, fapt ce atestă timpuria sa atragere către cercetarea științifică, îndeosebi pentru domeniul atât de generos al folclorului nostru național. Cu subiectul *Die rumänische Diminutivsuffixe*, la încheierea studiilor de la Lipsca (1899) va obține titlul de Doctor în Filosofie.

A urmat apoi cursuri de specializare la Paris, unde asistase, între 1899 și 1901, la prelegerile și seminariile renumiților filologi și romaniști Paul Mayer, Gaston Paris, J. Gilliéron și, nu în ultimul rând, Antoine Thomas.

Dar, și filologi ai universității vieneze, pe care a frecventat-o între 1902 și 1904, ca de exemplu indoeuropenistul Paul Kretschmer, slaviștii Vladimir Jagić și Carl Jireček, romanistul W. Meyer-Lübke, țineau cursuri de o extraordinară valoare științifică. Așadar, Sextil Pușcariu a avut și nu a pierdut nici un moment prilejul de a frecventa și cursurile înnobilate de erudiția acestor savanți. La încheierea lor, în 1904, își va lua docența cu lucrarea intitulată *Lateinisches Ti und Ki im rumänischen, italienischen und sardinischen*, lucrare în al cărei conținut a precizat în primul rând trăsăturile comune ale celor trei limbi, iar în al doilea rând a abordat și rezolvat dificila chestiune a locului pe care îl deține limba noastră între celelalte limbi romanice. O notă și un merit aparte ale acestei teze au constatat în demonstrația pe bază de documente concrete descoperite de el că nu doar *latina vulgară* (populară, n.n.) a stat ca fundament al Românei, ci și *latina clasică*; prin intermediul oficialităților și autorităților romane stabilite în provincia Dacia, aceasta a constituit o sursă care nu trebuie neglijată atunci când se caută izvoarele primare ale limbii române.

Format la școala marilor reprezentanți ai metodei comparativ-istorice a cărei geneză a avut loc în deceniile de la cumpăna secolelor XIX-XX, Sextil Pușcariu s-a impus în arealul etnic românesc drept cel mai bun cunoscător român de limbi clasice și moderne din timpul său. Nu se poate trece cu vederea faptul că la însușirea acestui impresionant volum de cunoștințe științifice contribuiseră deopotrivă excelenta-i memorie și o susținută putere de muncă.

De timpuriu, la 11 aprilie 1905, era ales membru corespondent al Academiei Române, la doar 28 de ani, împreună cu Gheorghe Ghibănescu (1864-1936), istoric și filolog, și cu Gheorghe Popovici (1863-1905), istoric. Dintre cei trei, doar Sextil Pușcariu a avut parte și de alegerea ca membru titular.

Cariera didactică universitară i-a fost deschisă prin numirea în anul 1908 ca profesor de filologie latină în orașul de reședință a părții de Bucovină peste care se întinsese aripa „protectoare” a Austro-Ungariei, Cernăuți, la Universitatea Germană. Acolo a predat vreme

de zece ani, luând însă parte și la viața politică a românilor bucovineni. Împreună cu alți intelectuali români a aderat la ideea necesității revenirii Bucovinei la România, eveniment a cărui pregătire se finalizase în anul 1918. Pentru a se mobiliza întreaga masă românească de acolo în vederea susținerii unirii cu patria-mamă, Sextil Pușcariu a fondat la Cernăuți, în anul 1918, cotidianul „Glasul Bucovinei”. De asemenea, a făcut parte din Comitetul Național Român din Bucovina, calitate în care a votat pentru unirea cu Țara Românească, unire realizată faptic la 28 noiembrie 1918.

El a fost și unul dintre membrii marcанți ai ASTREI, numărându-se printre statornicii colaboratori ai „Gazetei Transilvaniei”, publicație a Despărțământului astrist brașovean. În anul 1919, răspunzând chemării Consiliului Național Român din Transilvania de a participa la organizarea nou înființatei universități românești din capitala culturală a Ardealului, care era orașul Cluj, Sextil Pușcariu a părăsit ținuturile bucovinene, renunțând la cariera universitară de la Cernăuți. La Cluj a acceptat propunerea menționatului Consiliu de a fi persoana care să preia universitatea din mâinile vechii conduceri care refuzase să depună „jurământul de fidelitate” față de statul român. Într-o conjunctură politică și socială extrem de tensionată, fără a ține seama de eventualitatea unui act menit a-l elimina fizic, a format și condus un grup de intelectuali români cu al căror ajutor a reușit să împiedice atât distrugerea anunțată a laboratoarelor universității, cât și transportarea bibliotecilor din oraș în afara noilor granițe ale Regatului României.

Sextil Pușcariu venise la Universitatea „Ferdinand I” cu un prestigiu științific temeinic statuat. Lucrările sale, ca de pildă deja menționata teză de doctorat, cea de docență de la Viena, precum și *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache* (Heidelberg, 1905), îi aduseseră renume nu numai în țară, ci și dincolo de granițele acesteia.

În nou fondată universitate românească, ținându-se neapărat cont de opiniile lui Sextil Pușcariu, în cadrul Facultății de Filosofie și Litere se creaseră două catedre de predare a limbii române: Catedra de Limba și Literatura Română I, și Catedra de limba și Literatura Română II, ambele încadrate chiar de la început cu profesori titulari: Sextil Pușcariu la prima dintre ele și Nicolae Drăganu la cea de-a doua.

Referindu-ne în exclusivitate la profesorul brașovean Sextil Pușcariu, acesta a predat cursul de Istoria limbii române, într-un ciclu de patru ani. În plus, a predat Istoria literaturii române vechi și Dialectul istro-român. În cele două ore de seminar săptămânal se prezentau spre dezbateri ortografia, toponimia și onomastica, completate cu probleme de lexicologie, gramatică și interpretări de texte vechi românești și istro-române.

La propunerea lui Sextil Pușcariu (și după conceptul său), Consiliul Național Dirigent al Transilvaniei, în ședința din 27 august 1919, a pus la dispoziție mijloacele materiale necesare constituirii la Cluj a unui institut pentru studierea limbii române. Așadar, de numele lui Sextil Pușcariu se leagă fondarea acelei „școli de studii înalte” denumită oficial Muzeul Limbii Române, al cărui director și principal animator de activități era chiar fondatorul lui.

Pentru aceste valoroase realizări în domeniul filologiei din anii profesoratului clujean, deși el s-a autoconsiderat întotdeauna „un fiu al orașului coroanei și al Munților Bucegi”, numele și creația sa științifică de însemnătate națională sunt consemnate în absolut toate dicționarele personalităților clujene apărute în decursul anilor, fapt care în cazul său nu poate fi nicidecum scăpat din vedere.

A fost ales în data de 19 mai 1914, la numai 37 de ani, membru titular al Academiei Române. În același an, sub președinția academicianului chimist și medic Constantin C. Istrati (1850-1918), membru al academiei din anul 1889, au avut acces la fotoliul de „titulari” doar două personalități: Sextil Pușcariu și istoricul Constantin Giurescu (1875-1918), ceea ce dovedește extrema exigență în acordarea locurilor de membri titulari.

Ca titular al înaltului titlu academic, Sextil Pușcariu a fost vreme de peste trei decenii unul dintre cei mai activi filologi români care au corespondat cu numeroase periodice din țară sau din afara ei. Stau mărturie semnăturile lui din „Convorbiri literare”, „Familia”, „Noua revistă română”, „Societatea de mâine”, „Semănătorul”, „Luceafărul”, „Transilvania”, „Telegraful român”, „Wörther und Sachen”, „Zeitschrift für romanische Philologie”, „Revue de linguistique romaine”, „Revue des langues romaines” și altele, în care a publicat zeci și zeci de contribuții, dintre care nu puține își păstrează și astăzi actualitatea.

În anul 1919 i s-a propus să țină un discurs de recepție în plenul academic. A acceptat, iar apoi, timp de aproape un an a pregătit lucrarea pe care intenționa să o prezinte. Tema aleasă nu viza însă o persoană din rândul academicienilor care nu mai erau în viață, căreia i se evocau opera și cariera, după cum procedaseră până la acea dată (1920, n.n.) cei ce prezentaseră astfel de discursuri (din 1869, când s-a introdus în academie această modalitate de elogiare a membrilor titulari, au avut înalta onoare doar 47 de academicieni, n.n.). El a întocmit o prelegere care îl personaliza și în același timp constituia o veritabilă chintesență a prodigioaselor sale cercetări științifice.

Subiectul considerat de el demn de a fi elogiât în *aula magna* în fața plenului savanților României era însăși limba populației majoritare a țării – limba română. Membrul titular desemnat de către prezidiul Academiei Române să îi dea răspunsul lui Sextil Pușcariu la discurs, reputatul filolog Ioan Bianu (1856-1935), ardelean și el, a avut o misiune deloc facilă, după cât de specios și inedit era titlul discursului: *Locul limbii române între limbile romanice*.

Nu este locul de a detalia acum și aici acel magistral discurs, amploarea și profunzimea lui documentară. Se poate spune, totuși, că Sextil Pușcariu rămâne cel care a inaugurat la Academia Română un alt mod de abordare a discursurilor de recepție, exemplul său devenind ulterior cale urmată și de alți învățați din domeniu până în zilele noastre.

Între anii 1929-1931 a condus Secțiunea Literară a Academiei Române, în calitate de președinte.

Sextil Pușcariu s-a bucurat și de prețuirea lumii științifice din afara țării noastre. Academia de Științe din Berlin l-a ales membru, exemplul ei fiind urmat de Comitetul Internațional de Lingvistică. Asociația Saxonă din Leipzig l-a primit și ea printre membrii de onoare ai ei, iar statul român l-a numit reprezentantul lui titular la Institutul Internațional de Cooperatie Intelectuală de pe lângă Societatea Națiunilor Unite (instituție cu actualele atribuții ale O.N.U., n.n.).

Această prețuire este întru totul firească pentru savantul care de-a lungul vieții a publicat peste 400 de titluri privitoare la istoria limbii, dialectologie, romanistică, fonetică și fonologie, lexicologie și lexicografie, istorie și critică literară. Exemplificăm cu câteva dintre lucrările sale: *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen* (1920), *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ediții 1921, 1930, 1936, *Morfofonemul și economia limbii* (1929-1930), *Considerațiuni asupra sistemului fonetic și morfologic al limbii române* (1931-19329, *Atlasul*

lingvistic al României (1929), *Hărțile graiului* (1933), *Atlasul lingvistic român. Prospect* (1936), *Antologia română* (1938, colaborare cu I. Breazu) etc. Amintim aici două lucrări capitale pentru lingvistica și cultura românească în general datorate lui Sextil Pușcariu. Este vorba, pe de o parte, de *Dicționarul Limbii Române*, a cărui elaborare îi este încredințată de Academia Română în anul 1906 și din care, între 1913 și 1949 au fost redactate primele trei litere și parțial D (continuat ulterior, n.n.). Lucrarea a fost și este în continuare considerată cea mai izbutită operă lexicografică românească, la nivelul celor mai bune dicționare din lume. Cealaltă lucrare capitală a lui Sextil Pușcariu este *Limba română*, proiectată în patru volume, dar din care a reușit să finalizeze numai două: *Privire generală* (1940, cu reeditare în 1976) și *Rostirea* (apărută postum, în anul 1959). Aici se cuvine precizat că meritul principal în ducerea la bun sfârșit a tuturor acestor proiecte, cu deosebire a celor două lucrări abia pomenite, revine Muzeului Limbii Române și buletinului literar al acestuia „Dacoromania”, ambele înființate și conduse nemijlocit de Sextil Pușcariu. Cele două instituții sunt unanim apreciate drept cea mai bună școală românească de lingvistică dintre cele două războaie mondiale.

Unul dintre cele mai mari merite ale lingvistului Sextil Pușcariu constă în ducerea la capăt a demonstrației că limba română reprezintă cel mai vechi și mai temeinic document de reconstituire a latinei populare.

Cei care l-au cunoscut în intimitate pe profesorul universitar filolog Sextil Pușcariu îi creionează următorul portret comportamental. Era, înainte de toate, o persoană foarte agreabilă, lipsită de infatuarea care îi caracteriza îndeosebi pe cei ajunși la situația de a fi șefi de catedră. Chiar și cu persoane dificil de abordat reușea să întrețină relații în limite de amicitie reciprocă. Oferea ajutor dezinteresat, rezolvând nu de puține ori situații delicate în care erau implicați cunoscuți de-ai săi, nu întotdeauna foarte apropiați.

Pe măsură ce se apropiase de vârsta senectuții era uneori cuprins de stări emoționale, fie de veselie, fie de tristețe, din care dacă era scos se supăra pe moment, însă nu purta dușmănie nimănui.

Iubea nespus de mult muntele și făcea adesea scurte incursiuni deconectante în împrejurimile Brașovului, la Ștejeriș, Șeaua Tâmppei, Pietrele lui Solomon, Poiana, și chiar se încumeta să urce pe Postăvarul.

Nu refuza nici întâlniri cu vechi colegi de liceu, „șaguniști” cum își spuneau unul altuia, în localul nepretențios denumit „butica lui Eremias”, prilej de a-l auzi pe vestitul lăutar brașovean „de cartier”, Costi Gălușcă, sau „banda lăutărească a lui Dic”.

Era deosebit de pasionat și de teatru, atât ca amator, mai întâi, cât și ca „reporter cultural” al Gazetei de Transilvania.

Încheiem aceste rânduri cu o excelentă caracterizare făcută savantului brașovean de către Jana Balacciu și Rodica Chiriacescu: „El aparține acelei categorii de oameni de știință ale căror opere, răspunzând celor mai înalte exigențe ale specialiștilor, constituie, în același timp, lucrări de popularizare a disciplinei lingvistice, de transformare a ei într-un instrument general de cultură”. De aici receptarea scrierilor lui în toate mediile de cultură de la noi, contemporane sau mai târzii.

Cel de-al treilea academician din familia Pușcariu, Sextil, s-a stins din viață la cinci luni după ce împlinise 71 de ani, în localitatea în care își petrecuse o bună parte din copilărie, Sohodolul Branului.

Ilustrul său nume este purtat în prezent nu numai de o stradă din Braşov, ci şi de către una dintre universităţile din oraşul de reşedinţă al judeţului.

Documentaţia arhivistică personală rămasă în urma sa este în atât de mare măsură consistentă şi valoroasă încât ar permite fără prea mari eforturi organizarea unei case memoriale „Academician Sextil Puşcariu”.

George Giuglea

(1884-1967)

El care avea să devină peste decenii întâiul neogramatic originar din actualul județ Brașov, George Giuglea, s-a născut în 29 ianuarie/11 februarie anul 1884 în localitatea Satulung, actualmente componentă a municipiului Săcele. După terminarea celor patru clase primare, în anul 1895, a fost înscris la Liceul „Andrei Șaguna”, unde a parcurs ciclurile gimnazial și liceal, obținând diploma de bacalaureat în 1903. Din anul următor îl găsim student la Facultatea de Litere și Filosofie din cadrul Universității București, pe care o absolvă în anul 1908 și unde îi va avea ca dascăli pe Ovid Densusianu, Nicolae Iorga, Titu Maiorescu, Dimitrie Onciu, Ioan Bianu ș.a. Dintre toate cursurile audiate, cele ale lui Ovid Densusianu i-au oferit nu doar temeinice cunoștințe de filologie, ci și rigoarea metodei de cercetare în dificilele meandre ale lingvisticii. Alegându-și-l ca model, la acesta își va susține, în anul 1909, examenul de licență în literatură.

A fost membru al Asociațiunii Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Român - ASTRA, activând în cadrul Secțiunii Literare a acesteia. S-a dedicat studierii folclorului și etnografiei devenind în scurtă vreme unul dintre cei mai avizați specialiști în acele domenii, motiv pentru care Consiliul Dirigent i-a încredințat importante misiuni de

cercetări pluridisciplinare (muzică, dansuri populare, ocupații tradiționale, obiceiuri, cântece, vestimentație, creații artistice).

Ținând cont că Asociațiunea avea în vedere cunoașterea detaliată a cât mai multor comunități românești din afara statului român care la acea vreme era format din Principatele Moldovei și Țării Românești (Muntenia + Oltenia) s-au inițiat investigații în anumite zone sud-dunărene aflate în cadrul Imperiului Otoman. Cu certitudine că printre inițiatorii „as-triști” ai unor astfel de cercetări științifice se afla și tânărul originar din Satulung, George Giuglea. Poate chiar el a ales ca spațiu de investigare valea râului Timoc, un afluent din dreapta fluviului Dunărea, unde există și în prezent o puternică enclavă etnică românească.

Împreună cu George Vâlsan (1885-1935), doctor în geografie, a efectuat în anii 1910-1911 două călătorii de cercetări pe care astăzi le numim „interdisciplinare” (geografie, geologie, lingvistică și etnografie) la sud de Dunăre, mai exact în localitățile românești de pe Valea Timocului. Prelucrate științific, materialele culese au fost inserate volumului intitulat *De la românii din Serbia. Culegere de literatură populară*, semnat de cei doi și apărut la București în anul 1913. În mai mult de 400 de pagini, autorii au acumulat atât de multe, inedite și valoroase informații, încât lucrarea lor a depășit în importanță cartea cu subiect asemănător și considerată până atunci „de referință” în domeniu a lui Auguste Emile Picot (1844-1918), apărută la Paris în anul 1889, *Chants populaires des Roumains de Serbie*. Volumul are astăzi o imensă valoare documentară, pe care încercăm să o rezumăm în rândurile ce urmează. Față de cele 30 piese reprezentând folclorul românesc timocan colecționate de către A. E. Picot, filologul G. Giuglea identificase nu mai puțin de 67 piese, repartizate în genuri după cum urmează: 18 balade voinicești și „cântări bătrâne”, trei balade pescărești, o baladă păstorească, 13 cântece de dragoste, șapte cântece cu cuprins mitologic, 10 texte cu teme „diverse”, 10 „frângurele” și cinci povestiri în proză. Avându-se în vedere puternicele presiuni de deznaționalizare a românilor de pe Timoc din a doua jumătate a secolului al XX-lea, mai ales creațiile folclorice din cunoscuta arie teritorială locuită de aceștia au dispărut aproape în totalitate, cunoașterea lor de către posteritate fiind aproape exclusiv meritul volumului citat.

Valoarea excepțională a acelor culegeri rezultă cu deosebită claritate chiar din relatarea lui George Giuglea: „Poeziile am căutat să le culegem, pe cât a fost posibil, în timp ce lăutarii le cântau. Se știe că atunci textul este redat în mod real, fiindcă îl ține muzica în formele ei mai arhaice și nealterate”.

Începând din anul 1913 și-a continuat pregătirile postuniversitare la Paris, unde, demonstrându-și excepționala erudiție de lingvist, a funcționat ca lector al Seminarului de Limba Română de la celebra Universitate Sorbonna (din 1914), la catedra profesorului Mario Roques (1875-1961), filolog și romancier originar din Peru (ales membru de onoare străin al Academiei Române în anul 1914, n.n.). Pentru George Giuglea acel „lectorat” a reprezentat o excepțională performanță științifică de care prea puțini dintre învățații noștri în domeniu au avut parte. În anul 1914, la izbucnirea primului război mondial, a revenit în România, dar nu în Transilvania. În perioada de „neutralitate” a României față de taberele implicate militar, George Giuglea a fost instalat ca profesor la Liceul militar „Nicolae Filipescu” din Târgoviște, cu locuința în incinta mănăstirii Dealu, lăcaș ce adăpostea capul Voievodului Primei Uniri, Mihai Viteazul.

După intrarea României în război (1916) alături de „Antantă” (Franța, Marea Britanie

și Rusia), profesorul G. Giuglea, asemenea multor transilvăneni, s-a înrolat voluntar în armata română pentru a participa efectiv la dezrobirea confrăților de sub jugul austro-ungar. A participat la campanii militare, inițial cu grad de sublocotenent, iar mai apoi ca locotenent de rezervă în Regimentul „Vânători de Munte”.

În România întregită după anul 1918, George Giuglea a luat parte la fondarea Universității românești din Cluj, unde i s-a acordat postul de *profesor titular* al Catedrei de Filologie Romanică (din 1919 până la pensionarea din anul 1948). La universitatea clujeană, în anul 1920, și-a susținut teza de doctorat în filologie clasică; în anii 1929-1930 a fost decan al Facultății de Litere și Filosofie. Anterior, în Italia și în Spania a participat la diferite cursuri postuniversitare, cu scopul de a se perfecționa în lingvistică romanică.

La catedra pe care o conducea a organizat un lectorat de limba spaniolă a cărui metodologie consta în analize literare, comentarii istorice și stilistice. Deoarece prin erudiția sa și prin înalta calitate a prelegerilor și-a atras un mare număr de studenți, începând din anul 1935 l-a luat colaborator pe lectorul Miguel Pizarro, spaniol de origine, gest care a contribuit la creșterea prestigiului catedrei. Colaborarea cu Pizarro demonstrează înălțimea concepțiilor profesorului Giuglea despre dascăl ca model social, anume de a nu pune persoana sa mai presus de îndatorirea de a da o temeinică pregătire studenților. Ca membru activ al Muzeului Limbii Române și în redacția „Dacoromaniei” s-a preocupat în special de lexicologie, lăsând posterității o serie de lucrări valoroase, dintre care amintim: *Cuvinte și lucruri. Elemente vechi germanice în Orientul romanic* (1922); *Crâmpoie de limbă și viață străveche românească* (1924); *Cercetări lexicografice. Elemente latine în limba română* (1909); *Călătoriile călugărului Chiriac de la Mănăstirea Secul* (1936) etc.

Menționăm că Buletinul Muzeului limbei Române „Dacoromania” era revista de filologie romanică editată la Cluj, începând din anul 1920, sub direcțiunea profesorului academician Sextil Pușcariu și cu colaborarea filologilor români și străini de la Universitatea „Ferdinand I”.

La doar șase ani de la apariție revista a fost premiată de foarte reputata și extrem de exigenta Societate lingvistică din capitala Franței, apreciind-o ca fiind cea mai bogată în teme de referință revistă de limbi romanice din Europa.

De asemenea, publicația periodică universitară clujeană s-a bucurat de o atenție aparte la Congresul de la Paris al revistelor de lingvistică pan-europene, din anul 1929, recunoscându-i-se utilitatea științifică și excelenta bibliografie inserată în paginile sale.

Nici o altă revistă românească de științe filologice nu s-a mai bucurat de aprecieri atât de elogioase, dar pe deplin meritate.

În data de 28 mai din anul 1936 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, împreună cu autorul *Baladelor vesele și triste*, poetul cu același prenume, George Topârceanu (1886-1937).

Din nefericire, nu a avut prilejul de a fi activ prea mulți ani în viața academică. În anul 1940 Universitatea din Cluj a fost silită a se muta la Sibiu și Timișoara deoarece acea parte de țară, prin Diktatul de la Viena, a fost dată Ungariei. Apoi, în anul 1948, asemenea altor academicieni români, George Giuglea a fost exclus nu numai din înaltul for cultural-științific național, ci și din învățământul universitar, spre marea pierdere a filologiei românești. În acel fatidic an al îngenuncherii științelor în fața totalitarismului, profesorul Giuglea se afla în deplină maturitate creatoare, brusc și definitiv interzisă de comuniști.

Chiar și peste nouă ani de la acel nefericit eveniment, în studiul monografic *Universitatea „V. Babeș”*, la capitolul rezervat filologiei, numele Profesorului Universitar George Giuglea este amintit doar de două ori la „printre alții”, fără a se insera măcar o frază cu privire la activitatea sa la catedra universitară de „Limbi Romanice”.

A încetat din viață la București, în data de 7 aprilie 1967, decesul fiindu-i marcat prin câte un studiu în periodicul clujean „Cercetări de lingvistică” (nr. 2/1967) și în „Limba română” de la București (nr. 6/1976).

Valoroasele sale cercetări în domeniul filologiei, ținute „la index” decenii la rând, s-ar cuveni ca măcar parțial să beneficieze de editare sau reeditare, într-un viitor cât mai apropiat cu putință.

Traian Pop

(1885-1960)

Tnvățătorul Ioan Pop, născut în anul 1850 și căsătorit cu Reghina Raț la data de 24 octombrie din anul 1875, profesa la școala din localitatea Șinca Veche, centru de comună și atunci și în prezent, situat de-o parte și de alta a pârâului Șercaia (ce izvorăște din masivul Făgărașului). Din conviețuirea acestora, între anii 1879 și 1891 se născuseră cinci copii: fetele Victoria și Lucreția, precum și băieții Traian, Ioan și Camil.

Traian venise pe lume în data de 10 februarie, anul 1885, la patru ani după întâiul copil, care a fost Victoria (25 iulie 1879). Lui i-au urmat Lucreția (1 mai 1887), Ioan (18 iulie 1889) și Camil (18 august 1891). Mama lor a decedat la numai 36 de ani (1895), în timp ce tatăl a trăit 83 de ani. Familia Ioan Pop locuia atunci la casa cu numărul 313 (acum la numărul 330), după cum reiese din „Foi'a familiară” nr. 104 a familiei (pusă nouă la dispoziție cu multă sollicitudine de către actualul preot-paroh din comună, Dl. Ioan Fulicea.

Este evident că primele clase primare le-a făcut la școala din sat, sub supravegherea tatălui. Pregătirea gimnazială și liceală o efectuase la Brașov, iar după obținerea bacalaureatului studiasse Dreptul la universitățile din Cluj și Viena. În capitala Imperiului

Austro-Ungar a promovat examenele pentru obținerea doctoratului în științele juridice, paisprezece la număr: drept roman, filosofia dreptului, drept ecleziastic, drept internațional, drept constituțional, drept administrativ, drept financiar, drept penal, drept civil roman, drept comercial, procedură penală, procedură civilă, drept internațional și procedură în același domeniu, ceea ce reclama din partea candidatului un efort intelectual deosebit. În anul 1919, Consiliul Dirigent al Transilvaniei revenită în granițele firești românești, înființând în cadrul Universității din Cluj Facultatea de Drept, îi numise ca profesori la diferite discipline pe juriștii V. Dumitriu, C. Negrea, I. Radu, T. Pop (subl. n.), D. B. Ionescu și N. Ghiulea.

De la început, activitatea dascălilor acestei facultăți s-a orientat în două direcții principale: predarea cursurilor și elaborarea de tratate de limba română pentru uzul studenților, deoarece astfel de instrumente de însușire a cunoștințelor de specialitate lipseau cu desăvârșire în școala românească. Profesorului Traian Pop i se solicitase elaborarea unei lucrări reprezentative în domeniul Dreptului Penal, misiune de care s-a achitat cu brio prin redactarea și publicarea a patru volume. De menționat că acestea au devenit, prin conținutul lor științific, manuale de referință nu numai la Cluj, ci și la facultățile de profil juridic de la Iași și București. „Marele tratat de drept penal avându-l autor pe brașoveanul Traian Pop a fost la anii de apariție 1946-1948 o lucrare într-atât de importantă pentru învățământul românesc încât și în anul 1957, pe când Traian Pop era într-un con de umbră politică, se făcea mențiune specială elogioasă despre respectiva operă în studiul monografic al Universității „V. Babeș” din Cluj, încălcându-se cu bună știință interdicțiile în vigoare cu privire la cei ce au fost excluși din Academia Republicii Populare Române, așa cum era Traian Pop.”

Extrem de bine pregătit ca jurist, profesorul agregat de drept penal numit în anul 1919 la facultatea juridică din Cluj, Traian Pop, a parcurs cu rapiditate ierarhia didactică universitară, devenind în anul 1923 profesor titular, șef al Catedrei de Procedură Penală. Senatul universitar i-a acordat în două rânduri funcția de decan (1925-1926 și 1931-1932) și o dată pe aceea de decan al Facultății de Drept.

Traian Pop s-a reliefat și ca politician, fiind ales în anul 1932 deputat în Parlamentul României din partea Partidului Național Țărănesc. A desfășurat o activitate politică îndelungată, ocupând în cadrul partidului funcții dintre cele mai importante, în urma cărora a fost desemnat candidat pentru înalta calitate de membru al Senatului, pe când avea respectabila vârstă de 69 de ani.

În campania electorală a reușit să-și atragă încrederea alegătorilor, urmarea fiind obținerea, în anul 1939, a numărului necesar de voturi pentru deținerea calității de *senator*. Nu a reușit însă să ducă la îndeplinire promisiunile făcute deoarece în anul imediat următor România a fost silită prin dictat și amenințare militară să cedeze părți din teritoriul național Uniunii Sovietice, Ungariei hortiste și Bulgariei.

După ce a fost unul dintre cei mai activi membri ai Comisiei pentru unificarea legislativă a României întregite, cât și ai „Comisiei de trei”, anume aceea care redactase în anul 1933 proiectul de Cod Penal, Traian Pop dobândise un statut atât de înalt ca jurist încât Asociația Internațională de Drept Penal cu sediul în Franța îl alesese membru al ei (menționăm că până la el nici un alt jurist român nu mai făcuse parte din *selectissima* societate multinațională al cărei sediu se afla la Paris).

A mai fost și autorul unui instrument de lucru de o însemnătate remarcabilă pentru practica judiciară de pe teritoriul Transilvaniei istorice, dar mai cu seamă pentru destinderea tensionatelor relații politico-juridice dintre România și Ungaria între cele două războaie mondiale; este vorba despre întocmirea unui amplu dicționar de termeni juridici, atât român-maghiar, cât și maghiar-român. Actualmente, aceste două dicționare sunt de neînlocuit pentru cercetarea istorică a acelui răstimp, deopotrivă pentru specialiștii români și pentru cei din Ungaria. Dificultăți de cele mai diferite aspecte în elaborarea unor astfel de dicționare s-au dovedit a fi atât de mari încât nici un jurist maghiar nu a încercat realizarea unei opere similare.

Chiar dacă Traian Pop ar fi rămas doar autor al celor două dicționare, fără a mai fi editat alte lucrări, opinăm că locul între cei mai străluciți juriști români din ultimele decenii ale primei jumătăți a secolului al XX-lea i se cuvine cu prisosință.

Era membru în consiliile de legislație civilă și penală și de instrucțiune ale Senatului, în Comisia pentru unificarea legislativă. A făcut parte și din „Comisia de trei” a cărei atribuție consta din redactarea Codului penal din anul 1933.

Pentru modul excepțional în care se achitase de aceste însărcinări de mare importanță în stat, pe cât de însemnate, pe atât de pline responsabilitate profesională, a fost decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de comandor, cu distincția „Răsplata muncii pentru învățământ” clasa I, precum și cu Ordinul „Steaua României” în grad de ofițer (ambele „ordine” au fost instituite de regele Carol I, primul în 1877, iar cel de-al doilea în 1881, n.n.).

Aceste recompensări i-au atras profesorului mari neplăceri după al doilea război mondial și au contribuit în bună măsură la excluderea sa din rândul membrilor Academiei Republicii Populare Române.

Privită de la o asemenea înălțime, alegerea sa în rândul membrilor Academiei Române a fost și atunci, ca și acum, un act firesc. Acesta s-a desfășurat în data de 4 iunie 1948, la prima alegere de membri de onoare din acel an. Concomitent au fost declarați membri de onoare Theodor Angheluță (1882-1964), ilustru matematician specializat în disciplina ecuațiilor funcționale, urmat de Axente Banciu (1875-1959), istoric și filolog, precum și *Traian Pop*. Ca o ironie a istoriei, la foarte scurt timp toți trei au fost excluși din rândurile ei de către nou constituita Academie a Republicii Populare Române.

Mai reținem că după devenirea acesteia instituție de stat subordonată organelor politice instaurate la 6 martie 1945, timp de 44 de ani nu au mai fost aleși membri de onoare dintre învățații români. În acest interval de timp, chiar și acei puțini „membri de onoare” ce n-au fost excluși în anii 1948 și 1949 din Academia R.P.R. încetaseră din viață, astfel încât respectiva categorie de savanți („onorifici”) a dispărut din nomenclatorul de funcții al instituției.

După 1989, în Academia Română au avut loc transformări structurale. În cadrul măsurilor luate de conducerea de atunci figurase și repunerea în vechile drepturi a savanților care fuseseră excluși de comuniști, chiar dacă cea mai mare parte a lor nu mai erau în viață. Începutul a fost făcut în ședința din 3 iulie 1990, când au fost repuși în drepturi 19 titulari, 39 membri corespondenți și 19 membri de onoare.

Au urmat și alte ședințe de „repunere în drepturi”, iar în data de 11 mai 1994 a fost reasezat în rândul membrilor de onoare ai Academiei Române actuale și juristul de excep-

ție din Șinca Veche, Traian Pop. Din păcate, reparația morală s-a petrecut la 34 de ani după ce acesta trecuse în lumea umbrelor, la data de 12 noiembrie 1960.

Valoarea sa deosebită atât ca reputat om de știință, cât și ca politician cu o prestață remarcabilă în epocă ar îndreptăți fără îndoială fondarea în localitatea natală a unei case memoriale, care pentru Șinca ar însemna și un nou punct de atracție turistică.

Grigorie Comșa

(1889-1935)

In data de 13 mai 1889 s-a născut fiul învățătorului Gheorghe Comșa din localitatea Comana de Sus. Acesta, împreună cu soția sa Ana, i-au dat copilului la botez același prenume pe care-l avea și el. Gheorghită a urmat clasele primare la școala din sat, sub îndrumarea părintelui. Fiind silitor la învățătură, a fost înscris pentru efectuarea studiilor secundare la liceul cel mai apropiat de Comănele voievodului Mailat, Făgărașul. Prima clasă gimnazială a început-o în anul 1900, obținând diploma de bacalaureat peste 8 ani. Din toamna acestui ultim an, 1908, a devenit student al Institutului de Teologie din Sibiu, printre ai cărui absolvenți s-a numărat începând din luna iunie a anului 1911. A continuat pregătirea superioară prin frecventarea Facultății de Drept de la Universitatea din Budapesta la care, în anul 1915, a promovat examenele cerute pentru acordarea titlaturii de Doctor în Științe Juridice.

La 10 octombrie 1915, Ioan Mețianu (1828-1916), originar din Zărneștii de sub mîrîfica Piatră a Craiului, ales de Congresul Electoral Ortodox din Transilvania la 31 decembrie 1899 mitropolit al Ardealului (alegere sancționată la 18 februarie 1899, n.n.), l-a hirotonit pe Gheorghe Comșa ca diacon celib (necăsătorit, n.n.); în urma trecerii sale la monahism,

acesta a luat numele de Grigorie.

Slujise la Catedrala Mitropolitană din Sibiu până în anul 1919. Pe lângă acea funcție principală, a mai avut în grija sa secretariatul periodicului „Telegraful român”, iar la Gimnaziul de Stat a funcționat ca profesor de religie.

A luat parte la înfăptuirea importantului act politic al Marii Uniri de 1 Decembrie 1918, fiindu-i încredințată conducerea secretariatului de resort la Președinția Consiliului Dirigent al Transilvaniei abia ieșită din șubredele fruntarii ale Imperiului Austro-Ungar.

Peste alți doi ani, poetul Octavian Goga, pe atunci ministru al Cultelor și Artelor, îi acordase inițial postul de *defensor*, pentru ca după puțină vreme să îl instaleze ca *subdirector general* în minister. În București, deși era extrem de solicitat în activitatea ministerială, nu a renunțat la chemarea sa ca slujitor al altarului, oficiind serviciul divin la Biserica ortodoxă din inima capitalei, Piața Amzei. Nu și-a neglijat deloc pregătirea profesională, dobândind în anul 1921 licența la Facultatea de Teologie Catolică din Budapesta, pentru ca peste alți patru ani să obțină, la București, titlul de Doctor în Teologie (în anul 1925). În a treia zi din luna mai a aceluiași an, Grigorie Comșa a fost hirotonit ca arhiereu, urmând să păstorească eparhia Aradului. Apoi, în 14 iunie, tot în 1925, s-a petrecut actul hirotonirii sale de către mitropolitul Nicolae Bălan, secondat de episcopii Caransebeșului (Iosif Bădescu) și Râmnicului (Bartolomeu), precum și în prezența arhiereului de Caransebeș, Filaret Musta.

Regele Ferdinand I, în 20 iunie, îl invitase la Castelul Peleş, iar în 12 iulie a fost instalat cu ceremonialul specific episcop al Aradului, Ienopolei, Hălmagiului și al Părților din Banatul Timișan.

Intellectual marcant al României vremii sale, pentru multiple și incontestabile merite câștigate pe tărâm eclesiastic, științific, obștesc și național-politic, fusese recompensat cu distincțiile conferite de Regele Ferdinand I, „Răsplata Muncii pentru Biserică”, clasa I și „Coroana României”, în grad de ofițer. La rândul său, patriarhul Ierusalimului, Damianos, îi acordase Ordinul „Sfântului Mormânt”, în grad de comandor, pentru servicii aduse ortodoxiei. Și sub regența lui Mihai I, în anul 1930, fusese decorat cu medalia „Coroana României”, în grad de Mare Cruce, iar în anul 1934 regele Carol al II-lea i-a acordat Ordinul „Meritul Cultural pentru Biserică”, în grad de cavaler, clasa I.

Personalitate în viața științifică și culturală a României, bucurându-se de un profund respect ca om de știință, a fost ales în mai mult organizații și societăți culturale, dintre care le menționăm pe cele mai de seamă: „Ateneul Nicolae Iorga”, Societatea Scriitorilor Români, Academia Artelor Frumoase, Institutul Social Banat-Crișana, Academia Ortodoxă din Cernăuți, Societatea Studenților în Teologie, etc.

Înzestrat cu o capacitate de muncă cu totul deosebită, dar și cu un extrem de bogat bagaj de cunoștințe, reușea ca nimeni altul, prin predicile sale expuse într-un mod captivant, prin argumentări logice, să se impună auditoriului ca un orator de excepție. Cuvântările sale se caracterizau printr-o foarte cumpătată durată de timp, dar concentrău în ele o multitudine de idei deosebit de interesante prin care captiva ascultătorii. Tematicile abordate constau dintr-o foarte amplă diversitate și vizau chestiuni de doctrină, de cult, de istorie, de combatere a ideilor ateiste, astfel încât de fiecare dată surprindea prin noutatea subiectului adus în discuție, fapt ce stârnea întotdeauna interesul față de cuvântarea rostită. Știa să îmbine cu o

inimitabilă măiestrie oratorică vasta-i cultură teologică cu un talent literar de narator deosebit de înzestrat.

A mai fost, fapt demonstrat nu o dată prin prelegerile sale penetrante în suflete și conștiințe, un foarte avizat cunoscător al vieții sociale și culturale românești la dimensiuni naționale, condiție esențială unui promotor al moralității creștine și propovăduitor al valorilor morale perene ale credinței noastre strămoșești.

Coordonatele principale ale logosului său vizau cu prioritate întărirea comunității românești prin credință, necurmata consolidare a statului român făurit la 1 decembrie 1918, precum și permanenta stimulare a rolului și acțiunilor instituțiilor culturale educative bisericești și mirene.

Preavrednicul ierarh Grigore Comșa avea și o limpede viziune în ceea ce privea activitățile și rolul Bisericii în rezolvarea în spiritul învățăturilor creștine a multiplelor probleme de ordin social, fiind în această privință un extrem de tenace asanator al societății românești a timpului său.

Ca om de elevată cultură s-a situat pe întâiul loc între ierarhii țării care a purtat o deosebită grijă pentru neconținută îmbogățire a fondului de carte al bibliotecilor parohiale, înființând colecția „Biblioteca preotului ortodox”, în cadrul căreia a publicat mai multe zeci de titluri de carte.

În pofida unor presiuni din partea guvernanților și a unor opozanți din cadrul Ministerului Instrucțiunii, episcopul academician Grigore Comșa a reușit ca, începând din anul școlar 1927-1928 să schimbe statutul Institutului Teologic din Arad, prin ridicarea acestuia la rangul de Academie Teologică.

Pe când în funcția de președinte al Academiei Române se afla renumitul geograf și petrograf Ludovic Mrazec, membru titular din anul 1905, acesta a semnat propunerea ca episcopul Grigorie Comșa să candideze pentru a fi ales membru de onoare al Academiei Române. Împreună cu el, în data de 28 mai 1934 au mai obținut numărul necesar de voturi din partea membrilor titulari pentru acordarea titlului de membru de onoare Nicolae Ivan (1855-1936), episcop al eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, precum și juristul Georgiu Popu (1857-1940).

Grigorie Comșa a acordat o foarte mare atenție și prețuire alegerii sale în rândul membrilor onorari ai supremului for științific și cultural din România. În scrisoarea de mulțumire pe care i-o adresase savantului Ludovic Mrazec, consemnase următoarele: „Cinstea care mi s-a făcut, pentru mine este extrem de mare și precum o coardă acordată la unison la altă coardă, așa voi căuta eu să fac să vibreze activitatea mea viitoare în conformitate cu intențiile înalte ale distinsului areopag al culturii și științei românești”.

Din nefericire, și spre marea pagubă a culturii noastre naționale, majestuoasa sa intenție nu a mai putut fi realizată deoarece, la doar 46 de ani, în data de 25 mai 1935, a încetat din viață, la Arad, unde a și fost înmormântat la Mănăstirea Hodoș-Bodrog.

În scurta sa trecere prin viață, academicianul episcop Grigorie Comșa, înzestrat cu o capacitate de muncă rar întâlnită, pe lângă cele douăsprezece lucrări care i-au apărut până în anul 1925, a realizat până la prematura sa dispariție un consistent volum de creații, peste o sută dintre ele văzând lumina tiparului.

Posteritatea i-a grupat scrierile, în funcție de tematica lor, în patru categorii distincte, după cum urmează: I. *Volume care conțin predici*, dintre care menționăm: *Predici la toate*

Duminicile anului Bisericesc, Arad, 1926; *Aprindeți darul lui Dumnezeu*, Arad, 1934; *Flori din grădina sufletului*, Arad, 1934. Împreună cu celelalte „predici”, acestea însumează peste 1260 pagini. II. *Lucrări în care combătea trecerea de la ortodoxie la diferite secte religioase*. Din această grupă, volumul *Călăuza cunoașterii sectelor* a fost tipărit la București în anul 1925 și a fost difuzat în raza celor șaptesprezece episcopii din România acelei vremi pe care le enumerăm pentru că reprezintă un document al timpului, unele fiind rupte ulterior din trupul țării: Alba Iulia, Arad, Bălți, București, Buzău, Caransebeș, Chișinău, Cluj, Constanța, Curtea de Argeș, Huși, Iași, Ismail, Oradea, Râmnicu Vâlcea, Roman, Sibiu). III. *Tipărituri cu subiect misionar-social*, dintre care lucrarea *Tineretul României*, București, 1933, 342 p., a fost premiată de Academia Română, iar Grigorie Comșa a devenit unul dintre rarii laureați ai unui premiu academic, fără ca el să facă parte dintre membrii înaltului for. IV. *Cuvântări rostite la diferite ocazii festive*, în care a abordat subiecte de probleme doctrinare, istorice, de cult, sociale, misionare antisectare, toate fiind clare dovezi ale unei elevate erudiții dublată de un incontestabil talent literar.

Tiberiu Caius Spârchez

(1899-1977)

Învățătorul Ivănuță Spârchez își desfășura activitatea didactică la școala confesională greco-orientală din pitoreasca așezare situată în apropierea maiestuosului masiv Piatra Craiului, actualul oraș Zărnești. În data de 22 februarie 1899 devenise tatăl unui băiat căruia la botez i s-au dat două prenume, ambele de sorginte latină, Tiberiu și Caius, spre a-și feri fiul de obișnuitele pe atunci „traduceri” de nume practicate la primării în Imperiul Austro-Ungar.

Întâiul dascăl al micului Tiberiu a fost chiar părintele său sub a cărui supraveghere a urmat la școala din Zărnești cinci clase elementare. Pentru studiile gimnaziale și liceale părinții săi au preferat Brașovul, înscriindu-l la Liceul Romano-Catolic, în anul 1909. Aici nu a apucat să termine ultima clasă de liceu, a VIII-a, datorită izbucnirii primului război mondial. Existând posibilitatea de a fi mobilizat în armata ungară, a reușit să se refugieze

în România, unde s-a înscris voluntar la Școala de ofițeri din Botoșani. După absolvirea acesteia era înaintat la gradul de sublocotenent, încredințându-i-se comanda unui pluton (formație militară compusă pe atunci din 27 ostași, n.n.) ce intra în componența Regimentului 89 Infanterie. Imediat după intrarea României în războiul declarat Puterilor Centrale în august 1916, cu acea mare unitate, ofițerul combatant Caius Tiberiu Spârchez luase parte la mai multe bătălii, distingându-se în luptele din anii 1917 și 1918. Ca urmare, demobilizat fiind în iarna de la finele anului 1918 și începutul anului 1919, i se conferise, prin Înalt Decret Regal, semnat de către Ferdinand I, decorația „Crucea comemorativă a războiului”, ceea ce ar fi fost un prim pas spre o promițătoare carieră militară. Cunoscând însă direct ororile războiului, nu și-a dorit să rămână ofițer activ, alegând calea reîntoarcerii la Brașov pentru a termina ultima clasă de liceu și a obține diploma de bacalaureat (Testimoniu de maturitate), pe care-l absolvă cu calificativul „foarte bine”.

Începând din toamna anului 1919 a devenit student bursier al Facultății de Medicină din Cluj, avându-i ca profesori pe savantul care va da numele *Almei Mater Napocensis*, Victor Babeș, și pe nu mai puțin celebrii Constantin Levaditi, Victor Papilian, Iuliu Hațieganu, Iuliu Moldovan, Nicolae Minovici, Emil Racoviță și alții.

Fiul dascălului din Zărnești s-a numărat printre cei mai sclipitori studenți, bucurându-se de timpuriu de prețuirea profesorului Iuliu Hațieganu. În anul 1924, acesta din urmă îl alege pe Tiberiu Caius Spârchez să își desfășoare o parte din activitate în calitate de preparator extrabugetar, la Clinica Medicală fondată și condusă chiar de către ilustrul profesor, instituție în care Tiberiu Spârchez va lucra ca medic, cadru didactic universitar și cercetător științific timp de 18 ani.

Peste un an de la acceptarea sa ca preparator, în 1925, în urma susținerii tezei *Concepții noi în domeniul anginei de piept*, a obținut titlul de Doctor în Medicină și Chirurgie, acordându-i-se, totodată, de către Consiliul Sanitar Superior, și „dreptul de liberă practică medicală”.

Anul 1929 a fost acela al numirii doctorului Tiberiu Caius Spârchez în postul de asistent universitar la clinica medicală condusă de către Iuliu Hațieganu. Este neapărat necesar să punem în evidență valoarea și dimensiunea reală a unei numiri în funcția de medic asistent la renumita Clinică Medicală înființată din inițiativa reputatului profesor universitar Iuliu Hațieganu care, la acea dată, era considerat pe depline merite o somitate, nu doar a medicinei din Cluj, ci și din toată România. Diagnostician cu o intuiție care friza neverosimilul, conducătorul de clinică Iuliu Hațieganu era extrem de atent în ce privește pregătirea profesională a întregii echipe medicale din subordinea sa. A pretins ca absolut toți colaboratorii săi să fie cadre medicale „de elită”, capabile să facă față înalțelor sale exigențe.

Magistrul său îi oferă posibilitatea de a efectua un curs de specializare la Paris, în cadrul renumitului spital „Saint Antoine”, unde a frecventat cursuri de boli intestinale ținute de reputați medici interniști, experți în patologia digestivă.

Apoi, un alt stagiul de foarte înaltă specializare medicală îl efectuase la unicul institut european de studiere a tratamentelor bolilor specifice zonelor tropicale de pe planeta noastră, extrem de însemnatul laborator de cercetări de vârf al Germaniei, situat în marele oraș-port Hamburg, „Tropeninstitut”, în anul 1930 (din datele pe care le deținem rezultă că T. C. Spârchez a fost singurul român admis la specializare în acest institut, n.n.).

Prin alte stagii de pregătire clinică a mai audiat cursuri la Bruxelles și Viena, ambele mari centre medicale europene și nu numai.

În medicina românească s-a remarcat nu doar ca un distins și respectat practician, ci și ca un valoros om de știință scrupulos a tot ce reprezenta noutate în nobila profesiune a salvatorilor de vieți omenești. Devenit o incontestabilă autoritate în tratarea unora dintre cele mai grave afecțiuni ale organelor digestive, prin Decret Regal semnat de Carol al II-lea i se acordase, în anul 1933, distincția Crucea „Meritul Sanitar” clasa I. Peste un an, profesorii Iuliu Hațieganu și Ioan Goia, fondatorii Facultății de Medicină din Cluj, i-au solicitat lui T. C. Spârchez să participe la elaborarea volumului intitulat *Tratat de Semiologie și Patologie Medicală*, lucrare a cărei importanță științifică nu necesită comentarii din partea noastră.

Afirmându-se pe plan național ca specialist și ilustru reprezentant al școlii medicale din centrul universitar Cluj, în anul 1937 a fost ales să reprezinte România în cadrul Societății Internaționale de Gastrologie de la Bruxelles, onoare deosebită pentru medicul și cercetătorul pornit pe căile aspre ale științei din Zărneștii Pietrei Craiului, nume greu de pronunțat de elita științifică pe care o întâlnea deseori la întrunirile internaționale.

Avansat ca medic primar, în anul 1942 i-a fost încredințat importantul post de șef de secție al Serviciului de boli interne din cadrul spitalului „Mihail Ghika” din București, concomitent cu funcția didactică de șef de lucrări la catedra de Medicină internă al cărei profesor titular era o somitate medicală a aceluși timp, academicianul fiziolog, clinician și farmacolog Daniel Danielopolu (1884-1955), ales membru de onoare al Academiei Române în anul 1938.

În anul care împărțea în două jumătăți veacul al XX-lea, Tiberiu Caius Spârchez era numit „conferențiar universitar cu sarcini de predare a cursului de Medicină internă” de la Facultatea de Pediatrie din București.

Pe când era profesor șef de clinică medicală la spitalul bucureștean „Grivița”, (fusesse avansat în acest post în anul 1957, n.n.), în data de 21 martie 1963 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, Secțiunea de Științe Medicale. Atunci, adunarea generală a academiei a aprobat încheierea mandatului de președinte deținut de către Atanase Joja, noul președinte ales în aceeași ședință devenind Iuliu Hațieganu.

Este de menționat că ilustrul medic specialist în tratarea afecțiunilor aparatului digestiv, cercetător care avea publicate peste trei sute de lucrări științifice, autor și coautor a patru tratate de medicină internă și a două monografii de specialitate, a fost ales academician la etatea de 64 de ani, cu toate că extrem de bogata sa operă medicală impunea de mai multă vreme acordarea unui loc în Academie. „Întârzierea” nefirească a fost cauzată de disensiunile ivite între întâiul for științific și cultural al țării noastre și conducerea partidului unic diriguitor. Anul 1955 a fost ultimul în care a mai avut loc, în data de 2 iulie, alegere de membri titulari sau corespondenți ai Academiei, sistarea acestei practici extinzându-se pe următorii opt ani, până în 21 martie 1963.

Personalitatea Academicianului Profesor Doctor Tiberiu Caius Spârchez are pentru actualul județ Brașov o semnificație aparte, acesta fiind unicul medic originar din străvechea Țară a Bârsei deținător al titlaturii academice românești.

Fără nici un dubiu, academicianul medic Tiberiu Caius Spârchez a fost cel mai de seamă specialist în gastroenterologie, nu numai din țara noastră, ci și din Europa. Alt-

minteri, societățile de gastroenterologie din Cehoslovacia, Franța, Germania Federală, Marea Britanie, precum și Biroul Societății Europene de Gastroenterologie nu l-ar fi desemnat membru al lor.

S-a stins din viață la București, în data de 4 iunie 1977, chiar în clinica fondată de el, la etatea de 78 de ani, vârstă la care ar mai fi putut să își împărtășească îndelungata experiență medicală dobândită în cei aproape 50 de ani de practică spitalicească.

Ion Mușlea

(1899-1966)

Erudit și metodic, dotat cu o adevărată vocație de organizator, dublată de o mare putere de muncă, Ion Mușlea își înscrie numele printre promotorii cercetării științifice moderne a folclorului românesc”, scriau Iordan Datcu și S. C. Stroescu în anul 1979 despre ilustrul fiu al Brașovului în *Dicționarul folcloriștilor*, realizat de prestigioasa Editură Științifică și Enciclopedică bucureșteană, la aproape un deceniu și jumătate de la dispariția savantului.

Acesta s-a născut în data de 29 septembrie, ca fiu al lui Candid și al Ecaterinei, familie de respectați intelectuali brașoveni. Atât clasele elementare, cât și cele liceale, Ion Mușlea le-a făcut în orașul natal, obținând diploma de bacalaureat la Liceul „Andrei Șaguna”.

Pentru studiile superioare a preferat să treacă în România unde, la Universitatea din București, s-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie. Nu a rămas însă multă vreme în capitala Regatului României, deoarece la 1 Decembrie 1918, prin unirea Transilvaniei cu patria-mamă, în Cluj se înființa Universitatea românească Ferdinand I. După deschiderea oficială a acesteia, la data de 3 noiembrie 1919, Ion Mușlea și-a continuat studiile în acest oraș, absolvind în anul 1922 facultatea la care se înscrisese și în București.

Reținut la universitate, a fost trimis pentru un an la studii de specializare în filologie la Școala Română din Franța, instituție constituită în anul 1921 din inițiativa lui Nicolae Iorga și situată în localitatea Fontenay-aux-Roses din vecinătatea Parisului. Conform regulamentului de funcționare, fiecare Facultate de Litere din România trimitea aici anual câte doi licențiați în domeniu, apreciați pentru lucrările lor. În anul 1923, unul dintre cei trimiși de către Universitatea din Cluj a fost Ion Mușlea. În „Orașul luminii”, el a frecventat cursuri ale unor somități ale științei filologice franceze, precum Joseph Charles, Marie Bédier (ales în anul 1919 membru de onoare străin al Academiei Române, n.n.) de la College de France, Mario Roques (ales în 29 mai 1914 membru corespondent străin al Academiei Române, n.n.), de la celebra Universitate Sorbonne.

Revenit la Cluj în anul 1925, i s-a creat postul de bibliotecar la Biblioteca Universitară, instituție la care a funcționat timp de patru ani. În acest răstimp, elaborând și susținând teza *Obiceiurile junilor brașoveni*, în anul 1927 a obținut titlul de Doctor în Etnografie și Folclor. A fost aceasta prima teză de doctorat de când a început a se acorda un asemenea titlu științific pentru cercetări în domeniul folclorului, având ca obiect de studiu un obicei tradițional românesc din Șcheii Brașovului.

După susținerea tezei de doctorat, Ion Mușlea a continuat cu un interes intensificat cercetările în generosul domeniu al folclorului. Vreme de șase decenii, eruditul folclorist brașovean stabilit în Cluj a devenit una dintre prezențele cele mai active și prestigioase din folcloristica românească, marcând o etapă deosebit de rodnică și valoroasă din „istoria” acesteia. De numele său sunt legate sau corelate o seamă de înfăptuiri memorabile concretizate într-o vastă operă științifică de certă însemnătate, dar și unele activități organizatorice subsumate celei dintâi, dar cu o rezonanță ce va dăinui în anele respectivei discipline.

Fundarea și organizarea Arhivei de Folclor din Clujul anilor '20-'30 ai secolului al XX-lea au fost opera și meritul lui Ion Mușlea, lucrare pe care o făcuse cu migală, cu un precis și particular simț organizatoric, asigurându-i o temelie și o ținută științifică ireproșabilă din toate punctele de vedere. El a reușit lucruri care pentru alții treceau doar ca lăudabile intenții, care nu au prins însă viață niciodată.

Reușitele sale își află explicația în largul evantai de calități personale, susținute de o concepție științifică temeinic cristalizată, de un fin simț pedagogic și o manieră de lucru care doar lui îi era caracteristică. A avut deosebita pricepere ca dintr-un număr considerabil de colaboratori, pe cât de mulți pe atât de diferiți ca profesie și nivel de pregătire, să întocmească un corp unitar de cercetători animați de dorința de a-și aduce cu cea mai mare conștiinciozitate contribuția la culegerea și teaurizarea folclorului nostru. Dintre toți, cel mai stăruitor și consecvent a fost el însuși.

Pe baza excepționalului material colecționat, prin cantitatea, calitatea, diversitatea și cuprinderea lui în peregrinările dintre anii 1931 și 1944, lucrările științifice elaborate pe baza tezaurului din Arhiva de Folclor de la Cluj demonstrează nu doar clarviziunea, ci, putem spune, genialitatea lui Ion Mușlea, cel supranumit de contemporani „folcloristul oficial al Academiei Române”.

A fost mentor și conducătorul *Anuarului Arhivei de Folclor*, dar în același timp a avut resurse de energie pentru a colabora la *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, *Anuarul Institutului de Istorie Națională* (din Cluj), precum și la revistele „Arhivele Olteniei”,

„Boabe de grâu”, „Convorbiri literare”, „Dacoromania”, „Gazeta Transilvaniei”, „Gând românesc”, „Lumea universitară”, „Patria”, „Societatea de mâine”, „Steaua”, „Studii literare”, „Studii de istoria literaturii și folclor”, „Școala și viața”, „Șezătoarea”, „Transilvania”, „Țara Bârsei”, „Viața Românească”, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai” etc.

A fost unul dintre puținii care și după fatidicul pentru români an 1944, până în 1950, s-a preocupat de bibliografia folclorului românesc și a publicat rezultatele în periodicul pe care-l conducea, *Anuarul Arhivei de Folclor*, publicație din care a reușit să facă un înalt subiect de referință în istoria folcloristicii românești și europene.

O altă realizare de neîndoiebnic interes național a fost volumul *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, operă monumentală de sintetizare științifică, a cărei valoare nu a fost aproape cu nimic estompată de evoluția ulterioară a cercetărilor din domeniul folclorului.

În decursul timpului a elaborat studii despre folcloriștii români din Transilvania, monografii despre o seamă de obiceiuri populare, studii de folclor comparat și a întocmit culegeri de poezii din folclorul nostru național.

Este autorul mai multor chestionare, ca de pildă *Calendarul poporului pe lunile ianuarie-februarie*; *Obiceiuri de vară*; *Credințe și povestiri despre duhuri, ființe și vrăjitoare*; *Obiceiuri de nuntă*; *Obiceiuri juridice*; *Icoanele pe sticlă la românii din Ardeal*; *Crăciunul*, ș.a.

Este necesar să facem precizarea că în respectivele chestionare a fost cules un extrem de variat material documentar, de o reală însemnătate științifică datorită multitudinii considerabile a detaliilor de natură folclorică. Volumul acestuia era într-atât de mare încât era imposibilă integrala sa valorificare științifică, așa cum și-ar fi dorit Ion Mușlea.

Au rămas de-a dreptul antologice studiile *Obiceiul junilor brașoveni* (1930); *Cercetări folcloristice din Țara Oașului* (1932); *Variantele românești ale snoavei despre femeia necredincioasă*; *Contribuții la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania (până la Unire)* (1935); *Pâinea pruncilor (Bălgrad 1702)*; *Din istoria cărții vechi românești*.

Este de-a dreptul monumentală monografia lui Ion Mușlea în care evocă personalitatea și opera celui care a fost folcloristul originar din Brașov, George Pitiș (1858-1920), cel care fusese cunosătorul cel mai avizat al folclorului și al ocupațiilor țăranilor români din aria sud-transilvăneană cuprinsă între Săliștea - Brașov - Săcele și Covasna, volum apărut în 1968, la Editura pentru literatură București.

Pe când avea 48 de ani și era demult un cercetător cu statut științific național și internațional recunoscut, Ion Mușlea a fost ales membru corespondent al Academiei Române, în data de 23 mai din anul 1947.

Dar, din nou, din nefericire și spre marea pierdere a cercetărilor în domeniul folclorului românesc, lui Ion Mușlea nu i-a mai fost îngăduit să activeze și ca academician, deoarece în anul următor, când Academia Română a devenit Academia R.P.R., el nu s-a dovedit a fi „demn” de a face parte și din rândul membrilor acesteia.

S-a stins din viață la Cluj, în data de 27 iulie 1966, într-un total anonim.

Fapt deosebit de ciudat, reputatul său nume nu s-a acordat până în prezent nici măcar unei ulicioare sau alei din Brașov (fără să mai vorbim de denumirea unei școli sau a altei instituții de profil cultural). Există însă acela al tatălui său: Candid Mușlea.

Academicianul Ion Mușlea a aparținut însemnatului grup al promotorilor cercetării științifice moderne a folclorului românesc, pleiadă din care mai făcuseră parte Ov.

Densusianu, I. A. Candrea, D. Caracostea, T. Papahagi, P. Caraman, C. Breazu, C. Brăiloiu ș. a., despre care se poate afirma cu deplină certitudine că au fost cei ce au ridicat pentru prima dată în România investigarea folclorului la statutul de veritabilă știință. Amplele lor cercetări la eșichier național au dus la salvarea unui inestimabil tezaur cultural, plămădit în secole la rând, care după al doilea război mondial a intrat într-o perioadă accentuată de erodare.

Dumitru Stăniloae

(1903-1993)

Filosoful și teologul animat de un profund umanism, cel care a conchis „că iubirea este comunicare cu Dumnezeu și cu cel de lângă tine și că fără această comuniune lumea nu este decât tristețe, rușine, dezolare, masacre”, cel plecat nu de multă vreme din această lume bulversată de îndoieli și perpetuă nesiguranță, preotul excelență Dumitru Stăniloae era originar din județul Brașov. El s-a născut în Vlădeni, sat aparținător în prezent de comuna Dumbrăvița.

Aria teritorială în care sunt situate cele două așezări rurale este străbătută de grăbitul pârâu Amaradia, care brăzdează cu torențele sale o bună parte a câmpiei din aria nordică a șirului deluros străjuit de impresionanta înălțime care este Măgura Codlei (munte pe ale cărui creste s-au descoperit vestigii ale strămoșilor daci, peste care s-au suprapus, după scurgerea multor sute de ani, zidurile cetății medievale Schwarzburg - Cetatea Neagră - înălțată, se presupune, de către cavalerii teutoni).

În acel colț mirific al sud-estului Transilvaniei a văzut lumina zilei, în data de 16 noiembrie 1903, *omul* pe care o parte din contemporanii săi îl considera, pe bună dreptate, ca fiind „unul dintre cei mai mari teologi ai Răsăritului”.

Dumitru a fost mezinul dintre cei cinci copii ai lui Irimie și ai Revecăi, țărani nu prea înstăriți, dar cu frica lui Dumnezeu și respectați în sat. După absolvirea claselor primare în localitatea natală, între anii 1914 și 1922 urmează studiile secundare la Liceul Confesional „Andrei Șaguna” din Brașov, făcând parte din prima promoție de bacalaureați „Șaguniști” de după Marea Unire. În același an se înscrie la Facultatea de Litere din București, pe care o părăsește în 1923, când îl găsim printre studenții Facultății de Teologie din Cernăuți, pe care o absolvă în anul 1927. La aceeași facultate, după numai un an de la obținerea diplomei de licență, își va lua doctoratul în teologie cu subiectul *Viața și activitatea patriarhului Dosoftei al Ierusalimului și legăturile lui cu țările românești* (169 pagini), care va vedea lumina tiparului tot la Cernăuți, în anul 1929. Valoarea tezei a ajuns în scurtă vreme și la cunoștința profesorului de patrologie de la Facultatea de Teologie a Universității din Atena, Stelian Papadopolos, care i-a făcut invitația de a-și perfecționa studiile în Grecia. Dumitru Stăniloae a acceptat bucuros, mai ales că el însuși dorea acest lucru, după cum i-a mărturisit mitropolitului Nicolae Bălan, al cărui sprijin material l-a avut în cei doi ani petrecuți în Elada (1927-1928). Despre acea perioadă, amfitrionul grec avea să consemneze: „Părintele Dumitru și-a făcut ucenicia în teologia scolastică, dar la Facultatea din Atena, prin cursurile audiate a înțeles erorile scolasticismului, pe care le depășise, și a început să respire clima autentică a teologiei ortodoxe. Reușind să cunoască teologia și opera Sfântului Grigorie Palamas, după încheierea stagiului de specializare devenise un alt gen de teolog.” Din toamna anului 1928 până în vara lui 1929 îl aflăm la München și la Berlin, unde se specializează în Dogmatică și Istorie bisericească, cursurile de acolo fiind urmate de cele de la Paris și Beograd.

Prin diversitatea cunoștințelor teologice dobândite în cursul anilor de frecventare a respectivelor cursuri de specializare în cadrul cărora a avut prilejul de a-i audia pe marii erudiți teologi și filosofi ai teologiei din Europa, părintele Dumitru Stăniloae a devenit la rândul său unul dintre cei mai docti teologi de rit ortodox din patria noastră, reușind să se impună ca atare pe plan științific superior atât național, cât și internațional.

Se poate afirma că vasta sa erudiție i-a deschis în față o nouă viziune asupra credinței ortodoxe și asupra tradiționalismului unanim recunoscut ca modalitate de existență spirituală a acesteia. El a înțeles și a afirmat prin cuvânt și prin scris că ortodoxia este, prin definiție, tradiționalistă, însă acea tradiție nu trebuie să rămână statică, ci să devină una dinamică, iar metodele teologiei era necesar a fi grabnic adaptate vremurilor și contextului istoric nou creat.

Așadar, părintele Stăniloae, deși nu a fost un „modernist”, poate totuși să fie catalogat ca fondator (inițiator) la noului curent teologic ortodox, acela al *tradiționalismului dinamic*.

Sub benefica înrăurire a luminozității și clarviziunii concepțiilor păstorului de suflete care prin excelență era profesorul universitar teolog și filosof Dumitru Stăniloae, s-a format ca gânditor teolog, împreună cu alți zeci și zeci de studenți în teologie, și relativ recent întronizatul ca Patriarh al României, Prefericitul Daniel, în ale cărui predici se simte prezența ideatică binecuvântată a ilustrului său dascăl, părintele Dumitru Stăniloae, care a fost nu numai un chiriarh vrednic, dar și un teolog de cel mai înalt prestigiu.

În cadrul Institutului Teologic a fost coordonator al tezelor de doctorat. Era deosebit de exigent, dar drept, și a acceptat doar subiecte de o reală însemnătate științifică, dovada fiind aceea că majoritatea tezelor de doctorat elaborate sub minuțioasa îndrumare a pro-

fesorului academician originar din județul Brașov, Dumitru Stăniloae, au ajuns să fie publicate pe parcursul anilor.

După revenirea în țară, în anul 1929 era numit profesor suplinitor de Dogmatică la Academia teologică „Andreiana” din Sibiu, pentru ca în anul 1932 să fie avansat profesor suplinitor, iar din 1935 profesor titular. Este perioada în care evenimente sublime vor fi întunecate de altele tragice, marcându-l pentru totdeauna: pe 4 octombrie 1930 se va căsători cu Maria Mihiu, cu care va avea doi gemeni în anul următor. Băiatul, Dumitru, va muri în anul 1931, iar fata, Maria, la vârsta de 15 ani. Între timp, în anul 1933, li se mai născuse Lidia, botezată de marele istoric Ioan Lupaș (1880-1967, originar din Săliște).

La Sibiu va funcționa ca profesor până în anul 1946, când va pleca la București. În orașul de pe Cibin va preda între 1929-1932 și 1936-1937 Apologetica, între 1932-1936 Pastorală, pentru ca între 1929 și 1934 să predea și greaca veche. Între 1936 și 1946 a deținut funcția de *rector* al Academiei Teologice. Tot în această perioadă, în anul 1931 va fi hirotonit diacon, în 1932 preot, iar din 1940 protopop stavrofor.

Cursurile predate la Sibiu aveau o amprentă aparte, profesorul preparându-și prelegerile nu numai ca teolog, ci și ca poet, om de litere și istoric, ca un adevărat enciclopedist. Mai era înzestrat cu un extraordinar talent în însușirea limbilor străine, fapt remarcat de același S. Papadopolos care scria că „era evident impresionat cum, deși în Grecia a studiat mai puțin de doi ani, vorbea greaca foarte curat și cu evidentă dispoziție poetică, încă și la adâncile sale bătrâneți”.

Tot la Sibiu, pe lângă obligațiile didactice, a acceptat și munca de redactor al gazetei Mitropoliei Ardealului, „Telegraful român”, de a cărui apariție s-a îngrijit cu o competență deosebită de la 1934 până în 1945.

În anul 1946, la presiunea directă a lui Petru Groza, Profesorului Stăniloae i se retrage abuziv *rectoratul* Academiei sibiene. Pedagog înăscut și de o erudiție rară, în anul 1947 va fi transferat, la cererea instituției, la Facultatea de Teologie din București, unde va deveni titularul Catedrei de Ascetică și Mistică. După ce facultatea va fi transformată în Institut Teologic de grad universitar (1948), D. Stăniloae va fi încadrat ca profesor titular al Catedrei de Dogmatică și Simbolică.

În data de 5 septembrie 1958 a fost arestat sub învinuirea că face parte din mișcarea „Rugul Aprins”, iar în 1959 este încarcerat la Aiud, unde va fi ținut în „regim de izolare” o perioadă foarte îndelungată. Inutil să precizăm că Dumitru Stăniloae nu era membru al respectivei mișcări, dar participase la unele dintre întrunirile ei.

Din ianuarie 1963 va ocupa un post de funcționar la Sfântul Sinod, iar din octombrie același an va reveni la catedră. În anul 1968 va conferenția la Freiburg și Heidelberg, iar în 1969 la Oxford. În 1971 participă la Vatican ca membru în delegația Bisericii Ortodoxe Române.

Capacitatea sa intelectuală de-a dreptul excepțională a fost pusă în evidență prin faptul că cele mai multe și mai documentate lucrări ale sale au fost elaborate după 60 de ani, la vârsta deplinei puteri de cumpănire. În ele, constatarea care se desprinde mai întâi este aceea că părintele Stăniloae a depășit net conceptul de *teolog*, el înscriindu-se ca un adevărat filosof al acestei științe. Se singularizează între gânditorii teologi ai timpului său mai cu seamă prin originalitatea comentariilor și a interpretărilor textelor biblice. Întotdeauna acestea se disting prin profunzime, analiză și, totodată, cuprindere în perimetrul

teologic al Sfintei Liturghii, depășindu-i și pe contemporani, și pe antecesorii săi.

Originalitatea judecăților sale de valoare este ilustrată elocvent în primul rând în traducerea în limba română a *Filocaliei*. Despre această incomparabilă realizare a lui Dumitru Stăniloae, profesorul grec amintit anterior scria: „Este o operă măreață și are o însemnătate colosală pentru Biserica Română și gândirea teologică românească, pentru că nu este vorba în mod simplu de o traducere, ci, în același timp, de o aprofundată interpretare a textelor de către traducător. El a fost cel care a îmbinat, într-un mod pe care nimeni până atunci nu l-a reușit, învățătura dogmatică cu fundamentarea teologică a predicii ziditoare de evlavie”.

Nici trecutul istoric religios al românilor nu a rămas în afara preocupărilor părintelui Dumitru Stăniloae, care nu s-a adâncit doar în studii pur teologice, „uitând” de aspectele socio-politice din viața națiunii noastre. Stă mărturie volumul apărut în 1973, *Uniatismul din Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român*, din a cărui lectură reiese profunzimea la care a ajuns autorul în cunoașterea evenimentelor și a substraturilor care le-au generat.

Înclinația sa deosebită de însușire pe cât de rapidă pe atât de profundă și cuprinzătoare ca fond de cuvinte, a mai multor limbi străine, a înțeles să o valorifice în interesul teologiei ortodoxe, dar și întru îmbogățirea culturii spirituale românești în general. Este de-a dreptul impresionant faptul că într-un răstimp de câteva decenii a efectuat atâtea traduceri de cărți teologice în limba română, încât nici chiar un institut creat pentru o astfel de misiune editorială nu ar fi fost în măsură să-l întreacă. Spre a ilustra spusele de mai sus precizăm că numai în doi ani, 1946-1948, a elaborat zece volume ale *Culegerii din scrierile Sfinților părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși*.

Este în afara oricărei îndoieli că lucrarea de căpătâi a părintelui Dumitru Stăniloae o reprezintă cele douăsprezece volume ale *Filocaliei*, apărute între 1946 și 1991. Cu toată monumentalitatea și cu tot impactul ei spiritual asupra societății românești și nu numai, *Filocalia* este doar o parte a impresionantei sale opere. De aceea credem că nu este superfluă amintirea aici și a altor titluri, cu subiecte religioase sau istorice: *Catolicismul de după război* (Sibiu, 1933); *Ortodoxie și românism* (Sibiu, 1939); *Iisus Hristos și restaurarea omului* (Sibiu, 1943); *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă* (Craiova, 1986); *Studii de teologie dogmatică* (Craiova, 1990); *Reflexii despre spiritualitatea poporului român* (Craiova, 1992); *Din urmările Edictului de toleranță în ținutul Hațegului*, în *Fraților Alexandru și Ioan I. Lapedatu* (București, 1936); *O luptă pentru Ortodoxie în Țara Hațegului*, în *Anuarul Academiei „Andreiane”, XV*, Sibiu, 1939; *Din urmările Edictului de toleranță în Țara Făgărașului*, în *Omagiu lui Ioan Lupaș la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București 1943; *Lupta și drama lui Inocențiu Micu Clain*, BOR, LXXXVI, 1968; *Rolul Ortodoxiei în formarea și păstrarea ființei poporului român și a unității naționale*, „Ortodoxia”, an XXX, 1978; *Vechimea și spiritualitatea termenilor creștini români în solidaritate cu cei ai limbii române în general*, BOR, XCVII, 1979 ș.a. Nu pot fi omise *Manualele pentru Institutele Teologice* (șase volume), care singure însumează aproximativ trei mii de pagini.

Reputația sa de teolog și de teolog filosof al religiei creștine i-a fost recunoscută și recompensată prin acordarea a o serie de titluri academice internaționale: *Doctor Honoris Causa* al Facultății de Teologie din Thessaloniki, al Institutului Teologic parisian Saint Serge, al Facultății Ortodoxe de Teologie din Beograd, al Universității din București. La

Londra, din partea episcopului primat al Angliei, primește distincția Crucea Sfântului Augustin din Canterbury, iar de la Facultatea de Teologie Evanghelică din Tübingen Premiul Dr. Leopold Lucas. Are, după cunoștințele noastre, cele mai multe titluri de *Doctor Honoris Causa* dintre toți marii oameni de cultură ai României moderne.

Puternica sa personalitate și rolul pe care l-a avut în fundamentarea Ortodoxiei Răsăritene nu au trecut neobservate de către contemporani. Donald Allchin (Anglia): „Întreaga viață a acestui mare om a fost marcată de dorința de conciliere a elementelor aparent opuse. Pe de o parte, era un mare om de cultură, dotat cu o inteligență ascuțită, penetrantă, riguroasă; un om care pune întrebările fundamentale ale teologiei și ale filosofiei, care face dovada unei extraordinare cunoașteri a evoluțiilor celor mai recente în domeniul științei și tehnologiei. Alături de acesta se află omul rugăciunii și al evlaviei, un mărturisitor fără seamăn al tradiției ortodoxe răsăritene, al tradiției Filocaliei pe care a tradus-o și a îmbogățit-o, un om cu multă căldură și simplitate, cu prietenie și devotament”. Constantin Galeriu: „A iubi înseamnă a trăi viața celuilalt. Părintele Stăniloae a trăit viața Bisericii, a unui neam întreg, a unei lumi întregi”. Olivier Clement (Franța): „Fiind român, Părintele Dumitru Stăniloae aparține unui popor care a trebuit să realizeze și să mențină fără încetare un foarte dificil echilibru între spațiul său propriu «mioritic», și situația sa tragică și roditoare în același timp, de legătură între Orientul și Occidentul creștin, între ortodoxie și latinitate, între lumea greacă și lumea slavă ... Părintele Dumitru a pus în valoare ... continuitatea prodigioasă a tradiției isihaste românești, această tradiție care se află înscrisă în frescele mănăstirilor din Moldova, în politica lui Neagoe Basarab, în inițierea primită de la Paisie Velecicovski la sihăstria de la Poiana Mărului și care preceda renașterii spirituale a Ortodoxiei de la sfârșitul secolului al XVII-lea. El însuși nu a încetat de a fi conștiința României spirituale ...”.

A fost ales membru corespondent al Academiei Române în data de 3 iulie 1990, când, după o silită întrerupere de 16 ani, s-a reluat acordarea acestui titlu. La numai un an, în 10 septembrie 1991, plenul membrilor titulari ai Academiei Române s-a întrunit într-o adunare generală, special convocată pentru alegerea sa ca membru titular. Dar această deosebită onoare și recunoaștere a valorii sale ca om de știință a fost tardivă întrucât starea sa de sănătate nu i-a mai îngăduit să depună o activitate pe măsura capacității și a voinței sale în cadrul principalului for cultural-științific din țara noastră, Academia Română.

„În ziua de 5 octombrie 1993, Părintele nostru duhovnicesc Preot Profesor D. Stăniloae a trecut «pascal» pe țărmul celălalt, cel al vieții de veci”.

Fiul Vlădenilor din Țara Bârsei mai avea o lună și jumătate până să împlinească nouă decenii de viață pământească. Este așezat întru cele veșnice alături de soție și fiică, în cimitirul mănăstirii Cernica.

Consătenii au marcat nemurirea Părintelui lor duhovnicesc pe placa memorială așezată în peretele casei natale, pe ulița ce duce din Strada Mare spre Sfânta Biserică din deal. Pe când deschiderea unei case memoriale?

Autorii acestui volum speră ca până la realizarea respectivei case memoriale din localitatea natală a membrului titular al Academiei Române, teologul și filosoful Dumitru Stăniloae, să se reușească prin intermediul volumului de față ca un număr cât mai mare dintre cititori (cu deosebire dintre cei tineri) să îl cunoască mai în detaliu pe ilustrul lor concitadin, iar în consecință să fie cât mai interesați să lectureze unele dintre foarte

numeroasele sale scrieri.

În prezent, cel puțin în mediul liceal, cota de cunosibilitate a savantului originar din județul Brașov nu este prea ridicată, din păcate nu doar în rândul elevilor claselor mari, ci chiar și a unora (să nu ne permitem a generaliza) dintre dascălii lor. Deocamdată Dumitru Stăniloae este „cunoscut” doar ca preot, nicidecum ca filosof și gânditor teolog.

Ștefan Ghika-Budești

(1904-1959)

Familia de intelectuali Ghika-Budești a dat țării pe pictorul Eugen (1845-1909), autorul cunoscutei „Dumbrava Roșie”, precum și pe arhitectul Nicolae (1869-1943), acesta din urmă membru de onoare al Academiei române, ales în data de 28 mai 1937.

Cel de-al treilea reprezentant al familiei, care s-a distins ca om de știință, Ștefan, se născuse în Predeal, în data de 26 aprilie, în perioada în care localitatea mai era „străjer” între România și Imperiul Austro-Ungar.

Școlarizarea a început-o în anul 1911 în Predeal. Până la intrarea României în primul război mondial, copilul Ștefan Ghika-Budești încheiase cele patru clase primare și se afla în cea de-a doua clasă gimnazială. Terminase liceul, tot în Predeal, în anul în care România s-a declarat de partea Antantei, 1916.

Obținând diploma de bacalaureat, s-a înscris la București la Școala Națională de Poduri și Șosele, la care au predat renumiții matematicieni Gheorghe Țițeica, Anton Davidoglu, Nicolae Coculescu, Traian Lalescu și alții.

Ștefan Ghika-Budești, fiu al muntelui, cutreiera potecile acestuia în toate ano-

timpurile. Străbătuse, mai ales de unul singur, masivul Bucegilor de la extremitate la alta, dar nu ca un iubitor de peisaje montane, ci ca atent observator al formațiunilor geologice. Devenise, deși nu ere prea înaintat în vârstă, poate cel mai bine documentat geolog din țară la acea vreme, uimindu-și interlocutorii cu vastele-i cunoștințe în acest extrem de specios compartiment al științei despre geologia planetei noastre.

Cu toate că familia își dorea ca Ștefan să aleagă profesiunea de medic sau avocat, acesta nici nu voia să audă de așa ceva. Era atras de geologie și simțea că nu va putea să urmeze o altă cale profesională de-a lungul vieții sale.

Ajuns student la amintita Școală de Poduri și Șosele, la a căror substructură elementul de bază era piatra, a dorit să cunoască mai îndeaproape și măruntaiele munților, motiv pentru care s-a dedicat geologiei.

Terminând studiile universitare cu calificative excelente, a fost reținut la instituția pe care abia o absolvise, fiind numit pentru început profesor suplinitor. Între timp, primul război mondial se încheiase și toate provinciile românești au revenit în granițele firești ale României Mari. A urmat obișnuitul, dar anevoiosul proces de integrare administrativă, juridică, financiar-bancară, industrial-economică și, nu în ultimul rând, educațională. Deși în mai mică măsură decât la fondarea universității cu predarea în limba română de la Cluj, în același domeniu al învățământului s-a hotărât implantarea unui nucleu universitar în principalul centru urban al Banatului, Timișoara. În orașul de pe canalul navigabil Bega, rolul pe care-l avusese la Cluj brașoveanul Sextil Pușcariu i-a revenit matematicianului de excepție, specialist în algebra superioară, care preda atât la Școala Națională de Poduri și Șosele, cât și la Facultatea de Științe a Universității din București, Traian Lalescu.

Evident că înființarea în anul 1920 a Școlii Politehnice din Timișoara cerea acoperirea catedrelor abia înființate cu personal didactic de specialitate și cu pregătire înaltă, capabil, în primul rând, să predea în limba română. Deoarece în Banatul recent eliberat nu existau profesori care să răspundă exigențelor, calea spre rezolvarea imperioasă și rapidă a problemei nu era decât aducerea unor profesori din centrele universitare București și Iași. Profesorul Traian Lalescu, cel dintâi rector al Politehnicii din Timișoara, l-a cooptat atunci și pe Ștefan Ghika-Budești în grupul profesoral din subordinea sa, transferându-l în reședința Banatului, ca șef de catedră.

La Timișoara a fost necesar în primul rând să organizeze din punct de vedere didactic catedra pe care o conducea constituind un nucleu de specialiști cărora le-a încredințat posturile aferente Catedrei de geologie și proprietățile fizice ale materialelor de construcție. Apoi a trecut la constituirea colecției de eșantioane geologice deoarece până la el instituția universitară timișoreană de profil tehnic nu posedase o astfel de colecție petrografică absolut necesară desfășurării unui învățământ universitar constituit pe baze moderne.

A mai inițiat și realizat practic, după concepție proprie, un laborator experimental deosebit de util în demonstrarea practică a proprietăților fizico-chimice a diferitelor categorii de roci utilizabile pe scară largă în diverse tipuri și genuri de construcție.

Dacă actualmente lui Traian Lalescu îi revine meritul de a fi considerat fondatorul politehnicii timișorene, celui care a fost profesorul geolog de înalt nivel științific Ștefan Ghika-Budești îi revine nu mai puțin merituosul rol de a fi făcut ca procesul de învățământ al instituției să intre în „parametrii normali” de funcționalitate.

În Banat a funcționat ca atare până la înființarea la București, în anul 1949, a Institutului de Petrol, Gaze și Geologie. Lui Ștefan Ghika-Budești i s-a încredințat atunci Catedra de Geologie și Petrografie, el fiind întâiul organizator nu numai al institutului, ci și al laboratorului didactic al acestuia.

Timp de trei decenii de activitate didactică universitară, la București și la Timișoara, a pregătit mai multe promoții de ingineri, care ulterior au devenit specialiști apreciați în industria românească, și cadre didactice la diferite centre universitare din țară. Concomitent a efectuat, singur sau în colaborare, o intensă activitate de cercetări geologice și petrografice cu o minuțiozitate și rigurozitate neîntâlnite până la el, menite a determina atât structura Carpaților Meridionali și a Depresiunii Loviștei, cât și a masivului Rodna din Carpații Răsăriteni. Cercetările sale s-au încununat firesc într-o impresionantă operă scrisă despre structura geologică a Carpaților, în care a adus o seamă de date inedite referitoare la valorile deosebite ale unora dintre rocile din zonele investigate, utilizate apoi în diferite ramuri ale economiei naționale.

Rezultatele acelor cercetări, după criterii de el stabilite, le-a prelucrat și inserat într-o suită de studii de mare profunzime și originalitate, mai ales în ceea ce privește interpretarea datelor culese în practică.

Conștient că în țară lucrările sale științifice de strictă specialitate erau primite și privite cu interes doar de un număr restrâns de inițiați în geologie, le-a elaborat aproape pe toate în limba lui Voltaire, făcându-le în acest fel accesibile în statele europene, și nu numai, respectiv acolo unde geologia într-adevăr avea pondere ca obiect de studiu în mediile universitare și în institutele de cercetare.

În anul 1952 a publicat volumul *Études géologiques et pétrographiques dans les M. Motrului (Carpates Méridionales, Roumanie)*. Apoi, după ce a efectuat cercetări pe valea râului Olt, zonă pe care o studiasse vreme de cinci ani, a publicat lucrarea *Les faciès cristalophylliens du groupe gétique dans la région du défilé de l'Olt. Leur répartition et leur rapports* (1938).

Anul 1939 a fost marcat de către profesorul universitar Ștefan Ghika-Budești prin două apariții editoriale: *Les Carpates Méridionales Centrales. Recherches pétrographiques et géologiques entre le Parâng et le Negoii*, precum și *Considerations géologiques et pétrographiques sur la mine d'or de Valea lui Stan*.

A tipărit și studii în limba română, dintre care cel mai cunoscut a fost *Geofizica și Geochimia în formarea scoarței*.

Despre el se poate spune că a fost și un fondator de școală în cadrul căreia, sub directă sa îndrumare, s-au format geologi care au activat în domeniu pe toată durata celei de-a doua jumătăți a secolului XX, atât în țară, cât și în afara continentului european.

Nu puțini dintre acești geologi au devenit peste ani autori ai unor zăcăminte, adăvurate comori geologice, despre a căror existență nici nu s-a bănuie secole la rând. Exploatarea industrială a acelor bogății a avut consecințe extrem de benefice, mai cu seamă în cazurile în care identificarea lor a fost făcută în state aflate la un nivel scăzut de dezvoltare industrială și economică. Așa, de pildă, a devenit de notorietate activitatea mai multor geologi români în Kenya, Tunisia, Algeria, Egipt, precum și în unele dintre statele Americii Latine.

În data de 2 iulie 1955, după o întrerupere de opt ani în care nu se mai făcuseră

primiri în academie, savantul geolog originar din Predeal a fost ales membru corespondent al Academiei Române.

Nu a avut parte vreme prea îndelungată de acest înalt titlu științific, deoarece în 4 august 1959, în etate de numai 55 de ani, s-a stins din viață, la București.

Vasile Velican

(1904-1984)

V localitatea Hărman, situată la numai câțiva kilometri nord-est de Brașov, cunoscută în literatura arheologică și istorică prin numeroase așezări omenești, evenimente și monumente istorice, a dat științei agronomice românești un eminent cercetător și profesor universitar, membru al Academiei Române. Este vorba despre Vasile Velican, născut în ultima lună din al patrulea an al secolului trecut, în data de 9.

Clasele elementare le-a făcut la școala din localitatea natală, după care, începând din 1916, a urmat la Brașov cursurile gimnaziale și liceale.

Deoarece la doi ani de la intrarea României în primul război mondial, în 1918, Transilvania a intrat firesc în granițele Regatului României, iar la Cluj au luat ființă școli de nivel universitar cu limba de predare româna, Vasile Velican, după obținerea diplomei de bacalaureat a ales orașul de pe Someșul Mic ca loc al studenției. Între anii 1924-1928 a urmat cursurile Institutului Agronomic, absolvind cu rezultate foarte bune examenele susținute. După cel de licență, inginerul agronom V. Velican a fost oprit în cadrul institutului pe care-l absolvise, fiind numit, din anul 1930, asistent universitar, funcție care, pe lângă bunele rezultate didactice, i-a fost de real folos în redactarea tezei de doctorat susținută în

anul 1935 și intitulată *Puterea de absorbție ca metodă de examinare în ameliorarea grâului de toamnă*, temă abordată acum pentru prima oară în agronomia românească. Doctor în Agronomie la numai 31 de ani, a fost repede avansat ca șef de lucrări la catedra unde predase și mai înainte.

În 1936 i se încredințase funcția de mare răspundere, aceea de director al Stațiunii Experimentale Agricole de la Câmpia Turzii, unde a desfășurat o intensă și fructuoasă activitate de cercetare, reușind să creeze soiuri de cereale de mare productivitate și rezistente la atacuri de natură biologică.

Devenind un reputat om de știință, autor al unor lucrări de referință în practica agricolă, ca de pildă *Experiențe cu soiuri de porumb în Transilvania* și *Rezultatele culturilor comparative de orz de toamnă în Transilvania*, ambele încredințate tiparului în anul 1934, sau *Experiențe cu îngrășăminte chimice la porumb* (1943), În anul 1945 revine la Cluj și este instalat în fruntea Stațiunii de Ameliorare a Plantelor. Pe lângă direcțiunea acestei instituții, începând din anul 1948 a devenit profesor la Institutul Agronomic, la Catedra de Fitotehnie. Cursul pe care îl predă era neconținut îmbogățit cu date obținute prin cercetările și experimentările de pe loturile-școală ale Stațiunii de Ameliorare a Plantelor. A pus accent pe crearea unor soiuri de cereale cu proprietăți multiple, căutând să îmbine productivitatea cu rezistența la condiții climatice improprii, imunitate la diferiți agenți patogeni. A înregistrat rezultate de-a dreptul surprinzătoare în crearea prin ameliorare a unor soiuri de porumb, grâu de toamnă și cartofi, toate de o calitate care le întrecea pe precedentele. Enumerăm soiul de grâu „Cluj 650”, cele patru soiuri de grâu („Arieșeanu”, „Arieșean precoce”, „Românesc de Studina” și „Galben timpuriu”) și pe cele de cartofi denumite „Ardeal” și „Merkur”.

Cursurile ținute la catedră au constituit materiale primare pentru elaborarea tratatului în trei volume, *Fitotehnica*, apărut între anii 1956 și 1960.

La Institutul Agronomic din Cluj a creat prima „școală românească de fitotehnie” la care, sub competența sa îndrumare, s-au format numeroși specialiști în acest domeniu esențial de cultură care făcea pași fermi spre ieșirea din deja păgubitorul „mod tradițional” de lucrare a pământului. Întregul colectiv științific format de către profesorul Vasile Velican își concentrase cercetările spre optimizarea unor metode noi de cultivare a plantelor cerealiere, îndeosebi a porumbului, obținând soiuri cu calități superioare atât în ceea ce privește producția netă la hectar, cât și prin simplificarea lucrărilor de întreținere a culturilor. O deosebită atenție a acordat desfășurării procesului de aplicare a îngrășămintelor chimice, avertizând că utilizarea în exces și ca durată în timp a procedurii duce nu doar la infestarea recoltelor, ci și la o aproape ireversibilă degradare a terenurilor arabile.

Profesorul agronom Vasile Velican a fost unul dintre primii specialiști în cultivarea solului din țara noastră care a intuit că pentru conceperea și realizarea practică a unei agriculturi moderne, performante, era în primul rând necesară efectuarea de cercetări realmente științifice al căror obiectiv final să fie aflarea unor metode optime de cultivare a plantelor, pe deplin adecvate calităților terenurilor arabile ale României. Pentru atingerea acestui țel s-a angrenat el însuși într-o cercetare îndelungată și plină de dificultăți (inerente oricărui început de muncă științifică). În același timp, conștient fiind de volumul mare al aspectelor care trebuiau să fie investigate repetat și minuțios până a se putea afirma cu certitudine că d-a ajuns la rezultatul sperat, era necesară și constituirea unui colectiv de

oameni de știință care să formeze o echipă unanimă, bine sudată.

După ce a reușit să constituie lotul de cercetători, a procedat la întocmirea, în calitate de profesor coordonator, a unui cuprinzător program de activitate pe care l-a urmărit îndeaproape cu maximă competență științifică și responsabilitate profesională ani și ani la rând.

A avut în vedere și crearea prin ameliorare, metodă care consta din plantări succesive însoțite de experimente de polenizări a unor soiuri mult mai productive și mai rezistente la agenții patogeni ai felurilor genuri de culturi cerealiere.

Îndeosebi la Stațiunea Experimentală Agricolă de la Câmpia Turzii, instituție etalon pentru întreaga țară, a reușit să obțină soiuri ameliorate de porumb, grâu de toamnă, orz de toamnă, orzoaică, cartofi ș.a. Este de notat faptul că toate creșterile de producție au fost obținute fără a se afecta în nici un fel cerințele unei agriculturi pe deplin ecologice, nedăunătoare sănătății animalelor care erau furajate și nici consumului uman.

S-a opus cu vehemență oricărui gen de aberantă și neecologică încercare de sporire forțată și cu riscuri ulterioare majore a creșterii artificiale a producțiilor agricole (mai ales a stahanovismului de import sovietic, n.n.) motiv pentru care relațiile sale cu organul politic director nu au fost niciodată pe deplin cordiale, ci dimpotrivă.

Rezultatele descoperirilor sale științifice agronomice, care aveau la bază serioase studii și experimentări, veneau însă în flagrantă contradicție cu „directivele organului de partid” prin care se emiteau de către neofiți în agronomie în special și în știință în general planuri agricole aberante, care frizau ridicolul. Din acest considerent, deși ar fi meritat pe deplin să fie sprijinite a se dezvolta, stațiunile experimentale agricole au fost lăsate sau „ajutate” tacit să se autodesființeze, spre marea pierdere a economiei naționale.

Așa cum se vede din enumerarea distincțiilor de care avut parte ilustrul agronom originar din Hărman, din palmaresul său absentează orice recompensă pe linie de stat sau de partid.

Deși încă din anul 1944 Academia Română îi acordase premiul „Traian Săvulescu”, primirea sa în acest for a fost amânată multă vreme. Cauza nu a constatat în faptul că meritele sale pe tărâm științific nu ar fi fost îndeajuns de relevante încât să îl îndreptățească pe agronomul de excepție care era Vasile Velican să aspire la un loc în cadrul Academiei Române, ci „întârzierea” s-a datorat puternicelor convulsii prin care a trecut Academia Română (ca instituție) și membrii acesteia în cursul perioadei de timp imediat următoare încheierii celui de-al doilea război mondial, când țara noastră a fost arbitrar inclusă în zona de interes politic și economic prioritar a Uniunii Sovietice.

Anul 1963 s-a dovedit fast pentru savantul Vasile Velican. Atunci i s-a acordat titlul de doctor docent, iar în data de 21 martie a fost ales membru corespondent al Academiei Române (pe atunci Academia R.P.R.). În aceeași zi au fost aleși nu mai puțin de 47 noi membri, deoarece din anul 1955 nu mai avusese loc nici o întrunire academică destinată acestui scop. A activat în cadrul Secției de Științe Agronomice și Silvici a Academiei R. S. România fără să mai fi avut șansa de a ajunge în anii de după marea schimbare politic-administrativă a României din anul 1989.

Profesorul Vasile Velican a mai fost declarat membru al Academiei de Științe Agricole și Silvici din România, iar Filiala Cluj a Academiei Române l-a ales președinte al Subcomisiei Om-Biosferă.

A încetat din viață la etatea de 80 de ani, în data de 6 septembrie 1984, la Cluj-Napoca, unde a și fost înmormântat.

Nu cunoaștem ca în Brașov numele său să figureze pe vreuna din străzi, sau dacă vreo sală de la facultatea brașoveană de profil silvic să se numească „Vasile Velican”. Poate în viitor!

Irimie Ștaicu

(1905-1989)

Iriu al unei familii de intelectuali de la țară, Irimie s-a născut în Cristian, localitate situată între Brașov și Râșnov, pe drumul dintotdeauna circulat între Transilvania și regiunile dunărene. Clasele elementare le-a parcurs la școala din localitatea natală, după care a urmat Liceul „Andrei Șaguna”, obținând în vara lui 1924 diploma de bacalaureat.

Pentru studiile superioare a ales Bucureștiul, înscriindu-se la Școala Superioară de Agricultură de la Herăstrău, actualmente cartier al capitalei. În anul absolvirii acesteia, 1928, a fost oprit ca asistent al academicianului Gheorghe Ionescu-Sisești, post pe care îl deținuse până în anul 1932. Concomitent era încadrat și cercetător la Institutul de Cercetări Agronomice al României (ICAR).

Renumitul profesor al cărui asistent era îi facilitase obținerea unei burse de specializare la cunoscutul Colegiu de Agricultură și Științe aplicate din Statele Unite ale Americii (Kansas), instituție la care, după patru ani de studiu (1932-1936) i s-a acordat titlul de „Master of Science”, rămânând până în prezent unicul brașovean posesor al unei asemenea respectabile titulaturi.

După încheierea stadiului de specializare în S.U.A. a revenit atât la Facultatea de Agronomie din capitală, cât și la ICAR, la ambele efectuând cercetări în ramura științei agricole experimentale. Pe baza importantelor descoperiri din acea perioadă, sub îndrumarea profesorului Gheorghe Ionescu-Sisești, șef al Catedrei de Știința Solului și director al Institutului de Cercetări Agronomice (1885-1967), a elaborat teza de doctorat *Influența aratului asupra acumulării apei și nitratilor în sol și efectele asupra cantității și calității grâului de toamnă*. Lucrarea a fost susținută în fața comisiei la București, în anul 1938. Fiind axat pe un lung șir de experimentări personale, unele deseori repetate, conținutul tezei aducea atât de multe noutăți în domeniu încât a stat la baza primului tratat românesc de *Agrotehnică* apărut în anul 1947.

Deoarece în anul 1945, prin Legea nr. 617 promulgată de suveranul României, regele Mihai I, lua ființă la Timișoara Facultatea de Agronomie, se impunea ca noua instituție să fie încadrată cu personal didactic de nivel universitar. Conform uzanțelor în astfel de cazuri au fost scoase la concurs mai multe posturi de specialitate. Cercetătorul doctor în științe agricole originar din Cristianul Brașovului, concurând pentru Catedra de Agronomie-Agrogeologie, nu numai că a reușit cu un succes deosebit, ci a mai fost ales de către Consiliul Profesorat și în funcția de prodecan al facultății timișorene.

Pentru lucrările practice cu studenții i-au fost repartizate spre administrare patru ferme. Prin directa și mai ales competența sa organizare acestea au devenit „ferme-pilot”, cu recolte de referință pentru întreaga agricultură a României. Extinsă apoi aproape la nivelul tuturor zonelor agricole similare pedoclimatic ale țării, vasta experiență a lui Irimie Staicu a avut ca rezultat o substanțială creștere cantitativă a recoltelor cerealiere, ușurând în acest fel presiunile ce se făceau din parte Uniunii Sovietice asupra statului român de a achita enormele „datorii” de război impuse țării după cel de al doilea război mondial.

Pe lângă funcțiile de la facultate, i se încredințase și direcțiunea Stațiunii Agricole Experimentale de la Călacea, județul Timiș, în cadrul căreia a efectuat cercetări asupra a numeroase plante cultivabile (grâu, porumb, ovăz, mazăre, trifoi etc.), experimentate în diferite tipuri de sol.

Rezultate cu totul deosebite, cu largi ecouri și în mediile științifice agronomice din afara țării, a reușit în recoltele obținute pe soluri podzolice, considerate înainte de cercetările sale ca pământuri cu potențial productiv scăzut, el fiind creatorul școlii românești agronomice de ameliorare a terenurilor de mic randament.

De personalitatea sa se leagă înființarea primului centru științific experimental din vestul României, în localitatea Sălbăgelu Nou, comuna Sacu, județul Caraș-Severin. Cercetările inițiate de Irimie Staicu în acest centru au însemnat începutul chimizării agriculturii din Transilvania și Banat, putându-se astfel stabili efectele mai multor tipuri de îngrășăminte asupra fertilizării anumitor genuri de terenuri arabile. Tot el a avut întâia preocupare științifică în ceea ce privește guano-fosfații de pe vatra peșterilor din Valea Cernei, în masivul Băilor Herculane.

Majoritatea rezultatelor acestor cercetări au fost făcute cunoscute și peste hotare, în primul rând prin participarea sa la numeroase conferințe de specialitate (Paris, New York, Viena, Geneva, Hohenheim etc.). De remarcat cu deosebire valoroasa-i contribuție la dezbaterile sau rezolvarea unor aspecte referitoare la identificarea de resurse naturale ale *Terrei*, necunoscute până la el, rezolvarea crizei de proteine și combaterea poluării mediului,

găsind spre utilizare o serie de surse nepoluante de energie.

La Conferința Internațională a Societății de Știință a Solului care s-a desfășurat la Stuttgart-Hohenheim în vara anului 1971, demult renumitul agronom Irimie Staicu a prezentat o comunicare senzațională, subiect în premieră pe plan continental și nu numai, referitor la îmbunătățirea însușirilor fizice ale solurilor acide argilo-diluviale pentru a le face din total neproductive terenuri adecvate cultivării, inițial a lucernei, ghizdeiului (plantă furajeră perenă din familia leguminoaselor, bogată în substanțe hrănitoare, n.n.) și a trifoiului roșu, pentru ca mai apoi să devină posibilă și semănarea cerealelor pentru consum uman.

Deține Irimie Staicu prioritatea absolută și în privința ameliorării lăcoviștelor (terenuri pe care persistă umiditatea excesivă („zătonește”) și care face imposibilă cultivarea plantelor, n.n.) existente în partea de vest a Banatului, reminiscențe ale lacurilor străvechi, terenuri pe care le-a fertilizat prin efectul prelungit al arăturilor și al îngrășămintelor aplicate după o dozare stabilită tot de el.

Ca profesor universitar ținea cursuri atât de importante încât a ajuns să predea simultan fa facultățile de agronomie din Timișoara și din București, fapt fără precedent până la el în învățământul universitar agronomic din țara noastră.

A fost recunoscut drept cel mai avizat cercetător din România în specialitatea Agrofitehnie, încredințându-i-se direcțiunea acestei secții a renumitului Institut de Cercetări pentru Cereale și Plante tehnice de la Fundulea.

Agronomul și agrotehnicianul Irimie Staicu a prezentat în repetate rânduri comunicări la sesiuni și colocvii de agricultură și silvicultură organizate de Academia Română. Urmare și a acestora, dar în primul rând a vastei sale munci de cercetare, în data de 21 martie 1963, după o întrerupere de opt ani în care nu se mai făcuse nici o alegere de noi membri, la Academie s-a reluat șirul de primiri în supremul for cultural și științific al țării. Irimie Staicu a fost ales membru corespondent al Academiei Române, în primul „eșalon” de după ameliorarea relațiilor conflictuale dintre ea și „conducerea superioară de partid și de stat”.

Peste un an de la acordarea titlaturii academice, în 1964, pentru activitatea științifică de excepție a fost ales membru al celei de-a VI-a Comisii de Tehnologie a Solului, iar la stabilirea Biroului Executiv al acestui organism a întrunit voturile necesare pentru ocuparea funcției de președinte.

Peste alți trei ani devenea „omul cheie” în Institutul Central de Cercetări Agricole de la noi, al cărui director a fost numit.

În anul 1973 deținea cea mai înaltă funcție la care ajunsese un agronom de la noi din țară, aume de vicepreședinte al Comitetului Consultativ al Organizației Națiunilor Unite pentru aplicarea științei și tehnicii de dezvoltare.

A predat la catedra universitară timp de două decenii fără întrerupere, contribuind cu marea-i erudiție la formarea multor promoții de ingineri, dintre care s-a ridicat o pleiadă de excelenți cercetători în domeniul agriculturii. Fără a da aici nume, precizăm, și nu spre amuzament, că unii dintre aceștia au lucrat la Stațiunea Experimentală pentru Cultivarea Cerealelor din comuna bănățeană Lovrin, ale cărei recolte record de păioase n-au fost niciodată întrecute de agronomii din Scorniceștiul de tristă faimă, deși an de an recoltele de acolo erau măsluite aproape fățiș.

Irimie Staicu a fost și coautor la peste 50 de titluri ale unor lucrări a căror valoare informațională nu a fost estompată de trecerea timpului. Dintre acestea, lucrarea care însumează un volum extraordinar de informații de specialitate este *Agrotehnica*, tipărită la București în anul 1969 (606 p.).

La vârsta de 84 de ani și aproape trei luni, a încetat din viață la București, în cea de-a douăsprezecea zi a lunii lui Cuptor, anul 1989.

Comunitatea din Cristian se mândrește a fi locul de obârșie al marelui savant, mărturie stând placa memorială înzidită cu câțiva ani în urmă pe peretele casei în care acesta s-a născut.

Dimitrie Macrea

(1907-1988)

Satul Fântâna, aparținător din punct de vedere administrativ de comuna Hoghiz, situată pe malul stâng al râului Olt, a fost locul de naștere a celui care peste ani avea să devină unul dintre cei mai mari specialiști în lexicografie, lexicologie, statistică lingvistică, fonetică și geografie lingvistică din România secolului al XX-lea, Dimitrie Macrea (îl scriem aici Dimitrie, deoarece doi dintre autorii acestei cărți, Fl. Costea și L. Marghitan am avut onoarea de a-i audia prelegeri la universitatea clujeană și l-am cunoscut cu acest prenume, deși în *Dicționar de lingviști și filologi români*, Editura Albatros, București, 1978, p. 164, autoare Jana Balacciu și Rodica Chiriacescu, apare cu prenumele Dumitru. În privința sa mai există și alte neclarități, sau, poate, mici neconcordanțe, ca dovadă că mai toate scrierile referitoare la persoana sa „precizează” că a absolvit „Facultatea de Litere și Filozofie de la Universitatea „Ferdinand I” din Cluj, n.n.).

S-a născut la 21 iulie, la o zi după sărbătoarea Sfântului Proroc Ilie din Tesvi. Conform unei tradiții la români, copilul care se naște la sau în preajma sărbătoririi unuia dintre sfinți se spune că „își aduce singur prenumele”. Contrar acestui obicei însă, băiatul familiei Macrea nu a fost botezat Ilie.

La *Facultatea de Litere* a Universității din Cluj (s.n.), pe care o absolvă în anul 1935, îi avusese profesori pe Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Dimitrie Popovici, Ștefan Pașca, N. Drăganu, G. Giuglea, G. Bogdan-Duică. A avut parte de prețuirea deosebită a lui Sextil Pușcariu care, după încheierea studiilor superioare și luarea licenței, îl reținuse la universitate. Asistent fiind la Catedra de Lexicologie, în anul absolvirii și-a susținut și teza de doctorat cu subiectul *Palatilizarea labialelor în limba română*. Mentorul său, Sextil Pușcariu, îl luase în colectivul științific al Muzeului Limbii Române, grup de cercetători filologi între care figura cea mai marcantă se va dovedi în curând a fi aceea a lui D. Macrea. Teza sa de doctorat a fost atât de bine primită de către S. Pușcariu încât acesta a acceptat publicarea ei în revista „Dacoromania” din anul 1938. În treacăt reamintim că acel grup de învățați se bucură și acum de faima de a fi reprezentat cel mai important centru de lingvistică din România Mare.

În cadrul secției lexicografice se elabora, sub conducerea aceluiași Sextil Pușcariu (cărui din anul 1906 Academia Română îi încredințase coordonarea masivei lucrări, n.n.), a luat parte la redactarea *Dicționarului limbii române*, dovedindu-se harnic și statornic colaborator. A „absentat” de la munca la *Dicționar* doar în anii 1935-1937 când, tot la recomandarea lui Sextil Pușcariu, și-a continuat studiile de specializare la Paris, unde i-a avut ca dascăli pe M. Roques, G. Milliardet, Ch. Bruneau, O. Bloch (lingvistică romanică), Pierre Fouché (fonetică experimentală), J. Vendriyes (lingvistică generală).

Întors de la Paris, a rămas la Universitatea din Cluj, unde se afla și în anul 1940, când partea de nord-vest a Transilvaniei a fost acordată Ungariei prin Diktatul de la Viena. Atunci a luat parte la dificila muncă de mutare a Facultății de Filologie, inclusiv a Muzeului Limbii Române, la Sibiu. Acolo, în orașul de pe Cibin, faptul cel mai de căpetenie s-a dovedit a fi asigurarea continuității activității didactice, cercetările lingvistice și lucrul la *Dicționar* fiind trecute pe plan secund.

Urmare a trecerii României în august 1944 de partea Națiunilor Unite și a eliberării teritoriului național transilvan până la 25 octombrie 1944, universitatea românească a revenit din refugiul sibian la Cluj. Și de această dată Dimitrie Macrea a fost unul dintre cei mai activi profesori ce au contribuit la reinstalarea în edificiile clujene a universității, cu toate facultățile ei de dinainte.

În Clujul de după al doilea război mondial a continuat activitatea universitară (între 1936 și 1940 fusese asistent) ca șef de lucrări (1943, numit fiind pe când era la Sibiu-1947); din 1947 până în 1952 a deținut funcția de conferențiar, pentru ca în ultimul an menționat să fie avansat profesor pentru cursul de *Istoria limbii române*. Inițial, acesta s-a ținut la Cluj, pentru ca după numai câteva luni să fie transferat la Universitatea din București. Transferul său în capitala țării era în fapt recunoașterea valorii naționale a Profesorului Dimitrie Macrea, deoarece până la el lucrurile se petrecuseră invers: profesorii bucureșteni erau transferați la Cluj.

La București fiind, din 1952 până în anul 1958, a coordonat cu deosebită competență dificila operațiune de revizie finală a *Gramaticii limbii române*, ale cărei prime două volume au fost editate sub egida Academiei Române în anul 1954.

Peste numai doi ani, în 1956, tot sub îngrijirea sa și tot sub egida Academiei, va vedea lumina tiparului volumul *Limba română. Fonetică. Vocabular. Gramatică*, titlu edificator cu privire la valoarea generală, dar în primul rând la cea didactică a lucrării.

Putem adăuga „amănuntul” că această carte are în lumea științifică de specialitate o prezență aproape perenă, cunoscut fiind că evoluția limbii, și nu numai la noi, cunoaște un curs extrem de lent, unele forme arhetipale sau „tipare” gramaticale dăinuind chiar secole.

După dispariția în anul 1948 a filologului Sextil Pușcariu, cel mai competent și mai îndreptățit la preluarea și conducerea muncii la *Dicționarul limbii române* se dovedise și era unanim recunoscut de contemporani Dimitrie Macrea, pentru el totul fiind în fapt o continuare a activității pe care o relua la revenirea din Franța.

Prin nedorita dar și ineluctabila încetare din viață a pleiadei filologilor care alcătuiseră după anul 1919 reputata școală lingvistică de pe lângă Muzeul Limbii Române din Clujul deceniilor 3 și 4 ale secolului al XX-lea, Institutul de Lingvistică din importantul centru cultural transilvănean intrase într-o acută penurie de specialiști în știința lingvistică. Din acest considerent, Dimitrie Macrea, ajuns la etatea consacrării profesionale, revenise în Clujul în care imediat a fost instalat ca director al menționatei instituții. În paralel, D. Macrea a predat la Universitatea „Victor Babeș” care, din anul 1959, anul celui de-al doilea val de frământări studentești (după cel din 1956) soldate cu exmatriculări și cu zeci de ani de condamnări pe seama studenților care s-au opus, s-a „unit” cu universitatea maghiară și a devenit Universitatea „Babeș-Bolyai”. În acel an Profesorul universitar Dimitrie Macrea a fost cooptat membru al Societății de Lingvistică Romanică, al cărei director adjunct a fost din 1958 până în 1966. Continuă activitatea la marea operă începută de Sextil Pușcariu, *Dicționarul limbii române*, dar și pe cea solicitată de funcția de director adjunct al revistei „Cercetări de lingvistică”. Tot el coordonează direct, la București, lucrările de elaborare a *Dicționarului enciclopedic român* din care, între 1962-1966 se vor tipări patru volume. În anul 1963, la împlinirea a 59 de ani, va primi titlul de „Profesor Emerit”.

Cu lucrarea *Lingviști și filologi români*, apărută în anul 1959, D. Macrea poate fi considerat primul lingvist de la noi care a „intuit” însemnătatea *Istoriei Științei* mai înainte ca aceasta să fie oficial inclusă în preocupările Academiei Române ca disciplină de sine stătătoare. Contribuția lui în acest sens reprezintă o veritabilă „carte de avangardă”, merit științific pe care acum îl înscriem pentru prima oară în filele unui volum.

Apoi, peste alți doi ani, la 3 februarie 1965, pe când președinția Academiei Române era deținută de către savantul chimist Ilie Murgulescu (1902-1991), filologul Dimitrie Macrea a fost ales membru corespondent. Este de menționat faptul că în acel an a avut loc o singură întrunire pentru alegere de noi membri, aceea din a treia zi a lui Făurar. În aceeași adunare au mai fost aleși membri alți cinci erudiți (Mircea Dragoș Biji, statistician; Leon Silviu Daniello, medic; Gheorghe Ivănescu, filolog; Jean Livescu, istoric literar; Haralambie Mihăiescu, filolog).

În perioada în care activase ca membru al academiei a mai elaborat și publicat importante lucrări de lingvistică. Chiar în anul alegerii ca membru corespondent a tipărit culegerea *Studii de istorie a limbii și lingvisticii române*, urmată de contribuțiile *Limbă și lingvistică română* (1973), *Introducere în gramatica istorică a limbii române* (1974) și extrem de îndrăzneța pentru deceniul VIII al secolului XX, *Unitatea limbii române* (1978). Tot lui îi aparțin temeinice lucrări publicate anterior, cum ar fi *Probleme de fonetică* (1953) sau *Probleme de lingvistică română* (1961). Putem spune, peste ani, că principiile, mai corect spus chiar preceptele, formulate de Dimitrie Macrea în această din urmă lucrare sunt perfect valabile și actuale, trimițând integral în derizoriu lamentabilele încercări ce se fac

peste Prut de a „demonstra” existența așa-zisei limbi moldovenești, în paralel dar diferită de limba română, încercări sinonime cu falsul istoric și cu trădarea propriului popor.

Eminentul filolog Dimitrie Macrea, plecat din localitatea în a cărei vatră se cunosc în prezent mai multe sate dacice și cel puțin unul de coloniști romani, din a căror vorbire s-a plămădit limba căreia el i-a dedicat întreaga-i dăruire și har, a încetat din viață, la București, în data de 5 octombrie 1988, la vârsta de 81 de ani.

Eugen Pora

(1909-1981)

Generația noastră de studenți ai Universității „Victor Babeș” din Cluj (L. M., Fl. C.) a avut inegalabila șansă de a-l cunoaște și de a-l audia pe profesorul oceanograf care a adus faima de care s-a bucurat Clujul deceniului al V-lea din secolul XX, savantul Emil Racoviță. Acum, după o jumătate de veac, ne întrebăm cine poate în-tui câtă vreme va mai trece până când universitatea napocensă va mai avea o personalitate de rezonanță științifică emanată de excepționala erudiție a acestuia, sau a celui care i-a urmat în profesie și căruia am avut șansa să-i fim în parte contemporani, Eugen Pora?!

În amfiteatrele edificiului universitar principal, situat la primul număr de pe strada Kogălniceanu, era extraordinar de greu, uneori chiar imposibil de „prins” un loc, chiar dacă mergeam cu mult înainte de începerea prelegerilor, la doi magistri prin excelență, pe care noi îi numeam scurt, studențește: Pora și Vătășianu. Deși avem note în carnetul de student numai de la istoricul de artă, ne înghesuiam, parcă împreună cu tot Clujul, și la fantasticele pe atunci prelegeri cu proiecții pe care le făcea și profesorul Eugen Pora. Lumea care nu încăpea în amfiteatru, pentru că nu eram numai noi studenții, asculta într-o liniște de mormânt pe holuri și coridoare (ferestrele nu se puteau deschide pentru că se

făceau permanent proiecții de diapozitive), pe cei din amfiteatru cădeau picuri din tavan, orele nu se măsurau în timp și nici nu aveau pauze, iar la sfârșit izbucneau aplauze mai puternice decât cele pentru Ohanezian, Piso, Teodorian ...

Deși sigur este un pleonasm, afirmăm că Eugen Pora și Virgil Vătășianu erau unici prin „alt fel” de cursuri pe care le țineau. Ne și întrebăm dacă a fost chiar o întâmplare că amândoi veneau din ținuturile sud-transilvane pentru a interpreta roluri de excepțională însemnătate pentru poporul român, unul dinspre Brașov, celălalt dinspre Sibiu.

Eugen Pora se născuse în *fasta* zi de 13 din penultimul an al primului deceniu al secolului XX, în frumoasa comună Bunești, situată în partea de nord a actualului județ Brașov. Mama se trăgea din familia preotului Curta, de loc din Homorodul din apropiere. Dar, după ce au construit casa parohială din localitate, neadaptându-se locului, părinții lui s-au mutat la Cluj, casa părintească devenind pentru Eugen doar un Rai al vacanțelor. Așa se face că numai clasele primare le-a făcut în Bunești, pentru cele de școlarizare gimnazială și liceală fiind înscris la reputatul Liceu „George Barițiu” din orașul de pe Someș. Baccalaureatul și-l susținuse în anul 1927, după care a devenit student la Facultatea de Științe, secția Științe Naturale, unde i-a avut ca profesori pe Alexandru Borza (creatorul Grădinii Botanice din Cluj și socrul marelui latinist și exeget al vieții și operei poetului Publius Ovidius Naso, Nicolae Lascu, n.n.), Emil Pop, Ion Scriban, Vasile Meruțiu, George Vâlsan, Emil Racoviță, cu toții nume de referință în știința românească din prima jumătate a secolului al XX-lea.

La doi ani după obținerea licenței, cu sprijin din partea mentorului său Emil Racoviță, tânărul absolvent universitar a fost admis la renumita Universitate din Paris, Sorbonne, pentru a se specializa la Catedra de Fiziologie animală (1934-1935). Din capitala Franței a mers apoi în Departamentul Finistère din peninsula Bretagne unde, în stațiunea balneară situată pe țărmul Canalului Mânecii, Roscoff, exista o bază de cercetare a Institutului Francez de Oceanografie, la care a studiat fauna marină timp de încă doi ani (1935-1936). În anul 1938, cu teza intitulată *Influența curentului continuu asupra permeabilității branhiale a peștilor. Metabolismul substanțelor minerale în organism*, a obținut titlul de Doctor în Științe Naturale.

Cariera didactică universitară o începuse la Iași, unde a funcționat la Catedra de Fiziologia Animalelor în universitatea fondată de domnitorul Unirii de la 1859. Deși avea serioase perspective pentru a accede la conducerea instituției, situația generală din Moldova se deteriora pe măsură ce linia frontului se apropia amenințător de granițele României. Deja în toamna anului 1943 Iașul a cunoscut raidurile aviației Uniunii Sovietice, care treptat au paralizat activitatea orașului, inclusiv desfășurarea cursurilor universitare.

După încheierea celui de-al doilea război mondial și după reinstaurarea administrației românești peste teritoriul anexat Ungariei în septembrie 1940, Facultatea de Științe care se refugiase la Timișoara a revenit la Cluj. În noile condiții au avut loc modificări și în schema de organizare, creându-se astfel posibilitatea transferului lui Eugen Pora de la Iași.

Aici, din anul 1946, a început să predea, ca profesor, la Catedra de Fiziologia Animalelor. În paralel cu preocupările didactice, la noul loc de muncă a desfășurat o intensă activitate de cercetare. Astfel, sub conducerea directă a lui Eugen Pora, întregul colectiv profesoral al amintitei catedre a elaborat, pe bază de descoperiri științifice rezultate din

cercetările proprii, un amplu studiu asupra condițiilor de viață din Marea Neagră, comportarea animalelor la variațiunile de salinitate și biologia stavridului. Eugen Pora, în colaborare cu profesorii Jitaru și Degan, au studiat acțiunea extractelor de *Ecballium* și de vâsc, iar singur a reușit să descopere rolul sistemului nervos în fenomenele fiziologice, necunoscut până la cercetările sale.

În anii imediat următori celui de-al doilea război mondial învățământul universitar românesc se confrunta cu o acută penurie de manuale pentru uzul studenților. Evident că nici universitatea „Victor Babeș” nu era exceptată de la această situație. Soluționarea crizei pentru Facultatea de Științe Biologice din Cluj a venit din partea profesorilor șefi de la catedrele de Botanică, Fiziologia plantelor, Fiziologia animalelor, Zoologie și Biologie, care au elaborat și multiplicat cursuri în tiraje restrânse, dar suficiente pentru bunul mers al procesului de învățământ (celebrele „cursuri litografiate”, n.n.).

Profesorul Eugen Pora litografiase cursul său de *Fiziologie animală*, un manual ce trata activitatea nervoasă superioară, precum și un manual de lucrări practice de fiziologie animală. Tot lui i se datorează apariția mai multor lucrări de fiziologie animală care propuneau soluționări practice referitoare la ameliorarea producției de pește din Marea Neagră, rezolvări științifice de care în aceeași măsură cu România erau interesate și celelalte țări din jurul Pontului Euxin.

În anul 1962, fiind acceptat ca unul dintre cei mai competenți oceanologi ai Europei de Răsărit, Eugen Pora a fost solicitat să participe ca înalt specialist la cea de-a 35-a expediție a vasului de cercetări oceanologice al Uniunii Sovietice, „Viteaz”, în Oceanul Indian. Expediția a durat cinci luni și a fost prezentată de profesorul român într-o carte de știință popularizată apărută în anul 1969.

Pentru savantul Eugen Pora această aparent onorantă invitație a devenit, prin modul în care s-au derulat lucrurile, o adevărată dezamăgire, datorită faptului că timpul real afectat cercetărilor a fost extrem de redus, scopul ei nedeclarat fiind propaganda. Mai mult decât atât, la o serie de ședințe desfășurate la bordul navei el, ca și alți „nesovietici”, era intenționat evitat, poate pentru a nu-și manifesta nemulțumirea că vasul staționa zile și nopți în apele internaționale fără a efectua investigații asupra faunei abisale, după cum suna programul inițial al expediției.

A fost, din câte cunoaștem, persoana cea mai autorizată, nu numai din România, de a se pronunța în legătură cu foarte mediatizata chestiune a „senzaționalei” semnalări a hominidului trăitor în zona zăpezilor veșnice din Himalaia. Cu migala și conștiinciozitatea omului de știință onest, Eugen Pora a adunat toate datele care circulau în *mass media* internaționale referitor la ființa numită convențional Yeti și, în temeiul vastelor sale cunoștințe în domeniul fiziologiei a afirmat, atât în articole publicate, cât și în conferințe (la una dintre ele participând și studentul de atunci Liviu Marghitan) că totul este doar o născocire destinată manipulării opiniei publice, apariția unei asemenea ființe fiind contrară legilor fiziologiei. Campaniei desfășurate de Eugen Pora i se datorează conținerea difuzării în mediile românești a știrilor „senzaționale” despre Yeti.

Autor a peste 550 de lucrări de specialitate editate, singur sau în colaborare, face referire la o foarte mare parte dintre problemele fiziologiei animale. El este savantul care a introdus în știință conceptul de „specie fiziologică”, treaptă premergătoare apariției diferențierilor morfologice care vor duce la diversificări în cadrul aceleiași specii.

S-a făcut remarcat și pe tărâmul apariției mai multor periodice științifice cu profil de biologie, ca, de exemplu: „Marine Biology”, „Revue Roumaine de Biologie. Série Zoologie” și, mai ales, trimestriala *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”*. *Seria Biologie* (care apare și în prezent, n.n.).

Recunoscut internațional ca unul dintre marii specialiști în biologie ai Europei, a fost ales membru al „Asociației Internaționale a Fiziologilor”, al „Societății Internaționale de Cromobiologie”, al „Societății Internaționale de Endocrinologie Comparată”, al „Societății Europene de Radiobiologie”, al „Asociației Mediteraneene de Biologie Marină și Oceanografie” ș.a. A fost unicul biolog român căruia universitatea din marele oraș francez Lyon (anticul *Lugdunum gallic*, n.n.) îi acordase titlul de *Doctor Honoris Causa*, în anul 1974.

La 1 noiembrie 1948 a fost ales membru corespondent al Academiei Republicii Populare Române (denumirea fostei Academii Române, n.n.). Avea atunci numai 39 de ani și era al 151-lea „membru corespondent” al acestei instituții.

Datorită faptului că ulterior anului 1948 întrunirile pentru primirea de noi membri titulari erau deliberat foarte rare, savantul Eugen Pora nu a devenit „academician plin” decât peste un deceniu și jumătate, în data de 21 martie a anului 1963, pe când împlinea vârsta de 54 de ani.

Stabilit și împlinit din punct de vedere științific în Clujul universitar, deși i s-a propus în repetate rânduri să ocupe funcții de seamă în conducerea Academiei, Eugen Pora a preferat să rămână în afara unor „atribuțiuni” care l-ar fi stânjenit în cele două mari idealuri ale vieții sale: activitatea didactică, prin crearea de specialiști în disciplina la al cărei progres mondial a contribuit, și activitatea de cercetare.

În 28 octombrie 1981, în Clujul care-l adoptase cu aproape șapte decenii mai înainte, Eugen Pora a încetat din viață, la vârsta de 72 de ani.

Fiind unul dintre arheologii care cunosc destul de bine localitatea Bunești, nu-mi amintesc să fi văzut o placă memorială pe casa în care acesta s-a născut (Fl. C.).

Șterian Munteanu

(1918-1990)

Storită nerespectării grave a măsurilor de protejare a cadrului natural, se recunoaște deja pe plan mondial că problema conservării mediului este una dintre cele mai provocatoare cărora societatea actuală și viitoare trebuie să le facă față. La noi, în țara pădurilor carpatine și a unei imensități de izvoare ivite la tot pasul, începând cu deceniul al V-lea din secolul XX, odată cu instalarea regimului politic de esență străină conformației psihice a poporului român, s-a introdus și o păgubitoare idee despre „reconsiderarea” rolului mediului natural în viața omenirii.

Sub sloganul „Omul este stăpânul naturii” se declanșase, sub motivarea refacerii economice distrusă de război, o altă conflagrație la scară națională, purtată fără menajamente tocmai de om împotriva naturii și a mediului ambiant.

Este suficient să consemnăm, spre exemplificare, construirea căilor ferate extrem de mediate de presa și cinematografia acelor ani, Bumbești-Livezeni sau Salva-Vișeu. Cu mult cântatul „Hei-rup, hei-rup-bum!”, au fost defrișate fără discernământ un număr imposibil de evaluat astăzi de hectare din codri, fără a se ține seama dacă era sau nu necesară distrugerea cu furie oarbă a unor zone întregi care nu aveau nici o tangență cu

obiectivele economice aflate în construcție.

Și totuși, pe undeva au fost și în acele vremuri, numite poetic de cel care a fost Nicolae Labiș „un ev aprins”, persoane care au încercat, atât cât le-a stat în putință, să tempereze elanul condus de ignoranța ajunsă „mândrie națională”, de distrugere a unui mediu natural pentru a cărui devenire au trebuit să treacă sute de ani și chiar milenii.

Una dintre personalitățile care s-au opus dezastrului și a reușit să atenueze multipli factori care periclitau grav echilibrul ecologic de la noi a fost un fiul al actualului județ Brașov, Sterian Munteanu.

Se născuse cu mai puțin de patru luni înainte de definitivă desprindere a Transilvaniei de Austro-Ungaria imperială, în data de 6 august, în localitatea Sânpetru, și ea depozitara unor vestigii și monumente ale istoriei noastre din toate epocile, în prezent aproape unită cu Brașovul.

Posedând în stadiul actual al cercetărilor noastre date care încep doar cu anul 1942, când a absolvit studiile universitare, și dând timpul înapoi, deducem că în 1938 era în anul I de facultate, an în care, după toate probabilitățile, promovase și examenul de bacalaureat. Despre clasele gimnaziale se presupune că le începuse în 1930, fără a avea posibilitatea de a ști cu exactitate dacă le-a făcut în Brașov sau în altă localitate (Făgăraș, Sighișoara sau Sibiu).

Facultatea de Silvicultură pe care o absolvise funcționa pe atunci în cadrul Școlii Politehnice din București, unde este de admis că a fost oprit ca preparator, iar ulterior ca asistent. Credem că ar fi prea mică probabilitatea ca în alternativa în care și-ar fi desfășurat activitatea la un ocol silvic să îl găsim pe Sterian Munteanu instalat cadru didactic la Facultatea de Silvicultură din Brașov, după ce aceea din București, la „reforma învățământului” din anul 1948, se desființase. După doi ani era numit șef de catedră.

După înființarea Facultății de Ameliorări Silvice, tot la Brașov, deținuse pentru o perioadă de doi ani (1953-1954) și funcția de decan al respectivei facultăți.

Concomitent cu activitatea de la catedră, Sterian Munteanu se angajase intens în cercetare, fiind, în general, preocupat de relația pădure - mediul înconjurător și, în special, de aflarea unor soluții axate pe corectarea teraselor naturale și pe anihilarea torenților care produceau numeroase și considerabile stricăciuni în special în ambianța silvică montană și deluroasă. De personalitatea și eforturile sale se leagă introducerea în literatura științifică privitoare la păduri a conceptului de *torențialitate*, catalogând pe categorii și pe arii geografice acest fenomen natural absolut necesar pădurii în general, dar și dăunător în anumite circumstanțe.

A fost unul dintre cei dintâi specialiști români în silvicultură care și-a dat seama de rolul hidrologic al codrilor, reușind să definească o seamă de noi perspective în amenajarea hidrologică.

O primă măsură preconizată de el, aplicată la scara întregului spațiu împădurit al României, era aceea a necesității de regularizare a văilor săpate de torenți. Rezultatele cercetărilor sale în domeniu le-a înmănuncheat în volumul intitulat *Corectarea torenților* (1953). Cartea, de mare originalitate și bazată pe experiment, avea ca destinatari în primul rând factorii de decizie din conducerea de stat a căror îndatorire era asigurarea fondurilor fără de care programul de ameliorare nu putea fi realizat.

Tot profesorul inginer silvic originar din Sânpetru a pus în evidență, în premieră

națională, necesitatea constituirii unor bazine hidrografice prin a căror corectă funcționare să se restabilească fragilul echilibru al pădurii cu umiditatea de care ea însăși avea nevoie.

În urma unor cercetări care au durat mai mulți ani, răstimp în care a publicat în reviste de specialitate din țară și din străinătate rezultate parțiale ale propriilor investigații științifice, devenind unul dintre cei mai renumiți ingineri silvici ai României, în data de 1 martie 1974 a fost ales membru corespondent al Academiei naționale. Era al doilea inginer silvic român ales academician, la peste un sfert de secol de ploieșteanul Constantin C. Georgescu (1898-1968), care fusese ales membru corespondent în anul 1948.

În timp de peste un deceniu, mai exact între 1948 și 1959, C. C. Georgescu și S. Munteanu au fost cei mai proeminenți profesori și cercetători științifici de la Facultatea de Silvicultură din Brașov (și evident din țară, facultatea brașoveană fiind singura din România). Așa cum rezultă din opera acestora, fiecare a avut preocupări științifice bine individualizate, care nu s-au intersectat: în timp ce Constantin C. Georgescu era interesat de fitopatologie și dendrologie, S. Munteanu avea ca principală preocupare domeniul amenajărilor hidrografice. Destinul a făcut ca amândoi să-i fie dascăli lui Victor Giurgiu (vezi în acest volum), cel de-al treilea „pădurar” român care a devenit academician.

Lucrarea care l-a consacrat definitiv drept cel mai valoros specialist în amenajarea bazinelor montane pe academicianul Sterian Munteanu este intitulată *Amenajarea bazinelor hidrografice torențiale*, apărută în două volume în anii 1981-1982. Însă, pe lângă aceasta, el a mai publicat peste 150 de studii care au văzut lumina tiparului în publicații de specialitate de la noi sau din străinătate.

Extrem de bogata sa bibliografie de specialitate, constând din ample articole, conține un volum de-a dreptul impresionant de date științifice care au rămas valabile pentru silvicultura românească și în prezent. Dar, spre paguba întregii arii împădurite a țării noastre, învățămintele pe care le conțin din abundență scrierile academicianului Sterian Munteanu nu prea mai sunt luate în considerare. Poate acest lucru se întâmplă nu întotdeauna din rea voință a cuiva, ci mai degrabă din dificultatea de a avea acces la opera savantului silvicultor Sterian Munteanu.

Îndrăznim a face aici sugestia editării unui volum de „opere alese” care să includă în paginile sale cele mai semnificative dintre studiile ce se găsesc risipite prin diverse reviste a căror existență încetase de multă vreme.

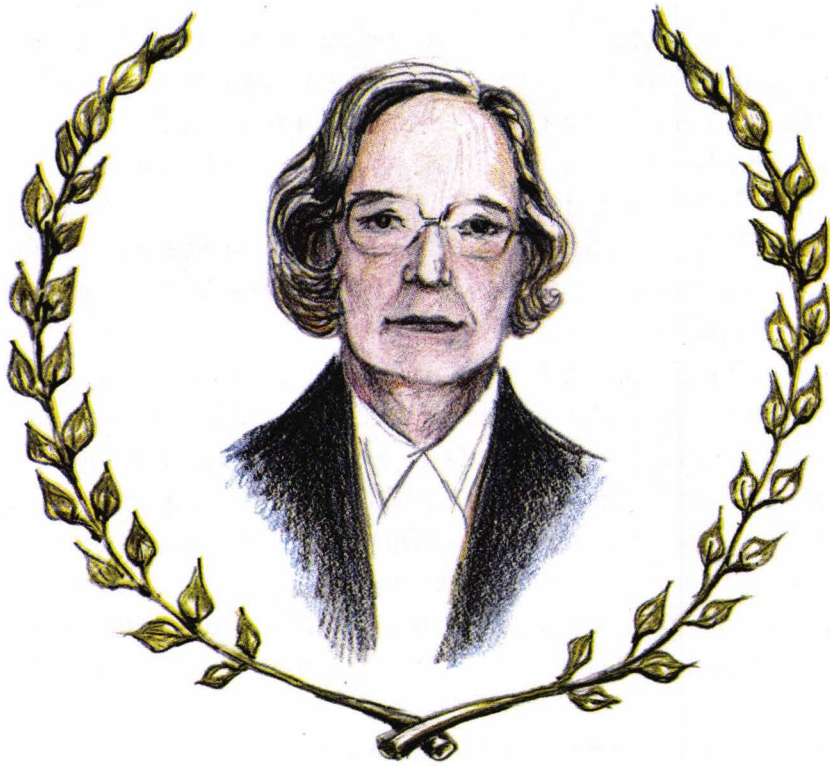
A mai fost ales membru al Academiei de Științe Agricole și Silvicultură din București și al Comisiei Europene a Pădurilor, aceasta din urmă ca o recunoaștere a valorii sale pe plan continental. A fost cooptat în Grupul de lucru al FAO (instituție creată în anul 1945 de Organizația Națiunilor Unite pentru combaterea foametei și pentru ameliorarea condițiilor de trai în lume, al cărui sediu se află la Roma, n.n.). A fost vicepreședinte al acestui Grup în două rânduri (1967-1970 și 1970-1982).

Privită retrospectiv, activitatea științifică a academicianului originar din Sânpetru brașovean, Sterian Munteanu, îl situează pe acesta pe solul principal al celor care s-au ocupat în România de problematica hidrografiei pădurilor carpatine. Soluțiile tehnologice descoperite de el au avut un foarte vizibil și benefic efect asupra creșterii calității arboretului în zone în care, până la punerea în aplicare a originalelor sale metode, pădurea înregistra an de an însemnate pierderi prin uscarea timpurie a mai multor categorii de arbori.

Metodologia sa a fost preluată și aplicată cu deplin succes și în alte părți ale lumii, iar consecința pentru autorul ei nu a fost alta decât o meritată creștere a prestigiului său pe plan extern, care în cele din urmă a determinat alegerea sa în deosebit de importante organizații umanitare de rezonanță globală. Nici un alt silvicultor din România nu l-a mai egalat în această privință.

A încetat din viață la București, în data de 7 aprilie 1990.

Maria Brezeanu

(1924-2005)

Actualul județ Brașov are deosebita șansă de a se mândri cu faptul că una dintre fiicele sale a ajuns să fie deținătoarea fotoliului de membru titular al Academiei Române. Mai mult decât atât, Maria Brezeanu a fost singura persoană de gen feminin originară din Transilvania intracarpatică ajunsă pe cea mai înaltă treaptă a consacrării științifice posibilă în România.

S-a născut în data de 19 martie, în cel de-al patrulea an al deceniului al III-lea din secolul trecut, în familia Rădăcină din pitorescul colț al Ardealului străjuit de zidurile cernite de vremi ale cetății Râșnovului, monument sub care se află una dintre cele mai renumite *davae* dacice, *Cumidava*, pomenită de primul dintre marii geografi ai antichității, alexandrinul Ptolemaios. Părinții săi, prețuitori ai științei de carte, văzând că încă din primii ani de școală fiica lor Maria era atrasă de învățătură, au luat hotărârea, contrar concepției din acei ani potrivit căreia domnișoarelor nu le este necesară prea multă știință de carte, de a o da la un liceu de fete prestigios. Au ales „Principesa Elena”, școală renumită la acea vreme în București.

Despre etapa de pregătire liceală, fosta elevă originară din Râșnov preciza într-un

interviu acordat în anul 2004 revistei „Academica”: „Am fost o elevă disciplinată și conștiincioasă, îmi plăcea să mă pregătesc la toate materiile, fără ca una din ele să mă atragă în mod deosebit. Îmi amintesc că profesoara de limba latină (trebuie menționat că la liceele de fete, cu excepția preotului care predă religia, toate celelalte cadre didactice erau obligatoriu femei, n.n.) era sigură că mă voi îndrepta în această direcție.

Alegerea chimiei ca domeniu în care să-mi desfășor activitatea o datorez profesoarei de chimie, doamnei Manolescu, din clasa a V-a de liceu.

Atunci m-am hotărât să urmez chimia, să devin profesoară și să mă întorc la liceul la care am învățat” (convorbire cu doamna Elena Solunca Moise, secretar de redacție la periodicul menționat mai sus, n.n.).

S-a înscris la Facultatea de Chimie de la Universitatea din București. Despre anii de studenție, distinsa doamnă academician depăna în amintirile sale: „Ca studentă am avut șansa să audiez cursurile unei pleiade de mari dascăli, personalități apreciate atât în țară, cât și în afară, fiecare din aceștia putând deveni un model pentru studenții săi. Cu toate acestea, cel a cărui personalitate m-a impresionat în modul cel mai profund a fost și a rămas profesorul Gheorghe Spacu. Nu era un model pe care să gândesc că-l pot atinge, pentru că era inegalabil, dar această imagine mă ajuta în eforturile pe care le făceam pentru o pregătire temeinică” (Gh. Spacu, 1883-1955, membru al Academiei Române din anul 1936, n.n.).

La terminarea studiilor universitare nu a devenit însă profesoară de chimie nici la liceul a cărui elevă a fost, nici la altul, ci a rămas în cadrul facultății, ca asistentă la Catedra de Chimie anorganică. Acela a fost locul ei de muncă, fără întrerupere, timp de 56 de ani.

În anul 1956, după susținerea tezei de doctorat în chimie, era avansată în postul de șef de lucrări. Nu trecem cu vederea faptul că Maria Rădăcină Brezeanu a fost primul Doctor în Chimie al nou înființatei facultăți bucureștene cu acest profil.

La Universitate era o colaboratoare de prestigiu a ilustrului academician Spacu, coautoare la cercetările din domeniul chimiei complexilor, începute de acesta în anii ‘50 ai secolului al XX-lea.

A urcat treptele carierei didactice universitare devenind conferențiar, în anul 1962, și profesor titular, șapte ani mai târziu, cu puțin înainte de a i se fi acordat titlul de Doctor Docent în Chimie (1970). Pe plan științific național s-a impus prin fondarea școlii de chimie a combinațiilor polinucleare, domeniu de strictă specialitate în ramura chimiei.

Tematica activității sale științifice s-a înscris în permanență în sfera cercetării fundamentale, ale cărei obiective aparțineau unor domenii cu perspective interesante, atât sub aspect fundamental, cât și aplicativ (obținerea materialelor nanotehnologice, n.n.).

Domeniul chimiei combinațiilor complexe polinucleare a fost pentru prima dată abordat în România de către reputata chimistă originară din Râșnov, împreună cu echipa pe care o coordona

A fost aleasă membru corespondent al Academiei Române în data de 18 decembrie 1991, într-un grup de savanți format din 14 bărbați și Maria Brezeanu. Peste alți doi ani, în 23 martie 1993, pe când mai avea doar un an până la împlinirea a șapte decenii de viață și o jumătate de secol de profesorat universitar, a fost aleasă prin vot secret membru titular al Academiei Române. Cum deja am mai spus la începutul rândurilor destinate ei,

Maria Brezeanu a fost prima femeie chimistă din Transilvania care a deținut acest prestigios fotoliu.

La solicitarea membrilor Secției de Științe Chimice a Academiei Române, dar numai la insistența expresă a academicianului Petru George Spacu (1906-1995), decanul de vârstă al membrilor respectivei secțiuni, Maria Brezeanu a reușit să mențină, în pofida multor greutăți, nivelul ridicat al cercetării și organizării nu numai din interiorul secției, ci și din institutele de chimie aparținătoare de Academia Română.

Cu prilejul rostirii în plenul academic a discursului de recepție intitulat *Chimia organică și/sau imitație a naturii?* de către academicianul Mircea D. Banciu, ales membru titular în anul 2000, biroul operativ al conducerii Academiei Române o desemnase pe academician Maria Brezeanu să facă oficiul de a-i da răspunsul din partea înaltului for. Este aproape inutil să mai precizăm că și de data aceasta avem de-a face cu o premieră națională, Maria Brezeanu fiind prima doamnă care rostește răspunsul la un discurs de recepție în Academie.

Dar marea reușită din viața academică a cercetătoarei a constat în acordarea de către Academia Română a unicului prilej din viața unui academician de a prezenta în *Aula Magna* a menționatei instituții discursul de recepție. Acest lucru se întâmpla la nu mai puțin de 134 de ani de la primul eveniment de acest fel și la 123 de ani după rostirea celui dintâi discurs similar ținut de un chimist (Nicolae Teclu, vezi în acest volum).

Mai mult, Maria Brezeanu a avut onoarea de a fi întâia femeie savant invitată să prezinte discursul de recepție. Memorabilul eveniment s-a petrecut în data de 30 mai din anul 2003 și a fost reprodus *in extenso* în revista „Academica” nr. 15 (152) din iunie 2003, p. 46-48 și 76-77.

Redăm câteva aspecte surprinse la respectiva festivitate. „În Aula Academiei Române a avut loc, în ziua de 30 mai a.c. o ședință publică în cadrul căreia doamna academician **Maria Brezeanu** a prezentat discursul său de recepție cu tema *Școala românească de chimie coordinativă*.

În deschidere, acad. **Eugen Simion**, președintele Academiei Române, a vorbit despre calitățile excepționale de om de știință ale doamnei acad. Maria Brezeanu. În timpul cât a fost președinte al Secției de Științe Chimice, funcție [pe] care a deținut-o între anii 1994-2002, acum președinte de onoare, s-a impus ca un model de relații umane, fiind, într-un timp *când toate ierarhiile valorice au fost zdruncinate, un factor de echilibru, o natură stabilizatoare*.”

Amplul discurs de recepție se constituie într-un binemeritat omagiu adus memoriei celor care au aparținut elitei chimiei românești din secolul al XX-lea (Nicolae Costăchescu, Gheorghe Spacu, Radu Cernătescu, Raluca Ripan, Petre Spacu, Ilie Murgulescu, Coriolan Drăgulescu, Ecaterina Nenițescu, n.n.), cu toții cercetători cu rezultate științifice de rezonanță europeană și mondială, dar și dascăli animați de o mare responsabilitate pentru pregătirea viitorilor chimiști ai României.

Nu insistăm asupra conținutului științific de foarte înalt nivel pentru a cărui înțelegere este imperioasă o pregătire pe măsură în domeniului chimiei anorganice.

Redăm, în încheiere, un semnificativ fragment al răspunsului din partea Academiei Române dat susținătoarei discursului de recepție prin persoana academicianului Victor Sahini (membru corespondent din anul 1963 și membru titular din anul 1990, specialist

în chimia fizicii biologice, n.n.). Iată deosebit de la obiect referiri la personalitatea Mariei Brezeanu: „Datorită modului cum stăpâniți arhitectura vastului domeniu al chimiei anorganice și prin măiestria expunerii domniei voastre magistrale, ați făcut ca generații de chimiști să pătrundă tainele disciplinei noastre, să o înțeleagă și să o îndrăgească. Ați completat, în sensul tradiției academice, activitatea didactică cu preocupări științifice cărorora le-ați dedicat o mare parte din timpul și energia dumneavoastră, desfășurându-le exemplar și îmbogățind considerabil problematica chimiei coordinative, punte între chimia anorganică și celelalte ramuri ale chimiei”.

Pe lângă onoarea deosebită de a prezenta discursul de recepție, peste un an, în 2004, a fost aniversată, tot în elevatul conclav al Academiei Române, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la naștere. Evenimentul i-a oferit academicianului Mircea Banciu ocazia de a spune: „Din creionarea unui portret al sărbătoritei nu poate lipsi încă o trăsătură de caracter demnă de a fi evidențiată; este vorba de modestie. Cred că în această privință putem face o comparație între sărbătorita de astăzi și regretata doamnă academician Ecaterina Ciorănescu, a cărei modestie era proverbială”.

A lăsat posterității o operă prețioasă constând din 13 cărți (dintre care una a fost premiată de Academia Română), un tratat de chimie, peste două sute de studii și articole publicate în periodice de specialitate din țară (ex. „Revue Roumaine de Chimie” ș.a.) sau din străinătate. Este autoarea a 20 de brevete de invenție.

La etatea de 81 de ani și o lună, academicianul chimist Maria Brezeanu a încetat din viață, la București. Spre lauda celor care își respectă valorile, casa natală din Râșnov a Mariei Brezeanu este bine întreținută și primește cu ospitalitate grupurile de vizitatori, așa cum și-ar dori de acolo, din eternitate, cea care a fost distinsa savantă.

George Ciucu

(1927-1990)

El de-al doilea membru al academiei noastre de știință și cultură originar din Cristianul de lângă Brașov, George Ciucu, s-a născut la data de 12 iulie 1927, cu 22 de ani mai târziu decât Irimie Staicu (vezi în acest volum). Clasele primare le-a parcurs la Cristian, după care, în anul 1938, a fost înscris pentru continuarea studiilor pre-universitare la Liceul de băieți din Brașov.

Studiile superioare le-a început în anul 1946, după promovarea examenului de bacalaureat. A studiat, la Universitatea din București, în cadrul Facultății de Științe, pe care a terminat-o în anul 1950 ca licențiat în matematică. Era unul dintre cei mai buni studenți ai savantului Octav Onicescu (1892-1983), cel care în perioada 1948-1962 era șef al Catedrei de Calculul Probabilităților. Împreună cu altă somitate a matematicii românești din prezent, cu care autorii acestui volum au doar onoarea de a fi contemporani, academicianul Solomon Markus (născut la Bacău în anul 1925, n.n.), George Ciucu a fost numit asistent la facultatea pe care tocmai o absolviseră.

După un stagiu de șase ani ca asistent, în 1956 a fost promovat lector universitar, dată la care teza sa de doctorat intitulată *Proprietăți ergodice ale unor lanțuri cu legături*

complete era redactată și a susținut-o în anul următor. Cu doctoratul luat, în anul 1958 a fost avansat la gradul de conferențiar la Facultatea de Matematică, nou constituită și ea la Universitatea din București.

Începând din anul 1966 a predat, ca profesor universitar titular, mai multe cursuri: matematici generale, statistică matematică, teoria probabilităților ș.a. În procesul de predare a avut grijă să nu se abată de la căile ce permiteau transmiterea către viitorii matematicieni a limbajului de specialitate, a regulilor de interferență ce se cereau a fi asumate, reușind astfel să aibă absolvenți de valoare științifică ridicată, unii dintre ei ajungând chiar membri ai academiei (ex. Gheorghe Păun, specialist în ramuri încă nu îndeajuns de cunoscute la noi, cum sunt calculatoarele moleculare, calcul ADN sau cu membrane, n.n.).

A fost ales, în anul 1972, *rector* al Universității București, fiind unicul brașovean care a ajuns în înalta funcție de diriguitor al întregii activități a celei mai de seamă instituții de învățământ superior din țara noastră, funcție în care a stat nouă ani.

La 1 martie 1974, rectorul Universității București a fost ales membru corespondent al Academiei Române, sub președinția academicianului Miron Nicolescu (1903-1975), care i-a fost profesor șef de catedră la materia Calcul Diferențial și Integral. În aceeași întrunire, adunarea generală i-a acordat votul pentru ocuparea unui important post în conducerea academiei, acela de secretar general. În felul acesta el devenise al 18-lea deținător al înaltei funcții pe care, dintre brașoveni, doar Alexandru Lapedatu din Cernatul Săcelelor o mai deținuse între 5 februarie 1939 și 1 iunie 1948 (vezi în acest volum). Fapt fără precedent în conducerea academiei de până la el, George Ciucu a rămas continuu în funcția respectivă timp de 16 ani, interval în care la președinție s-au perindat nu mai puțin de șapte persoane, dintre care trei au fost vicepreședinți cu delegație la funcția supremă (Șerban Țițeica (30 iunie - 23 martie 1976), Cristofor Simionescu (3 iunie 1977 - 19 martie 1980) și Ioan Anton (25 decembrie 1981 - 13 noiembrie 1984).

În cercetare a investigat un adevărat evantai de aspecte ale matematicilor, ca de exemplu teoria probabilităților, teoria jocurilor și a așteptării, introducerea noilor clase de lanțuri cu legături complete de tipul B. În determinarea proprietăților asimptotice a lanțurilor de legături complete de tip B a enunțat două teoreme: una pentru „legea normală” și alta pentru „legea algoritmului iterat”. În atenția sa a stat și „funcția caracteristică a variabilei”. Reușise să rezolve probleme privind legile limită din teoria lanțurilor cu legături complete, precum și unele probleme de teoria jocurilor sau teoria așteptării.

A manifestat preocupare pentru o seamă de aspecte filosofice ale matematicii, spre care de altfel s-au îndreptat mai toți marii matematicieni care s-au dedicat fundamentelor, limitelor matematicii, cei care reușesc să demonstreze teoreme de imposibilitate. Nu i-au rămas indiferente sau străine de cercetări nici modelarea probabilistică, nici procesul de verificare și diversificare în matematică. Academicianul George Ciucu, pe care am avut onoarea de a-l cunoaște personal (L. M.) spunea adeseori, parafrazând un celebru dicton: „Gramatica lumii nu poate fi scrisă și înțeleasă decât în termeni specifici matematicii”. Deoarece matematica fundamentală a devenit „prea abstractă” pentru societatea noastră actuală, renunțăm a enumera titluri ale lucrărilor elaborate de cel de-al doilea academician pornit din Cristianul Brașovului, mulțumindu-ne a menționa că în intervalul 1954-1981 a publicat mai mult de 20 de cărți al căror număr de pagini este foarte aproape de 5.000.

Spre marea pierdere a științei matematice românești, și nu numai, la vârsta de doar 63 de ani, în plină forță creatoare, ilustrul matematician George Ciucu a decedat, la 12 iulie 1990, la București.

Ion Ianoși

(n. 1928)

Estetica, filosofia culturii, istoria ideilor, istoria filosofiei românești, sunt numai câteva subiecte fundamentale ale preocupărilor personalității lui Ion Ianoși, născut în urmă cu opt decenii în orașul străjuit de muntele Tâmpa. Atât clasele elementare, cât și cele medii preuniversitare, le-a făcut în Brașovul natal. După obținerea diplomei de bacalaureat s-a înscris la Universitatea din Cluj, după întoarcerea acesteia din exilul de la Sibiu și Timișoara din anii 1940-1945. Începând din 1946 toate facultățile din Cluj și-au reluat cursurile.

Ion Ianoși a devenit, în toamna anului 1947, student la Facultatea de Litere și Filosofie, specialitatea Limba și Literatura Română. Îi avusese profesori pe Ștefan Pașca (1901-1955), lingvist și filolog (ales în 1955 membru corespondent al Academiei Române), Dimitrie Macrea (1907-1988, v. în acest volum), conferențiar universitar începând din anul în care I. Ianoși devenise student, precum și pe Emil Petrovici (1899-1968), lingvist și folclorist, ales în 1948 membru titular al Academiei Române.

Pe când era în al doilea an de studenție a avut parte, ca de altfel întregul învățământ de toate gradele din Republica Populară Română, de frământări profunde cauzate de

schimbarea orientării politice la nivel național. Nou instalatele autorități aveau în programul politic, printre alte enormități educative, și „înfăptuirea revoluției culturale”, prin care nu se urmărea altceva decât schimbarea radicală a conținutului ideologic al culturii și sistemului educațional în toată profunzimea sa. Instrumentul menit a pune în aplicare noul program politico-ideologic a fost așa-zisa Reformă a învățământului din anul 1948. Începând din acel an, universitatea românească din Cluj a primit numele academicianului Victor Babeș, considerat ca fiind corespunzător noilor cerințe ideologice deoarece fusese „savant materialist, patriot și cu vederi largi progresiste”.

Terminând Facultatea de Filologie în anul 1949, Ion Ianoși, cu argumentul calificativelor mari obținute la examenele de an și de stat (noua denumire a examenului de licență) a fost trimis la specializare la cea mai renumită instituție de învățământ superior din Uniunea Sovietică, Universitatea din metropola fondată de Petru cel Mare (dar purtând atunci numele lui Vladimir Ilici), Leningrad.

În orașul de pe Neva, care se refăcea după blocada germană din cel de-al doilea război mondial, în perioada 1949-1954 a urmat și a absolvit Facultatea de Filosofie, reușind ca în anul 1955 să obțină titlul de Doctor în Filosofie.

Cu acest titlu, la doar 27 de ani, Ion Ianoși a fost reținut în capitală pentru a predă cursul de Estetică de la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică, unde era încadrat pe postul de *lector universitar*. După doar patru ani de „catedră”, în 1962, era avansat la gradul didactic de *conferențiar universitar*. Acolo i-a avut studenți pe actorii de teatru și de film care actualmente sunt considerați „generația de aur” a scenei și ecranului românesc din secolul XX.

Anul 1963 a fost pentru conferențiarul Ion Ianoși momentul finalizării și tipăririi volumului *Romanul monumental și secolul XX*, carte de răsunător succes la vremea aceea. A urmat, peste alți doi ani, în 1965, volumul *Thomas Mann*, în care evocase viața și activitatea scriitoricească inserată cuprinzătoare și veridice fresce sociale a romanelor sale (*Familia Buddenbrook*, *Moarte la Veneția*, *Doctorul Faust* ș.a.), operă care i-a adus marelui prozator german, în anul 1929, Premiul Nobel pentru Literatură.

De notat că această carte a lui I. Ianoși, deși nu s-a declarat în mod public, se dorea din partea autorului a fi un omagiu postum adus lui Thomas Mann, la împlinirea unui deceniu de la moartea acestui mare romancier.

A continuat cu alte scrieri despre principalii romancieri ai literaturii, nu doar ruse, ci și universale, Dostoievski și Lev Tolstoi.

Din anul 1968 s-a transferat la Universitatea din București, unde a fost numit profesor titular al Catedrei de Estetică și Etică a Facultății de Filosofie. La universitate fiind, a abordat teme de filosofie și de artă, publicând, în 1980, volumele *Hegel și arta* și *Secolul nostru cel de toate zilele*.

Ion Ianoși s-a numărat printre cei dintâi interesați în prezentarea ideilor filosofice ale lui Constantin Noica, editând în anul 1998 volumul *Constantin Noica între construcție și expresie*. Și-a continuat cu perseverență studiul referitor la „sihastrul de la Păltiniș”, reușind să își valorifice bogata documentație într-o monografie amplă și densă în idei și interpretări, descriind în succesiune operele marelui gânditor, de la cele mai timpurii până la cele din ultimii ani de viață.

În acest tom, publicat la Editura Academiei în anul 2006, Ion Ianoși a izbutit în

mod fericit să înfățișeze detaliat atât investigațiile de istorie a filosofiei și tratatul de ontologie, precum și seria lucrărilor despre specificul rostirii și natura culturii românești. Creația sa scrisă este într-atât de consistentă încât nici măcar o enumerare a unor titluri nu este mulțumitoare, deoarece valoarea lor științifică, chiar luate în ansamblu, face extrem de dificilă și riscantă o eventuală ierarhizare din partea noastră.

Incontestabilă confirmare a spuselor noastre stau numeroasele premii de care au avut parte lucrările semnate de Ion Ianoși. Astfel, în anul 1963 a fost distins cu Premiul *Uniunii Scriitorilor de critică și istorie literară*, apoi, în 1979, Premiul „Simion Bărnuțiu” al Academiei Române, în 1980 *Premiul pentru eseu, publicistică și reportaj al Uniunii Scriitorilor*, iar în 1995, *Premiul pentru critică și eseu al Asociației Scriitorilor din București*.

La împlinirea vârstei de 70 de ani, în editarea lui Marin Diaconu, a fost publicat volumul *Estetică și Moralitate. Omagiu Prof. Ion Ianoși la 70 de ani de viață*, apărut la București în anul 1998.

În data de 29 noiembrie anul 2001, savantul filosof estetician Ion Ianoși, în vârstă de 73 de ani, a fost ales membru de onoare al Academiei Române, fiind astfel cel dintâi brașovean primit în elita principalului for cultural și științific al României în primul an al unui nou secol, cel cu numărul XXI.

Nu putem să trecem cu vederea calitățile deosebite de traducător ale profesorului universitar membru de onoare al Academiei Române, Ion Ianoși, originar din Brașov. Trebuie să menționăm în primul rând că are, între traducători, *atuul* de a fi un extrem de bun cunoscător al limbii germane și al limbii ruse. Era oarecum în firea lucrurilor, brașovean fiind, să își fi însușit germana încă din anii care au precedat debutul său în viața de școlar.

Cât privește limba poezilor de valoare universală Alexandr Sergheevici Pușchin (1799-1837) și Michail Iurievici Lermontov (1814-1941) a avut șansa să o deprindă în forma ei cea mai elegantă în cursul anilor petrecuți la studii și doctorat în Leningrad (fostul Sankt Petersburg de până la revoluția bolșevică) orașul cultural fanion al fostei Uniuni Sovietice.

Numai beneficiind de acele condiții mai sus menționate a avut capacitatea și vocabularul de specialitate corespunzător de a recepta în toată profunzimea lor scrierile în proza extrem de pretențioasă a romancierului Fedor Michailovici Dostoievski (1821-1881), precum și a romanelor psiho-analitice ale celui mai fecund dintre prozatorii ruși, Lev Nicolaevici Tolstoi (1828-1910).

Putem afirma că numele traducătorului din limba rusă în română, Ion Ianoși, figurează cu cinste alături de cel al lui Ion Frunzetti, Nicolae Paroescu, Alexandru Donici și Alexandru Ștefănescu-Medeleni.

Este de subliniat că fiind deosebit de meritorie inițiativa lui Ion Ianoși de a marca într-un fel anume comemorarea unui deceniu de la încetarea din viață a romancierului german Thomas Mann (1875-1955) tocmai într-o perioadă de timp în care nu prea erau agreate la nivel statal de vârf în țara noastră decât *anumite* aniversări (și mai puțin comemorări).

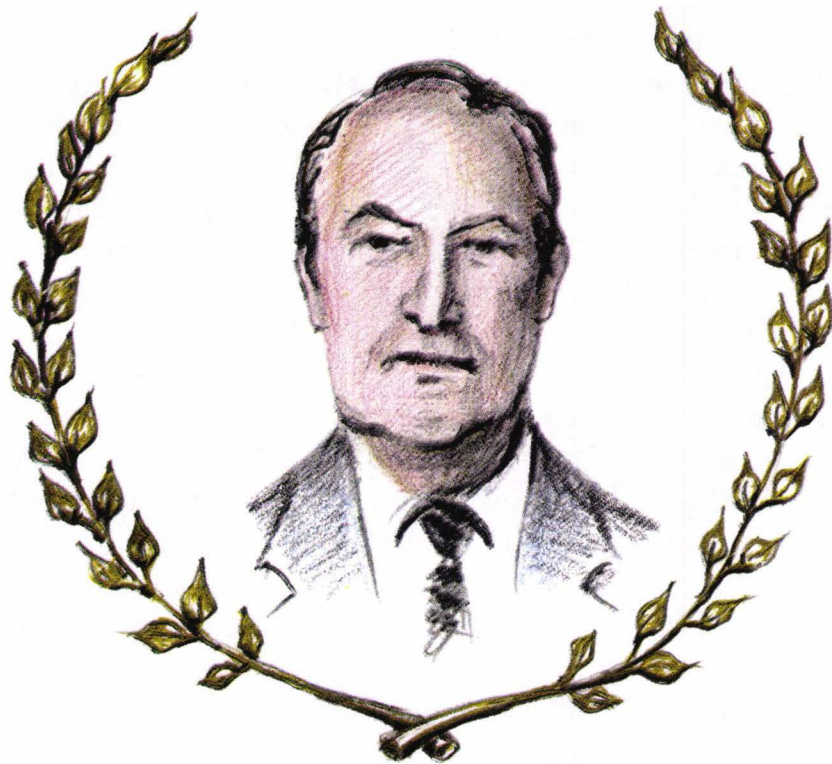
Editarea în anul 1998 de către Ion Ianoși a volumului *Constantin Noica între construcție și expresie* a avut ca bază o studiere mult mai veche a operei sihastrului de la Păltiniș, din vremuri în care a te referi la C. Noica era interpretat ca ceva totalmente îndreptat împotriva ideologiei momentului, echivalând chiar cu un act de dizidență. O atare preocupare, chiar științifică fiind, era în perioada respectivă un act deosebit de curaj civic și de sfidare

a obedienței fără limite care le era impusă intelectualilor de către regimul totalitar.

În tot cazul, filosoful Ion Ianoși este o personalitate pe cât de puternică, pe atât de complexă. Cu marea erudiție a Domniei Sale va mai da încă la tipar și alte lucrări elaborate cu elevata competență care îl definește și îl caracterizează.

Publicul iubitor de adevărata lectură de bună calitate așteaptă cu justificată nerăbdare!

Wilhelm Georg Berger

(1929-1993)

Unicul compozitor, dar și dirijor, muzicolog, violist și violonist originar din județul Brașov ales membru corespondent al Academiei Române, Wilhelm Georg Berger s-a născut în orașul Rupea, la data de 4 decembrie 1929. Primele noțiuni muzicale le dobândise la biserica luterană din Rupea, a cărei orgă îi stârnise curiozitatea. Deși la început s-a considerat că ar fi fost vorba doar de o joacă de copil, evenimentele care au urmat au scos la lumină un real talent. După câteva „probe de audiție” verificate de organistul sas din localitate, prezumția că băiatul dispunea de aptitudini muzicale a devenit certitudine. Nu numai că reușea „după auz” să interpreteze bucăți muzicale întregi, ci și să compună cu mare ușurință melodii laudate de cei din jur.

Convinsă că micul Wilhelm promite să devină un muzician apreciat, în primul rând un interpret, familia îl îndreaptă spre vioară. După mai multe succese ocazionate de re-

citaluri date la serbările școlare, vestea s-a răspândit și Wili Georg a dobândit statutul unui muzicant apreciat atât de dascăli, cât și de participanții la respectivele spectacole.

Pentru perfecționarea ca violonist, în anul 1940 a plecat la București unde, în urma unei severe selecții, a devenit student al Conservatorului „Ciprian Porumbescu”. Aici, între 1948 și 1952, a urmat studii de violă (cu Alexandru Rădulescu), istoria muzicii (cu Zeno Vancea), teorie-solfegiu (cu Ioan Șerfezi). În particular și în paralel lua lecții de vioară (cu Cecilia Nitzulescu-Lupu și Anton Adrian Sarvaș) și de muzică de cameră (cu Benjamin Bernfeld). În capitală, în foarte scurtă vreme, s-a impus ca un interpret de mare sensibilitate, eleganță și precizie. Totodată, a început să se afirme și în postura de compozitor, creând mai multe sonate pentru pian și vioară, piese de o încântătoare ritmicitate și vivantă gamă sonoră.

Încă din perioada studenției a fost admis în Orchestra simfonică a Bucureștiului, ale cărei concerte aveau loc în „Rotonda” Ateneului Român. Pasul făcut echivala nu numai cu onoarea de a cânta în această orchestră, ci și cu recunoașterea de către cei în măsură să o facă a harului său interpretativ. Găsim aici explicația că încă din anul 1948 este încadrat definitiv ca interpret la vioară în ansamblul muzical-sinfonic al Filarmonicii de Stat „George Enescu”, formația muzicală de cea mai bună reputație din România acelor ani.

Prin măiestria sa interpretativă a reușit să iasă în evidență și din rândul excelențelor violoniști ai orchestrei simfonice ale cărei concerte se radiodifuzau cu regularitate pe principalul post din țară, „România I”. Începând din anul 1953 i s-a acordat un mult râvnit loc în renumitul Cvartet de coarde al Uniunii Compozitorilor, în care a activat până în anul 1956. Cu această formație a luat parte la o serie de concerte susținute pe mari scene muzicale ale Europei, repurtând succese de rezonanță, consemnate cu rigurozitate de presa din România și de afară.

Se impune precizarea că deși i-au fost făcute numeroase și tentante oferte de a se angaja în orchestre de renume în Europa (cele mai multe în fosta Republică Democrată Germană) și în lume (altfel spus de a „fugi” din țară), el a respins orice propunere care ar fi însemnat părăsirea definitivă a patriei sale de origine. Ca interpret de mare virtuozitate a susținut concerte și cu formații din alte țări, de fiecare dată ținând să facă precizarea, în program, că el nu este decât un oaspete din România.

Între 1968 și 1989 a deținut funcția de secretar al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România.

Treptat, începând din anul 1958, s-a orientat cu precădere spre compoziție. Creațiile semnate de el exprimă, în ansamblu, o mare diversitate de sentimente, toate dominate de optimism și dragoste de viață. Propensiunea sa spre optimism a fost îngemănată cu o tonică muzicalitate, trăsături ce caracterizează și personalizează atât cele 11 simfonii, cât și concertele pentru vioară și orchestră, urmate de o serie de sonete și lieduri. De fapt, pentru compozitorul Wilhelm Georg Berger nu au existat genuri majore sau minore în muzică, el dându-le fiecăruia nestemate pe care le iubea deopotrivă. Așa se face că „știtele” lui cuprind muzică vocal-sinfonică, muzică simfonică, muzică de teatru, muzică de cameră, muzică de concert, muzică pentru pian, muzică vocală. Deși poate părea neverosimil pentru un om care a trăit numai 64 de ani, iar compozițiile lui sunt de ordinul sutelor; ele cuprind nu doar gama sentimentelor umane, ci și natura, istoria țării lui de origine și a

lumii, pentru el fiind la fel de important dacă scrie muzică pe versuri de Eminescu sau de Goethe.

Wilhelm Georg Berger este unul dintre puținii creatori de muzică, și nu numai de la noi, pentru care prolificitatea nu înseamnă și lipsa de calitate a compozițiilor. Stau mărturie în acest sens numeroasele premii naționale și internaționale pe care le-a câștigat, dintre care amintim: Premiul *Prince Rainier III de Monaco* (Monte Carlo, 1964), Premiul I la *Concours international de composition d'oeuvres pour Quatour à cordes* (Liège, 1965), Premiul I la *Concours international Reine Elisabeth de Belgique* (Bruxelles, 1966), Premiul *Academiei Române* (în același an) etc. Premiul *Uniunii Compozitorilor din România* i-a revenit în cinci rânduri (1967, 1974, 1977, 1981, 1985).

La rândul lui, a făcut parte din jurii interne și internaționale de decernare a premiilor muzicale, dintre cele din urmă menționând: Liège, Torino, Dresda ș.a. Nu a neglijat nici activitatea de dirijor, talent cu care de asemenea era înzestrat, nu de puține ori conducând orchestrele din Brașov, Tg. Mureș, Arad, Iași ș.a.

Pe cât a fost de talentat ca interpret, dirijor sau compozitor, pe atât era înzestrat cu talent și vervă scriitoricească. Bazat pe o de-a dreptul enciclopedică pregătire teoretică muzicală, el a realizat sinteze care acoperă „spațiul simfonic” de la perioada barocă până în contemporaneitate.

Înainte de a prezenta principalele titluri de sinteze referitoare la marile etape „muzicale” ale Europei, elaborate de W. G. Berger se impune precizarea că un astfel de serial documentar a fost la vremea respectivă o premieră absolută în literatura muzicologică de la noi. Debutul l-a făcut cu volumul apărut în anul 1967 și intitulat *Muzica simfonică barocă clasică*. Au urmat, la anumite intervale, lucrările: *Muzica simfonică romantică (1830-1890)*, în 1972, *Muzica simfonică romantică modernă (1890-1930)*, în 1974, *Muzica modernă contemporană (1930-1950)*, în 1976 și *Muzica simfonică contemporană (1950-1970)*, în 1977.

Se mai evidențiază ca însemnătate – lucrare considerată de către muzicologi drept deschizătoare de drumuri în muzicologie -, volumul intitulat *Dimensiuni modale*. O sinteză fundamentală în istoria compoziției muzicale este considerată lucrarea sa *Clasicismul de la Bach la Beethoven*.

Importantă este contribuția sa la istoria cvartetelor de coarde, domeniu în care talentul său interpretativ se afirmase cu prisosință din tinerețe: *Cvartetul de coarde de la Haydn la Debussy* (1970) și *Cvartetul de coarde de la Reger la Enescu* (1979) stau mărturie în acest sens.

Scrierile lui dedicate muzicii sunt însă mult mai numeroase și se pot întâlni în periodice sau cotidiene de la noi sau din străinătate, aici amintind doar câteva dintre primele: *Astra*, *Muzica*, *Studii de muzicologie*, *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, *Contemporanul*, *Scânteia*, *România liberă*, *Rumänien Heute*, *Rumänische Rundschau*, *Neuer Weg*, *Volk und Kultur*, *România literară*, *Banatischer Zeitung* etc. La rândul lui, Wilhelm Georg Berger și opera sa, în oricare dintre dimensiunile ei, sunt prezenți în sute de articole și studii, dar și în enciclopedii de specialitate sau de cultură în general.

Este evident că o activitate care acoperă cu rezultate laudabile aproape în totalitate cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea nu putea rămâne în afara atenției Academiei Române.

Cel de-al doilea muzician originar din județul Brașov (primul fiind G. Dima, vezi în

acest volum) căruia Academia Română i-a acordat titlul de membru corespondent a fost, aşadar, compozitorul, dirijorul, interpretul şi muzicologul Wilhelm Georg Berger, ales în data de 18 decembrie 1991.

Din nefericire, aşa cum s-a întâmplat mai întotdeauna cu marile valori umane, în noua calitate de academician nu a activat nici măcar doi ani împliniţi, deoarece în data de 8 martie 1993 a încetat din viaţă la Bucureşti, la numai 64 de ani.

Gheorghe Mihailă

(n. 1930)

Pentru cunoașterea Evului de Mijloc românesc însușirea limbilor slave, îndeosebi a slavei vechi, este de-a dreptul indispensabilă. Așa cum se cunoaște, dintre academicienii originari din județul Brașov, născuți în secolul al XIX-lea, Ioan Bogdan (vezi în acest volum) a fost poate cel mai proeminent filolog și istoric „slavist” al vremii sale.

Deși născut la „distanță” de 21 de ani de la dispariția lui Ioan Bogdan, George Mihailă a încercat și a reușit să se impună ca un continuator al acestuia în cercetarea mărturiilor documentare românești scrise în slavonă.

George Mihailă s-a născut în data de 7 septembrie în Dăișoara, sat aparținător în prezent de comuna Ungra și situat la sud de orașul Rupea, pe malul drept al Oltului. Clasele elementare le-a făcut la școala din sat, iar liceul la Sighișoara. După obținerea „Diplomei de maturitate” (denumirea de după 1948 a Diplomei de bacalaureat) a candidat pentru un loc la Facultatea de Literatură Română de la Universitatea din București, unde a avut parte de dascăli iluștri, care de la început i-au îndreptat pașii spre istoria limbii și literaturii române și a câtorva limbi străine.

A audiat cursuri ținute de Alexandru Rosetti, Iorgu Iordan, Emil Petrovici, Alexandru Graur, Tudor Vianu, George Călinescu, Alexandru Balaci, Ion Coteanu, Dimitrie Macrea și Boris Cazacu, cu toții mari filologi și dascăli de frunte ai școlii românești de filologie. În tainele limbilor slave a fost introdus și instruit de renumiți profesori ai timpului, la care a parcurs diferite etape de specializare: A. Mazon și A. Vaillant din Paris, M. Vasmer din Berlin, R. Jakobson de la Universitatea Cambridge - Massachusetts din S.U.A., V. Kiparski din Helsinki, I. Hamm din Viena, Vl. Georgiev și K. Kircev din Sofia, W. Dorizewski din Varșovia, Fr. Slawski din Cracovia, I. Kurz din Praga, V. Machek din Brno, G. Pauliny din Bratislava, P. Ivič din Beograd și, nu în ultimul rând, pe R. A. Budacov din Moscova, profesorul care i-a fost și conducător la teza de doctorat.

Cu această de-a dreptul impresionantă pleiadă de slaviști de talie continentală, de la care Gheorghe Mihailă a dobândit cunoștințe filologice temeinice, nu greșim dacă afirmăm că eminentul fiu al Dăișoarei a ajuns cel mai important slavist român din a doua jumătate a secolului al XX-lea și din prezent. În consecință, nu este nicidecum de mirare că a avut parte de o carieră profesorală universitară rar întâlnită, pe care o vom schița în rândurile ce urmează, în măsura în care spațiul unei astfel de prezentări ne-o permite.

Așadar, după terminarea cu brio a cursurilor universitare, în anul 1951, absolventul filolog Gheorghe Mihailă a fost reținut cadru universitar pregătitor la facultatea de profil a Universității București. Pentru început, după cum cereau regulamentele, a fost instalat în postul de *preparator*, pentru ca între 1952 și 1956 să ocupe postul de *asistent* stagiar. După absolvirea unui curs de specializare în limbi slave făcut la Universitatea „M. V. Lomonosov” din Moscova a susținut, tot acolo, teza de doctorat intitulată *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*. A urmat de îndată avansarea la treapta de *lector* universitar, în anul 1957. Peste încă un an a obținut din partea senatului universitar numirea ca șef al Catedrei de Limbi Slave Sudice (1958-1977), timp în care a devenit și *conferențiar* universitar, începând din 1961. În 1969 a devenit *profesor* universitar.

În mai multe mandate a fost ales prodecan al Facultății de Filologie (1960-1963), prodecan al Facultății de Limbi Slave și decan (1967-1972) al aceleiași facultăți. Gheorghe Mihailă este *profesorul universitar* originar din județul Brașov născut după 1900 care a avut în cariera sa trei mandate de conducător al unei facultăți.

Impresionanta și unanim recunoscuta sa erudiție l-a impus ca un adevărat magistru în cunoștințe de slavistică, domeniu în care a ținut o diversitate de cursuri și seminarii cu o tematică greu, sau poate chiar imposibil, de egalat de contemporani sau discipoli. Predase o jumătate de secol la numeroase serii de studenți limba slavonă, limba slavă veche, paleografia slavo-română, gramatica comparată a limbilor slave, raporturi lingvistico-literare slavo-române, literatura română veche, istoria slavisticii, istoria lingvisticii, istoria culturii slave, problematica foneticii slavone, chestiuni de sintaxă și vocabular slavon etc.

Din deceniul opt al secolului XX a început publicarea, îndeosebi în Editura Academiei, a unui număr de volume deosebit de valoroase: *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi* (1972), *Studiu de lexicografie și istorie a lingvisticii românești* (1973), *Dicționar al limbii române vechi <sfârșitul sec. X – începutul sec. XVI>* (1974).

A contribuit, singur sau în colaborare, la readucerea în actualitate a operelor unor savanți și cronicari din Evul de Mijloc. Pomenim aici, pentru exemplificare, publicarea *Cronicii lui Mihail Moxa* (călugăr cărturar care a trăit la finele secolului al XVI-lea și în

primele decenii ale celui următor), *Cronica universală* (prima scriere de acest fel apărută în limba română în care sunt înfățișate întâmplările „de la facerea lumii” până în anul 1489, n.n.) care a văzut lumina tiparului în anul 1989, precum și *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, în două ediții, împreună cu Dan Zamfirescu și Florica Moisil (1970).

Unele ediții critice realizate de către profesorul universitar Gheorghe Mihăilă se opreau asupra operei lui Ioan Bogdan (*Scrieri alese*, 1968), *Literatura română veche 1402-1647* (două volume, 1969, în colaborare cu Dan Zamfirescu), la Eminescu (*Opere*, vol. XIV, 1983) și Bogdan Petriceicu Hasdeu (*Cuvente den bătrâni*, trei volume, 1983-1984). Colaborează la *Dicționarul limbii române moderne* (1958) și *Dicționarul limbii române* al Academiei (1965 și reeditări).

De-a lungul anilor a publicat în jurul a 400 de studii, articole și comunicări inserate în paginile a peste 50 de reviste și periodice din țară sau din străinătate. Multe dintre acestea le publicase în „Romanoslavica”, din al cărei colegiu de redacție făcea parte.

Pentru bogata și extrem de densa-i operă, în care a tratat cele mai diverse și dificile probleme ale slavisticii în ansamblul ei, nu numai din țara noastră, Comitetul Internațional al Slaviștilor îl desemnase membru de onoare; la rândul său, Comitetul Asociației Slaviștilor din România îi acordase pentru un mandat funcția de președinte. Deosebit de apreciate i-au fost studiile și comunicările prezentate la diferite sesiuni și congrese de slavistică, din care o parte s-au desfășurat în Bulgaria. Urmare firească și meritorie, Universitatea „Kliment Ohridski” din Sofia i-a acordat titlul de *Doctor Honoris Causa*.

A fost ales, în noiembrie 1983, membru corespondent al Academiei Române, pe când avea etatea de 63 de ani. La acea vreme președinte al Academiei Române era Mihai Corneliu Drăgănescu, fondatorul Secției de Știință și Tehnologie Informației.

În numărul 33 (170) al revistei „Academica” din decembrie 2004, la rubrica „Cronica vieții academice”, se făcea următoarea precizare, cu o conotație aparte pentru membrul corespondent Gheorghe Mihăilă: „În cadrul Adunării generale a membrilor Academiei Române, desfășurată în ziua de 20 decembrie, au fost aleși, prin vot secret, noi membrii titulari ai Academiei Române. Membrii titulari: Matilda Caragiu Marișteanu și Gheorghe Mihăilă, ambii la Secția Filologie și Literatură.”

Încă de când era membru corespondent, după ce în anul 2000 devenise profesor consultant la universitate, Gheorghe Mihăilă a fost instalat Director general al Editurii Academiei Române, instituție care sub conducerea sa a făcut pași importanți spre modernizare, apropiindu-se de standardul de calitate și eficiență al celorlalte edituri academice europene.

În ianuarie 2006, în data de 20, academicianul Gheorghe Mihăilă a prezentat în *Aula Magna* discursul de recepție cu tema *Cuvintele de origine autohtonă în limba română*, răspunsul din partea Academiei fiindu-i dat de academicianul Eugen Simion.

Consemnăm faptul că distinsul domn profesor universitar, membru titular al Academiei Române, Gheorghe Mihăilă se numără printre cei mai fervenți colaboratori ai periodicului „Academica”, prezentând articole cu tematică filologică deosebit de actuale și de interesante.

Putem să afirmăm, fără teama de a greși, că prin amplele cercetări privitoare la dialectele românești, lingvistul de marcă și exemplară erudiție în domeniul lingvisticii,

domnul academician Gheorghe Mihăilă este un demn și vrednic continuator al acestui gen de activitate științifică a lingviștilor Ion Bogdan, Ion Iosif Russu, Cicerone Poghirc, Ion Coteanu, Grigore Brâncuș ș.a.

Cercetările au o semnificație deosebită, ele atestând autohtonismul românilor pe teritoriul de la Dunăre până la Carpații Nordici, precum și din Crișana până la Nistru, adăugând un plus de documentație și de argumente în favoarea continuității de viață socială temeinic organizată în vasta arie teritorială carpato-danubiano-pontică.

Victor Giurgiu

(n. 1930)

In pitoreasca așezare rurală montană Moeciu, situată pe vechiul drum de legătură a Transilvaniei medievale și, implicit, a Brașovului cu Țara Românească, s-a născut, în data de 16 mai 1930, Victor Giurgiu. Peste șapte ani (1937) a început să învețe la școala primară locală, apoi, în Brașov, a efectuat cursurile gimnaziale și liceale.

Diploma de bacalaureat o obținuse în anul 1946, după care, copil al Bucegilor fiind, a ales pentru studiile universitare Facultatea de Silvicultură din Brașov. Conform „obiceiurilor” obligatorii din anii în care România a fost inclusă în sfera de interese politice și economice ale U.R.S.S.-ului, devenise o obligație de stat (ca pe vremuri pentru a câștiga bunăvoința Porții) de a se trimite studenți români să studieze la universități din Moscova, Leningrad, Kazan, Kiev ș.a.

Ca o ironie a istoriei, dar și ca un încă halucinant memento pentru români, unul dintre studenții selectați pentru a studia în Uniunea Sovietică a fost tânărul născut în comuna Moeciu din regiunea Stalin, și care frecventa o facultate din orașul Stalin, dar din Republica Populară Română.

Evident că pentru felul în care s-au petrecut atunci faptele nu avem nici cea mai

mică intenție de a reproșa ceva care să lezeze demnitatea distinsului domn profesor universitar, academician Victor Giurgiu. Doar de atâția ani se cunoaște faptul că „nu sunt vremile sub cârma omului, ci bietul om sub vremi”! Se știe bine că factorul decizional nu era dirijat de către Domnia Sa, ci dimpotrivă! De asemenea, un refuz ar fi avut urmări nu doar nelăcute, ci chiar dezastruoase.

La Moscova a fost student al Institutului Silvotehnic. În anul 1953 a absolvit facultatea și a obținut titlul de inginer silvic. Reținut în învățământul superior de profil, a introdus ca materie de curs, în premieră la noi în țară, *Biostatistica forestieră* (subl.n.).

Peste doar patru ani de la terminarea facultății a reușit să-și susțină teza pentru titlul de Doctor Inginer Silvic, cu tema *Determinarea creșterii curente a arboretelor*. Proaspătul doctor a fost cooptat, în același an 1957, între specialiștii Institutului de Cercetări și Amenajări Silvice din București.

În cadrul acestui institut a desfășurat o amplă și fructuoasă cercetare științifică, singur sau în colaborare, aducând numeroase și remarcabile contribuții la dezvoltarea științei ce avea ca subiect „aurul verde” al României secolului XX, creând totodată premise favorabile începutului de veac XXI.

Prin ceea ce a reușit, cu certitudine nu din întâmplare, s-a situat pe poziția de continuator pe linie științifică a celui alt silvicultor de excepție, și el din ținutul brașovean, Sterian Munteanu (vezi în acest volum), față de care Victor era mai tânăr cu 12 ani și pe care l-a avut dascăl la Brașov.

Inginerul forestier, doctor (și doctor docent din anul 1974) Victor Giurgiu a fost autor al unor metode originale și eficiente aplicate în cunoașterea resurselor forestiere, de amenajare după noi criterii științifice de el stabilite a zonelor împădurite.

Este fondatorul școlii românești de auxologie forestieră (auxe = creștere în l. greacă) - o noutate datorată rezultatelor activității sale științifice -, emițând legități utilizabile în aplicarea unor metode subordonate creșterii producției de biomasă lemnoasă, oferind soluționări noi în dificilul proces al stabilității pădurilor în condiții de mediu devenite din ce în ce mai puțin favorabile. S-a remarcat mai ales prin enunțarea teoriei exploatabilității ca măsură de protecție, stabilind pe temeiuri riguroase științifice vârstele optime de tăiere a arboretului.

Are deosebitul merit de a fi fost cel dintâi savant român din sistemul forestier care a înțeles enorma însemnătate a ecologiei și, în consecință, a gândit și transpus în practică o serie de măsuri de protejare a mediului, contribuind astfel la fundamentarea silviculturii ecologice. În plus față de cele menționate mai sus, de numele său se leagă cele dintâi cercetări românești de dendrocronologie (secvență a Botanicii care se ocupă cu studierea plantelor cu tulpină lemnoasă pentru a stabili pentru fiecare gen de arbori vârsta optimă de exploatare, n.n.), metodologie care a fost preluată pe plan mondial în domeniul silvic.

Ulterior anului 1990, pe lângă funcția avută la Institutul de Cercetări Silvice, a fost numit și cadru didactic asociat la Academia de Științe Economice din capitală și la nou înființata Universitate din Suceava.

Pe baza unei foarte bogate activități de valorificare a propriilor cercetări prin scris, din care au rezultat mai multe zeci de lucrări de sinteză apărute începând din anul 1961 până în prezent, dintre care menționăm doar câteva: *Dendrometrie* (1961), *Algoritmi pentru calcule dendrometrice* (1965), *Dendrometrie și auxologie forestieră* (1978), tratatul în trei vo-

lume *Silvologie* (1997-2003), *Les forêts vierges de Roumanie* (2003) și altele, în data de 18 decembrie 1991 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, devenind, cronologic, cel de-al treizeci și nouălea academician originar din actualul județ Brașov.

Peste încă doi ani, academicianul inginer silvic Victor Giurgiu a fost titularizat la Facultatea de Silvicultură a universității sucevene ca profesor plin, predând cursurile Economia protecției mediului natural și Biostatistica forestieră

În țară, Comisia de Științe Silvice a Academiei Române, Secția de Silvicultură din cadrul Academiei de Științe Agricole și Silvice (A.S.A.S.) și Societatea „Progresul Silvic” l-au ales președinte al lor, iar cea din urmă i-a acordat și titlatura de „Președinte de onoare”.

Este deținător al vicepreședinției Academiei de Științe Agricole și Silvice, al Asociației Române de Management Ecologic și Dezvoltare Durabilă și al colegiului editorial al revistei „Proceedings of the Romanian Academy” (Series B).

Asociația internațională „Pro Silva” l-a cooptat membru al său, iar Academia Română l-a distins cu Premiul *Traian Săvulescu*.

În cadrul Academiei Române, academician Victor Giurgiu este o personalitate implicată în organizarea unor importante manifestări științifice de rezonanță națională. Una dintre acestea s-a desfășurat la 3 decembrie 2001 sub genericul *Pământul-suport al vieții*, în a cărei inițiere a avut un rol deosebit.

Mai consemnăm, tot pentru anul 2001, aniversarea a 150 de ani de la înființarea primei școli de silvicultură din România și a 100 de ani de la ridicarea acesteia în categoria instituțiilor de învățământ superior (universitar), acțiune pentru a cărei bună organizare și desfășurare academicianului Victor Giurgiu i s-a acordat deosebita onoare de conducător științific.

Îndelungata sa activitate științifică și de la catedră i-a fost recunoscută și răsplătită pe plan național prin acordarea Ordinelor „Meritul Științific” și „Steaua României”.

Își desfășoară în continuare activitatea în București, în secțiunea academică al cărei membru este.

De-a lungul a circa patru decenii în care a desfășurat fără întrerupere o cercetare foarte intensă și plină de rezultate practice pozitive, savantul silvicultor Victor Giurgiu a reușit să contribuie în mod substanțial la evoluția silviculturii din patria noastră.

A aflat pe căi proprii de căutare științifică o seamă de metode pe cât de originale, pe atât de importante, pentru o mai exactă și reală apreciere a resurselor forestiere naționale. În temeiul acestor constatări, în funcție de zonele în care codrii erau predominanți în peisajul natural și în concordanță cu arborețul dominant în anumite perimetre geografice montane, dar și în pădurile de la șes, a conceput un foarte complex plan de reamenajare pe baze științifice noi a pădurilor de pe întregul cuprins teritorial național românesc, acțiune fără precedent în silvicultura de până la el.

Tot domnia sa mai este inițiator al unor acțiuni complexe de păstrare nepoluată a mediului forestier, contribuind la fundamentarea silviculturii ecologice. Se deschide astfel calea de păstrare în viitorul apropiat, dar și mai îndepărtat, a ceea ce numim „podoaba Carpaților” - impresionanți codri seculari împreună cu viețuitoarele ce sălășuiesc în ambientul lumii vegetale -, care actualmente este supusă unui adevărat asediu de multitudinea unor factori de poluare cu proprietăți de o nocivitate tot mai pronunțată.

În cadrul Secției Agricole și Silvice a Academiei Române distinsul Domn Academician Victor Giurgiu este o prezență benefică, contribuind în mod substanțial la desfășurarea vieții științifice, aducând fără contenire noi idei pentru soluționarea unor chestiuni de însemnătate majoră. Organizează și coordonează cu regularitate sesiuni științifice cu prestigioase participări ale unor erudiți în materie, atât din țară cât și de peste hotare, îngrijindu-se și de publicarea comunicărilor susținute la astfel de specioase manifestări.

Alexandru Surdu

(n. 1938)

Alexandru Surdu s-a născut la 24 februarie 1938 în Braşov. Tatăl său, Alexandru Ioan Surdu (1905-1971), originar din Codlea, era fiul unui ţăran, fost emigrant în Statele Unite, împrăştiat după Primul Război Mondial, Ioan Surdu (1870-1951). Al. I. Surdu a fost maestru tâmplar în atelierul de mobilă pe care l-a avut până în anul 1948, apoi a lucrat ca maestru la Depoul de Locomotive Timiş Triaj. Mama sa, Elena Surdu, născută Ghimbăşan, casnică, a împlinit anul acesta 98 de ani (n. 1910); este fiica unui maestru zidar, Nicolae Ghimbăşan (1875-1972), originar din Şcheii Braşovului.

Alexandru Surdu a fost elev al Liceului „Andrei Şaguna” din Braşov (1952-1955). A fost influenţat mai mult de profesorii: Aurel Mailat (limba germană), Ioan Stoian (limba română), Ion Nicoară (istorie), Gurău Octavian (fizică) şi Dimitrie D. Cazacu (limba rusă).”

Autorii volumului de faţă au reprodus integral acest citat din cartea foarte recent apărută şi închinată Academicianului Alexandru Surdu la împlinirea vârstei de 70 de ani (vezi lista bibliografică) din considerentul că din sursele lor de informaţie lipsesc precizările asupra anilor şi şcolilor la care copilul Alexandru Surdu a făcut clasele primare şi elementare. Aceiaşi autori au o oarecare reţinere asupra existenţei în anii 1952-1955 a termenului „li-

ceu”, ei fiind contemporani cu Academicianul Al. Surdu iar „liceele” teoretice absolvite de ei se numeau „școli medii”. În anul 1954 învățământul românesc a fost practic decapitat prin „reforma” în domeniu venită de la Răsărit, cursurile liceale încheindu-se cu clasa a X-a; conform aceleiași „reformă”, „examenul de bacalaureat” devenise „examen de maturitate”, și el o binefacere sovietică dezinteresată făcută țărilor de „democrație populară”, binefacere care nu era și singura: intrat în posesia acestei diplome, absolventul se putea înscrie la examenul de admitere, sau de admitere fără examen (scris și oral), la facultate cu condiția deținerii mediei generale 5 (cinci); notarea promovatoare începea cu 3 (trei), dar nu oferea și dreptul de bursier din primul an.

Am furnizat aceste puține date suplimentare pentru înțelegerea de către cititorii de astăzi a modului de desfășurare a procesului de învățământ de la noi în deceniul 6 al secolului trecut, când pătrunderea într-un „liceu teoretic”, spre exemplu, era de multe ori o problemă socială și politică, „de clasă”.

Spre surprinderea celor care îl cunosc pe Alexandru Surdu ca pe unul dintre reputații filosofi români de astăzi, prima facultate începută de el a fost cea de Construcții Civile și Industriale de la Institutul de Construcții din București (1956-1957). Adevărata chemare i-a îndreptat însă pașii spre Facultatea de Filosofie a Universității București, al cărei student a fost între 1958 și 1963. Aici i-a avut ca dascăli pe Radu Stoichiță și Gustav Niels Öffenberger (istoria logicii), Henri Wald (logică clasică), George Enescu (logică matematică), Alexandru Boboc (istoria filosofiei moderne), Tudor Bugnariu (materialism dialectic). La profesorul Radu Stoichiță și-a susținut „examenul de stat” (= examenul de licență, n.n.) cu titlul *Dialectica abstractiei*.

În anul absolvirii, 1963, a fost reținut în activitatea de cercetare la Institutul de Filosofie al Academiei (atunci a R.P.R.), hotărâtoare în acest sens fiind tocmai nota maximă obținută la terminarea facultății. Apoi, după un an, a devenit cercetător la Centrul de Logică al aceleiași instituții, înființat și condus de Athanasie Joja (și apoi al Academiei de Științe Sociale și Politice), calitate în care a obținut o bursă de specializare în logica simbolică și fundamentele științelor, în Olanda, la Institutul de Matematici al Universității din Amsterdam (1969-1970), după care a revenit la București. Din colaborarea de atunci cu profesorii Arend Heyting și B. van Rootselaar s-au născut două lucrări publicate ulterior: *Elemente de logică intuiționistă* (1976) și *Neointuiționismul* (1977).

În anul 1975 era încadrat cercetător la Biblioteca Centrală Universitară din București, unde a rămas patru ani. „Promovarea” sa are o dublă explicație: pe de o parte atingerea atunci a apogeului „revoluției culturale”, iar pe de alta desființarea Centrului de Logică al Academiei de Științe Sociale și Politice și repartizarea lui la Serviciul de Informare și Documentare de la B.C.U. Adevăratul motiv era însă neîncadrarea lui Al. Surdu în rândul membrilor de partid. Din același motiv, în același an, el pierde o bursă Humboldt, dar, „în compensație”, i se conferă Premiul „Vasile Conta” al Academiei.

În acești ani, Al. Surdu cunoaște mari personalități ale gândirii românești din secolul trecut și colaborează fructuos cu aceștia. La insistența și recomandarea a trei dintre ei (Constantin Noica, Mihail Șora și Tudor Bugariu), obține transferul la Institutul de Cercetări Pedagogice și Psihologice al Ministerului Învățământului (ministru fiind Mihail Șora, n.n.). A funcționat aici patru ani (1979-1982), iar după desființarea acestuia, a lucrat la Facultatea de Medicină Veterinară din București (1982-1984), ca bibliotecar.

Înscriș la doctorat, a redactat teza *Raportul dintre logica clasică și logica matematică*, lucrare pentru care, în 1976 i s-a acordat titlul de *Doctor în Filosofie*.

A revenit la activitatea de cercetare odată cu încadrarea la Muzeul Literaturii Române, tot la recomandarea lui Constantin Noica, dar de data aceasta și a lui Ion Lăncrănjan (1984-1988); din anul din urmă ocupă funcția de redactor-șef la „Revista de Filosofie” a Academiei R.S.R., pentru ca după 1990 să se preocupe, tot în calitate de redactor-șef, de „Revue Roumaine de Philosophie”, până în anul 2000.

Din anul 1992 și-a continuat activitatea de cercetare în cadrul Institutului de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru”, al cărui directorat i-a fost încredințat în anul 1997.

Din 13 mai 1992 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, pentru ca din anul următor să-și înceapă cariera didactică universitară, fiind numit *conferențiar* la Facultatea de Filosofie a Universității București.

În 1993, la data de 8 septembrie, era ales membru titular al Academiei Române, încredințându-i-se și președinția Secției de Filosofie, Teologie, Psihologie și Pedagogie, devenind și membru al Președinției Academiei Române, după ce în 1992 fusese vicepreședinte al ei.

Conferențiar din anul 1993 și profesor titular din anul 1995 până în 2007 la Facultatea de Filosofie a Universității din București, a mai predat Psihologia la Universitatea bucu-reșteană „Titu Maiorescu”. În anul 1996 a obținut Premiul Uniunii Scriitorilor pentru critică, istorie literară și eseu „Octavian Șuluțiu”, iar în 2004 a fost distins cu Ordinul Național „Serviciu Credincios în Grad de Cavaler”.

La rândul său, județul Brașov l-a onorat cu funcția de președinte al Despărțământului Central Brașov al Asociațiunii Transilvane pentru Literatură Română și Cultura poporului Român, „ASTRA”, precum și cu aceea de director onorific al uneia dintre „gemenele” disputatei reviste „Astra”.

Edițiile critice ale operelor lui Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, Lucian Blaga, Ștefan Odobleja, Athanasie Joja, precum și traducerile din Immanuel Kant, Raimund Popper și Ludwig Wittgenstein au constituit tot atâtea argumente în favoarea primirii lui în rândul membrilor Uniunii Scriitorilor din România (1995).

Conducerea Academiei Române i-a propus să rostească în plen un discurs de recepție, eveniment care s-a petrecut în data de 15 aprilie 1994. Subiectul dezbătut atunci a fost *Elogiul filosofiei românești*. Răspunsul i-a fost dat de către academicianul Mihai Constantin Drăgănescu, realizatorul primului program de informatizare din România.

În peisajul filosofiei naționale s-a făcut remarcant în ultimul sfert al veacului trecut și în primii ani din cel prezent prin contribuțiile din domeniul logicii clasice, prin care a demonstrat posibilitatea utilizării în silogistică a termenilor singulari și a prepozițiilor nedeterminante în maniera tradiției aristotelice. El este cel care a elaborat criteriile formale de distincție între prepozițiile total și parțial false la nivelul adevărului și al corectitudinii silogistice.

Realizarea cea mai importantă a sa a constatat în elaborarea primului sistem filosofic complet al NEOINTUIȚIONISMULUI contemporan, prin urmărirea filiației sale istorice, sistemele actuale și perspectivele filosofice ale acestuia (în legătură cu subiectul în cauză a publicat lucrările amintite anterior: *Elemente de logică intuiționistă și Neointuiționismul*).

Este autorul a 20 de cărți și a mai mult de 500 de studii, articole, note, traduceri, recenzii, referințe bibliografice, interviuri, publicate în țară și străinătate, în periodice de specialitate sau în cotidiene. Din România menționăm faptul că în revista „Academica”, seriile vechi și nouă, îi apar în continuare articole și studii pe teme de filosofie și cultură.

Nu a lăsat în afara preocupărilor nici studierea trecutului istoric al urbei natale, în 1992 publicând studiul *Șcheii Brașovului*. A colaborat (și o face în continuare) la periodicele „Analele Universității București” - seria *Acta logica*, „Argeș”, „Astra”, „Dosarele istoriei”, „Forum”, „Luceafărul”, „Manuscriptum”, „Noesis”, „Probleme de logică”, „Revista de filosofie”, „Revista de psihologie”, „Revista de istorie socială”, „Ramuri”, „Revue Roumaine des sciences sociales” - Serie Philosophie et logique, „Secolul XX”, „Școala Mehedințului”, ș.a.

S-a bucurat și de recunoașterea internațională a valorii științifice a cuprinzătoarei sale opere, demonstrată prin acordarea titlului de membru corespondent al Centrului Superior de Logică și Științe Comparate de la Bologna (1971) și de membru al Academiei de Cibernetică din Lugano (1981).

În țară deține și președinția Fundației „Ștefan Odobleja”. Din partea română a Societății Germano-Române de Filosofie din Karlsruhe a fost investit cu funcția de președinte.

Nu putem încheia aceste rânduri înainte de a saluta inițiativa și strădania foștilor studenți ai Domniei sale, Ștefan Dominic Georgescu și Dragoș Popescu de a-i publica un volum omagial chiar la împlinirea vârstei septuagenare, în 24 februarie 2008. Este motivul care ne scutește de a mai enumera aici titluri din bogata și valoroasa sa operă, pe care o continuă ca în plină tinerețe.

Bibliografie selectivă

Mircea Avram, *Astra și ecoul ei în Moldova*, în *Astra. 125 de ani de la înființare*, Sibiu, 1987, p. 171-174;

Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști și filologi români*, București, 1978;

Valentin Bodea, Viorel Răducanu, *Dr. Ioan Meșotă. Preliminarii biografice*, Brașov, 2003;

Bogdanii – o familie de cărturari (Lucrările Simpozionului din 17-18 februarie 1994), Brașov, 1995, coordonatori Steluța Petrescu-Suciu și Monica Tatușescu;

George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1986;

Viorel Cosma, *Enciclopedia muzicii românești*, București;

Florea Costea, *Repertoriul arheologic al județului Brașov*, Brașov, 2004;

Alexandru Dobre, *Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și Societatea Academică Română*, în *Astra. 125 de ani de la înființare*, Sibiu, 1987, p. 53-60;

Ștefan Dominic Georgescu, Dragoș Popescu, *Omagiu Academicianului Alexandru Surdu*, București, 2008;

Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României, vol. I-1994, vol. II-1996, vol. III-2000, coordonator Constantin Preda;

Enciclopedia istoriografiei românești, București, 1978, coordonator Ștefan Ștefănescu;

Virgiliu Ene, *Alexandru Vlahuță*, București, 1976;

Ioan Ivanici, Paraschiv Marcu, *Nemuritorii academicieni români*, București, 2002;

Alexandru Lapedatu, *Amintiri*, Cluj-Napoca, 1998, ediție îngrijită, note și comentarii de Ioan Opreș;

Ion I. Lapedatu, *Memorii și amintiri*, Iași, 1998, ediție îngrijită, prefață și note de Ioan Opreș;

Ion I. Lapedatu, *Ultimele însemnări*, Muzeul Județean de Istorie Brașov, Brașov, 2006, ediție îngrijită, prefațată și note de Ioan Opreș;

Literatura română. Dicționar cronologic, București, 1979, coordonatori I. C. Chițimia și Al. Dima;

Ioan Opreș, *Istoricii și securitatea*, vol. I, București, vol. II, București, 2006;

Marian Papahagi, Aurel Sasu, *Dicționarul scriitorilor români*, București, 2002;

Octav Păun, Antoaneta Tănăsescu, *Discursuri de recepție la Academia Română*, București, 1980;

Al. Piru, *Literatura română premodernă*, București, 1964;

Dorina Rusu, *Membrii Academiei Române 1866–2003, Dicționar*, București, 2003.

Dumitru Stăniloae, *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, Cluj-Napoca, 1993, prefață de Ilie Moldovan, studiu introductiv, antologie și note de Sandu Frunză;

***, „Academica” (seriile veche și nouă);

***, *Dicționarul teologilor români*, București;

***, *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, 2000;

***, *Memoriile Secției de Științe Istorice*, seria a IV-a;

***, *Vechi tipărituri și manuscrise. Bibliofilia, azi* (culegere de rezumate ale simpozionului desfășurat la Brașov în 2-4 octombrie 1992), Brașov, 1992.

Liviu Mărghită s-a născut în Arad (20 decembrie 1937), localitate în care a parcurs, în perioada 1944-1954, clasele primare, gimnaziale (Școala nr. 10) și liceale (actualul Colegiu Național „Moise Nicoară”). Studiile superioare le-a efectuat în centrul universitar clujean (Facultatea de Istorie - Filozofie, specializarea Istorie Universală Antică - Arheologie).

A desfășurat o amplă cercetare arheologică în calitate de muzeograf la Complexul Muzeal Arad, la Muzeul Civilizației Dacice și Romane Hunedoara - Deva și la Muzeul Național de Istorie a României - București (este membru fondator al acestei instituții).

În peste o sută de publicații apărute în țară și străinătate i-au fost inserate circa 800 de studii și articole. La edituri din capitală și din țară i s-au publicat, în intervalul dintre anii 1965-2008, peste 60 de titluri de carte (ca autor unic sau în colaborare).

Este membru al Institutului Național de Tracologie, membru al Asociației Internaționale de Epigrafie Greacă și Latină, precum și membru titular în Divizia Istoria Științei (Comitetul Român pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii - CRIFST) din cadrul Academiei Române.

A prezentat comunicări la congrese științifice din țară (inclusiv la muzeul din Brașov) și din străinătate (Portugalia, Spania, Statul Vatican, Germania, Franța).

Pentru laborioasa activitate științifică desfășurată pe durata a aproape o jumătate de secol Consiliul Județean Arad și Centrul Cultural Județean Arad i-au acordat „Premiul de Excelență” la categoria „Știință”.

Florea Costea s-a născut în localitatea Troianul, județul Teleorman, în 5 iunie 1937. Clasele primare și elementare le-a făcut în comuna natală, iar studiile liceale la actualul Colegiu Național „Frații Anastasescu” din Roșiorii de Vede. Pentru studiile superioare a ales Facultatea de Istorie și Filosofie, specializarea Istorie Universală Veche și Arheologie de la Universitatea „Victor Babeș” din Cluj, pe care a absolvit-o în anul 1962.

A funcționat la muzeul de istorie brașovean, ocupând toate funcțiile specifice, inclusiv pe aceea de director. În paralel a predat, în calitate de conferențiar sau profesor, la universitățile „Transilvania” și „Spiru Haret” din Brașov.

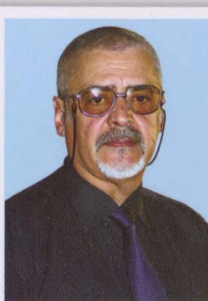
Timp de aproape două decenii a fost redactor responsabil sau secretar de redacție la anuarul Muzeului Județean de Istorie Brașov, „Cumidava”.

În anul 1979 a obținut titlul de Doctor în Istorie cu lucrarea *Dacii din Bazinul Oltului Transilvan*, sub îndrumarea științifică a academicianului Constantin Daicoviciu.

În anii 1970-1973 a identificat pe teren, sub cetatea feudală de la Râșnov, una dintre *davae*-le menționate de către părintele Geografiei, Claudius Ptolemeios din Alexandria Egiptului, CVMIDAVA.

Ca lucrător de muzeu și arheolog a participat la organizarea a peste 800 de expoziții și a susținut cel puțin tot atâtea comunicări și conferințe științifice, și unele și celelalte în țară și în străinătate. Din partea Ministerului Culturii, în anul 2004, a fost decorat cu Ordinul „Meritul Cultural” clasa I.

În anul 2007, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani, învățați din țară și din străinătate i-au închinat volumul intitulat *Studia in Honorem Dr. Florea Costea*.

Radu Ștefănescu este născut în Brașov la 26 iunie 1949. Aici a parcurs cursurile de învățământ general (1956-1963 la Școlile Generale nr. 10 cu limbă de predare germană și nr. 12) precum și pe cele liceale (1963-1967 la actualele Colegii Naționale „Andrei Șaguna” și „Ioan Meșotă”). Studiile superioare le-a efectuat în București, parcurgând din 1967 cursurile Facultății de Istorie a Universității bucureștene unde în 1972 obține diploma de licență în istorie, cu specialitatea istorie universală veche și arheologie. După un stagiu în învățământul secundar (Râșnov, 1972-1975) este încadrat ca muzeograf în rețeaua muzeală brașoveană (august 1975), din 1997 fiind director al Muzeului Județean de Istorie Brașov. Este specialist atestat în limba și paleografia germană (cu stagiu în 1995 la Bundesarchiv Koblenz – Germania) și expert atestat de Ministerul Culturii și Cultelor pe domeniile carte veche străină – manuscrise străine.

A abordat, în studiile publicate în urma cercetărilor personale sau efectuate în cadrul unor colective, o tematică diversă: arheologie, istorie medievală, sigilografie, istoria farmaciei, muzeologie. Coeditor de volume cuprinzând studii de arheologie sau memorialistică, este redactor responsabil al anuarului „Cumidava” al muzeului brașovean de istorie.

Participant la sesiuni și simpozioane științifice interne și internaționale, este totodată organizator de astfel de manifestări ca și autor sau coautor a numeroase expoziții menite a apropia marele public de patrimoniul cultural pe care muzeele sunt chemate să îl conserve și să îl valorifice.